This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

G.M.F.
Copy. 2 1920

OORDEELKUNDIGE INLEIDING TOT DE HISTORIE VAN GELDERLAND,

DOOR

W. A. VAN SPAEN,

IN 1795.

Extraordinaris Raad in Gelderland; *Scholtus en Dykgraaf binnen en buiten* Hattem; *Hoogschout van* Maastricht.

VIERDE DEEL.

Te UTRECHT,

Bij B. WILD en J. ALTHEER,

1805.

INHOUD.

De Landen tusſchen Maas en Waal bladz. 1

De Stad en 't Ryk van Nymegen . 7

Het Rykswald 55

De Duffelt 70

Het Ampt van Maas en Waal . 80

De Veluwe 129

Verbeteringen en vermeerderingen op de vier Deelen. . . . 290

Codex Diplomaticus na bladz. . 351

OORDEELKUNDIGE INLEIDING TOT DE HISTORIE VAN GELDERLAND.

VAN DE LANDEN TUSSCHEN WAAL EN MAAS GELEGEN.

§. 79. In het voorig Deel hebben wij ons gevoelen reeds geuit, aangaande een klein gedeelte van het vaste Land van GALLIEN, dat door de Batavieren bezeten wierd (*a*). Wij hebben vermeend, dat het zelve niet anders kan ge-

(*a*) *Derde Deel p.* 25.

geweest zijn, dan de Landen tusschen *Waal* en *Maas* gelegen; hoe wel anderen dit aan de Meijerije van den *Bosch* toeëigenen. Het geen aangaande de Stad der Batavieren gezegd is, schijnt ons een toereikend bewijs te zijn, dat ons oordeel op geene losse gronden berust; echter men kan met geene de minste zekerheid bepalen, hoe verre zich dat land bovenwaards uitstrekte, en waar de grenzen der Menapiërs lagen, hoe wel het niet onwaarschijnlijk is, dat *Gennep* aan den mond der *Niers*, daar voor kan aangenomen worden; mogelijk was zelfs *Cleve* eene bezitting der Batavieren.

Hier toe geeft de gelegenheid van het *Rykswald* eenig vermoeden; men weet immers, dat het zich van de *Niers* af tot *Nymegen* toe uitstrekte, en hoe zeer het in laater dagen uitgeroeid en aangebouwd is, kan men evenwel gerust besluiten, dat, ten tijde der Batavieren, het eene volstrekte wildernis, gelijk alle andere groote boschen, was. Dus is het natuurlijker te gelooven, dat de Batavieren het zelve bezaten tot aan de Rivier de *Niers* toe; mogelijk niet hooger dan *Goch*; dat de grenzen van daar zich uitstrekten tot *Calkar*, en zo tot den *Rhyn*. Dus was het geheele oude Graafschap *Cleve* daar onder begreepen; en dan volgden

de

de Menapiers. De Graaven van *Gelre* hadden nog in 1202 den wildbaan te *Bedbur*; en men kan uit het laatere tot het vroegere een gevolgtrekken. Het is natuurlijker, zegt men te gissen, dan te veronderstellen, dat de woningen der Menapiers tot bij *Nymegen* lagen, of dat het *Rykswald* tot grensscheiding diende. Geene andere bewijzen zijn voor handen, dan de Geographische gesteldheid van 't Land, en de geschiedenissen der middel-eeuw. Wij willen dus aan dit gevoelen geen meer gewigt, dan de bloote waarschijnelijkheid hechten.

De Franken den *Rhyn* overgetrokken zijnde, behielden vasten voet in deeze Landen, die buiten twijfel een gedeelte van het *Frankisch Ryk*, en wel van het Hertogdom der *Ripuariers* geworden zijn. Dit Hertogdom is met de verheffing van *Pepyn* tot de Kroon in 751 vernietigd, en onmiddelijk onder de Koningen gekomen. In de negende Eeuw staan deeze Landen bekend, als begreepen in de groote *Maasgouw*, die zich aan beide oevers der *Maas* uitstrekt, en verscheidenlijk *Mosao*, *Masau*, *Maso*, *Mosariorum*, *Masango*, *Masagouwi*, *Moselant*, *Mussanus* genoemd wordt. Zij was verdeeld in Opper- en Neder-*Maasgouw*. Bij de Rijksverdeeling van 850 kwam *Masau Superior &*

Maſau Supterior quod de iſta parte eſt, dat is aan den rechter *Maas-oever* gelegen, aan LODEWYK, Koning van *Duitſchland*, en *Maſau Superior & Maſau Supterior quod de iſta parte eſt*, dat is aan den linker *Maas-oever* gelegen, aan CAREL Koning van *Frankryk* (*b*). Dit Graaffchap is naderhand onder het Rijk van *Lotharingen* gebragt, en ging, in gevolge het verdrag van *Bon*, met het zelve over aan Koning HENDRIK de Vogelaar: zedert dien tijd is het bij het Duitſche Rijk, en onder de beheerſching der Hertogen van *Lotharingen* gebleven.

In het geeſtelijke, ſtonden deeze Landen onder den Biſchop van *Keulen*, en hebben dus veel vroeger dan *Friesland*, het heilzaam licht van 't Euangelium genooten: hier van was het gevolg, dat de Kerken merkelijk ouder moeten geweest zijn, hoewel geene berichten daar van gevonden worden; mogelijk behooren die ſtichtingen, tot korte tijden na de bekeering van CHLODWIG. Alleen weet men, dat de Kerk van *Nymegen* aan het Capittel der Apostelen, in het begin der elfde eeuw te *Keulen* geſticht, ge-

(*b*). *Charterb. p.* 38. *Chron.* GOTWIC. *Lib. IV. p.* 699.

geſchonken zij, en dat dit Capittel aanzienlijke Tiendens in dien omtrek bezit. FREDERIK, Aartsbisſchop van *Keulen*, ruilde in 1117 zekere opkomſten, *denarii cathedratici* genaamd (1), van de Kerken in *Maas* en *Waal* gelegen, uitgenomen van *Trumele* (Dreumel), en *Niſherka* (Niftrick), die het Capittel van *Zanten* dienden, met het Clooster van *Ziflick*, tegen den berg *Meregelpe* (*c*). Over het algemeen ſchijnen de meeste tiendens in het Rijk van *Nymegen* en in *Maas* en *Waal* aan de Kerk van *Keulen* toebehoord te hebben, en zij zijn, gelijk alom plaats had, aan Geestelijke en Wereldlijke perſoonen vervreemd. De rechten van den Aartsbisſchop kunnen vernomen worden, uit een brief van 't Jaar 1322, door CONRADT ondertekend, en door GERHARD van *Limburg* Canonik van *Keulen* gegeven, inhoudende den ontvangst van penningen, door de Pastooren en Vicarisſen te betaalen (*d*).

Bij

(1) Cathedraticum eſt penſio quæ Epiſcopo ab Eccleſiis ſolvitur in ſignum ſubjectionis, ſeu pro honore cathedræ, quæ ad duorum ſolidorum quantitatem reſtricta eſt in Concilio Ravennenſi anno 997.

(*c*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

(*d*) *Ibidem.*

Bij het verval van 't Rijk zijn deeze ſtreeken in verſcheidene deelen, als elders, geſplitst. Echter bleef *Nymegen* met haar gebied, zedert het Rijk van *Nymegen* genoemd, benevens het *Rykswald*, aan de Keizers, en zijn door dezelve meermaalen in Pandſchap uitgedaan, waar van men eenige afgebroken berigten vindt, tot dat eindelijk de Borch van *Nymegen*, met Edelen, Leenmannen, Dienstmannen, Stedelingen, Knechten en Vrijgelatenen, voorts met alle de goederen die daar aan behoorden, door den Roomsch Koning WILLEM van *Holland*, om 16000 mark zilver aan OTTO II. Graaf van *Gelre*, in 1248 verpand is. Wij zullen tegenwoordig de onderſcheidene gedeeltens van deeze Landen als *Nymegen*, het *Ryk*, het *Rykswald*, de *Duffelt*, het Ampt van *Maas en Waal*, en eenige daaromtrent gelegene Heerlijkheden in het bijzonder behandelen.

VAN

VAN DE STAD EN HET RYK VAN *NYMEGEN.*

§. 80. Wij hebben in 't voorige deel, naar ons inzien, duidelijk aangetoond, dat *Nymegen* niet alleen het *Oppidum Batavorum*, maar ook *Batavodurum* geweest zij. De lotgevallen van deeze Stad zijn al te bekend, en door verscheidene kundige Schrijvers behandeld, dan dat wij ons daar bij zouden ophouden, en wij wijzen den Lezer tot de hier aangehaalde Werken (*a*). De Borch met de Stad was een Konings hof, *Villa Regia*, waar over reeds het nodige, ter gelegenheid van *Tiel* gezegd is (*e*). Dezelve nef-

(*a*) *Arckßee Nymegen de Hoofdßad der Batavieren. Smetius oppidum Batavorum. De Chronyk door den Heer J. in de Betuwe*, in het duitsch uitgegeven; de *Handvesten van Nymegen*, en verscheidene kleine Schriften van dien Heer &c. Het is echter aanmerkelijk, dat de oudste Keizerlijke brief van 1230 is, *Handv. p.* 1. Want de pandbrief van 1185. *Ibid p.* 75. al was de inhoud waar, is zeker verdicht. *Zie Charterb. p.* 237, *enz. a. en tweede Deel p.* 163.

(*e*) *Derde Deel p.* 359.

neffens hun gebied, wierden door eenen Keiſerlijken Borchgraaf geregeerd, die even als de Graaf in zijn Graaffchap, het krijgs en regterlijk gezag oefende, en de geldmiddelen beſtierde: de Borchgraaven over het algemeen, wierden ook *præfecti castellani*, voogden, genoemd, en zij hadden onder hen Verwalten of *vicarii*. Zij waren of middelbaar of onmiddelbaar van 't Rijk, maar veelen der laatſten, hebben naderhand het hoofd onder een magtiger nabuur moeten bukken, hoewel zij veelal tot den hoogen adel kunnen gerekend worden. Hun oorſprong is niet in de tijden der Carolingen, maar van de volgende Keizers te zoeken; evenwel kan men niet eigenlijk bepaalen, wanneer zij opgekomen zijn. De oudſte tot nu toe bekende voorbeelden, dat Boschgraaven in brieven gemeld worden, zijn van de Jaaren 1170. 1180 en 1185. In 1194 vindt men SIEGFRIED, Borchgraaf van *Brandenburg*, en CONRADT, Borchgraaf van *Amberg*. Keizerlijke Richters en Amptenaars waren zeker voor dien tijd in de Rijksborchten aanwezig; maar de titel van Borchgraaf was voor het einde der twaalfde eeuw onbekend; dus vindt men in het verdrag tuſſchen *Vlaanderen* en *Holland* in 1167 geſloten, onder de getuigen: *Cono Brugenſis caſtel-*

la-

lanus, *Rogerus curtracenſis Caſtellanus*, *Elinand caſtellanus de Leithen* (*f*); maar in het begin der dertiende eeuw wordt JACOB dan eens Borchgraaf, dan eens *Castellanus* van *Leiden* genoemd. In 1118. 1126. 1131. wordt ARNOLDUS in verſcheidene brieven als *Castellanus*, zeker van *Utrecht*, gemeld; in een anderen brief van 1126 wordt hij Prefectus genoemd. OTTO was Prefectus van *Utrecht* in 1145, en men vindt THEODERICUS CASTELLANUS, en zijn broeder GERLAGUS, in een brief door Biſschop GODFRIED van *Utrecht* in 1172 gegeven. Het is echter te gelooven, dat zij alleen Verwalters, *vicarii*, van de Heeren van CUYCK waren. Daar HENDRICK *van* CUYCK in dien zelfden brief van 1172 als *Comes Trajectenſis* voorkomt; en zijne Voorouders, even als zijn zoon ALBERT die waardigheid bekleedden. Deeze verkogt in 1220 *comitatiam & rumingam* te *Utrecht*, aan den Biſschop, en het *Burchgraafſchap* kwam aan de Graaven van *Benthem*. Nochtans waren zij geen Keizerlijke, maar Biſschoppelijke erfamptenaaren. De macht der Borchgraaven was evenredig aan de grootte van de Stad en van 't Land, waar over zij geſteld waren,

(*f*) KLUIT *Hiſt. Crit. T. II. P. I. p.* 184.

ren, en zij wierden van ouds, alleen door de Keizers benoemd. Zij hadden een zeker gebied onder hen, als bij voorbeeld het Rijk van *Nymegen* bij den Borch, waar van zij de Gerichtsvoordeelen en de Tollen als bezolding genooten. Zommige dienstmannen, *Ministeriales*, behoorden tot den Borch, en waren verplicht den Borchgraaf te dienen, naderhand ontvingen die den naam van Borchmannen. Van alle hooge Keizerlijke amptenaaren, zijn de Borchgraaven de laatsten erfelijk geworden. De voornaamsten in het Rijk wierden *Furstenmässig*, als die van *Nurenberg*, van *Meisen*, van *Stromberg*. (3).

De eerste Borchgraaven van *Nymegen*, waren zeker Keizerlijke Amptenaaren, en behoorden tot den hoogen adel; echter kan men niet beslisen, of zij reeds erflijk waren. MEINARDUS, *Comes de Neomago*, die in 1165 getuige van Keizer FREDERICK was, HERMANUS *Comes de Noviomagio*, die in 1176 een verdrag tusschen het Capittel van St. JOHAN te *Utrecht*, en IWA-

(3) De Lezer gelieve omtrent de Borchgraaven na te zien, *Pfeffinger ad Vitriar. Tom. II. p.* 801. *en Scheidemantel. Repertorium Tom. I. p.* 443. met de daar aangehaalde Schrijvers.

IWANUS de *Gokerforde* bemiddelde; ALARDUS *Comes de Novimagio*, die met zijne Vrouw UDA in 1196 eenige goederen aan een, door hem geſticht Gasthuis te *Nymegen*, ſchonk, waren zeer waarſchijnlijk Borchgraaven, niet tegenſtaande zij den Graaflijken titel voerden. De eenigſte, die tot nu toe met zekerheid gemeld kan worden, is GELMAR MELIS-ZOON; want volgens een brief in 1242 uitgegeeven, verklaaren G. door Gods genade Borchgraaf, en ALBERT, ARNOLD, ARNOLD, REMBOLD, REMBOLD, SIBODO, RADEKINUS, OLRICUS, PETRUS, Schepenen, en de overige Burgers van *Nymegen*, dat de weduwe, kinderen en verdere bloedverwanten, van wijlen RUDOLF, genoemd den Ridder van *Ewic*, afſtand doen van hunne eisſchen, op de tiendens van *Wichen*, ten behoeve der Kerk van *Siffick*. Aan deezen brief hangen twee zegels in wit wasch, aan groene zijde koorden: het eerſte van den Borchgraaf is driekantig, en op het ſchild ſtaat een eenhoofdige adelaar met uitgeſtrekte vleugelen, en daar om leest men *S. Gelmar Mellii Burgravi Numegenſis*; deeze woorden volmaaken den naam des Borchgraafs, waar van alleen de G in het begin van den brief gevonden wordt; en door de bijvoeging van *Dei Gratia*, door Gods

Gods genade, kan men gerust onderſtellen, dat hij tot den hoogen adel behoore. Hoe zeer dat formulier in vroegere eeuwen eerder een teken van Godsvrugt, dan van onafhanglijkheid was, ſchijnt het zelve in dien tijd alleen aan Vorſten, Graaven en Heeren eigen te zijn geweest. Het tweede zegel is zeer groot, rond, en verbeeldt de bemuurde poort van een ſtad met twee ronde en een vierkanten toren: boven den ingang ziet men het borstbeeld des Keizers, in zijn regterhand een zwaard, en in zijn linkerhand den Rijksappel houdende. Het randſchrift is, *ſigillum Burgerienſium Numegen.* Dit ſtuk, waar van wij het oorſpronkelijke in handen hebben, verſpreidt veel licht op de oude geſteldheid van *Nymegen* (*g*).

De verpanding van den Borch, van de Stad en van 't Rijk, bragt eene groote verandering in den ſtaat der Borchgraaven, en zedert kan men de Graaven van *Gelre* als eigenlijke Borchgraaven aanzien, of eerder als perſoonen, die het Burchgraaflijk gezag aan zich gebracht hebben, wiens rechten bij het aanwaſſen van hunne macht, in de territoriaale Hoogheid ingelijfd zijn, dus men geenzins de ſtad van *Nymegen* als eene

(*g*) *Codex dipl. agter dit deel.*

eene eigenlijke Rijksſtad beſchouwen kan, gelijk reeds gezegd is; hoe zeer haare voorrechten en privilegien door de Keizers van HENDRIK den VII in 1230 af, tot RUDOLF den II. in 1576 toe, bevestigd zijn, is het niet mogelijk daar uit eenig bewijs voor het Rijksſtandſchap van *Nymegen* te trekken, dewijl die zich tot de Tolvrijheid, en het beroep naar *Aken* meestal bepaalen.

Het is niet onwaarſchijnelijk, dat de titel van Borchgraaf, onmiddelijk na de verpanding, ten eenemaal verdweenen is; ten minſten aan het hoofd van een brief van 1254, ſtaan alleen OTTO Graaf van *Gelre*, de Richter en Schepenen der Stad (*h*); maar dezelve kwam in het begin der veertiende eeuw weder te voorſchijn; want in 1302 vindt men REINALD van *Hoemen*; in 1312, 1313, 1320, GODFRIED van *Appeltern*, als Borchgraaven gemeld, die daar bij teffens het Richterampt van de *Duffelt* bekleedden (*i*). Dezelven zijn echter zeer verſchillende van de oude Borchgraaven, die of Rijksbeampten waren, of die waardigheid erfelijk bezaten; ook van de laatere Borchgraaven,

(*h*) *Codex dipl agter het tweede deel No. XXXII.*
(*i*) *Arch. van Nykloester en Bedbur.*

ven, die door Bisschoppen of Vorsten aang
steld, zeker gezag erfelijk in de hun toeve
trouwde steden oefenden, of tijdelijke Heere
daar van geworden zijn; van dit onderschei
kunnen de Borchgraaven van *Utrecht* en va
Montfoort ten voorbeelden strekken.

De Borch en 't Rijk van *Nymegen* bleeven
gestadig onmiddelijk in handen der Graaven van
Gelre, en de Borchgraaven, die zij aldaar aan-
stelden, waren in alles den overige Amptsluiden
en Officieren gelijk: het schijnt ook dat zij meer
voor een tijd, dan voor 't leven in bediening
gezet wierden, gelijk uit de lijsten door de
Heeren ARKSTEE, en IN DE BETOUW uitge-
geven, die nog met veele anderen kunnen ver-
meerderd worden, gegist kan worden.

Hadden de Graaven, het Borchgraafschap aan
bijzondere persoonen ter leen uitgegeeven, zou-
den dezelve erflijke onderheeren geworden zijn,
en de leenen, die voor deezen daar van *releveer-
den*, gelijk men in 't zekere uit den verpandings-
brief van 1248 verneemen kan, zouden Borch-
leenen gebleeven, en geen *Gelderſche* leenen
geworden zijn. Ook vindt men geen zweemzel
van erflijke Borchmannen. In laatere dagen is
het Borchgraafschap meermaalen in Pandschap
uitgegeven, als aan WILLEM VAN APPELTERN
in

in 1437, en aan HENDRIK VYGH in 1496 &c. maar de gesteldheid der landen was toen te zeer van gedaante veranderd, dan dat die Pandhouders, daar uit oude verjaarde rechten konden levendig maaken: ook is hun zulks nimmer in de gedagten gekomen. Aan deeze aanzienelijke bediening is het Rigterampt van 't Rijk verknogt, en veel al, voor de verpanding der *Duffelt*, waren de Borchgraaven teffens Richters van dat ampt.

Naderhand is de voorrang in de Ridderschap van *Nymegen*, en het presidie als eerste directeur in de vergadering der Staaten van *Gelderland*, een voorrecht van 't Borchgraafschap geworden. Dit had meestal plaats na de Spaansche omwenteling, en de oorzaak kan niet anders gezogt worden, dan in een allengskens ingeslopen gebruik, door dien de Officieren aan het hoofd stonden der Ridderschap, door het hun aanbevolen Ampt; dus gewende men zich in de vergaderingen der Staaten, hun ook den voorrang aldaar toe te staan. De Ridderceduilen en lijsten der *presenten* op Land- en quartierdagen, in het einde der zestiende eeuw, zijn hier van getuigen: Echter hebben geene andere Officieren buiten den Borchgraaf, zich in dat recht kunnen handhaaven, en de verschreevene Ede-

Edelen namen hunnen rang, na den dag van hunne aanneeming in de Ridderſchap. Van ouds was de zaak geheel anders gelegen; want niet alleen de Bannerheeren; maar ook de onderheeren hadden ſteeds den voorrang boven de hartoglijke Officieren, en wel te recht; want die Heeren verſcheenen voor zich zelven, en de Officieren hadden alleen eene opgedragene last, en waren alzo als ondergeſchikte perſoonen, bij Heeren niet te vergelijken. Ten opzigte der gemeene Edelen, in hun ampt woonende, was hun aanzien veel grooter; en de macht der Landvorsten aanwasſende, groeide ook de luister van hunne bediendens. Maar dit zij daar van genoeg.

§. 81. Hoewel van het Rijk van *Nymegen*, of van het gebied dat om de Stad lag, geene melding in den verpandings-brief van den 15 Julij 1248 geſchiedt, kan men echter geenzins twijfelen, of het is met de Stad en Borch aan de Graaven van *Gelre* opgedraagen; de woorden *Edelen*, *Leenmannen*, *Dienstmannen*, in den brief voorkomende, geeven daar toe aanleiding, en het werkelijk bezit laat geen tegenſpraak over. Volgens VAN BERCHEM behoorde van ouds daar onder, het Schependom van *Nymegen*, een gedeelte van de *Ovy*, *Perſingen*, *Wer-*

Werchen, *Weurt*, *Heze*, *Neerbosch*, *Groesbeek* met het *Rijkswald*, *Mondijk*, *Middelaer*, *Overasſeld*, *Wichen*, *Niftrik*, *Boningen*, *Ewyck*, een gedeelte van *Winsſen*, een gedeelte van *Horsſen*, *Lent* en *Herwen*; maar veele ſtukken, voegt hij daar bij, zijn door de Graaven van *Gelre* ten behoeve van andere perſoonen, daar van vervreemd. Dit gezegde kan in een zekeren zin waar zijn, wanneer men het Rijk van *Nymegen*, als binnen bepaalde Grenzen gelegen, beſchouwd; maar niet wanneer men de bijzondere Heerlijkheden aanneemt, die zeker eene afſcheuring zijn van den ouden Koningshof *Nymegen*, gelijk die aan de Keizers behoorden, maar die geenzins aan de Graaven van *Gelre* te gelijk met de pandſchap kwamen. Verſcheidene Heeren of Dynasten hielden die Heerlijkheden van het Rijk, hoewel zij naderhand, de een vroeger, de andere later, zoo wel onder 't Leenjuk, als onder de Territoriale Hoogheid van *Gelderland* 't hoofd hebben moeten bukken.

Geen oudere Rechten van het Rijk zijn ons bekend, dan de Landbrief van Hertog CAREL, den 15 September 1532 gegeeven; nochtans de Dijkbrief van REINALD zoon te *Gelre*, van 't Jaar 1321 gaat zoo wel over het Rijk, als

over *Maas* en *Waal*. Bij deezen Landbrief werd het Ampt in twee gerechtsbanken verdeeld, die van *Wichen*, en die van *Beuningen*. Wij zwijgen van alle laatere Landrechten en veranderingen, als niet tot ons oogmerk dienende.

§. 82. Onder de Bank van *Wichen*, behoorden de Dorpen van *Wichen*, *Niftrik* en het Rijksgedeelte van de *Ooy*.

Wichen was zeker van ouds eene vrije Heerlijkheid, dewijl de Heeren van *Wichen*, Edele Heeren *Nobiles viri* betiteld worden. In 1134 was BURCHARDUS de *Wichen* getuigen van ANDRIES, Bisschop van *Utrecht*, THEODERICUS de *Wichen*, tusschen de dienstluiden van Graaf OTTO van *Gelre*, was in 1196 zijn borge aan *Braband*; en hij *nobilis homo* genoemd, was in 1203 getuige van 't verdrag tusschen *Braband* en *Gelre* (*k*). JOHAN van *Wichen*, *Nobilis vir*, was in 1230 getuige van DIDERIK DE HEER van *Altena* (*l*); en hij met FLORENTIUS VAN BATENBURG deed uitspraak tusschen den Graaf van *Cleve* en het Capittel van

(*k*) *Cod. dipl. agter het tweede deel No. XXI. Charterb. p.* 265 *en* 283. in den laatsten brief staat verkeerd, *Wigen* gedrukt, want volgens een *Vidimus* van 1334 staat aldaar THEODERICUS de *Wigben*.

(*l*) MIERIS *Tom. I. p.* 207.

van St. JOHAN te *Utrecht* (*m*). Men vindt zedert geen gewag meer van de Heeren van *Wichen* gemaakt, dus men veronderſtellen kan, dat zij onder het getal der Edelen *Nobiles* aan den Graaf van *Gelre*, bij de verpanding opgedraagen, begreepen zijn geweest. Ten minſten in 1342 was de Hertog in het volkomen bezit der *Regalia* aldaar, dewijl hij het Recht van de wind en van 't gemaal te *Wichen* en *Niſtrik*, aan OTTO VAN MALBERGEN opdroeg (*n*), ook zijn eenige kleine Heerlijke rechten, als de vonden en het Heij-Graafſchap van *Wichen* door de Hertogen, aan bijzondere perſoonen ter leen uitgegeeven (*o*).

De Tienden van *Wichen* behoorden van ouds aan het Capittel van *Ziſtick*, zonder dat uit oorſpronkelijke brieven, of uit oude narigten, de wijze hoe het zelve daar aan gekomen is, aangetoond kan worden. Men kan dus met eenige waarſchijnelijkheid ſtellen, dat die bezitting tot de eerſte ſtichting door Graaf BALDERIK en ADELA opklimt. In het begin der dertiende Eeuw, was over die tiendens een ver-

(*m*) *Codex dipl. agter dit deel.*
(*n*) *Arch. van* WIEL.
(*o*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

verfchil ontſtaan, tuſſchen HERMAN PROOST van *Ziflick*, en RUDOLPH Ridder van *Ewyck*; en na den dood van deezen, met zijn zoon ERNST; bij een vonnis wierd verſtaan, dat het geſlacht van *Ewyck* die tiendens onrechtvaardig bezat, waar op de Kerkelijke ban volgde. Eindelijk hebben ERNST en RUDOLPH van *Ewyck* broeders, Heer RUDOLFS zoon, zich mede ſterk maakende voor hunnen broeder HUBERT, beneffens LODEWYK hun Oom, ELISABETH hunne Moeder, BERTA hunne zuster, en LUDGARDIS vrouw van ERNST, zich met het Capittel verzoend, en in 1242 voor den Borchgraaf en voor de Schepenen van *Nymegen* afſtand van alle rechten, die zij op die tiendens mogten hebben, gedaan (*p*). Hier uit vermeent men, dat de tiendens toen niet tot de Heerlijke rechten behoorden; want JOHAN was in dien tijd Heer van *Wichen*. In het zelfde Jaar van 1242 wierden de Kerk en de tiendens van *Wichen* door CONRADT Aartsbiſchop van *Keulen*, het Capittel van *Ziflick* ingelijfd, dat tot de laatſte omwenteling toe, daar van in het bezit is gebleven, en het Recht van Kerkgifte geoeffend heeft (*q*).

Van

(*p*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

(*q*) *Arch. Eccl. Coll. van Cranenburg.*

Van *Niftrick* en het gedeelte van de *Ooy*, onder het Rijk gehoorende, valt niets bijzonders te zeggen.

§. 83. Onder de Gerichtsbank van *Beuningen*, behoorden de Dorpen *Beuningen*, *Winsſen*, *Weurt* en *Ewyck*.

Het geſlacht van BONINGEN of BEUNINGEN was reeds van ouds bekend; want HENRICUS VAN BONINGEN komt in 1145 voor, als getuige van Keizer CONRADT, en een andere HENRICUS VAN BONINGEN, was in 1203 getuige van het verdrag, tuſſchen *Brabant* en *Gelre*. Veele perſoonen van dien naam, worden onder de Edelen van *Nymegen* gemeld. Het recht van houthakken, en van den Ekel in het boſch van *Beuningen*, behoorde aan de Kerk aldaar, en wierd in 1303, voor drie pond 's Jaars, aan Graaf REINALD afgeſtaan (*r*).

Een adelijk geſlacht heeft den naam van WINSSEN gevoerd; en het huis aldaar is zeer lang eene bezitting der Heeren van *Gent* geweest; zonder dat gevonden wordt, dat meer of mindere rechten daar aan verknogt waren. Echter is het opmerkelijk, dat *Winsſen* in den Landbrief van *Maas* en *Waal* 1321, een Graafſchap

(*r*) *Rekenk. Alſt. Regiſt. fol.* 95.

ſchap genoemd wordt, en dat WILLEM VAN DRUTEN, richter tusſchen *Maas* en *Waal*, volgens een brief van 1352 getuigde: dat voor hem in het Graafſchap van *Wynſen* gekomen was &c; gelijk wij in het derde deel ter gelegenheid van *Indornick* gezegd hebben.

Of door *Werda*, bij *Ewyck* in de *Betuwe* gelegen, *curtes Uerdam juxta Auuich in Batua ſitam* (*s*), die Biſschop CONRAD aan Graavin ADELHEID in 1088 *in precariam* gaf, *Weurt* moet verſtaan worden, komt meer dan twijffelagtig voor; dewijl dit *Ewyck* nimmer onder de *Betuwe* kan begreepen geweest zijn, en altijd in *Maas* en *Waal*, onder het Kerklijk Rechtsgebied van *Keulen*, behoorde, gelijk uit een brief van 1322 ten overvloede kan vernomen worden (*t*). Men moet dus eerder zijne gedagten vestigen op een Weerd, bij *Slyk Ewyck*, aan den regter oever der *Waal* gelegen.

De Hof *Ewyck* behoorde van ouds, en wel vóór de verpanding van *Nymegen*, aan de Kerk en 't Capittel van St. *Marie* te *Utrecht*; ten minſten in 1219 wierd dezelve, beneffens den tol

(*s*) HEDA *p.* 141.
(*t*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

tol van *Smithuizen* en den Hof van *Malburg*, door dat Capittel aan MECHTILD, vrouw van HENDRIK VAN SMITHUYSEN, in Erfpacht uitgedaan (*u*), en is naderhand aan de Heeren van de *Leck* en van *Cuilenburg* gekomen. Het ſchijnt echter, dat die Hoven al vroeg verduisterd, en in andere handen gekomen zijn; dewijl het Capittel meermaalen daar over klagtig viel. Mogelijk was de Hof *Ewyck* in het bezit van het Ridderlijk geſlacht, dat daar van den naam voerde, dat wij reeds uit den boven aangehaalden brief van 1242 hebben leeren kennen. Men vindt vervolgens RUTGER Heer van *Ewich Nobilis* in 1254 getuige bij de privilegien, die de Graaf van *Cleve* aan de Stad *Griet* gaf (*w*); en hij was ook getuige van Graaf OTTO van *Gelre* bij de ſtichting van 'SGREVENDAAL 1255; hoewel hij in zommige afſchriften verkeerdelijk *Grevien* genoemd wordt (*x*). Dit geſlacht bloeide tot het begin der zeventiende Eeuw in de Ridderſchap van *Nymegen*. Waarſchijnelijk was de Hof aan de Graaven van *Gelre* gekomen, want in 1300 gaf Graaf REINALD;

(*u*) *Charterb. p.* 316.
(*w*) *Arch. van Cleve.*
(*x*) *Charterb. p.* 301.

NALD, het Huis, Boomgaard en Rosmolen te *Ewyck*, beneffens 77 morgen lands in Erfpacht, aan ROBRECHT VAN APPELTERN (z). Deeze fchreef zich Heer van *Ewyck*, welke Heerlijkheid naderhand den naam van *Doddendael* verkregen heeft, en onderfcheiden van het Amptsdorp *Ewyck* is. Volgens de befchrijving in de leenbrieven, behoorde daar onder de Heerlijkheid in hogen, in nederen, in drogen en in natten, het Borchhuis en de Hof te *Ewyck*, met de Kerkgifte aldaar; de Weerden in de *Waal* van *Bruinsweerd* tot *Winferenkerk*, met aanvallen en toevallen, de Visfcherije en Veerftad. ROBRECHT VAN APPELTERN ftierf zonder zoons, en JOHAN VAN APPELTERN, Heer WILLEMS zoon, wierd in 1379, als Erfgenaam van Heer EVERT, met het Huis, Hofftad, dagelijks gericht, en een derde deel van het hooge gericht van DODDENDAAL te *Ewyck* verleid; zijn zoon Heer DIRK VAN APPELTERN, Ridder, volgde hem op, die in 1387 als Heer van *Ewyck* gemeld wordt, en JACOB VAN APPELTERN, zoon van deezen, verkogt in 1415 *Doddendaal* aan OTTO VAN BUREN, die 1417 ftierf. Zijn Broeders zoon, Heer

(z) *Rekenk. Alft. Regift. fol.* 29.

Heer JOHAN VAN BUREN, Ridder, was zijn erfgenaam, die alleen eene dochter ELISABETH bij zijne vrouw ELEONORA VAN BORSELEN verwekte. ELISABETH trouwde in 1441 met GERHARD, Heer van *Cuilenburg*, en zij wierd in 1442, nog gedurende het leven van haaren Vader, met *Doddendaal* beleend. Zij ſtierf in 1451, en haar minderjaarige zoon, JASPER van *Cuilenburg*, volgde haar op. Deeze verkogt die Heerlijkheid in 1484 aan Heer JOHAN BOL, Ridder, van wien GOERT VAN STEPRAEDT erfde, en in 1491 verleid wierd. Zijn zoon DIRK VAN STERRAEDT ontving de beleening in 1515, en in 1526 verkogt hij het huis *Doddendaal* aan Hertog CAREL; echter loste hij het zelve wederom in 1529, onder voorwaarden, dat het een open huis voor den Hertog blijven zou, en dat zijne broeders en zusters hunne afgoeding van hem, als oudſten Broeder, ter leen ontvangen zouden. In 1538 wierd zijn oudſte zoon JOHAN, en in 1544 zijn tweede zoon HENDRIK beleend. De zoons van deezen eerſten DIRK in 1555, en toen REYNIER in 1558, zijn na elkanderen verleid. Naderhand JOHAN, REYNIERS zoon, in 1593. REYNIER, JOHANS zoon, in 1629; deeze droeg de Heerlijkheid in 1664 aan JOHAN

VAN STEPRAEDT, Heer van *Indornick*, zijn broeders zoon, op; PETER REYNIER VAN STEPRAEDT erfde van zijnen broeder JOHAN, en wierd in 1667 beleend. Zijn zoon DIRK JOHAN VAN STEPRAEDT ontving de beleening in 1720, wiens dochter MARIA AGNES met WILLEM CASPER VAN DORNICK trouwde, en in 1744 verleid wierd. Haar eenige dochter JOHANNA ELISABETH, vrouw van HARMAN ADOLF VAN NAGELL, tot *Furnholtz*, erfde *Doddendaal* in 1769, en liet deeze Heerlijkheid, zoo wel als *Indornick*, aan haaren zoon WILLEM vrijheer van *Nagell*, die in 1783 beleend is (*a*).

Wij hebben het Amptsdorp *Ewyck* niet van de Heerlijkheid *Doddendaal* kunnen scheiden, en het is waarschijnelijk, dat beiden in de verpanding van 1248 begreepen zijn geweest, en dat dus de Heeren van *Ewyck*, altijd onderheeren van *Gelderland* waren.

§. 84. De Heerlijkheden onder het Rijk van *Nymegen* begreepen, zijn *Doddendaal*, waar van reeds gesproken is; *Groesbeek*, die wij hier onder te gelijk met het *Rykswald* behandelen zullen; *Ooy*, *Persingen*, *Ubbergen*, *Beek*, *Hoomen* en *Malden*. De

(*a*) *Geldersch Leen Regist.*

De Heerlijkheid van de *Ooy*, was wel eer eene onmiddelbaare Heerlijkheid, onder het Rijk en den Keizer behoorende, en de Heeren wierden tusſchen de Edelen en Vrijen gerekend. WERENBOLDUS DE OYE was getuige van Graavin ADELHEID bij de gifte van ORTEN, aan de Kerk van *Utrecht* in 1088 (*b*). GERARDUS DE OYE tusſchen de vrijen *Liberi*, was getuige van BURCHARD, Biſchop van *Utrecht* in 1108 (*c*). HUPRECHT VAN OYE was in 1104 getuige van FREDERICK, Aartsbiſchop van *Keulen*, bij eene gifte aan St. *Marie ad gradus* (*d*). STEPHANUS en HERMANNUS DE OYE komen voor in verſcheidene brieven van 1108 tot 1127. STEPHANUS DE OYE, wiens eigen goed, met het aldaar gelegen ſlot, *allodium cum ipſius loci caſtro*, door Paus LUCIUS III. aan de Kerk van *Keulen*, tusſchen de Jaaren 1181 en 1185 bevestigd wierd (*e*); dus het te denken is, dat hij tot de Edele Leenmannen van dat Aartsſticht behoorde. HERMANNUS DE OYE, *Nobilis homo*, was in

1203

(*b*) HEDA *p.* 149.
(*c*) *Ibid p.* 144.
(*d*) *Gelenii Farrag. Tom.* 4.
(*e*) *Ex arch. Eccl. Metrop. Colon. Copia Mihi.*

1203 getuige van 't verdrag, tusschen *Braband* en *Gelre*. GERARDUS DE OYE tusschen de *Nobiles*, bezwoer in 1233 met Graaf OTTO de privilegien van *Arnhem*. In 1248 waren BERTOLDUS en GERARDUS DE OYE getuigen van den Roomsch Koning WILLEM (*f*). Graaf OTTO van *Gelre* verklaarde in 1253, dat de Edele Heer *Nobilis dominus* BERTOLDUS DE OYE, hem ter leen opgedragen had, zijne weerd binnen den *Wiel* gelegen (*g*), en in het volgende Jaar 1254, gaf de Roomsch Koning WILLEM aan Graaf OTTO ter leen, het slot te *Ooy*, en alles wat de Edele Heer BERTOLDUS, van het Rijk gehouden had en hield (*h*).

Hier uit blijkt duidelijk, dat de *Ooy* te vooren een Rijksleen was; dat het *dominium directum* aan de Graaven van *Gelre* overgegaan zijnde, de Heeren van die Heerlijkheid, agter Leenmannen van 't Rijk en Leenmannen van *Gelderland* wierden, ook de laatste maal, dat zij met den titel van Edele Heeren verëerd worden, vindt men in de privilegien door den Graaf van *Cleve*, in 1254 aan GRIET gegeven, waar van BER-

(*f*) *Charterb. p.* 283. 405. 478.
(*g*) *Arch. van Ooy.*
(*h*) *Charterb. p.* 495.

BERTOLDUS en zijn Broeder GERARDUS getuigen waren (*i*). BERTOLDUS, Heer van *Ooy*, wordt nog in verſcheiden brieven tot 1269 toe gemeld. Het zij dat de Heeren van *Ooy* misnoegd over deeze onderwerping aan de *Gelderſche* Graaven waren, of om eenige andere redenen, men vindt, dat GERHARD, Heer van *Ooy* in 1282 de *Ooy*, leen aan den Graaf van *Cleve* maakte (*k*), het geen echter geen verder gevolg ſchijnt gehad te hebben. Deeze GERHARD had ook verſchil met het Capittel der Apostelen, over de tiendens in de *Ooy*, waar over in 1291 een uitſpraak gedaan wierd (*l*). Hij had zijne Leenmannen behouden, gelijk hij onder anderen EVERARDUS HOECKE DE NYELE in 1300 beleende (*m*). Ook genoemd wordende *Gerardus dominus de Oye Miles*, was hij in 1318 getuige van DIDERIK, Graaf van *Cleve*, toen hij zwoer, dat hij *Heusden* van den Hertog van *Braband* ter leen hield (*n*).

BERTOLD zijn zoon was Heer van *Ooy* in 1329

(*i*) *Arch. van Cleve.*
(*k*) *Ibidem.*
(*l*) *Arch Eccl. Apoſt. Colon. Copia Mihi.*
(*m*) *Arch. van Bedbur.*
(*n*) BUTKENS *Treph. de Brab.*

1329 en Borchgraaf van *Nymegen* zijnde, sneuvelde hij in 1344, met zeven persoonen van zijn geslacht, in een gevegt tusschen den Bisschop en de Burgers van *Luyk* (*o*). GERHARD, waarschijnelijk zijn broeder, volgde hem op, die in 1346 verschil had met WILLEM VAN DEN BERG, Heer van *Byland*, wegens de Leenen, die wijlen Heer JOHAN VAN BYLAND, Ridder, van den Heer van *Ooy* hield (*p*). Hij was in 1348 overleeden, mogelijk wanneer zijn zoon BERTOLD, Heer van de *Ooy* was; deeze moet in 1370 reeds gestorven zijn geweest; want zijn zoon REINALD, Heer van *Oye* beleende verscheiden persoonen in dat Jaar; hij wordt tot 1390 gemeld. Zijn zoon GERHARD wierd in 1395 door Hertog WILLEM, die hem lieve neef en Raad noemt, als zijne voorouders, beleend met den Borch en Voorborch te *Oye*, met het gericht hoog en laag, binnen den voorsten Cingelgrave om den Borch tusschen de oude *Wiele* en de *Waal* op ten snabbe toe, met de Visscherije in de *Waal* tot de halve diepte, van *Loeth* tot *Panayen* bij *Nymegen* toe, en met nog eenige andere goederen. Aanmerkelijk zijn de woorden, die daar op

(*o*) PONTANUS *p.* 252.
(*p*) *Arch. van de Ooy.*

op in den leenbrief volgen, welke de eerste is, die wegens de *Ooy* voorkomt. *Ende want die Heere van Oy, die voertijts geweest sijnt, dieselve vursl. leneh mit allen hoeren toebehoeren van den heiligen Rick gehalden hebben, wilcke lene ons* NU *met den Rick van Nymegen van den Heiligen Ricke verbrieft sijnt te belenen* (q). Hier uit zou men moeten oordeelen, vooral wegens het woord *nu*; dat omtrent dien tijd Hertog WILLEM eenige nieuwe voorrechten wegens het Rijk van *Nymegen*, van den Keizer verworven heeft, ten ware men vermeende, dat deeze woorden uit voorige leenbrieven, als een oud formulier gevolgd en herhaald zijn; gelijk men die ook in volgende leenbrieven van de Jaaren 1402. 1424. 1490. 1498. aantreft. Maar wij hebben geene oudere Leenbrieven, dan die van 1395 gevonden, behalven één van 1370, waar bij Hertog EDOUART, WALRAVEN VAN OOY, met de zogenoemde Homoetsche molen in de *Duffelt* beleende; maar die hier niets ter zake doet. De Leenregisters zwijgen hier over, en beginnen eerst in 1402 ten opzigte van de *Ooy*; het welk ons vermoeden nog verstérkt. Daar de toegang tot de Gelder-

(q) *Arch. van 't Hof Copia Mihi.*

derſche Archiven ons geſlooten is, kunnen wij de zaak tot geen meerder klaarheid brengen; wij nodigen daarom een ieder, die deswegens eene goede gelegenheid mogt vinden, dit punt nader te onderzoeken.

GERHARD Heer van *Ooy*, wierd andermaal in dezelfde bewoordingen door Hertog REINALD in 1402 verleid. Zijn zoon REINALD in 1424 beleend, bezegelde mede het verbond der Landſchap in 1436. Hij droeg de Heerlijkheid op aan zijnen zoon REINALD, die daar mede geduurende zijns Vaders leven, in 1460 beleend wierd, deeze REINALD vindt men in een brief van 1465, *lieve Juncker en Heerſchap* betiteld. Het was waarſchijnelijk uit hoofde der onluſten in *Gelderland*, dat hij in 't Jaar 1473, zijn huis *Ooy* tot een openhuis van den Graaf van *Cleve* maakte (*r*). Hij ſtierf in 1488 en zijn zoon GERHARD wierd in 1490 door den Roomſch Koning MAXIMILIAAN, en in 1498 door Hertog CAREL van *Gelre* beleend. De oudſte zoon van deezen OTTO, wierd in 1511 verleid; maar hij ſtierf het zelfde Jaar, zijn broeder LEYFFART was Ridder der Duitſche orde in *Lyfland*, weshalven Hertog CAREL aan den

(*r*) *Arch. van Cleve.*

den Heermeester, Heer WOLTER VAN PLETTENBERG ſchreef, dat LEYFFART de laatſte van zijn geſlacht was, en dat hij hem alzoo uit de orden ontſlaan moest; 't welk de Heermeester bewilligd hebbende, is hij dat zelfde Jaar 1531 met SOPHIA VAN BOEDBERG in den echt getreden, en wierd in 1532 met *Ooy* verleid. Hij ſtierf in 1573, en zijn zoon GERHARD is toen beleend. Deeze wierd door zijn zoon OTTO in 1593 opgevolgd, die in 1621 overleed, en zijn zoon HERMAN GERHARD wierd in 1622 beleend, maar ſtierf in 1633 de laatſte van zijn geſlacht. Toen erfde zijne zuster MARGRIET JUDITH VAN OOY, die met KOELEMAN VAN BYLAND, Heer van *Reydt* trouwende, niet alleen de Heerlijkheid *Ooy*, maar ook *Perſingen* en *Palſtercamp*, aan dat geſlacht overbragt. Zij ſtierf in 1646, en haar oudſte zoon FLORIS OTTO HENDRIK, Graaf van *Byland*, wierd in 1665 verleid; hij ſtierf in 1701, en toen wierd zijn kleinzoon OTTO FREDERIK ROELEMAN, zoon van ROELEMAN FREDERIK NEOMAGUS, Graaf van *Byland*, die als Ritmeester den 1 Julij 1690 in den ſlag van *Fleurus* geſneuveld was, verleid. Na zijn' dood in 1768, wierd zijn oudſte zoon C. N. J. F. L. Graaf van *Byland* beleend, en na

het kinderloos overlijden van deezen, zijn broeder F. C. W. L. Graaf van *Byland*, in 1786, aan wien zijn zoon O. W. H. Graaf van *Byland* in 1790 opgevolgd is, die thans Heer van *Ooy*, even als van *Marienweerd* is. Deeze Heerlijkheid heeft boven veele anderen het voorrecht, nimmer door koop aan andere perſoonen vervreemd te zijn, en nog aan den ouden ſtam te behooren (*s*).

§. 85. *Perſingen* was eene Heerlijkheid, welke wel eer aan een geſlacht van dien naam behoorde. Men vindt WALTHARDUS van *Perſingen*, die in 1293 de tiendens te *Perſingen* van het Capittel der Apostelen te *Keulen* in pacht had (*t*). WILLEM van *Perſingen* verkogt de Heerlijkheid en de Visſcherijen van *Perſingen*, als een Rijksleen, en de andere goederen als een Zutphensch leen, aan TIELMAN VAN GROESBEEK, die in 1332 door Hertog REYNALD beleend wierd; in het volgend Jaar 1333, droeg dezelfde TIELMAN VAN GROESBEEK, aan den Graaf op, alle zijne tinsgoederen, alle zijne eigene goederen, en alle zijne erfpachtgoederen, te *Perſingen* gelegen (*u*). Hier uit kan men

(*s*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

(*t*) *Arch. Eccl. Apoſt. Colon. Copia Mibi.*

(*u*) *Rekenk. Alst. Regiſt. fol.* 128.

men eenig vermoeden ſcheppen, dat *Perſingen* niet met de verpanding van *Nymegen* aan de Gelderſche Graaven gekomen is.

Het geſlacht van APPELTERN is naderhand in het bezit van deeze Heerlijkheid geweest, zonder dat men weet, op welke wijze het daar aan geraakt is, Heer HENDRIK VAN APPELTERN, Heer van *Perſingen*, Ridder, deed in 1407 als Leenheer, verſcheidene beleeningen (*w*); en hij komt meermaalen voor tot 1419; zijn zoon JOHAN wierd in 1420 door Hertog REINALD met *Perſingen* beleend; en hier mede begint de beleeninge van die Heerlijkheid in de Gelderſche Leen-Registers. Zijn zoon HENDRIK VAN APPELTERN wierd in 1444 verleid, en hij vernieuwde zijnen Eed in 1465, daar bij ontvangende het Huis en de Heerlijkheid, met hoog en dagelijks gericht, met viſcherijen, vogelrijen, tiendens en ploeg-recht. Hij ſneuvelde in dienſt van Hertog ADOLF, in een gevecht te *Cranenburg*, in 't Jaar 1467, en zijn zoon JOHAN beloofde opening van 't Huis aan den Hertog van *Gelre*, bij zijne beleening in dat zelfde Jaar. Deeze ſtierf kinderloos in 1473, en zijn Broeder HENDRIK wierd verleid

(*w*) *Origineel Mibi No.* 540.

leid (*x*). HENDRIK VAN APPELTERN vernieuwde de bewaaring van 't Huis, dat door de Bourgondiſche ingenomen wierd; maar wederom door Hertog CAREL met geweld veroverd zijnde, ſtelde hij aldaar DIRK VAN KEPPEL tot Bevelhebber. Echter in 1501 gaf hij het Huis en Heerlijkheid aan HENDRIK VAN APPELTERN te rug, edoch onder voorwaarde, van geene nieuwe torens of ſterktens daar aan te laaten bouwen, door goede wagt te beletten, dat het in andere handen kwam, en dat het altijd een open huis van de Hertogen van *Gelre* zou zijn, voorbehoudens de Leenheerlijkheid(*z*). Hier omtrent geſchiedde eene nadere bepaling in 1529, bij welke HENDRIK en zijn zoon THOMAS, aan Hertog CAREL voor hun en hunne nakomelingen beloofde, dat het huis *Perſingen* een open huis zal zijn en blijven, maar dat de Hertog aldaar bezetting leggende, die zelf zal verplegen (*a*). Na HENDRIKS dood, wierd zijn zoon THOMAS in 1541 beleend, OTTO zijn zoon in 1573. HENDRIK zijn zoon in 1589. De

(*x*) *Celderſch Leen Regiſt.*

(*z*) *Rekenk. quatuordecim Libri, Libr. VIII. fol.* 2. *ro.* 32.

(*a*) *Rekenk Lade A. No.* 170.

De zoon van deezen, ook HENDRIK genoemd, wierd in 1591 verleid, en hij verkogt die Heerlijkheid aan HERMAN GERHARD VAN OOY, voor 28.000 guldens, in 't Jaar 1628. Zijne zuster MARGRIET JUDITH trouwde met ROELEMAN VAN BYLAND, en zedert dien tijd, is *Perſingen* altijd in dezelfde handen als *Ooy* gebleeven.

In 1583 klaagde de Heer van *Perſingen* aan het Hof, over de indragt, die de Stad van *Nymegen* zijn Rechtsgebied aandeed, door zijne Heerlijkheid, met ongewoon Appel onder de Stad van *Nymegen* te brengen. Deeze Stad antwoordde daar op, dat alle Heerlijkheden, die het Landrecht van het Rijk gebruiken, als *Ooy*, *Perſingen*, *Groesbeek* en *Doddendaal*, hun Appel op 't Valkhof, voor Burggraaf en 12 Schepenen van *Nymegen* hebben; en dewijl zulks hun recht en privilegie was, vermeenden zij, niet voor het Hof te verſchijnen, of zich aldaar in te laaten, zijnde eene Rijkſtad. De Heer van *Perſingen* vertoonde nader, dat hij in *poſſeſſie* was, geen Appellen te gedoogen, en dat *Nymegen* geen voorbeeld daar van zal kunnen bijbrengen. Dat andere Heerlijkheden van 't Rijk haare Appellen elders hebben, als *Ubbergen* te *Cuyck*, *Beek* en *Malden* te *Cranenburg*, *Doddendaal* en

Hoemen te *Haren*; dat *Poederooijen*, *Hemert*, *Amerſoijen*, zoo als ook *Perſingen*, zonder eenig hooger beroep, recht doen. 't Hof ſchreef een en andermaal daar over aan de Stad van *Nymegen* (*b*). Mogelijk zal het verraad, dat kort daar op de Stad in Spaanſche handen bragt, een einde aan dat verſchil gemaakt hebben; ten minſten de uitſlag is ons daar van niet gebleeken (4).

§. 86. *Ubbergen* was zeker niet begreepen in de verpanding van *Nymegen*; want volgens een brief den 22 July 1290 door Keizer RUDOLF gegeven, had TIELMAN, zoon van WERENBERTUS van *Nymegen* (5), het Rechtsgebied in zijn Dorp *Ubbergen*, zonder toeſtemming of gezag van iemand anders, dan van het Rijk verkree-

(*b*) *Arch. van 't Hof.*

(4) Men vergelijke hier mede de beſchrijving van *Nymegen*, voor de Chronijk van SMETIUS, door den Heer IN DE BETOUW uitgegeven; *p.* 12. *not.* r. alwaar het beroep van *Ooy*, *Perſingen*, *Ubbergen* en *Groesbeek*, als zeker opgegeeven wordt; daar het eerder ſchijnt een Eisch van *Nymegen* geweest te zijn, dat aan tegenſpraak onderworpen was.

(5) *Thilman* filius *Werenberti* de *Novimagio*. VAN BERCHEM noemt hem THELEMANNUS filius WERNMANNI de *Ubbergen*.

kreegen; weshalven hij hem vergunt over misdaaden te erkennen, de misdaadigers te vonnissen en te ſtraffen, en alles te doen, wat tot den Koninglijken Ban behoorde, dat is, het hoogſte Rechtsgebied te oeffenen (*c*). Of men door het bijvoegſel van *Nymegen*, *de Novimagio*, een geſlachts naam verſtaan moet, of alleen dat TIELMAN een Burger en Inwooner van *Nymegen* was, blijft onzeker. Wel is waar, dat men in den loop der veertiende Eeuw verſcheiden Perſoonen vindt, die den naam van NYMEGEN of NOVIOMAGO voerden; als HENDRIK, getuige van den Graaf van *Cleve* in 1318, die in 1334 dood was, en eene dochter YVA genoemd, nagelaten had; JOHAN Canonick van *Emmerik* en DIRK Canonick van *Zanten*, die omtrent 1350 voorkomen; HENDRIK die met zijn' broeder LAMBERT, Canonick van *Geresheim*, goederen te *Ziſlick* in 1349 verkogt; hij was getrouwd met TRUDA VAN RINDEREN, weduwe van den Heer VAN WAERDHUYSEN, en hij ſtierf in 1368. Wij zouden echter de tweede uitlegging aanneemen, en door het woord de *Novimagio*, burger van *Nyme-*

(*c*) IN DE BETOUW *verv. der Handv. van Nymegen*, *p.* 136.

megen verſtaan; want volgens een anderen brief van den 5 July 1291, vindt men, dat *Gerhardus de Oye*, *Tilmannus filius quondam Werenberti*, *Renboldus filius quondam Petri*, *Rudolphus dictus Sebars*, *et Theodericus*, *filius Adæ de Woſike*, hunne verſchillen met het Capittel der Apostelen, over de Tiendens in de Kerſpelen van *Nymegen* en van de *Ooy*, aan de uitſpraak van den Abt van *Cloostercamp*, van GOOSWYN, Proost van *Deventer*, en van Heer FREDERICK VAN MEURS onderwierpen. Deeze uitſpraak volgde kort daar op, waar uit onder anderen blijkt, dat TIELMAN, zoon van WERENBERTUS, van de beleeningen der *Novalia* te *Nymegen* moest afzien; maar dezelven om twee Sterlingen 'sJaars, voor ieder drie morgen te betaalen, van het Capittel in Erfpacht ontving (*d*). Buiten tegenſpraak, is deeze dezelfde TIELMAN, die Heer van *Ubbergen* was, maar hier ſtaat geen geſlachtnaam bijgevoegd, zoo als bij *Oye*, *Sebers* en *Woeſic*; dus niet te gelooven is, dat *Nymegen*, in den Keizerlijken brief voorkomende, iets anders dan zijne woonplaats aanduidt. De pacht van deeze tiendens, is bij de Heeren van *Ubbergen* gebleeven, ten minſten ARENT was daar

(*d*) *Arch. Eccl. Apoſt. Colon. Copia Mibi.*

daar van nog in het bezit 1403, dus hij zeer waarſchijnelijk van TIELMAN afſtamde, hoewel de berichten en bewijzen ontbreeken, tot op het Jaar 1403. Toen wierd AREND van *Ubbergen* door Hertog REINALD beleend, met het huis *Ubbergen*, met de Erfnisſen hoogen en laagen, met pachten, dienstgoederen, bosſchen, heiden en weiden, en met de Heerlijkheid hoog en laag; ook met de Heerlijkheid hoog en laag op het onde Kerkhof; uitgenomen de Tiendens die AREND in pacht heeft van de Apostelen (*e*). Hoe de Hertogen aan die Leenheerlijkheid gekomen zijn, is onbekend; immers bezaten zij die niet in 1290, en 't was dus geen gevolg der verpanding van *Nymegen*. Wanneer men daar bij in overweeging neemt den brief, waar bij Hertog WILLEM in 1395, GERHARD VAN OOY met de Heerlijkheid *Ooy* beleende, en waar in ſtaat, dat die leenen hem NU met het Rijk van *Nymegen verbrieft zijn te beleenen*, zou men eenigzins daar na kunnen giſſen, als wij hier boven gedaan hebben. Immers de algemeene beleenings brief, dien Hertog WILLEM den 29 November 1377 ontving, en uit den bevel brief van 's anderen daags,

(*e*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

daags, aan de Stad *Nymegen*, hem voor Erfheer aan te neemen, kan men niets bepaalds beſliſſen (6).

Uit oude opdragten van 1411 en 1415, kan bewezen worden, dat de Heerlijkheid van *Ubbergen* zich uitſtrekte tot ſtreeken, die naderhand in 1467 met de Borch, binnen de Stads muuren getrokken zijn (*f*). Het is ons onbewust, of bij die gelegenheid eenig verdrag tuſſchen den Heer van *Ubbergen* en de Stad, over het Rechtsgebied, getroffen zij; dan of de Stad gebruik van haar aanzien en overmacht maakte, om den Heer in zijn Recht te verkorten; diergelijke handelingen waren den ſteden eigen, en haar hoofd-oogmerk ging altijd daar heen, de Landvorſten en den Adel den voet op den nek

(6) PONTANUS *p.* 300 *en* 315. *Handv. van Nymegen p.* 95. PONTANUS plaatst deezen brief verkeerd op 1372 en de Heer IN DE BETOUW op 1368. Hij behoort tot den 30 November (St. Andriesdag) 1377. Want CAREL de IV. was den 11 July 1346 tot Roomsch Koning verkooren, en den 5 April 1355 te *Romen* tot Keizer gekroond; dus vallen het 32ſte Jaar van zijn Rijk en het 23ſte van zijn Keizerdom op het Jaar 1377, en hier mede komen de Leenbrief en de Geſchiedenisſen overeen.

(*f*) IN DE BETOUW *vervolg der Handv. van Nymegen, p.* 136. *not.* 2.

nek te zetten, en in alles te dwarsboomen. De opkomst der ſteden was een waar voordeel voor het menſchelijk geſlacht, dewijl daar door aan de willekeurige handelingen der Graaven en Heeren paal en perk gezet wierd, en eene gepaste vrijheid de ſlaafſche banden verbrak of immers verligtte. De aanwas en de voorſpoed van die zelfde ſteden, deed de ſchaal aan den anderen kant overhellen, de Heerſchzugt van die kleine gemeenebesten groeide dagelijks aan; en de laatere gebeurtenisſen hebben aanhoudend geleerd, hoe zeer het platte land altijd het ſlachtoffer van haare, agter de muuren ſchuilende, en door Gildens zaam verbondene Landsgenooten, geweest is.

Na den dood van ARENDVAN UBBERGEN, is zijne dochter HILLE, door den Hertog met *Ubbergen*, als een Cuijks-leen, in 1409 verleid, en GELIS VAN UBBERGEN was haar Hulder; deeze waarſchijnelijk overleeden zijnde, wierd in die hoedanigheid door JOHAN VAN UBBERGEN in 1416. vervangen. JOHAN was Burgemeester van *Nymegen*, en hij voerde een *quinte feuille* op zijn zegel. Het wapen van UBBERGEN wordt in de Quartieren van BOINENBURG een *Goude Roos* geſteld. In deeze beleening van 1416 wordt HILLE *Graavin van Ub-*

Ubbergen genoemd. Zij wierd ten derdemaal beleend in 1420, onder hulderschap van haar man, JOHAN VAN OOY, die erkende: *de Graafschap van Ubbergen met gerichte hoog en lage ontvangen te hebben.* Over deezen titel moeten wij den leezer wederom terug wijzen, tot het geen wij ter gelegenheid van *Indornick* gezegd hebben (*g*).

AREND VAN OOY, zoon van HILLE, wierd in 1444 verleid, en hij stierf in 1498, zijne dochter HILLEGONDE, vrouw van HENDRIK VAN BOINENBURG, genoemd HONTSTEM, wierd in 1503 beleend, en haar zoon JOHAN VAN BOINENBURG in 1508. Deeze tochtte zijne vrouw, MARGRIET VAN VOORST, in 1530; en het is aanmerkelijk, dat zedert in de Gelderſche Leenregisters niets omtrent UBBERGEN gevonden wordt, tot dat CAREL VYGH, Heer van *Ubbergen*, zijn Testament in 1627 liet bekragtigen (*h*). JOHAN VAN BOINENBURG was voor 1550 overleeden; zijn zoon HENDRIK volgde hem op, hij was Borchgraaf van *Nymegen*, en stierf 1587. Zijn oudste zoon AREND VAN BOINENBURG, wierd Heer van

(*g*) *Derde Deel p.* 422.
(*h*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

van *Uhbergen*, en na zijn dood in 1591, erfde zijne eenige dochter, die met CAREL VYGH, Heer van *Zoelen*, trouwde. Hun tweede zoon CLAAS VYGH, wierd ingevolge 's Vaders Testament, en bij toeſtemming van zijnen oudſten broeder AREND, in 1628 beleend. De twee zoons van CLAAS, te weeten CAREL VYGH in 1656, en HENDRIK VYGH in 1664, wierden na elkanderen verleid. Naderhand in 1675, kwam de Heerlijkheid aan hunne zuster GEERTRUYD, getrouwd met LODEWYK VAN STEELAND, en van haar op haare dochter, ODILIA LOUISE VAN STEELAND, vrouw van JOHAN VAN WELDEREN, die in 1715 beleend wierd. Haar zoon BERNHARD, Graaf van *Welderen*, droeg in 1753 deeze Heerlijkheid op, aan zijne vrouw GENOVEVA MARIA VAN STERNHUIS, die dezelve in 1764 aan de gebroeders de MIST, en deezen weder aan de Stad van *Nymegen* verkogten. Het Rechtsgebied is aan de Stad gebleeven, die deswegens een Sterfheer of Hulder aanſtelde, maar het huis en een gedeelte der goederen, zijn aan andere perſoonen opgedraagen, waar van een bijzonder Leen gemaakt is.

§. 87. De Heerlijkheid van *Beek*, is waarſchijnelijk eene oude bezitting der Graaven van

RANDWYCK. Na zijn dood in 1725 kwam *Beek* aan zijn' oudſten zoon, FRANS STEVEN VAN RANDWYCK; wiens zoon, GODERT ADRIAAN VAN RANDWYCK, zedert 1785 Heer van die Heerlijkheid is.

§. 88. In een verdrag over *Balgoy* in 1247. vindt men tusſchen de getuigen, HENRICUS *Villicus* DE MALDEN en WILHELMUS DE MALDEN gemeld, die waarſchijnelijk toen Amptenaaren van den Graaf van *Cleve* waren; ook in den loop der veertiende Eeuw, komen verſcheiden perſoonen voor, die den naam van MALDEN droegen, en tot wapen voerden *Coupé à trois loſanges en chef;* mogelijk van den voorgenoemden HENDRIK afſtammende. De Heerlijkheid behoorde echter aan de Graaven van *Cleve*, en wij zijn niet ongenegen te gelooven, dat zij, even als *Beek*, wel eer een gedeelte der bezittingen van Graaf BALDERICK was. In 1300, wierd Heer DIRK KORTELOEF, Ridder, door den Graaf van *Cleve* met *Beek* beleend (*k*): hij moet toen reeds bij jaaren geweest zijn; want in 1301, met zijne vrouw ISABELLA, en bij toeſtemming van zijn' zoon, Heer DIRK KORTELOEF, die ook Rid-

(*k*) *Arch. van Cleve.*

Ridder was, verkogt hij eenige goederen aan de Abtdije *'s Grevendaal* (*l*).

Wij weeten niet te beſlisſen, wie van beiden vader of zoon, in 1312 met den Graaf van *Cleve* zegelde, en daar genoemd wordt *Strenuus vir Theodericus dictus Kortelues de Malden*; zijn zegel vertoont *un ecu en coeur avec un filet en bande brochant ſur le tout* (*m*); uit welk wapen men kan vermoeden, dat hij een bastaard van *Cleve* was. Dit geſlacht wordt verders niet gemeld; dus het uitgeſtorven zijnde, *Beek* wederom aan de Graaven van *Cleve* vervallen, en aan GERHARD, Heer van *Hornes*, wegens zijn Huwelijk met ERMGARD VAN CLEVE gekomen is. Zijn zoon DIEDERICK VAN HORNES, Heer van *Perweis*, verkogt *Malden* in 1348 aan Heer JOHAN VAN GROESBEEK, Ridder, die daar mede door den zelven, in 1350, als een agterleen van *Cleve* verleid wierd (*n*). Zijn zoon ZEGER VAN GROESBEEK ontving in 1359, onmiddelijk van den Graaf van *Cleve*, de beleening van *Malden*, even als die van *Beek*; hij vernieuwde zijn Eed in 1372 en 1385, en

(*l*) *Arch. van Nykloeſter.*
(*m*) *Arch. van Cleve. Copia Mihi.*
(*n*) *Arch. van Cleve.*

en droeg *Malden* en *Beek* op aan zijn' zoon JOHAN, in 1403. Deeze was met een bastaardzuster van Hertog REINALD getrouwd; want hij wierd meermaalen door hem *Zwager* genoemd; hij ſtierf in 1423, zijnde teffens Heer van *Groesbeek* en *Hoemen*. Zijn oudſte zoon, ook JOHAN genoemd, volgde hem op, en ſtierf in 1467, alle zijne Heerlijkheden, waar onder ook *Malden*, aan zijn' oudſten zoon ZEGER nalaatende; deeze wierd in 1482, door den Hertog van *Cleve* ter Zutphenſche rechten beleend, met het Dorp en Kerſpel van *Malden*, met Thinſen, Pachten, Tiendens, Kerkgifte, Renten; met bosch en broek, met molen, met Heerlijkheid en gerichten (*o*). Zijn zoon JOHAN wierd in 1513 verleid; en JOHAN, zijn oudſte zoon, in 1549; JOHAN, zoon van deezen in 1565. Hij wierd door zijn' zoon GERHARD VAN GROESBEEK *Vicomte d'Ambly* opgevolgd; en de zoon van deezen, JOHAN VAN GROESBEEK genoemd, verkogt *Malden* en *Hoemen* in 1660, aan LUDOLF VAN STEENHUYS, Amptman van *Graye*; zijn zoon, WALRAVE VAN STEENHUYS erfde *Hoemen* en *Malden*; en de dochter van deezen, GENOVE-

VA

(*o*) *Arch. van Beek.*

VA MARIA, vrouw van BERNHARD, Graaf van *Welderen*, bekwam naderhand beide de Heerlijkheden, die zij in 1770 aan de Stad *Nymegen* verkogt. Het Rechtsgebied is aan de Stad op dezelfde wijze, als dat van *Ubbergen* gebleeven, maar veele goederen zijn wederom vervreemd.

Men kan zich ter gelegenheid van *Beek* en *Malden*, andermaal herinneren, het geen wij over 't Leenheerschap en de Territoriaale Hoogheid gezegd hebben. Het eerste, dus de volkomen eigendom, behoorde aan de Graaven van *Cleve*, en de laatste was een ongevoelige inkruiping der Gelderſche Vorſten; waar van de wijze hoe, noch de tijd wanneer, geenzins bepaald kunnen worden.

§. 89. De Heerlijkheid van *Hoemen* was wel eer een eigendom der Graaven van *Dalen*, dat zij mogelijk bekomen hebben door het huwelijk van JOLANDE VAN GELRE, met BALDUIN VAN VLAANDEREN, Graaf van *Henegouwen*(*p*). Immers hun kleinzoon GERHARD, Graaf van *Dalen*, was 1188 in het bezit van alle de goederen, van het hooge en laage Rechtsgebied in het Kerspel van *Hoemen*, van het slot aldaar, dat

(*p*) *Derde Deel p.* 379.

dat op 's Graaven eigen grond gebouwd was, waar mede HENDRIK VAN HOEMEN, Ridder, door den Graaf was beleend; de goederen van *Haren* waren echter daar onder niet begreepen (*q*). Hoe en wanneer die Leenheerſchap, en de andere Dalenſche goederen aan de Graaven van *Gelre* overgegaan zijn, blijft duiſter; maar het is teffens zeker, dat *Hoemen* door de verpanding van *Nymegen*, niet aan *Gelderland* kwam, en dat de Heeren van *Hoemen* alleen beleende onderheeren waren. Deeze Heerlijkheid bleef lang in het geſlacht van HOEMEN, dat daar van den naam ontleende. GODFRIED VAN HOEMEN, Ridder, waarſchijnelijk een zoon van bovengemelden HENDRIK, met zijn zoon HENDRIK, ook Ridder, waren in 1247 getuigen van een verdrag over *Balgoy* (*r*); en deeze laatſte HENDRIK, was borge van Graaf OTTO VAN GELRE in 1260, wegens het huwelijk van zijne dochter met DIEDERICK VAN CLEVE (*s*). REINALD VAN HOEMEN, komt voor als Borchgraaf 1302. ARNOLD VAN HOEMEN zegelde met Hertog REINOLD, een ſchuldbeken-

(*q*) *Kindlinger Munſt. Beitr. Tom. III., No. 29.*
(*r*) *Codex dipl. agter dit Deel. No. X.*
(*s*) *Charterb. p. 542.*

kentenis, aan WILLEM BORRE VAN DORNICK in 1346 (*t*). AREND VAN HOEMEN, de Jonge, was Borchgraaf in 1375; zommige derzelven waren vermoedelijk Heeren van *Hoemen;* maar zeker was die Heerlijkheid in 1350 en 1359, in het bezit van JOHAN VAN GROESBEEK, Ridder; ten minſten in de Cleefſche Leenregisters wordt hij op die Jaaren Heer van *Hoemen* betiteld. ZEGER VAN GROESBEEK wordt in een oorſpronkelijk ſtuk van 1366 genoemd, *Heer van Hoemen, van Malden, en tot Beek* (*u*). Echter voerde ARNOLD VAN HOEMEN ook den titel van Heer van *Hoemen, Moldyk, Middelaar* en *Amerſoijen*, en hij ontving van Hertog WILLEM VAN GELRE in 1378, de bevestiging der brieven van de Hertogen REINALD en EDOUARD, op alle Tollen, Ampten en Renten, bijzonder op *Mondyk* en *Middelaar* (*w*). Hij verliet de Leenmanſchap van den Hertog van *Gelre*, en onderwierp zich met zijn zoon REINIER in 1380, aan den Hertog van *Braband;* weshalven beiden door Hertog WILLEM gevangen gezet wierden; maar hij ont-

(*t*) *Arch. van Hemmen.*
(*u*) *Arch van Beek.*
(*w*) *Kindlinger M. S.*

ontfing vergiffenis bij den vrede, tusschen *Brabant* en *Gelre* in 1386. Naderhand schijnt hij door den Gelderschen Hertog weder in genade aangenomen te zijn geweest; want genoemd wordende, Heer ARNOLD VAN HOEMEN, Borchgraaf van *Odenkirchen*, Ridder, was hij Raad van Hertog WILLEM in 1396 en 1397, en dat Borchgraafschap kwam aan zijne nakomelingen. Wij kunnen onmogelijk die beide Heeren van *Hoemen* over een brengen, ten ware eene deeling of gemeenschappelijke Regeering plaats had, zoo als meermaalen het geval was.

Bovengenoemde ZEGER VAN GROESBEEK was in 1402, door Hertog REINALD beleend, en zijn zoon JOHAN in 1404 ontvangende het huis *Hoemen*, met de Heerlijkheid hoog en laag, de visscherijen, vogelrijen, bosch en broek, water, weide, benevens de Kerkgifte en een derde der tienden van *Niel* in de *Duffelt* (*x*). Zijn zoon JOHAN VAN GROESBEEK wierd in 1423 verleid, en zedert hadden *Hoemen* en *Malden* dezelfde Heeren, en ondergingen het zelfde lot; gelijk men verders bij *Malden* aangetekend vindt.

VAN

(*x*) *Geldersch Leen Regist.*

VAN HET RYKSWALD.

§. 90. Het is ten hoogſte waarſchijnelijk, zoo niet beweezen, dat het *Rykswald*, eene bezitting van den Keizer, aan den Hof (*Villa*) van *Nymegen* gehecht was, hoewel het niet te gelijk met dezelve, aan de Graaven van *Gelre* overgegaan is. De Graaven van *Cleve* bezaten aldaar ook eenige rechten; en hoewel de zaak niet ten eenemaal tot klaarheid kan gebragt worden, zullen wij niet te min melden, het geen daar van gevonden wordt. Hoe verre het *Rykswald* van ouds zich uitſtrekte, is onmogelijk te bepaalen; maar zeker zal de omvang van deeze wildernisſen, eer de bevolking zoo ſterk toegenomen was, en men de velden vrugtbaar gemaakt had, grooter geweest zijn dan in laatere dagen. VAN BERCHEM ſchrijft deswegens, dat dit Boſch zich tot digt bij *Nymegen* aanſloot, en dat volgens oude ſchriften, op het ſlot van *Hoemen* bewaard, de Burgers van *Nymegen* gerechtigd waren, al het dorhout te ſprokkelen, ook het groene hout, dat zij met de eene hand buigen konden, met de andere aftehakken: daar en boven, alle takken die zij op hunne kar ſtaande bereiken konden, mog-

ten zij afhouwen; maar klommen zij op het rad, alsdan wierden zij voor vijf marken gebreukt. De Keizers lieten het *Rykswald*, door Waldgraaven, *Syndici foreſtales*, genoemd, beheeren, de Heeren VAN GROESBEEK bezaten wel eer deeze waardigheid, of eerder, de Hoeve *Groesbeek* wierd in 1040 door Keizer HENDRIK den III. aan den Waldgraaf, *Syndico forestario*, geſchonken (z). Deeze en zijne nakomelingen hebben de erflijkheid aan zich gebragt; want uit beëedigde Condſchappen van 't Jaar 1329, blijkt, dat de Heeren VAN GROESBEEK, ten allen tijde in het *Rykswald*, den *Kelwald* genoemd, Waldgraaven, *Nemoris comites*, geweest zijn; dat geen Waldforſter in bediening aangeſteld wierd, of hij moest te vooren 18 penningen aan den Heer betaalen, en hem zweeren, de Waldrechten te zullen agtervolgen; dat de Heer VAN GROESBEEK ook een Forſter mogt benoemen, in alles den anderen gelijk; dat alle panden moesten gebragt worden op het Hof te *Groesbeek*, om aldaar geſlooten te worden naar Waldsrechten; dat de Heeren VAN GROESBEEK, altijd hun ſlag van timmerhout en van brandhout in 't Wald gehad hebben, en

(z) *Codex dipl. agter dit deel. No. II.*

en aldaar hunne Varkens mogten mesten: ook dat zij met de Forsters het hoog en laag Rechtsgebied in het Wald oeffenden, 't welk zij van de Keizers ter leen hielden. Nog meer, Keizer CAREL de IV. beleende den 26 July 1359, JOHAN VAN GROESBEEK, met den Hof te *Groesbeek*, met de Kerkgifte aldaar, en met het Waldgraafschap van *Kolwald*, den Hertog van *Gelre* beveelende, hem alle de voorrechten, die zijne voorouders gehad hebben, te laaten genieten (*a*). In de beleeningen der volgende Heeren van *Groesbeek*, door de Hertogen van *Gelre*, worden altijd uitgezonderd, zodanige rechten en goederen, als zij van het Rijk hielden. Ook volgens VAN BERCHEM woonden die Heeren, als Waldgraaven, op een slot bij *Watemerbrug*; waar van de overblijfzels in zijn tijd nog te zien waren. Het is te vermoeden, dat deeze rechten, door de overmacht der Geldersche en Cleefsche Vorsten, meestal verdweenen zijn. Reeds vroeg oeffenden de Graaven van *Gelre*, den Forst- en Jacht-ban in het *Rykswald* en omliggende streeken, ten minsten in 1201 schonk Graaf OTTO de I. aan de Kerk van *Bedburr*, al het Recht dat hij had in zijn Wild-

(*a*) *Arch. van 't Hof. Copia Mihi.*

Wildbaan, bij het Klooster, tusschen twee wegen, tot aan *Lakesdaal*; en het is aanmerkelijk, dat DIEDERIK, Graaf van *Cleve*, reeds te vooren in 1162, al het land met de tiendens, bij het Klooster, tusschen twee wegen, tot aan *Lakesdaal*, dus terzelfder plaatze gelegen, aan de Kerk opgedraagen had, om het zelve van distels en doornen gezuiverd, vrugtbaar te maaken (*b*).

Echter, uit bijkomende omstandigheden, en laatere verdragen, kan men niet ontkennen, dat de Graaven van *Cleve*, even als de Graaven van *Gelre*, tot het Rijkswald, het zij door beleening of door Pandschap, gerechtigd zijn geweest. De verschillen daar over waren oneindig, en telkens vindt men voorwaarden van schikking. Dus wierd den 25 Juny 1257 bepaald, dat de Graaf van *Cleve*, 1200 Varkens 's Jaars, geduurende zes Jaaren, in het *Rykswald* zal mogen zenden, ten zelfde rechten als dus verre; onverminderd echter beiderzijdsche voorrechten en eischen; het welk den 3 September 1266, voor acht Jaaren verlengd is; maar geen der beide Graaven, zullen in het *Rykswald* hout roden, noch land aanmaaken (*c*). Hier

(*b*) *Codex dipl. Tom. II. No. XXIII en XXIX.*
(*c*) *Charterb. p.* 526 *en* 583.

Hier uit kan men eenigzins beſluiten, dat de Graaf van *Cleve* oude rechten bezat, en dat de Graaf van *Gelre* nieuwe rechten, mogelijk te gelijk met het pandſchap van *Nymegen*, verkreegen had; dit wordt nog waarſchijnelijker, uit het verſchil, dat toen tuſſchen Graaf OTTO en het Capittel van *Zanten*, wegens het *Overwald* en *Nederwald*, gaande was, en den 27 Maart 1359 bijgelegd is, daar uit verneemt men, dat het Capittel ook oude gerechtigheden aldaar bezat, en dat Graaf OTTO het *Rykswald* alleen in Pandſchap had, gelijk de woorden aantoonen: *zoo lang hij die walden houden zal*, en *indien de walden weder aan het Rijk mogten komen.* Bij dit verdrag beloofde OTTO, de Forſten en Bediendens van het Capittel te voldoen, van het geen men hun ſchuldig was, en 's Jaars aan 't Capittel 10 Mark te betaalen, voor de Rechten, die het zelve op het *Rykswald* vermeende te hebben (7).

Graaf REINALD de I. den bijſtand van den Cleef-

(7) *Charterb. p.* 302. alwaar de brief door BONDAM verkeerd tot 1209 gebragt is. Uit twee oorſpronkelijke brieven van den zelfden inhoud, de een in de Rekenkamer, en de ander bij het Capittel van *Zanten*, blijkt de waare dagtekening te zijn 1359 VI. Kal. Aprilis.

Cleefſchen Graaf, ter gelegenheid van den oorlog, over het Hertogdom *Limburg*, benoodigd zijnde, ſloot met denzelven een verbond, den 14 October 1283, en daar bij deed hij afſtand van alle vroegere voorwaarden tuſſchen hen beiden, over het *Rykswald*, beraamd; den Graaf van *Cleve* herſtellende in het oude Recht, dat zijn' Vader voor lange Jaaren van het *Ryk* ontvangen had (*d*). Uit verſcheidene aanteekeningen der Cleefſche Archiven, ontdekt men, dat in het begin der veertiende Eeuw, die Graaven hun gezag in dat *Wald* oeffenden. Dit nam ten deelen een einde, toen de Graaf van *Cleve* den 14 October 1331, het *Wald die Kelkt*, als mede *Nederwald* en *Overwald*, aan Graaf REINHARD verkogt (*e*); en deeze de Hertoglijke waardigheid in 1339 erlangende, wierd het *Rykswald*, als een Rijksleen, aan hem en zijne Erfgenaamen, door den verheffingsbrief bevestigd (*f*). Echter hebben de Graaven van *Cleve*, een gedeelte van het *Rykswald* behouden, dat den naam van het *Cleefſche Wald* aangenomen heeft, en dat alleen als een afſcheuring van het *Ryks-*

(*d*) *Codex dipl Tom. II. No XXXV.*
(*e*) *Rekenk. Alſt. Regiſt. fol. 44. vſo.*
(*f*) *Codex dipl. Tom. II. No. XLII.*

Rykswald moet beſchouwd worden, zonder daar door meerder rechten aan *Cleve* toe te erkennen. Een ander gedeelte, onder den naam van *Nergena*, wierd door den Hertog van *Bourgondien*, den 2 Augustus 1472, aan JOHAN, Hertog van *Cleve* afgeſtaan; het welk naderhand door MAXIMILIAAN en MARIA in 1477, door PHILIP, Koning van *Caſtilien* in 1505, en door Keizer CAREL den V. in 1543 is beveſtigd (*g*).

Hertog REINALD de IV, had het *Rykswald*, buiten toeſtemming der Landſchap, zonder dat men weet aan wien, verzet, weshalven Ridders, Knaapen en Steden, in 't Jaar 1419, kragtdaadig eischten, dat het zelve, beneffens andere verpande goederen, weder gelost wierde (*h*).

Reeds in vroeger dagen, wierden door beide Landen, Amptenaaren, onder den naam van Overforsters bekend, in het *Rykswald* aangeſteld, dewijl toen waarſchijnelijk het Waldgraafsampt nog erfelijk bij de Heeren van *Groesbeek* was. De eerſte van wien de Cleefſche Archiven, zoo veel wij weeten, gewag maaken, was HENDRIK SPAEN, die in 1399 tot Overforster van

(*g*) TESSCHEMACHER *p.* 311. *not.* 2.
(*b*) *Arnhem Landzaken Tom. I. fol.* 36.

dat op 's Graaven eigen grond gebouwd was, waar mede HENDRIK VAN HOEMEN, Ridder, door den Graaf was beleend; de goederen van *Haren* waren echter daar onder niet begreepen (*q*). Hoe en wanneer die Leenheerſchap, en de andere Dalenſche goederen aan de Graaven van *Gelre* overgegaan zijn, blijft duiſter; maar het is teffens zeker, dat *Hoemen* door de verpanding van *Nymegen*, niet aan *Gelderland* kwam, en dat de Heeren van *Hoemen* alleen beleende onderheeren waren. Deeze Heerlijkheid bleef lang in het geſlacht van HOEMEN, dat daar van den naam ontleende. GODFRIED VAN HOEMEN, Ridder, waarſchijnelijk een zoon van bovengemelden HENDRIK, met zijn zoon HENDRIK, ook Ridder, waren in 1247 getuigen van een verdrag over *Balgoy* (*r*); en deeze laatſte HENDRIK, was borge van Graaf OTTO VAN GELRE in 1260, wegens het huwelijk van zijne dochter met DIEDERICK VAN CLEVE (*s*). REINALD VAN HOEMEN, komt voor als Borchgraaf 1302. ARNOLD VAN HOEMEN zegelde met Hertog REINOLD, een ſchuldbeken-

(*q*) *Kindlinger Munſt. Beitr. Tom. III., No. 29.*
(*r*) *Codex dipl. agter dit Deel. No. X.*
(*s*) *Charterb. p.* 542.

kentenis, aan WILLEM BORRE VAN DORNICK in 1346 (*t*). AREND VAN HOEMEN, de Jonge, was Borchgraaf in 1375; zommige derzelven waren vermoedelijk Heeren van *Hoemen;* maar zeker was die Heerlijkheid in 1350 en 1359, in het bezit van JOHAN VAN GROESBEEK, Ridder; ten minſten in de Cleefſche Leenregisters wordt hij op die Jaaren Heer van *Hoemen* betiteld. ZEGER VAN GROESBEEK wordt in een oorſpronkelijk ſtuk van 1366 genoemd, *Heer van Hoemen, van Malden, en tot Beek* (*u*). Echter voerde ARNOLD VAN HOEMEN ook den titel van Heer van *Hoemen, Moldyk, Middelaar* en *Amerſoijen*, en hij ontving van Hertog WILLEM VAN GELRE in 1378, de bevestiging der brieven van de Hertogen REINALD en EDOUARD, op alle Tollen, Ampten en Renten, bijzonder op *Mondyk* en *Middelaar* (*w*). Hij verliet de Leenmanſchap van den Hertog van *Gelre*, en onderwierp zich met zijn zoon REINIER in 1380, aan den Hertog van *Braband;* weshalven beiden door Hertog WILLEM gevangen gezet wierden; maar hij ont-

(*t*) *Arch. van Hemmen.*
(*u*) *Arch van Beek.*
(*w*) *Kindlinger M. S.*

ontfing vergiffenis bij den vrede, tusſchen *Brabant* en *Gelre* in 1386. Naderhand ſchijnt hij door den Gelderſchen Hertog weder in genade aangenomen te zijn geweest; want genoemd wordende, Heer ARNOLD VAN HOEMEN, Borchgraaf van *Odenkirchen*, Ridder, was hij Raad van Hertog WILLEM in 1396 en 1397, en dat Borchgraafſchap kwam aan zijne nakomelingen. Wij kunnen onmogelijk die beide Heeren van *Hoemen* over een brengen, ten ware eene deeling of gemeenſchappelijke Regeering plaats had, zoo als meermaalen het geval was.

Bovengenoemde ZEGER VAN GROESBEEK was in 1402, door Hertog REINALD beleend, en zijn zoon JOHAN in 1404 ontvangende het huis *Hoemen*, met de Heerlijkheid hoog en laag, de viſcherijen, vogelrijen, bosch en broek, water, weide, beneffens de Kerkgifte en een derde der tienden van *Niel* in de *Duffelt* (*x*). Zijn zoon JOHAN VAN GROESBEEK wierd in 1423 verleid, en zedert hadden *Hoemen* en *Malden* dezelfde Heeren, en ondergingen het zelfde lot; gelijk men verders bij *Malden* aangetekend vindt.

VAN

(*x*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

VAN HET RYKSWALD.

§. 90. Het is ten hoogſte waarſchijnelijk, zoo niet beweezen, dat het *Rykswald*, eene bezitting van den Keizer, aan den Hof (*Villa*) van *Nymegen* gehecht was, hoewel het niet te gelijk met dezelve, aan de Graaven van *Gelre* overgegaan is. De Graaven van *Cleve* bezaten aldaar ook eenige rechten; en hoewel de zaak niet ten eenemaal tot klaarheid kan gebragt worden, zullen wij niet te min melden, het geen daar van gevonden wordt. Hoe verre het *Rykswald* van ouds zich uitſtrekte, is onmogelijk te bepaalen; maar zeker zal de omvang van deeze wildernisſen, eer de bevolking zoo ſterk toegenomen was, en men de velden vrugtbaar gemaakt had, grooter geweest zijn dan in laatere dagen. VAN BERCHEM ſchrijft deswegens, dat dit Boſch zich tot digt bij *Nymegen* aanſloot, en dat volgens oude ſchriften, op het ſlot van *Hoemen* bewaard, de Burgers van *Nymegen* gerechtigd waren, al het dorhout te ſprokkelen, ook het groene hout, dat zij met de eene hand buigen konden, met de andere afkehakken: daar en boven, alle takken die zij op hunne kar ſtaande bereiken konden, mog-

dulle van *Nymegen* gevonden wordt. Reeds bij zijn leven, had hij *Groesbeek* aan zijnen tweeden zoon ZEGER opgedraagen, die daar mede in 1549 verleid is, terwijl zijn oudſte zoon *Hoemen* en *Malden* erfde. Hun beider broeder was Prins Biſſchop van *Luyk*, en Cardinaal der Roomſche Kerk. ZEGER wierd Borchgraaf van *Nymegen*, Gouverneur van *Friesland* en *Utrecht*, en Luitenant-Stadhouder van *Overyſſel*; hij ſtierf in 1572. Zijn zoon ZEGER wierd in 1574 beleend, en ERNST, zoon van deezen, verkogt *Groesbeek* in 1610, aan zijns Vaders broeder, JOHAN VAN GROESBEEK, eerst Domheer te *Luyk*, en naderhand Spaansch Krijgs-Overſte, die lange Jaaren in den *Haag* gevangen zat. Hij wierd dat Jaar verleid, en ontving naderhand van den Keizer, den Graaflijken titel. Zijne eenige dochter, getrouwd met JOHAN VAN MERODE, Heer van *Jehay*, ſtierf vóór hem; dus wierden na zijnen dood zijne beide kleinzoonen, eerst JOHAN CONSTANT VAN MERODE, in 1639, en naderhand, FERDINAND MAXIMILIAAN VAN MERODE, in 1652 beleend; de beide oudſte kinderen van deezen, te weeten: FRANS EGON VAN MERODE en CATHARINA THERESE VAN MERODE, VROUW van den Graaf VAN MERODE

HOUF-

HOUFFARISE, ſterven kinderloos; dus *Groesbeek* in 1696 door zijne jongſte dochter, WILHELMINA VAN MERODE, met den Graaf VAN BRIAS getrouwd, geërfd wierd. Zij verkogt de Heerlijkheid in 1699 aan den vrijheer VAN WACHTENDONK. Wiens beide zoonen, JOHAN WILLEM en HERMAN ARNOLD VAN WACHTENDONK, na elkander beleend wierden, (*n*), en hun Erfgenaam, FRANS CAREL, vrijheer VAN LOË VAN WISSEN, verkogt in 1768 *Groesbeek*, voor omtrent 98.000 Guldens, behalven 6600 gulden, voor het losſen van de Pandſchap der Hooge Heerlijkheid, aan de Staaten van Gelderland. Bij beſluit van den 27 April 1769 wierd verſtaan, dat *Groesbeek* als eene Heerlijkheid op zich zelf zal blijven, en dat de Rekenkamer, het hoog en laag Rechtsgebied uitoeffenen zal. In 1640; heeft de Rekenkamer aan JOHAN CONSTANT VAN MERODE, opzegging van de Pandſchap der hooge Heerlijkheid gedaan, die deswegens de voorkeur of *preferentie* aan de Landſchap verzogt. Bij beſluit van den 19 Augustus 1640, wierd de Rekenkamer gemachtigd, hier in ten meesten dienſte van den lande te handelen; de Heer

(*n*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

Heer van *Merode*, is niet te min afgelost, en JACOB JUNIUS, Ridder en Raad van den Prins van Orange, ontving de Hooge Heerlijkheid in Pandſchap. Natuurlijk veroorzaakte deeze ſcheuring van het Regtsgebied, oneenigheden tuſſchen den Halsheer en den dagelijkſchen Heer, over de wederzijdſche voorrechten; hier van was een procedure het gevolg. Het Hof vonniste den 26 July 1648, en wierd daar bij verſtaan, dat de Heer JUNIUS, uit hoofde der Pandſchap, gehandhaafd zal worden bij het oeffenen van het Crimineel Rechtsgebied, als aangaande 't Lijf of Lid te verliezen, geesſeling, brandmerken, bannisſement en andere ſtraffen, en bij de gerechtigheid der groote breuken; waar voor hij bijzondere Richter en Schepenen zal aanſtellen, welke Richter de bank in 't Crimineele zal ſpannen. Hij zal ook blijven in het volle *posſesſoire* der groote Jacht op het grove wild, en gerechtigd zijn tot den Klokkenſlag en de afkondiging der Placcaaten, die aan hem toegezonden zullen worden. De uitzettingen, maaningen en inbeuringen der ſchattingen of Beden, zullen ingevolge de gemeene order van 't Land geſchieden, en den omſlag daar van, zal door den Halsheer bezorgd worden. Geene der beide Heeren zijn berechtigd, eenige lasten, het

zij

zij op bieren, het zij op andere waaren te ſtellen. De Heer van *Merode* wierd gehandhaafd bij de *poſſeſſie* van het Recht, in Civiele zaaken, als daaglijksch Heer, Richter en Schepenen aan te ſtellen, en door den Richter de Gerichtsbank te laaten ſpannen; ook bij het recht der gemeene breuken en andere zaaken van gelijke natuur, mitsgaders bij de kleine Jacht, en om Schouwen te voeren over wateren en wegen (*o*). Wij hebben dit wat uitvoeriger geboekt, om aan den lezer te doen kennen, welke denkbeelden het Hof van *Gelderland* in 1648, zich aangaande het onderſcheid, tuſſchen Hoog en dagelijks Rechtsgebied vormde; waar over men wel de eene of andere aanmerking zou kunnen maaken. Naderhand heeft de Heer van *Groesbeek*, het hooge gericht ook aan zich gebragt, waarſchijnelijk door koop, van den Heer JUNIUS, of van zijne erfgenaamen.

(*o*) *Arch. van 't Hof.*

VAN DE DUFFELT.

§. 92. Hoewel de *Duffelt* tegenwoordig t' eenenmaal van *Gelderland* afgeſcheiden is, ſchijnt het ons niet onvoeglijk te zijn, daar van iets te melden, dewijl dat Ampt eertijds onder onze Graaven ſtond. Het zelve was van ouds genoemd, *Pagus dublen*, volgens brieven van de Jaaren 720 en 793, en zeer waarſchijnelijk lag een gedeelte daar van, aan den regter oever der *Waal*, gelijk boven aangetoond is (*p*). In het begin der elfde Eeuw, behoorde zeker de *Duffelt*, aan Graaf BALDERICK; en VAN BERCHEM merkt zeer wel op, dat dit Land niet tot het Rijk van *Nymegen* behoorde; maar hij vergist zich, met te ſtellen, dat het een eigendom was van de Graaven van *Zehlem*, dezelfden als de Graaven van *Zutphen*; maar die den naam van *Zehlem* voerden, eer de Stad van *Zutphen* gebouwd was. In het eerſte deel van deeze Inleiding, hebben wij den ouden ſtaat van deeze Graaven doen kennen, en nergens gezien, dat die den toenaam van *Zehlen*, ooit aangenomen hebben. BALDERICK wordt, wel is waar, door

(*p*) *Eerſte Deel p.* 17.

door den Monnik VAN DUYTS, Graaf van *Opeade* of *Honberg* beticld; maar had geen de minſte betrekking tot het Graafſchap *Zutphen*; zeker heeft hier eene vergiſſing plaats, en laatere Schrijvers verwiſſelden *Zehlen*, in het Graafſchap *Zutphen*, met *Zehlem*, in de *Duffels* gelegen. De eerſte plaats behoorde waarſchijnelijk, in het begin der elfde Eeuw, aan WICHMAN, en de tweede, zeker aan Graaf BALDERICK; want deeze bouwde het ſlot *Zehlem*, tuſſchen *Niel* en *Meer*, en gebruikte naderhand de ſteenen van het zelve, om het Klooſter *Ziflick* te timmeren. De lotgevallen van deezen BALDERICUS en van zijne vrouw ADELA, hebben wij breedvoerig verhaald; Omtrent het Jaar 1003, ſtichtte hij het Klooſter *Ziflick*, en een oorſpronkelijke brief van gifte, omtrent het Jaar 1014, aan het zelve gedaan, bevindt zich in onze handen (*q*), waar van het *Monogramma*, daar onder ſtaande, op de plaat II, No. 3. te zien is. Hij ſtierf kinderloos, hoe wel de Cleefſche en andere Schrijvers, hem eenen zoon, COENRAEDT genoemd, die Stamvader der Graaven van *Cleve* moet geweest zijn, verkeerd toeëerkennen. Reeds te vooren was hij in den

(*q*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

den Rijksban gedaan, en na zijn' dood, die in 1019 of 1020 plaats had, zijn waarschijnelijk een gedeelte zijner goederen, aan twee broeders uit *Vlaanderen*, GERARDUS en RUTGERUS, van wien de Graaven van *Gelre* en *Cleve* afstamden, door den Keizer geschonken (*r*). DIEDERIK, Graaf van *Cleve*, die in 1104 leefde, was een agter kleinzoon van deezen RUTGERUS. De *Duffelt* wierd tusschen de Graaven van *Gelre* en *Cleve* verdeeld; de laatsten waren *Advocati* of Kerkvoogden van *Ziflick*, welk Capittel vervolgens in 1436, naar *Cranenburg* overgebragt is.

Eenige bijzondere Heeren waren ook aldaar gegoed, als bij voorbeeld, de Heeren van *Rynharen* of *Rinderen*, digt bij de Stad *Cleve* gelegen. Men vindt MEINRICUS DE RYNEREN getuige van BURCHARD, Bisschop van *Utrecht* in 1105, YSBRANT VAN RYNEREN, in 1250 getuige der privilegien, die de Graaf van *Cleve* aan de Stad van *Griet* gaf. Heer JORDAN, Heer van *Rinderen*, Ridder, die met zijne zoonen GERLACH, JORDAN en WILLEM, en met zijnen kleinzoon JORDAN in 1300 voorkomt; deeze laatste was Heer van *Rinderen* in 1330, en

(*r*) *Tweede Deel p.* 91. *en vere.*

en zijn erfgenaam, DIEDERIK VAN LENT, verkogt die Heerlijkheid in 1349 aan JOHAN Graaf van *Cleve*; zedert welke tijd die aan dat Graafſchap gehecht is (*s*).

Zehlem, eene andere Heerlijkheid, behoorde aan de Graaven van *Cleve*, en kwam beneffens *Cranenburg*, *Ziflick*, *Beek* en *Malden* aan het Huis van HORNES, door het Huwelijk van GERHARD, Heer van *Hornes* en *Altena* met ERMGARD van *Cleve*, omtrent het Jaar 1320. Na den dood van JOHAN, den laatſten mansoir van het oude geſlacht van *Cleve* in 1368 had de Heer van *Hornes* ook eisſchen op zijne geheele nalatenſchap, maar hij verdroeg zich voor eene ſomme Gelds met ADOLF Graaf VAN DER MARCK, en toen kwam dat gedeelte der *Duffelt* wederom aan de Cleefſche Graaven, hoewel verſcheiden ſtukken, ook *Zehlem*, aan onderheeren ter Leen door hen uitgegeven wierden. *Wylre* was ook eene bijzondere Heerlijkheid; want in 1282 wordt Heer HENDRIK, Heer van *Wylre*, Ridder, als Oom van GERHARD, Heer van *Ooy* gemeld. Heeren van *Warthuizen* zijn in den loop der Dertiende en Veertiende Eeuwen be-

(*s*) LINDEBOOM *p.* 214. *Arch. van Bedbur*, *arch. van Zehlem*, VAN DER SCHUEREN *Chron. M. S.*

bekend, zonder dat wij hebben gevonden, dat die Heerlijkheid een Cleefsch of Geldersch leen was. De geſlachten van *Loet*, *Nbel*, *Meer*, *Keken*, komen meermaalen voor; maar zij hebben zoo veel men nagaan kan, nimmer eenig Rechtsgebied bezeten, over de dorpen, waar van zij den naam ontleenden.

Anders was het gelegen met de Heerlijkheden van BYLAND en van HALT; van de eerſte hebben wij, ter gelegenheid der Graaven VAN DEN BERG, en der Heerlijkheid van *Pannerden* reeds geſproken (*t*). De laatſte behoorde aan een tak van het geſlacht van BYLAND, die den naam van HALT aangenomen had, echter met behoud van wapen en helmteken, THEODORICUS DOYS VAN HALT, (welke naam van DOYS, de eigenlijke geſlacht-naam van de Heeren van BYLAND ſchijnt geweest te zijn,) wordt in het begin der veertiende Eeuw genoemd, en volgens een brief, in de Gelderſche Rekenkamer van 1314 behoorde zijn huis onder *Gelderland*, en niet onder *Cleve*. Naderhand is het Huis en Heerlijkheid, als een Cleefsch Leen, wederom aan het geſlacht van *Byland* gekomen, door het Huwelijk van OTTO VAN BY-

(*t*) *Eerſte Deel p.* 341. *Derde Deel p.* 409.

RYLAND met HADEWIG VAN HALT, in het einde der veertiende Eeuw, en zedert daar aan gebleeven.

TESSCHEMACHER, die woordelijk het zo genoemd Hoenfelaarfche of Overndorpfche Handfchrift volgde, verhaalt: dat DIEDERIK, Graaf van *Cleve*, ter gelegenheid van zijn Huwelijk met MARGRIET VAN HABSBURG, in 1290 van den Keizer, behalven 4000 Mark uit den Tol van *Burick*, en de verpanding der Stad *Duisberg*, nog zou ontvangen hebben, de ftadehouderfchap, *Vicariatus*, over de Keizerlijke fteden van *Nymegen* en *Deventer*, en over de omliggende plaatzen, tot *Ravenswade* toe. Het zij ons geoorloft, tot nader bewijs, hier aan te twi felen.

§. 93. Het grootfte gedeelte der *Duffelt*, behoorde aan de Graaven van *Gelre*, en zonder in eene uitvoerige bepaling der plaatfen te treeden, die verveelende zou zijn, vergenoegen wij ons te bepaalen, dat de Cranenburgfche watering ons toefchijnt, de grenzen tusfchen de landen van *Gelre* en *Cleve* geweest te zijn. De Graaven van *Gelre* ftelden aldaar eenen Richter of Amptman aan, die veelal dezelfde perfoon, als de Borchgraaf van *Nymegen* fchijnt geweest te zijn: de eerfte die ons voorgekomen is, was

GODEFRIDUS VAN APPELTERN in 1305, en doorgaans voerden zij den titel van Richter, namens den Graaf of Hertog van *Gelre* in de *Duffelt;* 't welk bewijst, dat in dat Land nog andere Heeren en Richters waren. Naderhand is dat Richterampt aan de geslachten van *Ooy* en van *Alpen* in Pandschap uitgedaan. Hertog AKNOLD verpandde de *Duffelt* in 1444, aan ADOLPH, Hertog van *Cleve*; en bij vernieuwing van het verdrag met Hertog JOHAN van *Cleve*, wierd bepaald, dat de *Duffelt* met de Kerspelen *Laenen* en *Fuweek*, voor 6000 gouden Rhijnsguldens verpand, wederom aan *Gelderland* zouden komen, zo ras de Hertog van *Cleve*, van de hoofdsomme met de renten zou zijn voldaan (*u*). Naderhand in 1473 is dit Ampt, benevens de Stad en het Ampt van *Goch*, de Voogdije van *Elten*, en andere goederen, door CAREL, Hertog van *Bourgondien*, aan den Hertog van *Cleve* afgestaan, en dus voor altijd van *Gelderland* gescheiden. Dit is naderhand bij het Tractaat van *Venlo* in 1543, door Keizer CAREL den V. bevestigd; hoe wel in laatere tijden, de Staaten van *Gelderland* hebben getragt, hunne rech-

(*u*) PONTANUS *p.* 99.

rechten wederom levendig te maaken, gelijk men uit een advis van Rechtsgeleerden, van den 12 Febr. 1604 ten opzigte van de *Duffelt*, *Goch*, *Lobith*, *Hulhuiſen*, en den *Steepweerd*, verneemen kan (*w*).

Hier bij is aantemerken, dat ook het *dominium directum*, of de Leenheerſchap over goederen aan *Gelderland* leenroerig, en in de afgeſtaane ſtreeken gelegen, te gelijk met de Territoriaale Hoogheid aan de Graaven van *Cleve* gekomen is, zoo als men uit de leenregisters der beide Landen verneemen kan. Dus is de Heerlijkheid *Spaldorp* in de *Duffelt*, waar aan het Erfmaarſchalk-ampt van *Gelre* gehecht was, en waar mede JOHAN VAN BENTHEM, WALRAVE zijn zoon, en JOHAN zijn kleinzoon verleid waren, van een *Geldersch* een *Cleefsch* Leen geworden; en toen bekwam het geſlacht van BOEDBERG, de waardigheid van Erfmaarſchalk. JOHAN VAN BENTHEM was kinderloos overleeden, en de Heerlijkheid van *Spaldorp* ging over in het geſlacht van BYLAND; dit had omtrent 1437 plaats, dewijl JOHAN VAN BENTHEM in 1436 nog leefde, en dat JOHAN VAN BOEDBERG in 1437 het eerst, als Erfmaarſchalk gemeld wordt.

Een

(*w*) SCHRASSERT *Codex ſtukken Litt. G g. p.* 122.

Een twistappel tusschen de Hertogdommen van *Gelre* en van *Cleve*, was mede de Heerlijkheid *Hulhuisen*, die van ouds haare eige Heeren schijnt gehad te hebben; Heer LODEF VAN HULHUISEN, Ridder, wordt van 1336 tot 1352 gemeld; en DIEDERIK zijn zoon in 1359 en 1360. Dit geslacht is kort daar na uitgestorven, en de Heerlijkheid moet aan de Graaven van *Cleve* gekomen zijn; ten minsten Graaf JOHAN gaf dezelve in 1363 in Pandschap, aan Heer JOHAN VAN BELLINEHOVEN, Ridder. In 1415 ontving Heer ARNT VAN HESSEN, Ridder, die pandschap, en zijne nakomelingen bleeven daar van in bezit, tot dat AGNES VAN HESSEN dezelve bragt, aan haaren man ADOLPH, bastaard van Hertog ADOLPH VAN CLEVE (x). Hun zoon AREND, die den naam van HESSEN aangenomen had, verpandde die Heerlijkheid aan Hertog CAREL VAN GELRE in 1527 voor 1100 Goud-Guldens, en hij wierd aldaar tot drost aangesteld (z). Zijne weduwe en erfgenaamen losten dezelve wederom in 1539, voor 550 Goud Guldens, bij

(x) *Arch. van Cleve.*

(z) *Rekenk. Quatuordecim libri Lib. XII. fol. 195.*

bij verdrag met de Landſchap (*a*); de Staten van Gelderland hebben zedert meermaalen van 1600 af tot 1664 toe, de territoriale Hoogheid over *Hulhuiſen* ſtaande gehouden, en het verſchil is, voor zoo veel wij weeten, nimmer afgedaan. Dit zij genoeg: alleen moeten wij daar nog bijvoegen, dat DIEDERIK VAN HORNES, Heer van *Perwéis* en *Cranenburg*, de eerſte dijkrechten aldaar in 1343 heeft doen opſtellen, die zeker in zijn gebied alleen van kracht waren.

Het is ons onbekend, of de Hertogen van *Gelre*, eene diergelijke voorzorg gebruikten, en Dijk- of Landrechten aan de *Duffelt* gegeven hebben; het welk echter wel te denken is, en een nader onderzoek verdient.

(*a*) *Sententien der Landſchap fol.* 67. *Mſct.*

VAN

VAN MAAS EN WAAL.

§. 94. Omtrent het Jaar 1130, ten tijde van Keizer LOTHARIUS en van ANDREAS, Bisschop van *Utrecht*, woonde te *Bern*, een sterk slot in het eiland *Vrote* aan de grenzen van *Holland* en *Braband* gelegen, een edele Heer FOLCOLDUS genoemd, die zoon van WOMARUS en HERMENGARDIS was (*b*). Hij geraakte in verschil met eenen Graaf WICHARD, wiens Graafschap zich over *Vrote*, *Woudrichemerweerd* en *Bommelerweerd* uitstrekte, en doodde hem in een gevegt. De zoons van den verslagenen begaven zich op weg, om aan Keizer LOTHARIUS, die toen zijn hofdag te *Nymegen* hield, deswegens te klaagen: FOLCOLDUS zulks verneemende, spoedde zich naar *Winsen*, van een aantal vrienden vergezeld, ging de zoonen van WICHARD te gemoet, en deed barrevoets een voetval voor hen, waar op eene verzoening volgde. Verders weet men van hem, dat hij ook een wooning te *Altvorst* had, en dat hij Graaf tusschen *Maas* en *Waal* was; want alle gerichten van *Mondyk* tot *Herwaerden*, uitge-

(*b*) *Vergelykt Deel III. p.* 209.

genomen *Wichen* en *Niftrik*, behoorden hem; waar door men verſtaan moet, het Ampt van *Maas* en *Waal*, en geenzins het gebied of Rijk van *Nymegen*. GERHARD BREWE van *Druten* en FLORIS VAN WINSEN waren zijne neven en magen, en zijne vrouw was BESSELA VAN ZUMEREN, die te voren getrouwd met CRAFT VAN MAESMONT, alles van haaren man geërfd had. In het Jaar 1134, ſtichtte hij met deeze zijne vrouw, het Klooster *Bern* van de Premonſtratenſer orde, ter plaatſe daar zijn ſlot gelegen was; en de bevestigings brief, door ANDREAS, Biſchop van *Utrecht* gegeeven, is nog voor handen (*c*). Hier uit blijkt, dat hij aan het Klooster ſchonk, *Bern*, *Maesmont*, *Erthepe* in *Braband*, *Altfarge* (Altvorst) en *Mersburg*, en dat hij en zijn vrouw beide den geestelijken ſtaat aannamen. Hij liet zeker geene kinderen na; want zijn neef, GERHARDUS BRIEWE VAN DRUTEN, heeft na zijnen dood, de Abtdije BERN aangeſproken, wegens de erfenis van zijnen Oom, wanneer hem bij verdrag afgeſtaan is, twintig Mark, de dienſtluiden van FOLCOLDUS, en zijne goederen te *Erthepe* en te *Ziſlick*. Uit dit laatſte zou men kun-

(*c*) MIRÆUS *Dipl. Belg. C.* 53. *Oper. T. I. p.* 178.

kunnen gisſen, dat FOLCOLDUS eenige goederen bezat, die weleer Graaf BALDERICUS toebehoorden.

Ook te *Maesmont* of *Wuyrt*, in 't Kerſpel *Altforst*, tegen over *Littoyen*, aan de *Maas* gelegen, had BESSELA een vrouwen Klooster geſticht, alwaar zij begraven is. In den broedertwist, tuſſchen REYNALT en EDOUART, wierd hetzelve ten eenemaal verwoest, en de goederen kwamen aan de Abtdije *Bern*. *Mersburg* was een Proostije van dezelfde Abtdije, in het ſticht *Utrecht* bij *Amersfoort* gelegen; aldaar is de *Folkenberg* nog bekend (*d*).

Wie deezen FOLCOLDUS in zijn Graaffchap en in zijne gerichten opgevolgd is, kan bij gebrek van narichten niet gemeld worden; daar hij geene kinderen had, zullen mogelijk zijne leenen door den Keizer, beneffens het Graaflijk gezag, aan de Graaven van *Gelre* opgedragen zijn. Ten minſten in 1203, was Graaf OTTO in het bezit van die Landen, of van een gedeelte van dezelven; want bij het verdrag, dat hij toen met den Hertog van *Braband* ſloot, beloofde hij aan denzelven, 2500 Mark te betaalen,

(*d*) *Fundatio Eccleſiæ Bernenſis apud* HUSSEN *Epiſc. Belg. T. I. p.* 154.

len, of daar voor te bepanden, het Land dat gelegen is tusschen *Maas* en *Waal*, met al het Recht, als hij dat hield (8). Uit het werkwoord *tenere*, dat hier gebruikt wordt, en dat altijd tot leenen betrekkelijk is, kan men ontwijffelbaar besluiten, dat de Graaf van *Gelre*, dat Land van iemand, zeer waarschijnelijk van den Keizer, ter leen hield; het is echter onmogelijk, dat hier door, geheel *Maas* en *Waal* verstaan moet worden, dewijl zich aldaar verscheiden bijzondere Heerlijkheden bevonden, gelijk wij nader betoogen zullen. Maar wij zijn niet ongenegen, de Graaflijke waardigheid daar onder te begrijpen, die zeker in laatere dagen de Graaven van *Gelre* toekwam. Immers REINALD, zoon van GELRE gaf den 12 Januarij 1321, een Dijkbrief, verkeerdelijk, Landbrief genoemd, aan de Landen van *Maas* en *Waal* (*e*); dus was hij in het bezit der Graafschap; dat is, van den Koninglijken ban en van het algemeen geleide; hoewel andere Gerichten en Heerlijkheden aldaar, buiten zijn Rechtsgebied lagen. Deeze Dijkbrief is in veele opzigten zeer aanmer-

(8) Terram quæ sita est inter Mosam et Walim — cum omni eo jure quo Comes tenebat. *Charterb. p.* 279.

(*e*) *Placaath. App. Coll.* 8.

merkelijk, dus wij dezelve hier wat nader ontleeden moeten.

§. 95. Uit deezen brief kan men zien, dat het gemeene Land, tusschen *Maas* en *Waal*, verdeeld was, in het Graafschap en in het Rijk, en dat de Ingezetenen begeerden het land te bedijken, het welk niet geschieden kon, zonder 's Graaven raad en hulp; dat is, dewijl geene der bijzondere Heeren ieder op zich zelfs, machtig genoeg was, de Dijken aan te leggen en de uitwateringen te graaven, zo was hier toe eene algemeene voorziening nodig, die alleen door den Graaf, wegens zijn meerder aanzien en Graaflijk gezag, kon werkstellig gemaakt worden. De bijzondere Heeren hebben zeker hier toe hunne toestemming gegeeven, en de Graaf behield aan zich, de aanstelling van Dijkgraaf en van Heemraden, en hij beloofde teffens, de wateringen door al zijn land, en door alle de Gerichten, die tusschen *Maas* en *Waal* lagen te vrijen; te weeten, door de Gerichten van *Hoemen*, van *Balgoy*, van *Leur*, van *Hyrnen*, van *Batenborch*, van *Horssen*, van *Appeltern*, van *Altvorst*, van *Puffelick*, en door alle de andere gerichten; en alle de geenen die in andere gerichten dan de zijnen geërfd zijn, na hun morgentalen, voor die werken te laten betaalen.

Men

Men kan dus deezen Dijkbrief beſchouwen, als een verdrag tusſchen de onderſcheidene gerichten, waar aan de Graaf als grootſte Gerichtsheer, en als daar bij den Koninglijken ban oeffenende, de *Sanctie* gaf.

In het Jaar 1328, Dingsdag voor *St. Gregorius dag*, gaf dezelfde Graaf REYNALD een Landbrief en eenige Rechten aan zijne goede luiden en getrouwen, tusſchen *Maas* en *Waal*, in zijn Graaffchap, dat is te zeggen, zo verre zijn Rechtsgebied zich uitſtrekte, en dezelven geenzins betrekkelijk waren tot Heerlijkheden die buiten zijn gebied lagen. Deeze Landbrief is naderhand bevestigd en vermeerderd, door Hertog REYNALD, in 1403 en 1410; en door Hertog ARNOLD, in 1423. Bij deezen laatſten brief, beloofde de Hertog onder anderen, geen Amptman noch Dijkgraaf te zullen aanſtellen, hij en zij een goed ſchildboertig man met 50 morgen geërfd en in 't Ampt woonagtig; ook het Ampt aan geen Baenritzen noch Jonkeren, die land en luiden hebben, te beleenen of verpanden, en dezelve aldaar tot Amptluiden te maaken. Hertog CAREL gaf nadere Landbrieven in 1532 en 1534, volgens overeenkomst met de Ridderſchap van *Maas* en *Waal*, en met de Steden van *Nymegen* en van *Tiel*. Hier

bij wierden de gezwooren dagen, die men noemde *Surckeldagen*, afgeſchaft, en in plaats geſteld, openbaare gerichtsdagen, die driemaal s'Jaars, in de twee banken van *Haren* en *Wamel* zouden gehouden worden. Tot de bank van *Haren*, zullen behooren, *Haren*, *Overaſſelt*, *Nederaſſelt*, *Winſen*, *Afferden*, *Druten*, *Puffelick*, *Appeltern* en *Altvorst*; en tot de Bank van *Wamel*, zullen behooren, *Wamel*, *Leeuwen*, *Dreumel* en *Alphen* (*f*). Aanmerkelijk is het geen HENDRIK VAN DOORNE, Amptman van *Maas* en *Waal*, in zijn Rekening over 1474 verklaarde; *dat in zijnen ampte egheene civile brueken en zijn, dan alleene penen. Ende dat die onderſaiten aldair houden ende wiſen datter egheene en zijn. Ende al eest ſo dat zij malcanderen ſlaen met vuijſten, ſtocken, bloetreijſen quetſen oft vermijncken, behoudelic, dat zij malcanderen niet doot en ſlaen, dat zij houden, dat zij niet en verbeuren, al wairt oic ſo dat zij jen totter doot toe guequetst hadden, ſo verre hij noch leven inne hadde* (*g*).

De oudſte Amptluiden of Richters van *Maas* en

(*f*) *Ibid. Col.* 11, 13, 15, 17, 23.

(*g*) VAN HASSELT *Oorſpr. van 't Hof van Gelre* p. 38.

en *Waal*, die gevonden worden, zijn JOHAN VAN DORNICK in 1294, GERHARD VAN BAERSDONCK in 1313, en JORDEN VAN APPELTERN in 1319. In laatere dagen heeft de Stad van *Nymegen* de Pandschap van die bediening aan zich gebragt, 't welk waarlijk tegens alle gronden van het oud Staatsgestel aanloopt, en nooit gedoogd had behooren te worden. Een treffend bewijs van de overheerschingh die de Steden aan zich zogten te brengen, even als door het aankoopen van Heerlijkheden.

Behalven bovengemelde Amptsdorpen, bevinden zich nog in *Maas* en *Waal*, de volgende Heerlijkheden; *Balgoy* en *Keent*, *Hernen*, *Leur*, *Horsfen*, *Batenburg*, *Oyen*, *Dieden* en *Maasbommel*. Zommigen der Amptsdorpen waren ook van ouds Heerlijkheden; maar zij kwamen naderhand onmiddelijk onder de Landvorsten, hoewel zij meer of min rechten behouden hebben. Wij zullen dezelven, even als wij bij de andere Ampten gedaan hebben, ieder in het bijzonder behandelen; eerst de Amptsdorpen, en dan de Heerlijkheden.

§. 96. Aangaande *Haren* en *Neerasfelt* valt niets te zeggen, dan dat de Kerken van beide plaatzen, door HENDRIK VAN VIRNEBURG, Aartsbisschop van *Keulen* in 1311, de Abtdije

van *Camp* ingelijfd zijn, en dat Aartsbisschop WILLEM, in 1350 toeſtond, dat deeze Kerken door Monniken van *Camp* zouden bediend worden (*h*).

Puffelick was zeker een vrije Heerlijkheid; want in 1260, wierden GOSWINUS MILES DE PUFFELIKE, WERNERUS DE PUFFELIKE en WILHELMUS DE PUFFELIKE, alle drie met den titel van Edele Heeren, *Nobiles viri*, pronkende, leenmannen van den Graaf van *Cleve* (*i*). Deeze laatſte, genoemd WILHELMUS DE PUFFELIKE, Ridder, een edel en eerzaam Man, *vir nobilis et honestus*, had den hof van *Balgoy* van het Capittel van S. JOHAN te *Utrecht*, in erfpacht gehad; hij was in 1288 overleeden, en zijn zoon WILLEM zag toen daar van af (*k*). WILLEM junior DE PUFFELIC, waarſchijnelijk dezelfde, was in 1280 borge der broeders VAN OCHTEN (*l*); en in 1300, droeg hij zijn huis en heerlijkheid *Puffelick*, ter leen op aan Graaf REYNALD (*m*); ze-

(*h*) *Hiſt. Campenſis M. S. in Gelenii Farrag. Tom.* 2.
(*i*) *Arch. van Cleve.*
(*k*) *Arch. van St. Jan te Utrecht.*
(*l*) *Charterb. p.* 663.
(*m*) *Rekenk. Alst. Regiſt. fol.* 124. *vſq.*

zedert dien tijd wierden zijne nakomelingen, waarſchijnelijk alleen met het dagelijks Gericht en met den hofſtad *Darup* beleend. Volgens den Dijkbrief van 1321, was *Puffelick* nog een bijzonder Gericht. De leenregisters zwijgen van de beleeningen, geduurende de veertiende eeuw; maar in 1402 wierd OTTO VAN PUFFELICK verleid, en naderhand in 1416, zijne dochter LYSBETH, vrouw van FLORIS VAN MEKEREN. Dit goed of deeze Heerlijkheid, is in het geſlacht van MEKEREN gebleeven, tot dat JAN JOOST VAN MEKEREN, hetzelve in 1672 aan ZWEDER VAN DEN BOETZELAER tot *Leeuwen* verkogt, en zedert hebben beide goederen dezelfde bezitters gehad. *Puffelick* heeft geene voorrechten behouden, en de Heer geniet geene uitwerking der bovengemelde beleening van het dagelijks Gericht, zelfs niet in dier voege, als de dagelijkſche Heeren in de *Tielreweerd*. Bij *Puffelick* lag nog een ander huis, *op ten Holte* genoemd, dat tot het einde der zestiende eeuw, bij het geſlacht van PUFFELICK gebleeven is. Dit geſlacht voerde, *d'or à la roue de geules*.

Altvorst en *Appeltern* waren wel eer eene Bezitting van FOLCOLDUS, omtrent 1130, gelijk, gemeld is; en men vindt geene narich-

ten, hoe de Graaven van *Gelre* daar aan gekomen zijn. Immers in 1321 waren dezelve nog bijzondere gerichten. Het geslacht van APPELTERN, dat daar van den naam ontleende, bezat van ouds die Heerlijkheid. Dat geslacht wordt reeds zeer vroeg gemeld; want volgens de Lijflandsche Chronijk, vindt men in het einde der twaalfde eeuw, JOHAN VAN APPELTERN, broeder van ALBERT, Bisschop van *Lyfland*, met zijne andere broeders genoemd (*g*). Dit verhaal in zijne waarde laatende, is het zeker, dat JOHAN VAN APPELTERN, WILLEMSZOON, als erfgenaam van Heer EVERT, en Heer DANIEL VAN APPELTERN, Ridder, beide in 1379 door den Hertog beleend wierden, met het derde deel van het hooge gericht van *Appeltern* en *Altvorst*, met het gericht van *Horsfen*, gelijk des Wijsen Kinderen te *Horsfen* dat voorts van Heer DANIEL houden, met de Schouw te *Appeltern*, met de Keurmoedsche luijden, die tot de hofstad van *Appeltern* behooren; met den molen en 't gemaal etc. WILLEM

(*g*) *Charterb. P. III. No.* 3. *Not. b.* alwaar de Heer BONDAM echter de onderscheiden geslachten van *Appeltern* en *Appeldoorn* vermengt. Het eerste behoorde tot *Nymegen*, en het tweede tot *Veluwe*.

LEM VAN APPELTERN, Heer DANIELSZOON, onderging eene vermindering in zijn leen; want hij wierd niet met het derde gedeelte van 't hooge gericht, maar alleen met de Hofstad, Wiele, Visscherijen, en met het dagelijks gericht van *Appeltern* en *Altvorst* in 1424 verleid. Welke beleening zijn neef en erfgenaam, JOHAN VAN LEEUWEN, ook in 1482 ontving (*n*). Hij verkogt die Heerlijkheid in 1484, aan WILLEM VAN GENT, Heer van *Rixtel*, in welk geslacht dezelve bijna twee eeuwen bleef.

In 1566 had HENDRIK VAN GENT verschil, met den Amptman van *Maas* en *Waal*, en hij vertoonde aan 't Hof, dat zijne voorouders met de dagelijksche gerichten van *Appeltern* en *Altvorst*, en met de vonden beleend waren geweest, en dat zij aan de Heijdens geleide gaven; verzoekende tegens den Amptman, die de dagelijksche gerichten zich onderwinden wil, gehandhaafd te worden. De Amptman antwoordde daarop, dat de Heer VAN GENT geenzins in 't bezit der twee Kerspelen was; dat hoewel hij de vonden had, hij echter geen recht genoot tot de hooge Heerlijkheid, verders dan

(*n*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

dan Schouten aan te ſtellen, en tot de dagelijkſche breuken; deswegens kondſchappen inzendende (*o*). Naderhand is dat goed bij koop aan het geſlacht van SWEERS VAN LANDAS, en bij erfenis, aan die van VAN DER CAPELLEN en VAN RECHTEREN gekomen, en wij vermeenen, dat die Heeren geen het minſte genot der beleening van het dagelijks gericht gehad hebben; ten minſten het Ampt van *Maas* en *Waal*, heeft zich meermaalen verzet, tegens den titel van Heer van *Appeltern* en *Altvorst*, die de bezitters, volgens oude heerkomen, gebruikten.

§. 97. Het huis te *Leeuwen* op den berg, met het half dagelijks gericht, was eene oude bezitting, en waarſchijnelijk het ſtamhuis van 't geſlacht van LEEUWEN; hetzelve is naderhand aan de geſlachten van HESSEN en BAEKEN gekomen, en zedert een eeuw meermaalen verkogt en geſplitst. Het ander huis te *Leeuwen*, met de twee voorborchten, is door Heer WILLEM VAN DRUTEN, Heer van *Leeuwen*, Ridder, gebouwd. In 1355 wierd HEIMERICH VAN DRUTEN, Heer van *Leeuwen*, in een Kerk vermoord. Het ſchijnt, dat de andere helft van 't dagelijks gericht daar aan gehecht was.

HEI-

(*o*) *Arch. van 't Hof.*

HEIMERICH VAN DRUTEN gaf de Heerlijkheid, beneffens de Pandſchap des Amptmanſchaps van *Maas* en *Waal*, ten huwelijk aan zijn' zoon WILLEM, die in 1412 met GUDULA VAN BRAKEL trouwde; en volgens de Huwelijkſche voorwaarden, die nog op 't huis *Echteld* bewaard worden, wierd daar bij over de dagelijkſche gerichten van *Leeuwen* en *Dreumel* gehandeld. Dit rechtsgebied is ten eenemaal verdweenen, en de eigenaar van 't huis geniet, zoo veel men weet, geene voorrechten hoegenaamd.

De Heerlijkheid van *Dreumel* of *Dromel*, is eene uitgifte der Hertogen, want in 1402 wierd ZEGER VAN DE POLL beleend, met de *Weerden* en *Zanden*, die gelegen zijn in de *Waal* tegen *Dreumel*, en met de Zanden die daar in vallen mogen, van *Wamelerſtoke*, dwars over de *Waal*, tot *Nederweerd* den Seenwender molen toe, met het dagelijks gericht en de vonden van *Dreumel*. Zijn zoon ZEGER VAN DE POLL wierd insgelijks met het half dagelijks gericht in 1413 verleid; welke beleening zijne nakomelingen, uit de geſlachten van BALVEREN en PIECK ook ontvingen, tot dat BARBARA PIECK, vrouw van GERHARD VAN DE POLL, in 1621, het leen met de andere helft van het dagelijks gericht en de vonden verbe-

ter-

terde (*p*). Deeze beleeningen hebben tot nu toe, in het geſlacht van SCHERPENSEEL voortgeduurd, zonder dat de Heer eenig genot van dat Rechtsgebied had. Evenwel heeft de Weduwe van GÉRHARD NORBERT VAN SCHERPENSEEL, als vrouw van *Dreumel*, met den Amptman van *Maas* en *Waal*, deswegens verſchil gehad, maar volgens een verdrag, ten overſtaan van 't Quartier van *Nymegen* geſlooten, en door de Staaten van *Gelderland* den 29 Maart 1743 bekragtigd, is aan den tijdelijken Heer van *Dreumel*, de uitſchrijving van, en het voorzitten op de Ervendagen van *Dreumel* toegeſtaan; en hier tegens heeft hij afſtand moeten doen, van de uitoeffening van Criminele en Civile Justitie, en van de aanſtelling van Schout en Buurmeesters (*q*).

De Regalia van *Dreumel* en *Wamel*, behoorden aan de Hertogen, want in 1342 gaf Hertog REYNALD het gemaal van die twee Kerspels in erfpacht, aan GODEVART en WOLTER VAN DELFT, met recht van dwang; daar bij bepalende, dat de breuken der overtreders, door den Amptman zullen uitgepeind worden. Nu gaan

(*p*) *Gelderſch Leen Regiſt.*
(*q*) *Land. Rec. den 29 Maart 1743.*

gaan wij over tot de nog aanwezende Heerlijkheden.

§. 98. De Heerlijkheid van *Balgoy* en *Keent*, lag zeker van ouds buiten de paalen van *Gelderland*, zijnde een eigen hof of *allodium*, het Capittel van ST. JOHAN te *Utrecht* toebehoorende. HENDRIK VAN CUYCK, Graaf of Borchgraaf van *Utrecht*, had de *Advocatia* of Voogdije over de goederen van de Kerk van ST. JOHAN, gelegen in *Pago* die *Balgoye* genoemd wordt, zonder recht noch reden aan zich getrokken; volgens een brief, door GODFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*, in 1172 gegeeven, deed hij daar van afstand, en erkende, dat de *Advocatia*, den Proost van ST. JOHAN toebehoorde, die alleen het volkomen rechtsgebied, *Jus vel exactionis judiciariæ vel postulationis violentæ*, hebben zal (*r*). Het is aanmerkelijk, dat in deezen brief, het woord *pagus*, niet meer in den ouden zin van een geheel Landschap of Gouw gebezigd wordt, maar alleen, aan den omtrek van een' Hof toegeëigend. Het bezit van de Kerk, Tiendens en Hof van *Balgoy* wierd door Paus INNOCENTIUS den III. in 1225, aan het Capittel van ST. JOHAN

(*r*) *Charterb. p.* 219.

HAN bevestigd (*s*). Een gedeelte der Heerlijkheid en der goederen, behoorden aan de Graaven van *Cleve*, zonder dat wij hebben kunnen ontdekken, op welke wijze die daar aan gekomen zijn. Immers men vindt, dat zij daar over verschil met den Proost van ST. JOHAN hadden. In de maand July 1247 wierd het zelve, door uitspraak van de Edele Heeren, FLORENS VAN BATENBURG en JOHAN VAN WICHEN, bijgelegd, en bepaald; dat de Proost drie vierde parten, en de Graaf een vierde part van de Tiendens, Thinsen, Keurmondigen en 't Rechtsgebied behouden zullen; ook van de Bosschen Hulthenen en Engeldune. De *Mansus* of Hoeven, twintig in getal, waar van ieder 16 morgen, *sex decem Jornales hollandenses* hield, wierden op den zelfden voet verdeeld. Eenige renten en rechten bleeven den Proost voorbehouden (*t*).

JOHAN VAN AMSTEL, die voor het eerst als Proost van ST. JOHAN in 1269 gemeld wordt, heeft den Hof van *Balgoy* aan WILLEM VAN PUFFELICKE, Ridder, *vir nobilis et honestus*, en na zijnen dood aan zijn' zoon ALARD, in

(*s*) KLUIT *Hist. Crit. T. II. P. I. p.* 453.
(*t*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

in erfpacht uitgedaan. Deeze deed daar van afſtand op *St. Remigius*-dag 1288, ten behoeve van LAMBERTUS FRISO, die van den gemelden Proost, den Hof met alle Rechten, Thinſen, Mannen etc. voor 20 Utrechtſche Ponden 's Jaars, erflijk ontving; de zoons voor de dochters, en de oudſten voor de jongſten ervende; indien hij geene kinders mogt nalaaten, zal de erfpacht aan zijne Broeders en *Zusters* komen. Bij verſterf moet de Hof, binnen jaar en dag, met een half Aam wijn verheft worden, en de tijdelijke bezitter zal zweeren, dien brief te agtervolgen (*u*). Hoe lang LAMBERT FRISO, of DE VRIESE, en zijne erfgenaamen in het bezit van die erfpacht gebleeven zijn, is onbekend; maar men weet, dat zijne vrouw ELISABETH heette; dat hij Ridder, en in de Regeering der Stad van *Utrecht* zijnde, daar uit in 1307 gebannen wierd. Uit laatere brieven blijkt het echter, dat *Balgoy* aanhoudend door de Proosten in erfpacht uitgedaan is, hoewel de opvolging der verlei-brieven, ons niet ter handen gekomen is.

Hoe de Graaven van *Cleve*, en namens hen de Heeren VAN HORNES, het bezit van geheel *Bal-*

(*u*) *Arch. van* ST. JOHAN *te Utrecht, Copia Mibi.*

Balgoy verkreegen hebben, is ons onbewust, ten waare men uit de volgende brieven zou willen oordeelen, dat alleen het vierde gedeelte, in 1247 aan de Graaven van *Cleve* toe erkend, alhier in aanmerking komt. Hoe het zij, Heer DIEDERIK VAN HORNES, Heer van *Perweys*, *Duffele* en *Cranenburg*, verkogt in 1363, zijne Heerlijkheid en goed, als hóog en laag gericht, hoorige, keurmondige, waathinsige luiden, ervenissen, weerden, visscherijen, thinsen, pachten etc. van *Balgoy* en *Keent*, vrij, behalven 10 Mark s'Jaars, die DIEDERICK VAN MEKEREN, ALARDS *zoon*, daar uit geniet, aan BANDEKYN LAUWART, Burger van *Nymegen*, op een wederlosse van 1250, oude schilden, over zeven Jaaren, en de onkosten der timmering aan 't Huis, maar niet hooger dan 200 Nymeegsche Ponden. Drie Jaaren daar na, in 1370, verkogt dezelve Heer DIEDERICK VAN HORNES, andermaal *Balgoy* en *Keent*, met hoog en laag gericht, en de goederen als boven, en daar bij den brief aan BAUDEKYN LAUWART, over vier Jaaren losbaar, aan Jonkvrouwe JUTTE VAN BALGOY, en aan CLAAS haaren zoon. Hij beloofde teffens, wanneer de vier Jaaren om zullen zijn, brieven van bevestiging van den Graaf

van

van *Cleve* te zullen bezorgen, die alsdan CLAAS beleenen zal (*w*). Zedert vindt men noch in de Cleefsche Archiven, noch elders, dat de Graaven van *Cleve* eenig Leenheerschap of recht van Eigendom, over *Balgoy* geöeffend of bezeten hebben. Mogelijk was hier van de oorzaak; dat bovengemelde CLAAS, die in den brief genoemd wordt, CLAAS TROUWELOOS de jonge van *Balgoy*, zijn huis *Balgoy* met de voorborchte, Graaven en Vesten van Hertog EDOUARD VAN GELRE, in 1371, ten Zutphemsche Rechten ter leen ontving, belovende hetzelve tot een open huis van den Hertog en van zijne nakomelingen te zullen houden (*x*). In de Geldersche Leenregisters vindt men niets naders wegens *Balgoy*; maar het is denkelijk, dat de Heerlijkheid toen onder de Territoriaale Hoogheid van *Gelderland* kwam; hoewel de Proost van ST. JOHAN in 't bezit van 't Rechtsgebied en van de goederen bleef, die hij aan anderen in erfpacht uitgedaan had. Ten minsten in het einde der veertiende Eeuw, vindt men LAMBERT VAN BUREN, als Heer van *Bal-*

(*w*) *Arch. van Cleve en van Balgoy.*

(*x*) *Rekenk. Alst. Regist. fol. 64. vso, en Gelderse Leen-Regist.*

Balgoy gemeld, en HERBEREN VAN OOY, Heer van *Balgoy*, zegelde in 1418 en 1436, de verbondsbrieven van *Gelderland*. Hij moet in 1439 reeds dood geweest zijn; want zijn zoon WILLEM was toen Heer van *Balgoy* en *Keent*; deeze ſtierf in 1479, en zijn zoon HERBEREN VAN OOY, volgde hem op. Ten zijnen behoeve deeden zijn broeder WALRAVEN en zijne zuster ANNA afſtand, van alle Rechten en Aanſpraaken op de Heerlijkheid. HERBEREN was in 1489 overleeden, eene minderjaarige dochter, ULANDA genoemd, nalaatende.

In een brief van den 6 Juny 1491, zegt WILHELMUS CALEGRANUS, Proost van ST. JOHAN, dat WILLEM VAN OOY, vader van HERBERT en hij zelfs, van zijne voorzaaten, DIRCK VAN WASSENAAR, (tuſſchen 1427 en 1467), en HENRICUS DAELMAN, (tuſſchen 1467 en 1471,) Proosten van ST. JOHAN, de Heerlijkheid van *Balgoy* in Erfpacht ontvangen hebben; dat HERBERT daar van, ten behoeve van den Proost JOHAN NYSS, (tuſſchen 1471 en 1489,) afſtand gedaan heeft, voorbehoudens het Recht van losſen; welk Recht, JOHAN VAN RENESSE VAN WULVEN, als Momboir van ULANDE, HERBERTS dochter, geöeffend, en de penningen aan 't Capittel, de Proostdije vacant

zaam zijnde, terug gegeeven had; weshalven zij de Erfpacht weder verkreeg voor 10 oude ſchilden 's Jaars, en onder dezelfde voorwaarden, als in den brief van 1288 bepaald zijn. Zulks bewijst, dat die brief, de grond van de onſterflijke erfpacht was, en dat dezelve zedert LAMBERT DE VRIESE, tot op het geſlacht van OOY, en vervolgens, gekomen is. Hier uit verneemt men, dat de Heerlijkheid een eigendom van den Proost van ST. JOHAN zijnde, volgens een oud gebruik, in erfpacht is uitgedaan; welke erfpacht een zoort van Leen, op Penſie, Jaargeld, of uitkeering was.

ULANDE VAN OOY trouwde met HENDRIK VAN MASCHEREEL, en bragt hem *Balgoy* ten huwelijk. Beiden leefden nog in 1548, maar waren in 1553 dood. Hun oudſte zoon, JOHAN VAN MASCHEREEL, volgde hun op, en ſtierf in 1561, eenen minderjaarigen zoon, HENDRIK, nalaatende. Zijne Momboirs eischten den 28 Juny 1561, van de gezamenlijke nabuuren en inwoonders van *Balgoy*, den Eed van getrouwheid aan den Heer; hier tegens eischten de nabuuren en inwoonders ontſlag en ophef van onbehoorlijk opbeuren van Berchgeld en Sneltiende. De Voogden bewilligden hier in, mits binnen s'Jaars bewijzen inbrengende. Vervol-

gens wierd de Eed gedaan (z). HENDRIK VAN MASCHEREEL ſtierf omtrent 1593, en zijn zoon JOHAN liet geene kinderen na; dus JOHAN EMONT VAN OULTREMONT, Domheer van *Luyk*, zoon van zijne zuster HILLEGARD en van CAREL D'OULTREMONT, van hem erfde. Deeze ontving in 1644 verlof van den Proost van ST. JOHAN, om te testeeren, en zijne erfgenaamen verkogten de Heerlijkheid in 1687, voor 27700 guldens, aan den Admiraal GEORGE JOHAN VAN WEEDE. Zijne dochter, JACOBA WILHELMINA VAN WEEDE, getrouwd met SIBBRECHT, Prins van *Anhalt*, erfde van hem; en haare oudſte dochter WILHELMINA CHARLOTTE wierd in 1724 verleid, en naderhand in 1733, zijnde met WILLEM, Prins van HESSEN PHILIPSTHAL, getrouwd. Hunne kinderen verkogten *Balgoy* en *Keent*, aan J. D. VAN LAREN, en naderhand is B. RAPPARD door koop daar van Heer geworden.

Den Heer behoort de gifte der Kerk van *Balgoy* en der Capelle van *Keent*. Ook heeft de Heerlijkheid eene eigen Dijkſchouwe over den Bandijk, waar toe Dijkgraaf en Heemraaden aan-

(z) *Arch. van Balgoy.*

aangeſteld worden. In 1683 en vervolgens, reezen eenige geſchillen, tuſſchen het Ampt van *Maas* en *Waal*, en den Heer van *Balgoy*, over het recht van Schouw, en het ruimen der Weteringen (*a*). Doch de zaak is onafgedaan, en de Heer bleef in zijne *Poſſeſſie*. Maar wanneer de Amptman de Chieronge beſteedt, verſchijnt iemand uit *Balgoy*, even als uit de andere Dorpen, die zijne toeſtemming geeft, echter met bijvoeging, *als van ouds*. In 1783, de toenmalige Amptman, de Schouw rijdende, begeerde die ook over *Balgoy* te doen; doch de hekkens toe vindende, beſteedde hij het openen derzelver op den weerpenning, aan eenen der Dijkſchouten. De Heer zich daar over bezwaard vindende, wilde ten Hove klaagen; en de Amptman hield ſtaande, zeker Recht van Overſchouw te hebben. De zaak wierd in der minne bijgelegd, in dier voege, dat de geërfdens van *Balgoy*, in plaats van den weerpenning te betaalen, den Dijkſchout met een vet Verken vergenoegden; en de Amptman onthield zich naderhand van het Schouwen.

Men kan niet ontveinzen, dat de bijzondere Dijk-

(*a*) *Land. Rec.* 2, 5, *April* 1683, 9. *May* 1684. 14 *January* 1685.

Dijkſchouwen, die *Balgoy* en *Batenburg* bezitten, niet overeen te brengen zijn met den dijkbrief van 1321, alwaar alleen van eenen algemeenen Dijkgraaf en Dijkſtoel, zoo over 't Rijk, als over het Graafſchap van *Maas* en *Waal* melding geſchiedt. De onafgebrookene *Poſſeſſie*, die de beide Heerlijkheeden, ten dien opzigte genieten, doet gelooven, dat de Jonkheer van *Gelre*, toen zijn Recht wat verder heeft zoeken uit te breiden, dan hem toeſtond; dat zulks hem en zijne nazaaten, met andere gerichten beter gelukt is, dan met *Balgoy* en *Batenburg*, die van 't Capittel van ST. JOHAN en van 't Rijk afhingen, en dus krachtiger handhaaving van haare voorrechten ſchijnen gevonden te hebben.

§. 99. *Hernen* was ook eene vrije en onmiddelbaare Heerlijkheid, wiens Heer tusſchen den hoogen Adel gerangſchikt wierd. GERHARD VAN HERNE was in 1183 getuige van PHILIPS, Aartsbisſchop van *Keulen*, (*b*). DIRCK Heer van *Hernen*, Ridder, en Edele Heer, was in 1247 getuige van het bovengemeld verdrag over *Balgoy*. WILLEM VAN HERNEN, Edel Heer, zegelde in 1263 voor THEODERICUS DE EMESE,

(*b*) KREMER *l. c. Tom. III. p.* 58.

EMESE, en voerde *coupé avec une rose ou coquille en chef.* Dezelfde bezwoer in 1263 met Graaf OTTO VAN GELRE, de voorrechten aan *Wageningen* gegeeven; en in 1265 was hij Geldersch Regtsman, tusschen het stigt *Utrecht* en *Gelderland.* Zijne vrouw heette AGNES, bij dewelke hij eene dochter verwekte, AGNES genoemd, die met HENDRIK, Heer van *Wisch*, getrouwd was, en beiden in 1317 nog leefden. Zij Weduwe, gaf in 1340 eene Rente aan het Klooster *Betlehem*, voor der ziele zaligheid van haaren Man, van haaren Vader, Heer WILLEM VAN HERNE, en van haare Moeder, VER AGNES (*c*). Het is niet te gelooven, dat haar de Heerlijkheid *Hernen* toebehoorde; want omtrent dien tijd wierd dezelve gesplitst; doordien CHRISTINA, dochter van Heer ROBRECHT VAN APPELTERN, Ridder, twee derde deelen daar van ten huwelijk bragt, aan haaren Man, Heer WESSEL VAN DEN BOETZELAER, Ridder; terwijl een derde aan het geslacht van Driel behoorde. RUTGER VAN DEN BOETZELAER, zoon van CHRISTINA, sloot deswegens een verdrag, den 11 July 1357, met Heer ALARD VAN DRIEL, Ridder, ten overstaan

(*c*) *Arch. van Betlehem M* &c.

ſtaan van Hertog REYNALD, van den Graaf van CLEVE, en van de Heeren van HORNES en VALKENBURG, waar bij beſtemd wierd de wijze, hoe gemeenſchappelijk de gerichten gehouden, en de breuken verdeeld zullen worden (*d*). Dewijl deeze ſchikking *vrij* geſchiedde, zonder dat er van eenen Leenheer, buiten wiens toeſtemming het anders geen plaats mogt grijpen, eenigzins gewaagd wordt; want de bovengenoemde Heeren waren alleen dedingsvrienden; het is dus buiten tegenſpraak, dat de Heerlijkheid toen *allodiaal* was. Deeze Heer RUTGER VAN DEN BORTZELAER, heeft neffens zijn zoon WESSEL, zijn gedeelte van *Hernen*, aan den Graaf van *Cleve* verzet, die daar mede in 1386, Heer ARNT VAN HOEMEN, Ridder, Heer van *Amerſoijen*, beleende, en in 1398 deszelfs zoon, GERHARD VAN HOEMEN, Borchgraaf van *Odenkercken* (*e*). Zedert dien tijd vindt men geen verdere melding van *Hernen*, in de Cleefſche Archiven en Leenregisters; dan alleen, dat REINEKE VAN HOEMEN, zoon van wijlen Heer ARNT, zich in 1416, onder de beſcherming van den Graaf van *Cleve* begaf; maar

(*d*) *Codex dipl. agter dit deel.*
(*e*) *Arch. van Cleve.*

maar dit ſtaat in algemeene bewoordingen, zonder dat men weet of *Hernen* daar onder begrepen was. Ook hebben wij niet kunnen ontdekken, op welke wijze, de twee derde gedeeltens van de BOETZELAARS heenkomende, met het gedeelte, 't geſlacht van DRIEL toebehoorende, weder vereenigd onder de leenheerſchap van Gelderland gekomen zijn.

Dat derde gedeelte is door Heer ALARD VAN DRIEL, Ridder, leen aan Hertog EDOUARD van *Gelre* gemaakt, en hij wierd door denzelven in 1369 verleid, met het Huis van *Hernen* en met zijne erfnisſe, hoog en laag, in bosch en in broek, met de halve molen, en hij tochtte daar aan zijne vrouw ELISABETH (*f*). Boven deeze Leenheerſchap, bekwam Hertog WILLEM den 17 April 1390, den eigendom der Heerlijkheid, die hem door Heer ALARD VAN DRIEL, en zijn zoon OTTO afgeſtaan wierd, en zulks tegen verwisſeling van het goed *Nifterik* in 't Rijk, en van het goed te *Vlierden* onder *Batenburg*, als mede van 106 morgen lands te *Balveren*; en dus kwam *Hernen* volkomen aan *Gelderland*. Deeze plaats zou een Amptsdorp van *Maas* en *Waal* geworden

(*f*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

den zijn, had de Hertog, den 23 April 1390 daar aan volgende, het huis en de Heerlijkheid, niet om 650 oude ſchilden aan ARNT VAN LYENEN, voorbehoudens het Recht van losſen, verpand (g). Deeze losſing moet werkelijk plaats gehad hebben; want in 1403 is HERMAN VAN MEKEREN, met het Huis, Heerlijkheid, Mannen en Dienstmannen, door Hertog REYNALD beleend; echter moeten de twee derdens der BOETZELAERS, toen daar niet onder begreepen zijn geweest, dewijl zijn dochter ELISABETH VAN MEKEREN, vrouw van JOHAN VAN WYHE, in 1496 met het huis, en alleen met een derde der Heerlijkheid verleid is. Hunne dochter, ALEYD VAN WYHE, in 1420 met GERRIT VAN TILL trouwende, ontving de Heerlijkheid van haare ouders; en dewijl zij kinderloos ſtierf, wierd haar Broeder, HERMAN VAN WYHE, in 1465, met huis en heerlijkheid, mannen en dienstmannen, gerichten hoog en laag, beleend, zoo als Heer ALARD VAN DRIEL en zijne ouders te houden plegen. *Abco* met de geheele Heerlijkheid, want van een derde wordt na 1406 niet meer geſproken; en het geſlacht van WYHE bezat het ge-

(g) *Rekenk. Alst. Regiſt. fol.* 39 *en* 49 *vſq.*

geheel: dus men vermoeden kan, dat deswegens een ons onbekend verdrag met *Cleve* gesloten is.

REINIER VAN WYHE, zoon van HERMAN, wierd in 1492 verleid, en zijn zoon JOHAN in 1493, deeze stierf kinderloos, en zijn broeder, JOACHIM VAN WYHE, als zijn erfgenaam, ontving de beleening in 1511. Zijn zoon REYNIER volgde hem op in 1544, en liet *Hernen* aan zijnen zoon, JOACHIM VAN WYHE, in 1572. Deeze stierf zonder zoonen na te laaten, en zijn oudste dochter MARIA, wierd in 1591, nog minderjaarig zijnde, beleend. Zij trouwde in 1609 met GERHARD VAN REEDE VAN SAESFELD, en hun zoon, REINHARD ADRIAAN VAN REEDE, wierd bij opdragt van zijne ouders, in 1646 verleid. Zijne kinderen verkogten *Hernen* in 1682, aan PHILIP HENDRIK VAN STEENHUIS, Heer van *Cappel*. Zijn zoon WILLEM FRANÇOIS, wierd in 1691, en zijn kleinzoon JACOB FERDINANT ANTONIUS, in 1718 verleid. Deeze stierf in 1791, en wierd door zijnen zoon, ANTONIUS BRUNO FRANCISCUS VAN STEENHUIS opgevolgd, die *Hernen* in 1802 aan zijnen zoon, ALEXANDER FRANCISCUS, afstond (*h*).

§. 100.

(*b*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

§. 100. Van *Batenburg*, dat een Bannerije of vrije Heerſchap, aan het Rijk leenroerig, geweest is, hebben wij reeds uitvoerig gehandeld (*i*), en wij vergenoegen ons, hier bij te voegen, dat die Heerlijkheid eenen bijzonderen Dijkſtoel en Recht van Schouw geniet. Dit recht is dusdanig erkend, dat wanneer de Amptman van *Maas* en *Waal*, de algemeene Dijkſchouw deed, hij over de Batenburgſche Dijken rijdende, een Rijksdaalder voor het openen en toedoen der hekkens, betaalde.

Tot de Bannerije van *Batenburg*, behoorden weleer de Heerlijkheden *Horſſen* en *Leur*, die daar van afgeſplitst, en door het huis van *Bronckhorſt* verkogt zijn. In de Landrechten van *Batenburg*, van 1380, 1430, 1440, 1534, 1547, worden beide de Heerlijkheden afzonderlijk gemeld, als dezelfde wetten genietende, en teffens door de Heeren van *Batenburg* genoemd: *Onſe Kerſpelen van Horſſe en Loer*. Echter vindt men in de Leenregisters, dat Heer DANIEL VAN APPELTERN, in 1379, door den Hertog beleend wierd, met het gericht van *Horſſen*, gelijk des Wijſen kinderen van *Horſſen*, dat voorts van Heer DANIEL houden.

Hoe

(*i*) *Eerſte Deel p.* 309 *en* 407.

Hoe dit zij, *Horſſen* wierd in de eerſte helft der zeventiende eeuw, door den Heer van *Batenburg* verkogt, en is de Overſte JOHAN VAN WYNBERGEN, ten Landrechten, daar van eigenaar geworden; die de Heerlijkheid met alle appendentien en dependentien, aan de Landſchap ter leen opgedragen heeft, met een Heergewaad van een paar handſchoenen en een Rijksdaalder; hij wierd in 1649 daar mede verleid, en in 1653 heeft hij dat leen met het goed *Uitendyk* vergroot (*k*). Op dat zelfde Jaar 1649, verkreeg hij van de Landſchap, door vijf Schepenen, in plaats van Erfpachters, in zijne Heerlijkheid recht te laaten geſchieden (*l*). Hij ſtierf kinderloos, en zijn broeders zoon, DITMAR VAN WYNBERGEN, was zijn erfgenaam, en wierd in 1659 beleend. Zijn zoon, WOLTER JOSEPH VAN WYNBERGEN, volgde hem op in 1699; en DITMAR VAN WYNBERGEN, zoon van deezen, in 1722 verleid, verkogt dat zelfde Jaar deeze Heerlijkheid, aan JAN HENDRIK VAN DELEN TOT DRUTEN; Hij, in 1733 overleeden zijnde, wierd *Horſſen* door zijne We-

(*k*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

(*l*) *Land Rec.* 27 *Juny* 1649. *Placaatboek App. II. Col.* 237.

gens wierd de Eed gedaan (z). HENDRIK VAN MASCHEREEL ſtierf omtrent 1593, en zijn zoon JOHAN liet geene kinderen na; dus JOHAN EMONT VAN OULTREMONT, Domheer van *Luyk*, zoon van zijne zuster HILLEGARD en van CAREL D'OULTREMONT, van hem erfde. Deeze ontving in 1644 verlof van den Proost van ST. JOHAN, om te testeeren, en zijne erfgenaamen verkogten de Heerlijkheid in 1687, voor 27700 guldens, aan den Admiraal GEORGE JOHAN VAN WEEDE. Zijne dochter, JACOBA WILHELMINA VAN WEEDE, getrouwd met SIBBRECHT, Prins van *Anhalt*, erfde van hem; en haare oudſte dochter WILHELMINA CHARLOTTE wierd in 1724 verleid, en naderhand in 1733, zijnde met WILLEM, Prins van HESSEN PHILIPSTHAL, getrouwd. Hunne kinderen verkogten *Balgoy* en *Keent*, aan J. D. VAN LAREN, en naderhand is B. RAPPARD door koop daar van Heer geworden.

Den Heer behoort de giſte der Kerk van *Balgoy* en der Capelle van *Keent*. Ook heeft de Heerlijkheid eene eigen Dijkſchouwe over den Bandijk, waar toe Dijkgraaf en Heemraaden aan-

(z) *Arch. van Balgoy.*

aangeſteld worden. In 1683 en vervolgens, reezen eenige geſchillen, tuſschen het Ampt van *Maas* en *Waal*, en den Heer van *Balgoy*, over het recht van Schouw, en het ruimen der Weteringen (*a*). Doch de zaak is onafgedaan, en de Heer bleef in zijne *Poſſeſſie*. Maar wanneer de Amptman de Chieronge beſteedt, verſchijnt iemand uit *Balgoy*, even als uit de andere Dorpen, die zijne toeſtemming geeft, echter met bijvoeging, *als van ouds*. In 1783, de toenmalige Amptman, de Schouw rijdende, begeerde die ook over *Balgoy* te doen; doch de hekkens toe vindende, beſteedde hij het openen derzelver op den weerpenning, aan eenen der Dijkſchouten. De Heer zich daar over bezwaard vindende, wilde ten Hove klaagen; en de Amptman hield ſtaande, zeker Recht van Overſchouw te hebben. De zaak wierd in der minne bijgelegd, in dier voege, dat de geërfdens van *Balgoy*, in plaats van den weerpenning te betaalen, den Dijkſchout met een vet Verken vergenoegden; en de Amptman onthield zich naderhand van het Schouwen.

Men kan niet ontveinzen, dat de bijzondere Dijk-

(*a*) *Land. Rec.* 2, 5, *April* 1683, 9. *May* 1684. 14 *January* 1685.

§. 101. De oude geſteldheid der Heerlijkheid van *Maasbommel*, is ook zeer duister. Deeze plaats is met den titel van Stad vereerd; maar het blijkt nergens, hoe en wanneer zij Stads rechten bekomen heeft. In de Landbrieven van *Maas* en *Waal* in 1328 en 1403 gegeeven, worden alle de Rechten der Stad van *Maasbommel* voorbehouden; welke bepaaling in laatere Landbrieven niet te vinden is. Deeze Stad ſloot met de overige ſteden van *Gelderland* een verdrag, na den dood van Hertog REINALD, daags na *St. Andries dag* 1343, om het land in rust te houden (*p*). Ook bezegelde zij neffens de andere ſteden des Quartiers van *Nymegen* en met de Ridderſchap, de verbonden van 1418 en 1436. Evenwel ter gelijker tijd vindt men eenen Heer van *Maasbommel*; want RUTGER VAN BOMMEL wierd in 1403 en 1425 beleend, met de Hofſtad te *Bommel*, met 8 morgen, met de Heerlijkheid en al haar toebehooren, met de uiterweerd te *Bommel*, Mannen en Dienstmannen, Keurmoetſche luiden etc. gelijk GOOSSEN VAN BOMMEL te wezen plag. Zeer waarſchijnelijk was toen het rechtsgebied van den Heer, onderſcheiden van dat der Stad, maar zal

(*p*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

zal zich naderhand verder uitgestrekt hebben. Gebrek aan bewijzen, beletten ons hier over iets te beslissen.

HENDRIK VAN BOMMEL, RUTGERS-zoon, wierd in 1431 beleend, en zijne dochter LYSBETH, vrouw van JOHAN VAN DER DUSSEN, in 1440. Zij droeg de Heerlijkheid en Veerstad op aan OLIVIER VAN BERCKHUISEN, in 1448, en in 1455, wierd JACOB VAN RYMSDYCK met de Heerlijkheid van de Hofstad van *Maasbommel* verleid, als HEERE OLIVIER VAN BERCKHUISEN die te hooren plag. Zijn zoon, HENDRIK VAN RYMSDYCK, wierd in 1464 beleend, en vernieuwde zijnen Eed in 1473 en 1503. Zijn oudste broeder GELIS VAN RYMSDYCK, Heer van *Isendoorn*, verklaarde in 1515, de oudste zoon van zijnen Vader JACOB te zijn, en dat zijn broeder HENDRIK dat leen ten onrechte bezat; weshalven hij verleid wierd, en de Heerlijkheid opdroeg aan JOOST VAN DELFT en zijne zuster BERTA, Weduwe van HERMAN VAN DE POLL. Vervolgens in 1524 wierd JOHAN VAN RYMSDYCK, JACOBS oudste zoon, bij overdragt van zijnen Grootvader HENDRIK beleend, en JACOB VAN RYMSDYCK in

1538 (*q*). Zedert vindt men niets meer dien aangaande in de Gelderſche Leenregisters; maar *Maasbommel* is tegenwoordig een Leen van 't Land van *Cuyck;* het zij dat die Leenheerſchap na Hertog CAREL, aan de Heeren van *Cuyck* gekomen is; het zij dat de Hertogen van *Gelre*, die beleening als in 't bezit van *Cuyck* zijnde, gedaan hebben.

Te *Cuyck* is JOOST FRANÇOIS VAN RAVENSCHOT, met de Heerlijkheid van de Hofſtad tot *Maasbommel*, groot omtrent 8 Morgen, met het gemaal en Veerſtad tot *Maasbommel*, en een Merk Thijns, uit den Tol en de Renten des Vorsten van *Gelre*, in 1693 beleend, zonder dat wij vroegere narichten hebben kunnen machtig worden. In 1720 is MARIA CHARLOTTA VAN RAVENSCHOT, weduwe VAN DER CLUSE verleid, en nader met F. A. VAN BONNINCKHUYSEN getrouwd in 1724. In 1734 heeft de Graaf VAN BYLAND deeze Heerlijkheid gekogt, bij wiens nakomelingen dezelve nog bezeten wordt (*r*).

De Heer oeffent het hoog en laag rechtsgebied; echter ſchijnt de Amptman van *Maas* en *Waal*,

(*q*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

(*r*) *Leenregiſter van 't Land van Cuyck.*

Waal; aldaar ook eenig gezag te bezitten; want de Richter der Heerlijkheid, moet hem jaarlijks eenig geld, wegens de compoſitie der breuken, uitreiken. Ook is ons verzekerd, dat de vergeeving van 't Richterampt, tuſſchen den Heer en den Amptman, beurtelings geſchiedt. De aanſtelling van Predicant en andere bedieningen, behoort aan den Heer. *Maasbommel* had weleer haar Hoffaart te *Gelre*; dit had in 1617 nog plaats; dewijl in eene procedure aldaar geweezen, eene der Parthijen ſtaande hield, dat het beroep van die Hoffaart aan het Spaanſche hof van *Ruremonde* komen moest. De Landſchap bij beſluit van den 28 Maart 1617, verklaarde, dat de Reviſie of het appel aan het Hof van *Gelderland* behoorde (*s*).

§. 102. De Heerlijkheid van *Oyen*, aan den linker *Maas-oever* gelegen, is zeker een afſcheuring of broederdeeling van de Heerlijkheid van *Cuyck*, die RUTGER VAN CUYCK, zoon van ALBERT, Heer van *Cuyck* en van *Walburg* van *Voorne*, en jonger broeder van HENDRIK, Heer van *Cuyck*, en van DIRK, Borchgraaf van *Leyden*, beneffens *Ràvenſtein* en *Herpen*, omtrent 1250, ontving. Zijn vrouw bragt

(*s*) *Placaath. App. Col.* 8.

bragt hem de Heerlijkheid van *Boxtel* ten Huwelijk. Hun oudſte zoon ALBERT, bekwam *Herpen* en *Ravenſtein*, en WILLEM de jongſte, *Boxtel* en *Oyen*: deeze was mede in 1288 in den ſlag van *Woeringen*. Bij zijne vrouw MARIA VAN DIEST, liet hij onder anderen twee zoonen na, waar van de oudſte, WILLEM, Heer van *Boxtel* en *Oyen*, met CUNEGONDE, Graavin van *Dalen*, vrouw van DIEPENHEIM, trouwde (*t*), en in 1350, door JOHAN, Heer van *Herlaer*, gedood is. Zijne dochter MARIA erfde *Boxtel* en *Oyen*, en trouwde eerst met DIRK VAN HERLAER, en naderhand met Heer DIRK VAN MEERHEM, en neffens deezen laatſten, verkogt zij *Oyen* in 1361. De jongſte broeder van WILLEM, Graaf van *Dalen*, was Heer HENDRIK VAN BOXTEL, gezegd van *Oyen*, die ook Heer van *Oyen* geſteld wordt. Zijn zoon, Heer WILLEM VAN BOXTEL, gezegd van *Oyen*, Ridder, wierd in 1367 met *Coenrade* bij *Boxtel*, door den Hertog van *Brabant* beleend; en hij was tegenwoordig bij een verdrag, in 1376 met vrouw MECHTILD, Hertogin van *Gelre*. Zijne dochter CHRISTINE, ſchijnt vrouw van Oyen

(*t*) *Derde Deel p.* 384.

Oyen geweest te zijn; zij trouwde met den Heer van *Drongelen*. Hunne dochter CATHARINA heeft twee mannen gehad; de eerſte, JOHAN VAN CRONENBURG, was in 1425 reeds overleeden, en de tweede, de Heer VAN DEN BERGE. Volgens een brief, alwaar zij genoemd wordt, vrouw CATHARINA VAN DRONGELEN, VROUW VAN DEN BERGE, was zij in de tocht van 't huis *Oyen*, dat zij beneffens de goederen om 30 Rijnsguldens 's Jaars, geduurende haar leven, aan haaren neef, JAN VAN WEERDENBURG, in 1454 verpachtte, voorbehoudens de Kerkgifte en de Altaaren; zij voerde in haar zegel *équartelé de* HEUSDEN *et* CUYCK (*u*). De moeder van deezen JOHAN VAN WEERDENBURG, was JOHANNA VAN BOXTEL VAN OYEN, zuster van voorige CATHARINA, die dus eenig recht op het huis *Oyen* ſchijnt gehad te hebben. Men vindt ook in de Gelderſche Leenregisters, dat OTTO VAN DEN BYLAND, Weduwe van ZEGER VAN BROECKHUISEN, in 1465 gecocht is; en men zegt, dat een Tak van BROECKHUISEN, de Heerlijkheid van *Oyen* bezeten heeft; maar wij hebben niets zekers daar van ge-

(*u*) *Origineel Mibt No.* 430.

gevonden, hoewel die tak zich BROECKHUIZEN, gezegd VAN OYEN, noemde.

Hoe dit bovenſtaande overeenkomſtig de waarheid, met het volgende, dat even ontwijffelbaar moet geächt worden, over een kan gebragt worden, moeten wij onbeſlist laaten; ten ware men een onderſcheid zou willen maaken tusſchen de Heerlijkheid en het huis; of veronderſtellen, dat twee huizen van *Oyen* in wezen waren, waar van het een, het geſlacht van CUYCK VAN BOXTEL toebehoorde, en het ander door Hertogin MARIA gebouwd, den naam van *Dieden* verkreeg. MARIA VAN BRABAND, vrouw van Hertog REYNALD den III. van *Gelre*, kogt in 1361 het ſlot en het Land van *Oyen*, en wel van MARIA VAN CUYCK, vrouw van *Oyen*, en van haaren Man, Heer DIRK VAN MEERHEM. Zij bouwde of eerder vestigde aldaar het ſlot (*w*); en zij ontving van Keizer CAREL den IV. in 1366, het recht, om aldaar een tol op de *Maas* te mogen heffen (*x*). Na den dood van de Hertogen REYNALD en EDOUARD, was de Hertog van *Brabant*

(*w*) BUTKENS *Troph. de Brab. Tom. II. p.* 214. PONTANUS *p.* 339

(*x*) *Rekenk. Aſſt. Regiſt. fol.* 7.

band werkzaam te beletten, dat *Oyen* niet aan *Gelderland* mogt komen; want hij eischte van GYSBRECHT DE COCK, Canonik ten Dom van *Utrecht*, en van HENDRIK VAN ELST eene belofte, dat zij het huis en ſterkte van *Oyen* aan hem open zullen houden, indien MARIA VAN BRABAND, Hertogin van *Gelre*, kwam te overlijden; niet tegenſtaande zij niet voldaan mogten zijn van de penningen, die zij op 't huis, den tol en de goederen van *Oyen*, geleend hadden. De dagtekening van deezen brief ontbreekt, maar behoort vóór 1378, wanneer GYSBRECHT DE COCK Domproost geworden is, dewijl hij alleen als Canonik gemeld ſtaat (z). Deeze beide Heeren (GYSBRECHT, toen Domproost zijnde, dus tuſſchen 1378 en 1391) bekenden, dat alzulke brief, waar bij Hertogin MARIA, hun 8000 ſchilden op de huizen *Oyen* en *Gornich* beweezen had, na haar dood krachteloos zal zijn (*a*). Echter na het overlijden van die Vorstin, zijn *Oyen* en *Dieden* bij *Gelderland* gebleeven; want Hertog REYNALD was daar van in het bezit; zelfs in 1409 gaf hij die

(z) *Regist. der Arch. van* VILVORDEN *Mihi p.* 388.

(*a*) *Ibid. p.* 106.

die Heerlijkheden, beneffens 500 Ponden uit de gruit van *'s Hertogenbosch*, aan JOHAN, Heer van *Arkel*, en zulks in plaats van *Gorinchem*, die deeze Heer hem opgedraagen had (*b*); het welk in 1412 nader bevestigd wierd (*c*). Toen de Heer van *Arkel* in 1417 gevangen genomen was, hield Hertog REYNALD het slot van *Oyen* in zijne hand en bewaaring (*d*). Bij de deeling tusschen Hertog ARNOLD, en zijnen broeder WILLEM Heer van *Egmond* in 1438, behield de eerste de Heerlijkheid *Oyen* (*e*); en in 1441 verpande hij dezelve aan DIRK VAN BRONCKHORST en BATENBURG voor 6000 goudguldens, gelijk JOHAN VAN ROSSEM die te voren had (*f*). De Heer van *Wesemale* vermeende in 1444, ook eenige Rechten op *Oyen* te hebben, doch hem wierd aangetoond, dat zedert veele Jaaren, deeze Heerlijkheid niet door het geslacht van *Wesemale* bezeten was geweest (*g*). Hertogin MARIA had de Kerk en

(*b*) PONTANUS *p.* 378.

(*c*) BERA *auctius p.* 332. *ap. Matth. Tom. III. Analeft.*

(*d*) *Rekenk. Regist. van Grave, No.* 18.

(*e*) PONTANUS *p.* 424.

(*f*) *Rekenk. XIV. Libr. Tom. 7. fol.* 33.

(*g*) SLICHTENHORST *p.* 238.

en Pastorije van *Oyen*, voorbehoudens het voorstel aan haar, als ook van den Vicaris die te *Oyen* des Pastoors dienst zal waarnemen, aan het Capittel van *Turnhout* gegeven; en dit is door Hertog ARNOLD den 5 April 1436 bekrachtigd (*h*). Naderhand wierd *Oyen*, benevens het Land van *Cuyck*, door den Aartshertog MAXIMILIAAN aan Brabant gehegt (*i*); maar zulks had geen verder gevolg. Deeze Heerlijkheid is door een der Hertogen van *Gelre* aan het geslacht van *Gent* verpand, zonder dat wij hebben kunnen ontdekken aan wien en in wat Jaar. Zulks wierd nader bevestigd, den 12 Decemb. 1492, door een verdrag tusschen Hertog CAREL en WILLEM VAN GENT, Heer van *Ryxtel*; en in 1498 heeft de Bisschop van *Utrecht* met HENDRIK VAN BOINENBURG genoemd *Houstein*, een Reversbrief over de Heerlijkheid *Oyen*, aan dien Hertog gegeeven (*k*). Den 10 December 1523 gaf Hertog CAREL die Pandschap aan de nagelaaten kinderen van WILLEM VAN GENT, met een losse van 9000 Goudguldens en 400 gul-

(*h*) *Arch. van 't Hof.*
(*i*) PARINCET *l. c. p.* 371.
(*k*) *Rekenk. Lade C. No.* 159, 160, 161.

guldens (*l*). WALRAVE VAN GENT bezat die Pandſchap; en na zijn dood, heeft Koning PHILIPS dezelve afgelost, en weder op nieuws de Heerlijkheid in 1559, aan den Graaf van *Megen* verpand; wordende de voorige Pandpenningen met 1650 Ponden, en naderhand in 1562, nog met 2000 Ponden verhoogd, JOHAN VAN GENT, WALRAVENS zoon, heeft die penningen aan de Weduwe van den Graaf van *Megen*, in 1587 weder afgelost (*m*); en eenige Jaaren daarna, heeft hij op den 25 December 1593 verworven, dat *Oyen* en *Dieden* als een hooge Heerlijkheid, in plaats der Pandſchap, tot een onverſterflijk leen ten Zutphenſche Rechten veranderd of gemaakt is (*n*). In het volgende Jaar 1594 is hij daar mede, als met twee Heerlijkheden en bijzondere leenen verleid. Na zijn dood wierden dezelve van elkanderen geſcheiden. Zijn oudſte zoon WALRAVEN VAN GENT wierd in 1615 met *Oyen* beleend, en hij droeg dezelve in 1620 op aan JOHAN VAN KETTELER, Brandenburgſchen geheimen Raad. Zijn zoon FREDERICK WILLEM VAN KETTELER wierd ingevolge broe-

(*l*) *Rekenk. XIV. Libr. Tom. II. fol.* 114.
(*m*) *Arch van 't Hof*
(*n*) *Land. Rec.* 25 *Decemb.* 1593.

broederdeeling in 1630 beleend, en deezen zijn zoon JOHAN HENDRIK in 1650, nog minderjarig zijnde. Hij verkogt die Heerlijkheid in 1680 aan zijn zusters Man JACOB FERDINANT SWEERS, Heer van *Landschaddenhof*, die het leen in 1682 vergrootte met den Keizerlijken tol op de *Maas*, met Molens, Thinsen, Tiendens en andere goederen. Zijn minderjarige zoon DIRK JACOB SWEERS DE LANDAS wierd in 1694 verleid, en na zijn overleiden in 1725, zijne drie zusters ERMGARD LOUISE, Vrouw van HANS CHRISTOFFEL VAN DER CAPELLEN, ISABELLA MARIA, vrouw van JOHAN CHRISTOFFEL VAN MUNCHAUSEN en JOHANNA ELISABETH, vrouw van HILMEER VAN MUNCHAUSEN. Die goederen geraakten naderhand in verwin, en wierden in 1763 door HERBERT VERMEULEN gekogt. Zijn broeder GERRIT ADRIAAN VERMEULEN volgde hem op, en is tegenwoordig Heer van *Oyen* (*o*).

Dieden, van *Oyen* gescheiden, kwam in 1615 aan OTTO VAN GENT, tweeden zoon van JOHAN, en na zijn dood in 1641, aan zij-

(*o*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

zijnen zoon JOHAN WALRAVEN. OTTO FREDERIK VAN GENT, zijn zoon, volgde hem op in 1684, en hij liet deeze Heerlijkheid aan zijne dochter SOPHIA EMILIA VAN GENT, die in 1707 verleid wierd, en in 1724 dezelve aan MATTHIAS LAMBERTUS SINGENDONCK verkogt, wiens zoon CONRADT DIEDERICK NEOMAGUS SINGENDONCK in 1742, en klein-zoon JAN MATTHIAS SINGENDONCK in 1793 beleend zijn (*p*).

Meermalen heeft de Stad van *'sHertogenbosch* het recht van Ingeboth jegens de Heerlijkheid *Oyen* ſtaande gehouden; maar telkens heeft men van de Gelderſche zijde, zich daar tegen verzet, als nog laastelijk in de Jaaren 1739 en 1740.

§. 103. De Stad van *Nymegen* wees van ouds recht in hals- en burgerzaaken, zonder eenig beroep tot iemand, uitgenomen, dat zekere vonniſſen in 't burgerlijke bij de Schepenen van *Aken*, bij overkomſte uit dezelfde ſtukken, andermaal mogten worden overzien (*q*); of in andere woorden, dat *Nymegen* haar Hoffaart te

Aken

(*p*) *Ibidem.*

(*q*) IN DE BETOUW *Chron. van Nymegen p.* 12.

Aken had. Wij vermeenen, dat zich dit niet tot *zekere vonnisſen* bepaalde, maar algemeen rechtens was; want uit de optekening der Appellen, op last der Landſchap, door den Nymeegſchen Secretaris JOHAN VAN DEN HAVE, in 1565 opgeſteld, (*r*) blijkt; dat van alle vonnisſen bij Schepenen van *Nymegen* geweezen, over perſonen en goederen, mids hooger dan 50 goudguldens bedragende, appel aan de Stad van *Aken* viel, te weeten in burgerlijke en niet in hals-zaken. Hier mede kunnen de Handvesten der Stad *Nymegen* van 1433, 1549, 1571 en 1613. vergeleken worden. Echter had dit Appel geen plaats bij vonnisſen ter Hoffaart door de Schepenen van *Nymegen*, uit andere gedeeltens van Land geweezen, daar van viel geen beroep naar *Aken*, en de Landſchap heeft zich meermaalen daar tegens verzet, als men zogt zulks in te voeren.

De Borchgraaf en de 12 Schepenen van *Nymegen*, oeffenen het crimineel Rechtsgebied over het Rijk, en aan hun komt het Appel in civile zaaken van de twee gerichtsbanken aldaar. De Stad houdt ſtaande, dat aan haar ook appel valt van alle plaatzen, waar

(*r*) *Arnhem Landzaken T. III. fol.* 506.

waar des Rijks Rechten van kracht zijn; dus ook over bijzondere heerlijkheden, als *Oyen* en *Dieden*, *Ooy*, *Perſingen*, *Ubbergen*, *Groesbeek* (*s*); maar dit is meermaalen tegengeſproken, gelijk men onder anderen hier boven bij *Perſingen* gezien heeft. Integendeel uit een ſtuk van 1583 kan vernomen worden, dat *Ubbergen* haar Appel te *Cuyck* had; *Beek* en *Malden* te *Cranenburg*; *Doddendaal* en *Hoemen* aan den Berg van *Haren*, en dat *Perſingen* geen hooger beroep erkent (*t*). In de bovengehaalde optekening van J. VAN DEN HAVE, wordt alleen gemeld, dat van de twee banken van 't Rijk, en van de Heerlijkheid van *Groesbeek*, appel valt op het Valkhof, voor den Borchgraaf en 12 Schepenen van *Nymegen*; maar van de andere Heerlijkheden vindt men geen enkel woord geboekt.

Van de twee gerichtsbanken in *Maas* en *Waal*, wierd geäppelleerd aan den Berg van *Berghaven*, alwaar de Amptman de Ridderſchappen, inheemſche en uitheemſche, moest verſchrijven, en daar verſcheenen ook twee Raaden van den Vorst. Aan dat zelfde gericht van *Bercharen*, had-

(*s*) IN DE BETOUW *l. c. not. r.*

(*t*) *Arch. van 't Hof. No.* 1311.

hadden de Heerlijkheden *Hoemen*, *Balgoy* en *Hernen*, hoewel buiten het Ampt gelegen, haar Appel, en *Maasbommel* ging ter Hoffaart naar *Gelre*.

Zedert het invoeren der Appellen aan het Hof, kan deeze geheele ſtoffe van geen ander belang zijn, dan om den ouden ſtaat der gerichtsbanken in deeze Landen te doen kennen; dus wij een verder onderzoek over dergelijke voorrechten als overtollig aanzien.

Hier mede is onze taak, wegens het geheele Quartier van *Nymegen* geëindigd, waar voor wij meer hulpmiddelen gevonden hebben, dan wij in het eerst durfden hoopen. Konden wij het zelve wegens de *Veluwe* zeggen, die nu onmiddelijk ſtaat te volgen!

VAN DE VELUWE.

§. 1. Uit eene plaats in de Werken van PLINIUS voorkomende (*a*), heeft men tragten optemaaken, dat de *Cauchi*, of volgens de leezing van den Heer ALTING, de *Auchi*, de oudſte bekende inwoonders der *Veluwe* waren (*b*). Het

(*a*) PLINIUS *Hiſt. Nat. L. IV. C.* 15.

(*b*) ALTING *Not. Germ. Inf. p.* 12. CELLARIUS *Geogr. Ant. Tom. II. p.* 287. *ſqq.*

Het gevolg, dat uit deeze bewoordingen getrokken wordt, is zoo willekeurig, dat men waarlijk niets zekers deswegens beſtemmen kan, en men volmondig zijne onwetendheid bekennen moet. PONTANUS zoekt hier ook de *Marſen* of *Marſatien* (*c*), daar voor tot bewijs bijbrengende, zommige namen, als de *Marsch* bij *Zutphen*, *Marsbergen*, *Marſen* etc. maar hij heeft uit het oog verlooren, dat in de oude Neder-duitſche taal, *Marsch* of *Mersch*, een broekagtig land, een veenland betekent, gelijk nog tegenwoordig *Marschlanden* in dien zin, aan den Zee-oever, tusſchen de *Eems* en *Weſer* bekend zijn. WAGENAAR gischt, dat de *Chamaven*, tijdens Keizer JULIAAN, mede op de *Veluwe* woonden (*d*). De oude geſchiedenisſen leveren weinig hulp op; alleen kan men met zekerheid zeggen, dat door het graaven van een graft, DRUSUS, de *Veluwe* van *Germanien* ſcheurde, waar aan zij te voren gehegt was, en dezelve tot een Eiland formde. Wij hebben reeds te vooren aangetoond, dat *Arenacum*, *Vada* en *Grinnes*, buiten het Eiland der *Batavieren* gelegen waaren, en dat die plaatzen, volgens alle waar-

(*c*) PONTANUS *p.* 41
(*d*) *Vaderl. Hiſt. Tom. I. p.* 244.

waarſchijnelijkheid, *Arnhem*, *Wageningen* en *Reenen* zijn.

De Zuider-zee of *Lacus Flevo*, was toen van veel kleinder omtrek dan tegenwoordig; dus grensde de *Veluwe* aan *Friesland*, of was alleen door een tak der Rivier daar van afgeſcheiden. Volgens de gedagten van zommigen, zou de Zuiderzee gevormd zijn door een overſtrooming der Zee in 860. Echter was *Urck* nog geen Eiland in 968, en wordt genoemd *territorium in pago Selon* gelegen (*e*). Het is te denken, dat de Zuiderzee niet in eens die verbazende grootte zal gekreegen hebben, gelijk het zich met binnenlandſche plaſſen doorgaans toedraagt. Misſchien is de voornaamſte inbreuk van die Zee nog later te ſtellen dan het Jaar 1119, zoo het waar is, dat het groote Kreilſche bosch, toen nog nevens *Medenblik* en *Enkhuiſen* ſtond, waar in de Hollandſche Graaf zich met de Jacht verlustigde, en bij die gelegenheid met den Friesſchen Edelman GALAMA in twist geraakte (*f*). De laatſte en grootſte overſtrooming wordt door den Heer de ST. SIMON en SCRI-

VE-

(*e*) *Charterb. p. I. No.* 53.

(*f*) ENGELBRECHTS *Aloude St. Tom. I. p.* 96. *Chron. de Petit. Tom. I. p.* 224.

VERIUS op 1285; door BEKA op 1287; en door de Goudſche Chronijk op 1288, gebragt.

Zoo veel ons bekend is, zijn nimmer eenige Romeinſche oudheden op *Veluwe* ontdekt, want de Penning te *Redichem* uitgegraaven, waar van PONTANUS gewag maakt, gehoort wegens het randſchrift *Dorestat*, tot de middel-eeuw. Dus het ontwijffelbaar is, dat de Romeinen nooit aldaar eene vaste ſtandplaats gehad hebben.

§. 2. Men moet zich geenzins verwonderen, dat een klein Eiland, gelijk veele anderen, door de uitwateringen van den Rhijn geformd, bedekt met bosſchen en ſtruiken, ten deele Heetvelden en Moerasſen, en waar weinige inwoonders te vinden waren, de aandacht der geſchiedſchrijvers ontglipt zij. Zelfs in latere dagen, onderging de *Veluwe* het lot van alle andere kleine Landen, dat men weinig van haar geboekt vindt. Wij zullen tragten eenige ſcheemering in die diepe duisternis te vinden.

Zeker was de *Veluwe* een gedeelte van *Friesland*, en gehoorde nog lang daar onder; dan volgde zij de lotgevallen van dat groote Land, en wierd mede door de Koningen van *Friesland* geregeerd. Na de overwinning der *Franken* omtrent 736, kwam zij onder het gebied der groothof-

hofmeesters, die zeker aldaar, als elders, Graaven en Amptenaaren zullen aangesteld hebben.

Of de naam van *Veluwe* zijn' oorsprong ontleent van *Vaelouwe*, wegens haar onvrugtbaarheid; van *Veelouwe* of van *Veenouwe*; laten wij aan anderen over te beslissen (*g*). Indien wij liefhebbers van afleidingen waren, zouden wij een andere gissing daar bij kunnen voegen, en den naam van *Fel*, *atrox*, *crudelis*, *immisericors*, op de *Veluwe* toepassen; daar dezelve in de oudste brieven *Feleowa Felua* gespeld wordt. Men zou dan de wreede zeden der inwoonders, als een reden kunnen bijbrengen; en wie weet, of men het Bosch zonder genade, daar niet zou kunnen plaatzen?

Zeker is het, dat de eerste melding van de *Veluwe* geschiedt in een giftbrief van WALTHER en RICHLINT aan de Abdije *Lauresham* omtrent het Jaar 793; alwaar goederen voorkomen in *Feleouue*, in *Villa vel Marca Ustiloch* (misschien *Uddel*) *in Villa vel Marca Apoldro* (*Apeldoorn*) et in *Regoltmarca*, 't welk FALKE vermeent *Zalk* te zijn, maar dit komt ons zeer twijffelagtig voor (*h*).

§. 3.

(*g*) PONTANUS *p.* 41.
(*h*) *Charterb. p.* 1. *No.* 6.

§. 3. Volgens onze gedagten, was de geheele Landſtreek, tegenwoordig het Quartier van *Arnhem* of de *Veluwe* genoemd, niet onder het *Pagus* of *Gouw Felue* begreepen; en wij vermeenen, dat een gedeelte onder de groote *Hamelander-gouw*, of onder *Islegouw*, *Noordgouw* en *Salou* gehoorde. Dus het *Pagus Felre* naar de kant van *Utrecht* lag, en de andere gedeeltens naar den Yſſelkant. Tot een bewijs hier van ſtrekt, dat FOLCKERUS, in 855, eenige erfgoederen aan het Klooster *Werden* ſchonk, die hij bezat *in Pago Hamulande in Comitatu Wigmanni nec non in Batuwe in Comitatu Ansfridi*; dat is, in de *Hamelander gouw* in 't Graafſchap van WICHMAN, en in de *Betuwe* in 't Graafſchap van ANSFRIDUS, volgens de *Ripuariſche* en *Saliſche*, dus niet *Saxiſche* Wetten; ook volgens de Friesſche Wet, *Euna Friſorum*. Hier op volgt de beſchrijving dier goederen, in de Gouw *Felua* genoemd, gelegen. *In vica Puthem*, *in vico Holſeri*, *in villa Rentila*, *in ſaltu Uunilo*, *in villa Niutlo*, *in ſylva Horulo*, *Urthunſula*, *in villa Thri*, *in villa Irmenlo*, *in ſylvis Burlo*, *Dalbrulo*, *Wuardlo*, *Orcla*, *Legurtlo*, *Otterloun*, *in Langlo*, *in Archi*. Zommige deezer goederen worden uitdrukkelijk *bijgang*, *comprehenſiones*, genoemd; hoewel dit

woord

woord in eenen anderen zin, ook van nieuw aangekogte of verworven goederen, die niet tot de erfgronden gehoorden, gebezigd wordt (*i*). Vervolgens geeft hij eenige goederen in *Pago Flethetti*, en in het Eiland *Batue*, en daar na gaat hij over tot de Erfgoederen, die hij in *Friesland* heeft. *Commentariolum de hereditate Folkeri, quam habet in Frisia.* Hier uit moet men gevolg trekken dat het *Pagus Felua*, en het *Pagus Flethetti*, onder de gouw *Hameland*, en wel onder Graaf WICHMAN behoorden, want *Hameland* wordt bij de optelling der goederen niet weder genoemd; dat Graaf ANSFRIED in 't Eiland *Batua* regeerde; dat *Felua* en *Flethetti*, waar door men een gedeelte van de *Veluwe* en van het Sticht verstaan moet, niet tot *Friesland* behoorden, en dat aldaar de *Salische* en *Ripuarische* Wetten van kracht waren, het welk uit het slot des briefs baarblijkelijk is. — *Dit zijn de namen der getuigen die gezien en gehoord hebben, dat deeze gifte volgens de wet der Ripuariers geschied zij — Namen der getuigen die men weet aan den Oosterlijken oever des Rhyns te woonen etc.* De beschrijving der goederen bevestigt dit nog meer. In *Felua*, *Flethetti*, *Betua*, vindt

(*i*) *Gloss. Man. V. Comprehensio.*

vindt men *manſus dominicales*, *manſum*, *paſtus porcorum*, *comprehenſiones*; en in *Friesland*, *terra quinque animalium*, *terra quadraginta octo animalium etc.*; het geen een merkelijk onderſcheid in de natuur der goederen toont, en doet zien, dat de *Veluwe* de Frankiſche inrigtingen aangenomen had (*k*).

Uit andere omſtandigheden is het echter even zeker, dat niet alleen de *Veluwe*, maar het geheele Sticht van *Utrecht*, en het Noorden van *Holland*, tot *Friesland* gerekend wierden. Dit kan men zien uit de Rijksverdeelingen van 838, en 839, waar geſproken wordt van het Hertogdom *Friesland* tot aan de *Maas*; uit de verdeeling van 870, waarbij twee gedeeltens van *Friesland* aan LODEWYK, en een gedeelte aan CAREL kwamen. Deeze tegenſtrijdigheid kan opgelost worden, door *Friesland* in eene dubbele betrekking te beſchouwen, als een Hertogdom, en als een Land. Tot het Hertogdom behoorden alle de Landen, die weleer door de Koningen van *Friesland* geregeerd wierden, en waar van een gedeelte in handen der *Franken* na 732 gekomen en gebleeven is, die toen de Frankiſche Regeerings-form en wetten heeft moeten aan-

(*k*) *Chartark. p.* 31.

aanneemen. Na 't overlijden van CAREL den Grooten, wierd het Hertogdom van *Friesland* weder opgericht, en is een tijd lang door bijzondere Hertogen bediend geworden. Echter was een aanmerkelijk gedeelte van *Friesland* op zich zelve, als een eigen Landſchap, gebleeven, het tegenwoordig *Friesland*, *Oostfriesland*, en *Westfriesland*, dat zijn naam, wetten en gewoonrens behouden heeft. Dus ſtond de *Veluwe* wel onder de Hertogen, edog was niet meer een gouw van *Friesland*. Dit is overeenkomſtig de ſchikking, die toen bij de Rijksamptenaaren plaats had.

Aangaande de *Nordgouw*, moeten wij hier bijvoegen, dat dezelve in een brief van 793 genoemd wordt, en dat *Rotherimarca* aldaar lag. In 891 gaven MEGINGOR en zijn vrouw IRINFRIED, aan de Abtdije van *Lauresham*, twee hoeven in *Hatheim* in *Nordgouw*. Dewijl deeze gifte te gelijk met goederen te *Gent* gelegen, gedaan wordt, is het niet onwaarſchijnelijk, dat hier door *Hattem* verſtaan moet worden; anders kan men aanmerken, dat verſcheidene *Nordgouwen* bekend zijn, als men in het *Chronicon Gotwicenſe* zien kan (*l*).

Zom-

(*l*) *Chartark. p. 7. en 43.*

Zommigen hebben uit een verkeerd uitgeleg de plaats in 't leven van MEINWERCUS, Bisſchop van *Paderborn*, vermeend, dat de *Veluwe* een onderdeel van de groote Gouw *Teisterbant* geweest is (*m*). Dit is niet overeenkomſtig de waarheid, gelijk wij reeds gelegenheid gehad hebben te bewijzen (*n*).

§. 4. De Heer BONDAM houdt ſtaande, dat de *Yſſel* aangezien moet worden als de ſcheiding tusſchen *Saxen* en *Franken*; het welk wij met eenige bepaaling toeſtemmen; want de grenzen moeten zig iets aan de linker zijde des *Yſſels* uitgeſtrekt hebben, alzo men verneemd, dat LUDGERUS gezonden wierd, om het geloof te prediken in de grenzen der *Saxen* en *Franken*, aan deeze zijde des *Yſſels;* dat hij aldaar ontvangen wierd door eene vrouw AVERHILDA, en dat hij eene Capel aan den Wester-oever der Rivier, ter plaatze *Hulpa* (*Wilp*) genoemd, ſtichtte (*o*). Dus ſtrekten zich die grenzen tot de linkerzijde van den *Yſſel* uit. Maar de Heer BONDAM gaat nog verder, door volmondig te-

(*m*) *Chron. Gotwic. p.* 798. FALKE *in Add. ad Trad. Corb. p.* 424.

(*n*) *Eerſte Deel p.* 148. *Tweede Deel p.* 182.

(*o*) *Vita* S. LUDGERI §. II. *ap.* LEIBNITZ, S. R. BRUNS. *Tom. I. No.* 4.

tegen te ſpreeken, dat *Hameland* zich aan de linker zijde des *Yſels* uitſtrekte (*p*), het welk door den Heer RACER meesterlijk wederlegd is (*q*). Het Graafſchap in *Hameland*, waar van de grenzen duidelijk opgegeven worden, door Keizer HENDRIK in 1040 aan de Kerk van *Utrecht* geſchonken, bewijst zulks zonder tegenſpraak, welke uitlegging BONDAM, nog nader bij wederlegging, daar aan ook heeft tragten te geven. Men kan deswegens de kaart voor BEDA geplaatst nazien. Het is mogelijk, dat dit gedeelte van *Hameland* op *Veluwe* gelegen, naderhand begreepen is onder de Leenen die de Graaven van *Gelre* van het Sticht *Utrecht* hielden. Men kan van de grenzen der Gouwen, geenzins een gevolg trekken tot de grenzen der Graafſchappen, toen deeze erflijk geworden waren, en de Gouwen verdweenen: dit is reeds door ons aangetoond.

En veronderſteld, dat men de ſtelling van den Heer BONDAM, zoo wel over *Hameland*, als den *Yſel* tot grenspaal tusſchen de *Saxen* en *Franken* te maken, in haare geheele uitgebreidheid

(*p*) *Charterb. P.* 1. *No.* 78. *not. 1. en P. II. No.* 125. *not. 4.*

(*q*) RACER *Overyſſ. Gedenkſch. P. VI. p.* 375.

heid zou willen ombelzen, moet men evenwel nog aanmerken, dat zeer waarſchijnelijk de loop van den *Yſſel* eenigzins veranderd is; dit bewijst zijn kronkelend bed, gevolg der tijden, dat hij door geen Dijken beteugeld wierdt. DUMBAR ſchijnt van dat gevoelen niet vreemd te zijn; zeker liep de *Yſſel* op plaatzen, nu door de Zuiderzee ingezwolgen.

§. 5. Wij willen nu in korte woorden de oudſte brieven, die van de *Veluwe* gewagen, behandelen, en de goederen die daar in voorkomen, optellen.

Oosterbac, nu *Oosterbeek* in *Veluwenzoom*, dat WIBRECHT als een Heerſchap volgens de Frankiſche wet bezat, *cum dominio in lege Francorum* (*r*), wierd door hem in 834 aan de *St. Maartens* Kerk te *Utrecht* gegeven, hoewel de *Veluwe* daar bij niet genoemd wordt. Dit goed behoorde naderhand als vrijeigen, als een *allodium* aan de Graaven van *Gelre*; en OTTO de I. droeg het zelve, met den berg aldaar, in 1203 op, aan den Hertog van *Brabant*, en ontving het van hem ter leen (*s*); het was dus onder de

(*r*) *Chartorb. p.* 1. *No.* 19.

(*s*) BUTKENS *Troph. de Brab. Tom. II. p.* 387. en *Tom. I. Preuv. p.* 53.

de beleening van de geheele *Veluwe* niet begreepen.

RODGARIUS, die bij het opſchrift in het *Liber Catenatus* van 't Capittel van Oudmunſter, genoemd wordt *Comes Gelrenſis*, Graaf van *Gelre*, en in een ander Handſchrift, *Comes Rodgarius*, gaf in 838 aan de Kerk van *Utrecht*, verſcheiden goederen in de Gouw *Velua*, te *Lona*, te *Sulvenda*, te *Wagenwega*, te *Werdupa* gelegen. Doordien hij ook goederen teffens ſchonk in de gouwen *Leomexika* (de Lijmers) *Isloe* en *Hintingoe*, en hij in het ſtuk zelve geen Graaf genoemd wordt, is niet eens te giſſen, wie hij was? Maar de perſoon, die in het einde der dertiende, of in het begin der veertiende Eeuw, het Regiſter der Privilegien voor het Capittel van Oudmunſter afſchreef, moet overtuigd geweest zijn, dat RODGARIUS, over de eene of andere ſtreek, die tot het tegenswoordig *Gelderland* behoort, het bewind voerde: want de Gelderſche Graaven waren nog ver te zoeken (*t*).

In het Jaar 839 gaf een MENGEFRID aan de Abtdije *Lauresham*, eene halve hoeve in *Selebach* in de Gouw *Feloue*. Hier door kan niets an-

(*t*) *Chartarb. P. I. No.* 20.

anders verſtaan worden, dan de Hof te *Saalbeek* bij den *Dorenweerd* (*u*).

De Keizerin MECHTILD, moeder van Keizer OTTO den I. ſtichtte het Klooster *Engeren*, en de Keizer gaf daar aan, in 950 eenigen van zijne eigene goederen, onder anderen *Agilmari* in de Gouw *Veluwe*, in het Graaffchap van Graaf LIUGERUS (*w*). Men kan niet beſtemmen, welke deeze plaats is, en men kent dien Graaf LIUGERUS niet. Dit Klooster van *St. Dionyſius* in *Engeren*, is naderhand door Keizer OTTO in 968 aan de Kerk van *St. Mauritius* te *Magdenburg* geſchonken (*x*). Dezelfde Keizer gaf in 956 zeven hoeven in *Tunegurum* in het Graaffchap van Graaf EVERHARD, aan die Kerk van *St. Mauritius* te *Magdenburg*, en zulks in denzelfden brief, waar in van WICHMAN, die onregenſpreekelijk Graaf in de Gouw van *Hameland* was, melding geſchiedt; maar de Gouw, waar in *Tunegurum* lag, wordt niet genoemd. BONDAM vermeent even als ECCARD, dat deeze EVERHARD, Graaf van, of eerder in *Hameland* was, en dat hij in 966 geſtorven zij. Hij

(*u*) *Ibid. No.* 23.

(*w*) *Ibid No.* 49. FALKE *l. c. p.* 746. *Add. No.* 14.

(*x*) MÖSER *Osnabr. Geſch. Tom. II.* §. 3. *not. t.*

Hij beſlist niets omtrent *Tunegurum;* mogelijk is deeze plaats de buurſchap *Tongeren* op *Veluwe* (z).

§. 6. Wij vermeenen dan, dat de tegenswoordige *Veluwe*, gedeeltelijk tot de Gouw van *Hameland* gebragt moet worden; maar dat de eigenlijke Gouw *Felua* of *Velue*, zich meer naar de Utrechtſche zijde heen ſtrekte, en dat die Gouw in verſcheidene onderdeelen verdeeld was, die allengskens en op verſchillende wijzen, in handen der Gelderſche Graaven gekomen zijn. De redenen, die ons tot dat gevoelen bewoogen hebben, zullen hier volgen, maar vooraf moeten wij den Leezer waarſchouwen, dat wij genoodzaakt zullen zijn, ons zomwijlen met *Hypotheſen*, die ons waarſchijnelijk voorkomen, te behelpen; maar dat wij die geenzins aan anderen willen opdringen.

In eene lijst der goederen of Thinslijst des Hofs van *Gent*, aan *Lauresham* behoorende, ſtaan tusſchen de opgenoemde plaatzen *Velwa*, *Vellep;* dus wierd *Velp* of *Wilp* niet tot de *Veluwe* gerekend; hoewel deeze lijst zonder Jaartal is, en in later dagen ſchijnt opgeſteld te zijn.

(z) *Charterb. P. I. No.* 52.

zijn, kan men dezelve echter als een uittrekzel van ouder brieven aanneemen (*a*).

De Abtdije *Corvey* trok ook eenige opkomſten uit goederen op *Veluwe* gelegen; als uit *Wisſide*, dat men gist *Wiſſen* onder de Heerlijkheid *Loo* te zijn, en uit *Asci*, waarvan FALKE en BONDAM de Buurſchap *Eſſen* bij *Cootwyk* verſtaan; maar het is zeker, dat deeze buurſchap dien naam eerst zal ontvangen hebben, na dat het geſlacht van *Eſſen* zich op de *Veluwe* nedergezet heeft (*b*).

§. 7. In het breede hebben wij van Graaf WICHMAN gehandeld (*c*), die bij de ſtichting der Abtdije *Elten*, volgens den brief van 968, verſcheiden goederen op *Veluwen* aan dezelve ſchonk; als den Hof te *Voorthuiſen* en den Hof te *Redichem*; mogelijk moet men door *Hoſta*, *Hoevelaken* verſtaan (*d*). Daar uit kan men evenwel niet beſluiten, dat hij Graaf in deeze ſtreeken was: ook ziet men, dat hij geen *Beneficia* op *Veluwe* bezat, of ten minſten, dat hij die niet aan *Elten* ſchonk. Over deeze gifte na-

(*a*) *Charterb. P. I. No.* 80.
(*b*) *Ibid. No.* 83.
(*c*) *Eerſte Deel p.* 62.
(*d*) *Charterb. p.* 54.

naderhand verſchil ontſtaan zijnde tusſchen ADELA en LUTGARD, Abtdisſe van *Elten*, dochters van Graaf WICHMAN, is door uitſpraak van den Keizer in 997 aan de Abtdije toeërkend, de Hof te *Voirthuiſen* met alle de opkomſten, de helft van *Arnhem*, de helft van *Redichem*, de helft van *Brummen*, en de helft van *Putten*, allen op *Veluwe* gelegen; zonder van andere plaatzen te gewagen. Deeze ADELA was eerst getrouwd met IMAD; uit een adelijk geſlacht van *Neederduitſchland*, en wel uit het Sticht van *Utrecht*, alwaar ook zijn Graafſchap gelegen was. Algemeen wordt hij als Graaf van *Redichem* geſteld; hoewel men eenigzins daar aan zou kunnen twijffelen, dewijl de Hof *Redichem* door Graaf WICHMAN aan *Elten* geſchonken is, en dus geen eigendom van Graaf IMAD kan geweest zijn: zeer gevoeglijk is daar op te antwoorden, dat het Graaflijk bewind niets gemeens had met het bezit van een Hof; en wij vinden geen het minſte bewijs, dat WICHMAN aldaar het Rechtsgebied oeffende. De tweede man van ADELA was BALDERICK, en men weet, dat zij hun verblijf te *Redichem* en te *Uplade* hielden; uit de bijkomende omſtandigheden, die wij in het eerſte

deel geboekt hebben, kan men BALDERICK zeker als Graaf aldaar aanneemen.

MEINWERK, Bisschop van *Paderborn*, zoon van IMAD en van ADELA, heeft in 1015 de Abtdije van *St. Peter* en *Paulus* te *Paderborn*, doorgaans *Abdinghof* genoemd, gesticht, en bij vermeerdering der giften aan dezelve in 1031 schonk hij den Hof te *Redichem*, met de Capel en de halve Tiendens, den Hof te *Putten* met Kerk en Tiendens, de *Capel* in *Voorthuisen*, een Hof in *Teisterband*, met de vier Kerken van *Haeften*, *Gameren*, *Hellouw* en *Nieuwaal*. Het is zeker, dat alleen de helft van *Redinchem* en van *Putten* aan *Abdinghof* kwam, dewijl de andere helft aan *Elten* gehoorde; dit kan men ook uit de levensbeschrijving van MEINWERK verneemen. Deeze Bisschop had over die goederen geen *dominium* of dat Rechtsgebied, zij waren geen *territorium*, Heerschap; dus kon hij zulke rechten aan *Abdinghof* niet overbrengen; ook geschiedt daar van geene melding, en de goederen worden alleen *utilitates* genoemd. Dus kon hij ook de macht niet gebruiken, deeze goederen aan het gewoon Rechtsgebied der Graaven te onttrekken, maar uit het slot van den brief ziet men, dat Graaf AMELINGUS,

cus, opperſte Kerkvoogd van *Paderborn*, die gifte ontving, en door den Keizerlijken ban in zijn Graafſchap bevestigde. Zulks geſchiedde uit hoofde der Keizerlijke vergunning van 1023, waar door de goederen van *Abdinghof* ontſlagen wierden van het Hertoglijk en Graaflijk Rechtsgebied, en aan dat van den Kerkvoogd, *Advocatus*, door den Abt en Monniken te verkiezen, onderworpen (*d*). Dit bewijst ten klaarſten, dat MEINWERK alhier geen Graafſchap of Rechtsgebied bezat, maar dat die goederen onder den Graaf van deeze ſtreeken ſtonden, van een Graaf, ons onbekend. Egter bezaten de Hoven haar gewoon grondrechtsgebied over de Huisgenooten, waar over de meier, *Villicus*, het bewind voerde. De bevestigings-brief van Keizer CONRADT in 1032 gegeeven, ſpreekt ook alleen van *utilitates*, en hij onderwerpt de goederen, met de mannen, zoo eigen als vrijen, aan den Kerkvoogd der Abtdijen (*e*).

In het derde Deel, p. 180 en 193. hebben wij hier van geſproken, maar aldaar vermeend, dat het Graafſchap *Redichem*, aan Biſchop MEINWERCUS gehoorde: hier bij nader onderzoek

(*d*) *Charterb. P. I. No.* 69.
(*e*) *Ibid. No.* 75.

zoek ſtellen wij het tegendeel. De lezer kan beſliſſen, want wij hebben gronden voor beide gevoelens. In het behandelen van diergelijke ſtoffen, is men meermaal in gevaar zich zelven niet gelijk te blijven; dewijl nieuwe bewijzen, nieuwe denkbeelden geeven. Wij herhaalen het geen wij in dat deel p. 101. over de onzekerheid der ſyſtema's gezegd hebben.

De Abtdijen *Elten* en *Abdinghof* hebben alle deeze goederen, tot den huidigen dag bezeten. Wij zijn ook niet vreemd te geloven, dat *Reenen* en de Berg *Lare* tot het zogenoemd Graafſchap van *Redichem* behoorden, als het Leeven van MEINWERK doet vermoeden: immers het is opmerkelijk, dat *Reenen* onder het Archidiakenſchap van de *Veluwe* in het Kerklijke ſtond, en de eenigſte plaats van 't eigenlijke ſticht was, alwaar de Proost van *St. Peter* zijn Rechtsgebied oeffende (*f*). Wanneer men acht ſlaat, dat de Kerklijke grenzen, veelal de wereldlijke opheldéren, kan men hier uit eenig gevolg trekken. *Reenen* is daarna eene bijzondere Heerlijkheid geworden, mogelijk eene afſplitzing van 't Graafſchap *Redinchem*, en behoorde aan GODEFRIDUS van *Reenen*, die van

(*f*) *Utrechts Bisdom, Tom. III. p. 99.*

van 1105 tot 1146 gemeld wordt. Zijn zoon GODEFRIDUS, Bisschop van *Utrecht*, schonk dien Hof aan de Kerk van *Utrecht*.

Een Brief van Keizer CONRADT, leert ook dat Graavin ADELA eenige goederen in *Oosterbeek* en *Velp*, tijdens Bisschop ADELBOLD, dus tusschen 1008 en 1016 aan de *St. Maartens* Kerk schonk (*g*).

Na den dood van BALDERICK en ADELA die zeer waarschijnelijk zonder kinderen uit dien echt gestorven zijn, vervielen hunne goederen aan den Keizer, wegens de misdaden door hen gepleegd, en de daar op gevolgde echtverklaring, gelijk wij reeds meermaalen gezegd hebben (*g**); dus moeten *Redichem*, en de andere goederen, in andere handen gekomen zijn. Dewijl zeer zeker de Hertogen van *Lotharingen*, een gedeelte van de *Veluwe* in den loop der elfde Eeuw bezaten, wagen wij de gissing, dat zij dezelve uit de verbeurdverklaarde goederen van BALDERICK en ADELA ontvangen hebben, mogelijk onder de verplichting, die van het sticht *Utrecht* ter leen te houden; het kan ook zeer wel zijn, dat de oude Graaven van *Redichem* leenmannen van

(*g*) *Charterb. P. I. No. 73.*
(*g**) *Derde Deel p. 191.*

van het ſticht waren. Eene oude Chronijk bevestigt ons vermoeden. *Die Graaven van Redichem op Veluwe hielt van den ſticht te leene die Velue, ende van hem is die Velue ghekomen aan Brabant ende van Brabant aan Gelre* (*h*). Wij zullen nader onderzoeken, hoe de Gelderſche Graaven daar aan gekomen zijn, en vergenoegen ons hier met één Graafſchap op *Veluwe*, te weten *Redichem*, te hebben doen kennen.

§. 8. Een tweede gedeelte der *Veluwe* behoorde onder *Hameland*, en wierd als een Graafſchap neffens *Deventer*, met den Koninglijken ban, *cum omni regali districtu*, aan de Kerk van *Utrecht*, in 1046, door Keizer HENDRIK geſchonken. De grenzen worden daar van aan de linker zijde des *Yſels* bepaald, van *Louenem* tot *Erbeke*, en van *Erbeke* tot *Suthempe*. Men vindt ook dat de Kerken van *Wilp*, van *Twelle*, van ter *Wolde* en van 't *Nybroek*, niet alleen onder het Rechtsgebied van den Proost van *Deventer* ſtonden, maar zelfs tot het Dekenſchap van *Deventer* behoorden. Dit bevestigt nog ons gevoelen, en dat van den Heer RACER over dat Graafſchap. Hoe en wanneer dat gedeelte, van het

(*h*) *Oude Hollandſ. Chronyk, Diviſ. VII. C. 14. fol.* 120 MATTH. *Analect. Tom. V. p.* 333.

het ſticht afgekomen is, en door de Graaven van *Gelre* verkreegen, bekennen wij niet te weeten.

§. 9. Een derde Graafſchap lag in den omtrek van *Arnhem*; want Keizer HENDRIK de IV. gaf in 1076 aan 't Capittel van *St. Pieter* te *Utrecht*, den Hof *Bruoche* of *Broeck*, in de Gouw *Veluwe*, in het Graafſchap van DIEDERICK (*i*). Dat Capittel is daarvan in een onafgebroken bezit gebleeven, tot het Jaar 1528, als wanneer HENDRIK DE GROEF, Erfvoogd van *Erckelens*, dien Hof bij koop aan zich bragt, en denzelven in 1530 aan Hertog CAREL overliet. Dit goed behoort thans onder den naam van *Biljoen*, aan het Vrijheerlijk geſlacht van SPAEN, en de oorſpronkelijke brief is aldaar nog in weezen. Eigenlijk kan men niet bepaald beſtemmen, wie deeze Graaf DIEDERICK geweest is: maar wanneer men in overweging neemt, dat GERHARD en RUTGER gebroeders uit *Vlaanderen*, omtrent het Jaar 1020 goederen in deeze ſtreeken van den Keizer ontvangen hebben; dat waarſchijnelijk de erfenis van BALDERICK en ADELA daar toe diende; dat RUTGER te *Cleve* geplaatst is; dat zijn klein-

(*i*) *Charterb. p. II. No. 4.*

kleinzoon DIEDERICK heette, die omtrent dien tijd bekend is; dit alles te zamen genomen, komt ons niet onwaarſchijnelijk voor, dat Graaf DIEDERICK in den Brief gemeld, een Graaf van *Cleve* was, die *Hueſen* niet ver van daar, hoewel aan de overzijde van den *Rhyn* gelegen, in oude tijden reeds bezat; en dat dit Graafſchap naderhand op eene of andere wijze aan de Graaven van *Gelre* gekomen is. Men kan dus beſluiten, dat het Graafſchap, waar in *Broeck* lag, eene afſcheuring van *Redichem* was; en geen wonder, want het ligt tuſſchen *Uplade* en *Redichem*.

§. 10. De Graaven van *Zutphen* bezaten ook eenig Rechtsgebied aan den linker zijde des *Yſſels*, ten minſten den *Wildban*, en het Gericht in *Menardinghamme*, welke plaats de Heer BONDAM vermeent de *Marsch* te zijn. Keizer HENDRIK de V. bevestigde in 1007 aan OTTO Graaf van *Zutphen*, het Rechtsgebied over *Menardinghamme*, en de Forst of Wildban aan beide zijden des *Yſſels*, die zijne voorzaten als een eigendom, en niet als een Koninglijke gift bezeten hebben (*k*). De Wildban was immers een Rechtsgebied, en wierd naderhand een

(*k*) *Charterb. P. II. No.* 15. *Eerſte Deel p.* 224.

een *Regaal*; zeer onderſcheiden van *venatio*, Jachtgerechtigheid, oeffening der Jacht; het wordt genoemd *bannum ferarum*, over het grof wild, over dat wild, dat *Konings Vrede* genoot; terwijl *venatio*, Jachtoeffening, aan den volkomen Eigenaar toebehoorde; maar deeze kan geen Wild of Forst reglementen maken, geen overtreeders ſtraffen of boeten. Men kan de hoogduitſche Jachtſchrijvers hier over nazien, waar in men vinden zal, dat onder het groffe wild, de Harten, Zwijnen en Reebokken begreepen waren. De Wildban moet als een Keizerlijke vergunning beſchouwd worden, die even zoo wel op Leen- als op Erfgoederen rusten kon. Dus ziet men dezelve in deezen brief een Eigendom van den Zutphenſchen Graaf, en de Paltzgraaf EHRENFRIED verkogt in 1028 een *Allodium*, op welken zich de Wildban bevond (*l*). Deeze gevallen ſchijnen evenwel eene uitzondering van den algemeenen Regel te zijn.

Op denzelfden dag bekwam HENDRIK, zoon van OTTO, Graaf van *Zutphen*, bij ruiling van het Leen-Altei, van den Keizer, het Graafſchap *Friesland*, *Comitatum Friſiæ*, of liever een Graaffchap in *Friesland*; en dewijl hij Altei als

(*l*) *Acta Acad. Th. Pal. T. III p.* 133.

als een Erfleen bezat, gaf de Keizer hem dat Graafschap met alle de Gerichten en de opkomsten, volgens Graaflijk Recht; onder voorwaarden, dat indien hij zonder zoonen, voor zijnen Vader OTTO kwam te sterven, deeze het Graafschap zou houden, maar dat na zijn dood het zelve weder in handen van den Keizer zou vallen. Het is niet onwaarschijnelijk, dat dit Graafschap zich mede over een gedeelte der *Veluwe* uitstrekte, waar over men echter niets zekers kan beslissen; te meer, dewijl HENDRIK kinderloos overleeden zijnde, het Graafschap, volgens den inhoud des briefs, weder aan het Rijk zal vervallen zijn.

De Rechten der Graaven van *Zutphen*, op een gedeelte der *Veluwe* worden nog merkelijk bevestigd door de Hoffaart, die alle de vijf Steden van *Veluwen* tot *Zutphen* hadden (1); door het

(1) *Hoffaart* het zij dat afgeleid wordt van Hof, of van Hoofd; ten hof varen, of ten hoofd varen, beduidt een zoort van beroep of appel, dat geschiedde aan den oudsten, aanzienelijksten Hof van die streek. Tot dat appel was niet nodig, dat bij de onderste Richters reeds een ordel geveld was, men ging zomtijds ten Hoffaart, wanneer die Richters niet wijs genoeg waren. KINDLINGER *Munst. Beitr. p.* 69.

het voorrecht, 't welk de Burgers van *Zutphen* genoten, op een gedeelte der *Veluwe* te mogen jagen; en door het oud Privilegie der Stad van *Zutphen*, dat eenige Kerſpelen op *Veluwe*, te weeten, *Brummen*, *Hal*, *Beekbergen*, *Twelle*, *Wilp* en *Voorst*, geen bier haalen, noch tappen mogten, elders dan te *Zutphen* gebrouwen. Zulke bepaalde voorrechten, hoewel in latere dagen bevestigd, bewijzen een oud heerkomen, en veronderſtellen een oorſprong, ons nu onbekend, maar die in den toenmaligen ſtaat van 't Land, gezogt moet worden. Zoude een gedeelte van die Kerſpelen het Gericht van *Menardinghamme* niet kunnen uitgemaakt hebben?

Alle deeze omſtandigheden, te zamen genomen, doen ons gerust beſluiten, dat een gedeelte der *Veluwe*, aan de Graaven van *Zutphen* behoorde, en dat hetzelve op gelijke wijze, als wij in het Eerſte deel aangetoond hebben, neffens *Zutphen* aan de Graaven van *Gelre* gekomen zij.

§. 11. Nog vermeenen wij, dat een ander gedeelte van de *Veluwe* tot het Graafſchap *Staveren* moet gerekend worden. Dit Graafſchap wordt door Keizer HENDRIK den IV., uit de verbeurdverklaarde goederen van den Markgraaf EGBERT, aan de Kerk van *Utrecht* geſchon-

ſchonken (*m*), en zeer zeker ſtrekte het zig uit naar den kant van *Friesland*, en beſtond in Landen, nu door de Zuiderzee bedekt. Het tegenwoordig *Stayeren* op *Veluwe*, dat den naam behouden heeft, de Oevers der Zee, langs *Elburg* tot *Campen*, kunnen als daar onder behoorende, beſchouwd worden. De Graaven van *Gelre* hebben het Graafſchap *Stayeren* van de Biſchoppen van *Utrecht* ter leen ontvangen, zonder dat men het Jaartal van die vergunning weet; maar in 1226 waren zij daar van in het gerust bezit; 't welk uit de volgende gebeurtenisſen baarblijkelijk is.

Graaf GERHARD van *Gelre* bezat ter leen van den Hertog van *Lotharingen* of *Brabant*, een Graafſchap in *Zallant*, dat hij wederom aan GERHARD van *Buckhorst* ter leen uitgegeven had. Hier over de Voogdije der goederen van *Eſſen*, en over de Tollen geraakte hij in verſchil met den Biſchop van *Utrecht*. De zaak wierd aan de uitſpraak van regtsluiden onderworpen, en de Pausſelijke Legaat CONRAAD, Biſchop van *Portua*, getuigde den 27 Januarij 1226, dat Graaf GERHARD van dat Graafſchap in *Zalland* afſtand gedaan had, en daar bij beloofd,

(*m*) HEDA *p.* 139.

loofd, de toeſtemming van den Hertog van *Lotharingen* als Opperleenheer, te zullen verkrijgen; en om dien Hertog daar van ſchaadeloos te houden, zal dezelve van den Biſchop van *Utrecht* ter leen ontvangen, het Graafſchap van *Staveren*, dat hij GERHARD thans van den Biſchop houdt, en zal de Hertog vervolgens den Graaf van *Gelre* daar mede beleenen (*n*). De Heer RACER vermeent, dat dit Graafſchap in *Zalland* lag, naast de *Veluwe*, in de Buurt van *Salk*, de juiste plaats van het *Pagus Isloi*. De Heer BONDAM is van het zelfde gevoelen, maar neemt het *Pagus Salon* in plaats van het *Pagus Isloi*. En dus naar alle gedagten, de Heerlijkheid *Salk*, *Camperveen*, en veele gronden in de Zuiderzee, aan den linker oever van den *Yſel*. Door de ſtelling, *Staveren* op *Veluwe*, als een gedeelte van het Graafſchap *Staveren* aan te nemen, kan men begrijpen, waarom, in geene oude brieven, plaatzen nu aan de Zee gelegen, als binnen de Gouw *Felua* gemeld worden. Nog meer, bij de verguuning van Keizer RUDOLF in 1291 aan Graaf REINALD, om de nieuwe Stad *Staveren* te bouwen, en met voorrechten te voorzien, wordt dezelve wel uitdrukkelijk bij

(*n*) *Charterb. P. II. No.* 124 *en* 125.

bij de *Veluwe* geplaatst, door volgende woorden, *quod apud Veluam loco qui dicitur Staveraz* ter plaatze *Staveren* bij de *Veluwe* gelegen.

§. 12. Wij vleiën ons, dat het gezegde toereikende zal zijn, onze aangenomene ſtelling te rechtvaardigen, en dat men daar door overtuigd zal zijn, dat de *Veluwe* in verſcheiden Graafſchappen was verdeeld, of eerder, dat verſcheiden Graaven aldaar hun gezag oeffenden. Het is zeker, dat de Graaven van *Gelre* een gedeelte der *Veluwe*, en een Graafſchap in *Zalland*, van de Hertogen van *Lotharingen* ter leen hielden, en dat deeze laatſte leenplicht in 1226, bij ruiling, op het Graafſchap *Staveren* gelegd is. Wij hebben met eenige waarſchijnelijkheid gegist, dat het Leen, 't welk de Hertogen van *Lotharingen*, van het ſticht hield, en het oude Graafſchap *Redichem* was, misſchien de ſtreeken langs den *Rhyn*, en de Ampten van *Ede*, *Barneveld*, *Nykerk*, *Putten* en *Appeldoorn*; en dat zij daar aan, na den dood van BALDERICK en ADELA, omtrent het Jaar 1020, gekomen zijn. Maar nu blijft de vraag over, hoe en wanneer de Graaven van *Gelre*, dat leen van de Hertogen van *Brabant*, als een onderleen van 't ſticht, verkreegen hebben? VAN BERCHEM verhaalt, dat GODFRIED van *Bouillon* tot goedmaaking

der

der kosten van den ondernomen kruistogt, omtrent het Jaar 1095, de *Veluwe* voor eene bepaalde somme gelds, aan den Graaf van *Gelre*, als een stichts agterleen uitgegeven of verpand heeft. PONTANUS neemt dit insgelijks aan (*o*). Deeze stelling wordt door de geschiedenissen van dien tijd bevestigd; want het is zeker, dat GODFRIED, die naderhand tot Koning van Jerusalem verkooren is, bij het aanvangen van den Kruistogt, het Hertogdom *Bouillon* voor 300 Mark zilver aan het sticht van *Luyk* verkogt, en het Graafschap *Stenay* aan den Bisschop van *Verdun*, ook liet hij de vestingen van *Valkenburg* afwerpen (*p*). Zelfs verkogt hij deswegens alle zijne goederen in deeze streeken (*q*); waar onder de Leenen, welke hij van het sticht *Utrecht* hield; zullen begreepen zijn geweest. In dien tijd was het een algemeene *mode* zich van zijne bezittingen te ontdoen, om naar het Heilig land te trekken; en de geestelijkheid maakte zig zeer verstandig deeze gelegenheid ten nutte, om aanzienelijke Graafschappen, Heerlijkheden en Lan-

(*o*) PONTANUS *p.* 96.

(*p*) *Hist. Episc. Verd. apud* D'ACHERY *Spicil. T II p.* 246.

(*q*) *Anal. Saxo p.* 581. *Chron. s.* PANTALEONIS *p.* 911.

Landerijen te verwerven. Vorsten en Edelen vermeenden alleen Geld, en Wapenen nodig te hebben, om de Koningrijken van Asien te veroveren. Godsdienst, Eer en Gierigheid, drie groote drijfveeren van 't menschelijk hart, geraakten aan den gang; men verliet zijn voorouderlijk Erfgoed, om ingebeelde Rijkdommen, en verafgelegen landen te erlangen, en teffens om de zaak van 't Christendom voorteftaan. Zommige Heeren, of wijzer, of door bijkomende omftandigheden bewogen, bleeven thuis, en maakten zig ten nutte die buitenfpoorige drift, om hunne Landen te vergrooten. Denkelijk waren de Graaven van *Gelre* in dat geval. Ten minften Graaf GERHARD had in 1108 reeds betrekking tot de *Veluwe*, want toen was hij Kerkvoogd, *Advocatus*, der goederen van 't Capittel van *St. Marie* te *Utrecht*, waar van de meesten op *Veluwe* lagen (*r*). HENDRIK, Graaf van *Gelre*, zijn kleinzoon, bezat die zelfde waardigheid in 1156. Dewijl in 1108 de Graaven van *Zutphen* nog aanweezig waren, kan Graaf GERHARD uit dien hoofde, geene Heerfchap op *Veluwe* gehad hebben; Het is alzo

(*r*) *Codex dipl. agter dit deel.*

alzo denkelijk, dat hij de Leenen van Hertog GODEFRIED aan zich gebragt had (1).

Dit gevoelen komt aanneemelijker voor, dan te ſtellen dat SEYNORA, dochter van gemelden GODEFRIED *van Bouillon*, ('t welk wegens de Jaaren, en zijne van elders bekende kinderen, onmogelijk is,) of volgens anderen van GODFRIED, Hertog van Lotharingen en Brabant, met HENDRIK, Graaf van Gelre, getrouwd zijnde, de Veluwe tot een Bruidſchat ontving, en aan haare nakomelingen liet. Bij geene oude geſchiedſchrijvers is deeze SEYNORA bekend, en wij hebben ontwijffelbaar aangetoond, dat de vrouw van Graaf HENDRIK, en de Moeder van Graaf GERHARD, AGNES heette, en dat zij volgens alle waarſchijnelijkheid, uit het geſlacht der Graaven van *Arnſtein* geſprooten was (*s*).

§. 13. Eene zwaarwigtige tegenſtrijdigheid maakt ons verlegen. GERHARD, oudſte zoon van

(1) Vergelijk hier mede wat wij in het *derde deel p.* 193. gezegd hebben, dat Graaf GERHARD in 1053 voorkomende, zoo wel een Graaf van *Reidchem* als in *Teiſterbant* kan geweest zijn.

(*s*) *Tweede Deel p.* 163.

[redacted]

ſtien de Veluwe, ten minſten een gedeelte van dezelve, als eene verovering op 't ſticht aanzien. Evenwel de omſtandigheid, dat de verſchillen met het ſticht veroorzaakt wierden; doordien de Hertog van *Brabant* binnen den wettigen tijd, de verheffing van de Veluwe verzuimd had; toen BALDUINUS den Biſchoppelijken zetel in 1177 of 1178 beklom, bewijst; dat Graaf GERHARD dat Leen van *Brabant* hield; en dat het niet eene geweldige verovering was. Nochtans kan men niet bezeffen, waarom de Zoon, en niet de Vader dat Leen in handen had; en wij moeten rondborstig onze onkunde bekennen, dewijl geene oplosſing van die zwarigheid ons genoegen gegeven heeft.

§. 14. Na den dood van Graaf GERHARD, ontſtonden nieuwe twisten over de *Veluwe*; en omtrent het Jaar 1187 wierd dezelve door den Keizer aan Graaf OTTO van *Gelre* toeërkend (*w*). In 1196 deed Keizer HENDRIK uitſpraak tusſchen den Hertog van *Brabant*, en den Biſchop van *Utrecht*, over de *Veluwe*. De Biſchop hield ſtaande, dat het Graafſchap uit Keizerlijke verſgunning hem toebehoorde, en de Hertog, dat hij het zelve van den Keizer ter leen

(*w*) FONTANUS *p.* 116.

leen hield. HENDRIK verklaarde, dat de *Veluwe* een eigendom der Kerk van *Utrecht* was, maar dat de Bisschop, den Hertog daar mde beleenen zou, en na hem zijne zoonen of dochters (*x*). Deeze brief bevond zich in de Archiven van den Dom, maar is tijdens Keizer CAREL den V., eerst naar *Gouda*, en van daar naar den *Haag* gebragt (2). Hoewel in denzelven geene de minste melding van Graaf OTTO geschiedt, is egter uit voorgaande en volgende gebeurtenissen buiten kijf, dat hij de *Veluwe* ter leen van *Brabant* bezat; gelijk men onder anderen verneemen kan, uit een verdrag tusschen hem en den Bisschop van *Utrecht* gesloo-

ten,

(*x*) *Charterb. p* 255. *in not. a. van* BONDAM, *dien men met ons gezegde vergelijken moet.*

(2) MATTH. *de Fund. p.* 35. De waarheid van het gezegde van MATTHÆUS, is ons gebleken bij het onderzoek der Archiven van den Dom, alwaar wij geen eenen oorspronkelijken brief, ouder dan 1250 gevonden hebben; maar wel een aantal *Brieven van Vidimus*, tusschen 1530 en 1533 gedagtekend, die reeds bekende en ongegeven *Diplomata* inhouden. Dus zijn de oorspronglijke brieven omtrent dien tijd vervoerd. Het is te wenschen, dat de kundige en onvermoeide Heer VAN WYN, aan wien de Bediening van Chartermeester zoo wel besteed is, dat geroofde goed, met andere schatten der oudheid, van het verderf redde, en der verborgenheid ontrukte!

ten, 't geen BONDAM op 1196 plaatst. Het is zeker wonder, dat in de verſcheidene verdragen tusſchen *Brabant* en *Gelre* van 1196, 1202 en 1293, geen woord van de *Veluwe* gerept wordt: maar men ziet daar uit, dat OTTO in het bezit van den Tol te *Arnhem* in dien tijd was; gelijk ook beweezen wordt uit de Tolvrijheid aan 't Klooster *Bedbur* vergund (z).

De Hertogen van *Brabant* ſchijnen nog lang in de uitoeffening der leenheerſchap gebleeven te zijn, door dien Hertog JOHAN in 1296 aan Graaf REINALD vergunde, twee Steden op de *Veluwe* te mogen oprigten (*a*). Welke ſteden daar mede bedoeld worden, is met geene zekerheid te zeggen; mogelijk was *Staveren* 'er ééne van, die in dat Jaar Stads gerechtigheid ontving. Eindelijk nam deeze Leenband in 1311 een einde, toen de Hertog van *Brabant* de verheffing verzuimd hebbende, GUIDO, Biſſchop van *Utrecht*, als Opperleenheer, Graaf REINALD met de *Veluwe* en met andere goederen, die hij van den Hertog als agterleenen hield, onmiddelijk verleidde; en zedert blijkt nergens, dat de Hertogen van *Brabant* eenige eis,

(z) *Charterb. p.* 263, 278, 279, 281, 285.
(*a*) *Rekenk. Regiſt. van Grave, No.* 667.

eisschen op hunne oude Rechten gemaakt hebben (*b*).

De *Veluwe* bleef in handen der Gelderſche Graaven, en wierd het vierde of laatſte Quartier van Gelderland; echter is zij zomwijlen in Lijfgeding aan de Gemaalinnen der Graaven gegeven. Volgens de huwlijkſche voorwaarden van Graaf REINALD den II. met ELEONORA van *Engeland*, den 20 October 1331 gedagtekend, wierd het Eiland de *Veluwe*, verbonden voor haar Bruidſchat en Douarie van 16000 ligte tournoijſen 'sJaars (*c*). Dat dit werkelijk ter uitvoer is gebragt, is buiten twijffel, dewijl in 1345 het Gericht van *Veluwen-zoom* op naam der Hertogin gehouden wierd, en dat in een brief van 1350, ELEONORA zich Vrouw van de *Veluwe* noemde (*d*). Insgelijks in 1368. diende de *Veluwe* tot een Lijftocht door Hertog EDOUARD aan zijne bruid CATHARINA van *Beyeren* toegeſtaan; en deeze voorwaarden zijn door Ridderen, Knaapen en Steden van dit Landſchap bevestigd en bezegeld. Maar EDOUARD

(*b*) *Rekenk. Alſt. Regiſt. fol.* 19. PONTANUS *p.* 181. MATTH. *de Jur. Glad. p.* 361.

(*c*) RYMER *Act. Bibl. T. II. P. III. p.* 70.

(*d*) *Codex dipl. agter dit Deel. Rekenk. Lade A. No.* 25.

ARD voor de voltrekking van 't huwelijk geſneuveld zijnde, is CATHARINA met zijnen opvolger, WILLEM van *Gulik*, Hertog van Geire, getrouwd: In de huwelijkſche voorwaarden tusſchen dezelven in 1377, geſchiedt geene melding meer van de voorige Lijftocht (*e*). Hertogin MECHTILD heeft in 1375 en 1376, toen een gedeelte van het Land haare zijde hield, de ſteden *Harderwyk*, *Hattem*, en *Elburg*, aan den Biſchop van Utrecht, voor 25000 oude ſchilden verpand (*f*).

§. 15. Wanneer men de Veluwe na twee Eeuwen van voorſpoed en welvaart beſchouwt, zal men ſpoedig gewaar worden, dat; uitgezonderd de zoomen langs de Zee en de Rivieren, die zeker in ſchoonheid en vrugtbaarheid de aangenaamſte en rijkſte ſtreeken van onzen aardkloot evenaaren; het binnenſte van 't Land, meestal ſchraale heidens, zandbergen en kreupelbosch vertoonen, alwaar de ingezetenen, hoe arbeidzaam en zuinig zij ook zijn, zich moeielijk een matig onderhoud verſchaffen kunnen, zonder den overvloed te kennen. Gaat men dan eenige Eeuwen te rug, wanneer de bevolking veel

(*e*) PONTANUS *p.* 286 *en* 314.
(*f*) *Ibid. p.* 307 *en* 308.

veel geringer was, en de middelen van beſtaan zich nog ſchaarſer opdeden, kan men zich de Veluwe als eene waare woeſtenije vertegenwoordigen, overeenkomende met de uitdrukking, welke Hertog ARNOLD gebruikte. „ Een wilt „ bijsterlant, daer veel ouergrepen in geſchien „ plegen." Het was toen eene gevoeglijke ſchuilplaats voor Roovers, en Straatſchenders.

Hier bij kwam nog, dat het Land en de Inwoonders meest allen eigen waren, dat is, door verſcheidene zoorten van ſerviliteit, zoo aan den Graaf, als aan andere Heeren en Geeſtelijke Lighaamen verknogt. Schier alles was eigenhoorig, keurmondig, hofhoorig. Dienſtmannen en Tinsgenooten bevonden zich in gering getal. Deswegens vindt men nog aldaar veele Heere-, Hofhoorige-, Keurmondige, Abts- en Vrouwen goederen; ieder van eene bijzondere natuur; hoewel zommigen met der tijd zijn gevrijd. Geene Edelen, *Nobiles*, waren aldaar aanwezig; zeer weinig geſlachten kunnen onder den Krijgsſtaat, *Milites Inganui*, gerangſchikt worden; dus de vrije of gevrijde Ingezetenen alleen beſtonden in welgeboorene Dienstmannen of ſchildboertige, in gemeene Dienstmannen, en thinsplichtigen, en in ſchatbaare perſoonen.

Geen

Geen Abtdije of Geestelijke stichting van Keizers of Bisschoppen herkomende, bevonden zich op *Veluwe*; maar veele goederen aldaar gelegen, waren aan Lighamen buiten 's Lands geschonken. Het Capittel van *Arnhem* is eerst in latere dagen van *Tiel* derwaarts overgebragt, en men weet, hoe nieuw alle de Kloosters aldaar zijn.

Hier van was het natuurlijk gevolg, dat schier de geheele Veluwe, een domein, of, om zoo te zeggen, een eigendom van den Graaf was, en dat men van ouds in dit Quartier weinig persoonen, die tot den tegenwoordigen gemeenen adel behooren, aangetroffen worden; want hun getal, is in vergelijking van andere Landen, altijd zeer gering geweest.

Nochtans willen wij de goederen van min of meer aanzien, die in of omtrent de Veluwe liggen, na elkanderen opgeven, en het merkwaardigste verhalen.

§. 16. Het voornaamste onder dezelven is buiten tegenspraak de *Doornweerd*, eene oude vrije Heerlijkheid, en zeer waarschijnelijk eene affscheuring van het Graafschap *Redichem*. Mogelijk stond daar de wooning en de opperzaal van Graaf BALDERICK. Zeer oude narigten bezit men hier, en het is onzeker, of de Heer-

lijkheid eertijds een *Allodium* of een Leen was, dewijl niets daar van gevonden wordt. Een geſlacht voerde daar van den naam, maar nergens wordt hetzelve met den titel van *Nobilis*, Edel, vereerd. De eerſten uit hetzelve die genoemd worden, zijn Heer BERNT *van Dorenweerd*, die in oorlog met den Heer van Vianen geraakte; HENDRIK, *Heer van Dorenweerd*, wiens huis door den Heer *van Baer* in 1280 ingenomen wierd. Zijn zoon, Heer BERNT *van Dorenweerd*, wordt meermalen in brieven van 1317 tot 1330 gemeld; gelijk de zoon van deezen, te weten, Heer HENDRIK *van Dorenweerd* in 1336, 1339, 1345. Zijn zoon Heer BERNT *van Dorenweerd*, Ridder, zegelde met de Ridderſchap van Veluwe in 1368 de Huweljjkſche voorwaarden van Hertog EDOUARD; en hij, en zijn zoon ROBERT hielden de zijde van Vrouw MECHTILD, en van JOHAN Graaf van Blois. Deeze ROBERT wierd in 1402 met de Dorenweerd, door Hertog REINALD beleend; en dit is de eerſtemaal, dat van deeze Heerlijkheid in de Gelderſche Leenregisters melding geſchiedt. Ziet hier de beſchrijving van 't Leen. „ De „ Dorenweerd, de Jonckvrouwenweerd bene„ den Redinchem, de Weerden in den Rhijn, „ met Gerichte hoog en laag, Thinſen en Tien„ dens,

„ dens, Visscherijen, Marvenen, de Bosschen „ in 't Kerspel Oosterbeek en Wolfhees, tot „ een welgeboren Dienstmans goed, met een „ paerd te verheergewaden." ROBERT was getrouwd met JUTTE *van Polanen van Asperen*, waar bij hij twee dochters naliet. De oudste met WOLTER *van Dornick*, Heer OTTENS zoon getrouwd, wierd na haar Vaders dood in 1418 verleid. Zij moet kinderloos gestorven zijn, want DIRK, Heer *van Wisch*, Man van haare zuster AGNES, ontving de beleening in 1419. Haar dochter STEVINA erfde Wisch en Dorenweerd van haare ouders, en getrouwd zijnde met *Heer* HENDRIK *van Homoet*, Ridder, wierd zij in 1427 beleend, en stond daar van af in 1430, ten behoeve van haaren zoon, REINIER *van Homoet*. Deeze bezegelde mede de verbondsbrieven der Landschap in 1436, en sloot in 1448 een verbond met eenige Edelen en de vier kleine steden van Veluwe. Hij wierd in 1450 benoemd, om het Land, geduurende de reis van Hertog ARNOLD naar Jerusalem, te regeeren, en hij stierf in 1459. Zijn zoon JOHAN wierd in 1461 beleend. Deeze jong overleden zijnde, liet zijne moeder SOPHIA *van den Bylandt*, die met JOHAN, Heer *van Hemert*, hertrouwd was, in 1467 zich beleenen,

en

en dit wierd in 1493 herhaald. Echter te gelijk ontving JOHAN, oudſte zuster, MARIA *van Homoet*, Vrouw van Heer SWEDER *van Montfoort*, Ridder, ook de beleening in 1467; en deeze ſchijnt in het bezit gebleven te zijn, want zij droeg de Heerlijkheid in 1500 op, aan haare zuster MARGRIET *van Homoet*, weduwe van JOHAN *van Rechteren* en *Voorst*. Nochtans kunnen wij den dood van JOHAN *van Homoet* in 1467, volgens de Leenregisters, niet overeen brengen met twee echte ſtukken, alwaar hij nog later voorkomt. Want Heer JOHAN *tot Homoet*, Raad, wierd in 1478 door Jonkvrouw CATHARINA *van Gelre*, op een dagvaart te *Arnhem* gezonden; en JOHAN *van Homoet*, Heer *van Dorenweerd*, is in 1489, namens de Veluwe tegenwoordig geweest, bij het *Commercie* Tractaat tusſchen ADOLF, Graaf *van Naſſau*, als Stadhouder van den Roomſch Koning, en WILLEM, Hertog van *Gulik*.

Na den dood van MARGRIET, is haar zoon, FREDERIK *van Voorst*, in 1522 beleend, en zijn zoon JOHAN in 1539. Deeze ontving in 1544 Octroij van den Keizer, dat het Leen van Dorenweerd erflijk mede aan de dochters, bij gebrek van zoonen, zal mogen komen. Zijn dochter WALRAVE *van Voorst*, wierd in 1548

ver-

verleid, niet tegenſtaande de tegenſpraak van haaren Oom, FREDERIK *van Voorst*, die deswegens een Rechtsgeding voerde, waar bij hij te kort ſchoot. WALRAVE trouwde in 1558 met DAEM SCHELLARD *van Obbendorf*, en hun zoon, JOHAN SCHELLARD *van Obbendorf*, wierd na haar' dood in 1581 verleid. Zijn zoon DAEM WILLEM, insgelijks in 1614. Deeze wierd, in 1628, door zijn zoon JOHAN SCHELLARD *van Obbendorf* opgevolgd, en de goederen wegens ſchulden in verwin geraakt zijnde, kwamen door koop in 1677 aan ANTON, Graaf van Altenburg, die de Heerlijkheid aan zijnen zoon, ook ANTON genoemd, in 1684 naliet. De eenige dochter van deezen, namelijk CHARLOTTE SOPHIE, Graavin van Altenburg, trouwde in 1733 met WILLEM, Graaf van Bentinck, en zij wierd in 1739 beleend. Naderhand zijn deswegens zwaare Proceſſen ontſtaan, die zij gewonnen hebbende, in het bezit gebleven is. Bij uiterſten wil heeft zij de Heerlijkheid aan den zoon van haaren jongſten zoon, WILLEM, Graaf van *Bentinck*, gelaten, die zedert haaren dood in 1800, Heer van Dorenweerd is (*g*).

§. 17.

(*g*) *Gelderſch Leen Regiſt.* SLICHTENHORST *Boek I. p.* 111. *M. S. Aantekeningen.*

§. 17. *Roſande* is een hooge Heerlijkheid, alleen uit een Weerd langs den Rhijn gelegen, en een daarop gebouwd huis beſtaande. Het is een Leen van Dorenweerd, en beleent de Heerlijkheid *Meinerswyk* met hoog en laag Rechtsgebied. Deeze Heerlijkheid behoorde van ouds aan het geſlacht *van Arnhem*. Heer DIRK *van Arnhem*, Ridder, wierd daar mede in 1413 en 1428 verleid (*h*); hij ſtierf in 1438; toen kwam *Roſande* aan zijn' zoon Heer WYNAND *van Arnhem*, Ridder, die in 't Jaar 1482 overleden is. Zijn zuſter ELISABETH, vrouw van Heer EVERT *van Wilp*, Ridder, erfde van hem; en na haar dood in 1494 volgde haar zoon, Heer EVERT *van Wilp*, Ridder, haar op. Hij ſtierf te *Roſande* den 12 Maart 1505, en het is aanmerkelijk, dat hij in 1503 met *Meinerswyk*, door den Heer van *Hemmen* beleend is, en dat die Heerlijkheid naderhand een Leen van *Roſande* wierd (*i*). Zijn zuſter BELIA, vrouw van Heer ARND *van Middachten*, Ridder, erfde van hem, maar ſtierf kort daarna den 6 May 1505, zonder kinderen natelaten. Toen geraakte DIEDERIK *van Bronckhorſt* en *Batenburg*, Heer

(*h*) SLICHTENHORST *l. c. p.* 112.
(*i*) *Arch. van Meinerswyk*

Heer van *Honnepel*, Landdrost van *Cleve*, in het bezit van *Rosande*; dewijl hij in dat Jaar van 1505 ſtaande hield, dat huis met al zijn toebehooren van den Koning van *Castilien* verworven te hebben. Mogelijk heeft de Koning dat verbeurd verklaard, toen hij omtrent dien tijd de *Veluwe* innam en *Arnhem* in zijne macht had (*k*). De Heer van *Honnepel* ſtierf in 1508, en *Rosande* moet aan Hertog CAREL gekomen zijn, want in 1519 gaf hij het huis, beneffens 300 Philips guldens 's Jaars, aan PHILIP *van der Reck van Summeren*, onder voorwaarden hem met drie paarden te dienen (*l*); en in 1531 deed hij een ſchijn-ruiling tuſſchen *Rosande* en *Esens*, met ENNO Graaf van *Oostfriesland* (*m*). Nochtans had JOHAN SCHELLARD *van Obbendorf* een verkreegen Recht op de Erfenis van 't geſlacht van Wilp, voor zoo veel die van 't geſlacht van Arnhem heenkwam, uit hoofde van zijne Moeder ADRIANA *van Broeckhuiſen*, wier Moeder was MARGARETHA *van Arnhem*, zuster van Heer WYNAND en van ELISABETH, vrouw van Heer EVERT *van Wilp*.

Deeze

(*k*) VAN HASSELT *Oorſp. van 't Hof*, *p.* 129.
(*l*) *Rekenk. XIV. Libr. Tom.* 9. *fol.* 180.
(*m*) PONTANUS *p.* 766.

Deeze ADRIANA *van Broeckhuiſen* hertrouwde met ANDRIES *van Viſchenich, genoemd Bell*, en zij is na doode van Heer EVERT *van Wilp*, en van BELYA *van Wilp*, vrouw van Middachten, met *Roſande* beleend. FREDERIK SCHELLARD *van Obbendorf*, JOHANS zoon, eischte alle de goederen van *Wilp*, en hij klaagde aan 's Landſchaps Gedeputeerdens; dat hij door Hertog CAREL, buiten formen van Rechten, uit het huis Roſande gezet was; bij vonnis in 1539 ontving hij de teruggave daar van (*n*). In 1544 verdroeg hij zich met JOHAN *van Renesſe*, over de verdere goederen van *Wilp* (*o*). Zijn zoon, DAEM. SCHELLARD *van Obbendorf*, had in 1566 Proces, tegens den Stadhouder en den Momboir, over de Jacht en de Conijnen waranden van Roſande, en hij wordt in de ſtukken *Grondheer van Roſande* genoemd (*p*). De Heerlijkheid bleef in dat geſlacht, en had dezelfde Bezitters als Dorenweerd, ook in verwin geraakt zijnde, kwam Roſande bij koop aan FREDERIK WILLEM, *Vryheer van Spaan en Ringenberg*, wiens zoon ALEXANDER DIEDERIK, en

(*n*) *Sent. der Landſchap* 1539 *fol.* 42. *Mili.*
(*o*) *Signaat van Voorst*, 1544.
(*p*) *Arch. van 't Hof.*

en klein-zoon, JOHAN FREDERIK WILLEM, het na den anderen bezeten hebben, en de laatſte het nog bezit.

§. 17. De helft van *Arnhem* kwam in 996 aan de Abtdije van Elten, en doordien de Abtdije van Prum aldaar de Kerkgifte en eigenluiden bezat, is het te denken, dat haar de andere helft toekwam. Het ſchijnt ons buiten twijffel te zijn, dat deeze plaats wel eer behoorde aan het Ridderlijk geſlacht *van Arnhem*, een der aanzienelijkſten van de Veluwe, dat reeds in het midden der twaalfde Eeuw gemeld wordt. Mogelijk hebben zij dat goed van Elten ontvangen, en 't zelve naderhand aan den Graaf afgeſtaan; ten minſten, de tol aldaar behoorde aan den Graaf in het einde der twaalfde Eeuw. Deeze gisſing wordt bevestigd door de omſtandigheid, dat drie perſoonen, den naam *van Arnhem* dragende, alle drie Ridders zijnde, JACOB, CHRISTIAAN, en zijn zoon JACOB, getuigen zijn der voorrechten, die Graaf OTTO de II. in 1233 aan *Arnhem* toeſtond, toen deeze plaats tot een Stad verheven wierd. Hier bij moet men nog aanmerken, dat CHRISTIAAN, en zijn zoon JACOB, *Ridders van Arnhem*, genoemd worden, *Christianus et Jacobus filius eius Militet de Arnhem.* Wij hebben reeds gezegd, dat het

woord *Miles*, tusschen den doopnaam en toenaam geplaatst, het bezit van een Krijgsmans goed, den staat van *ingenuus* aanduidt, en dus zoo veel is, als *Heer van;* daar *Miles*, agter den toenaam gesteld, een bewijs der Ridderlijke waardigheid was. Het onderscheid in oude tijden tusschen *Miles* en *Dominus*, Ridder en Heer, zal mogelijk hier in bestaan hebben, dat de Ridder een beleend gericht, en de Heer een eigendommelijk gericht zal bezeten hebben. Meer wegens den ouden staat van *Arnhem* weet men niet te zeggen.

§. 18. *Rosendaal* is een oude bezitting der Graaven van *Gelre*, en zeker stond daar een Hof en Wooning, bevorens ELEONORA *van Engeland* het slot vergrootte en verzierde, ook de torens opbouwde; welk werk bij haar' dood nog niet voltooid was (*q*). Immers men vindt eenen Graaflijken brief in 1320 te *Rosendaal* gedagtekend (*r*). Dit slot strekte ook een tijd lang tot een gevangenis voor Hertog REINALD den III. Vervolgens weet men, dat het zelve veelal tot een verblijf der volgende Hertogen diende, zoo als men uit handelingen, aldaar gesloo-

ten,

(*q*) PONTANUS *p.* 248.

(*r*) *Codex dipl. agter dit deel.*

ten, en brieven, aldaar uitgevaerdigd, vernemen kan. Hertog REINALD, en zijne Gemalin, bevonden zich aldaar den 25 May 1419, om met de Landſchap die te *Arnhem* vergaderd was, te handelen (*s*). In 1430 en 1431 hield Hertog ARNOLD zijne hofhouding te *Roſendaal*. Naderhand wierd op 't ſlot een Borchgraaf aangeſteld, zoo als onder anderen JOHAN *van Ricfelt* in 1474 (*t*). Maar te voren had Hertog ADOLF, wegens verſchuldigde penningen aan JOHAN *van Wisch*, hem *Roſendaal* verſchreven, en tot Borchgraaf aangeſteld. Deeze verdroeg zich daar na in 1479 met HENDRIK, Biſchop van *Munſter*, voorſtander van *Geire*, die hem *Roſendaal*, tot behoef van Hertog CAREL, voor 60 gouden Rijnsguldens 's Jaars, in handen gaf; met 1200 goudguldens losbaar. Hier bij werd bedongen, dat, indien het ſlot door den vijand mogt ingenomen worden, het verdrag zou vervallen zijn, maar wierd de vrede geſlooten, zou men zorgen *Roſendaal* daar in te begrijpen (*u*). GYSBRECHT *van Aller*, CLAAS zoon, vermeende

(*s*) *Arch van Elburg Lad. XIII. No.* 32.
(*t*) *Ibid. No.* 84.
(*u*) *Ibid. No.* 64.

de ook eenige rechten op dit goed te hebben; want in 1487 vertoonde hij aan Stadhouder en Raaden van den Roomsch Koning, dat zijn Vader eene verschrijving op Rosendaal, van Hertog ARDOLD ontvangen had, en dat hij nu daar uit door HERMAN DE VOSS, als Borchgraaf, gezet was, verzoekende herstelling. Het Hof besloot daar op den 10 April 1487, het goedvinden van den Koning te vernemen (*w*). Naderhand stelde Hertog CAREL zijnen bastaard Broeder, JOHAN *van Gelre*, aldaar tot Borchgraaf, met een onderhoud voor elf persoonen, benevens verscheidene Renten en houtgewassen. Deeze, veel onkosten tot verbetering en versterking van 't huis gedaan hebbende, ontving het zelve, neffens de goederen, in Pandschap van den Hertog, den 17 Maart 1501, met de belofte hem niet daar uit te zullen zetten, bevorens hem elders 250 Goudguldens aan jaarlijksche Renten zullen verschreven zijn; welke Renten vervallen zullen, indien hij zonder wettige kinderen nalaten, sterf; maar zijn vrouw, MARGRIET *van Eversdyck*, zal in de tucht blijven (*x*). Na den dood van JOHAN *van Gelre*, wierd

(*w*) *Regist van 't Hof, p.* 25. *Orig. Mibi.*

(*x*) *Rekenk. XIV. Libr. Tom.* 6. *fol.* 22. *vso.*

wierd *Roſendaal* met alle Renten en toebehooren, door Hertog CAREL aan GERRIT *van Scherpenſeel*, *genoemd Palick*, voor zijn leven, opgedragen, en dewijl het huis gansch verwoest en vervallen was, beloofde de Hertog den 21 Januarij 1515, hem en zijne erfgenamen, niet daar uit te zullen zetten, ten zij hem eerst de onkosten der Timmering betalende (z). Eindelijk geraakte Roſendaal geheel uit 's Hertogs handen, want in 1536 verſchreef Hertog CAREL aan WILLEM *van Scherpenſeel*, GERRITS *zoon*, het huis met de hooge Heerlijkheid, en alle toebehooren van Conijnwaranden, Weerden, Visſcherijen, op den Yſſel, 19 Morgen Weideland te Velp, het erf ter Let, twee erven te *Mooſel*, voorts land, zand, en heetveld, houtgewasch, thinſen, renten, pachten, dienſten etc. Echter de grenzen der Heerlijkheid waren niet bepaald, en WILLEM *van Scherpenſeel* heeft naderhand nog andere goederen, als de Conijnwaranden van *Delen* en *Eede*, aan zich getrokken, die in de brieven niet gemeld waren (*a*). Denkelijk door koop is de Heerlijkheid aan PIRK *van Dorth* gekomen, die in 1586 over-

(z) *Ibid. Tom.* 10.

(*a*) *Reken. van den Rentm. van Veluwen over* 1546.

overleeden zijnde, dezelve aan zijn zoon DIRK *van Dorth* naliet. Deeze met zijn vrouw MARGRIET *toe Boecop*, maakte de Borch, Toren en Huis van Rosendaal, met de Hooge Heerlijkheid, Gerechtigheden, Conijnwaranden, Visscherijen in den Yssel en andere goederen, leen aan het Vorstendom, en zij wierden in 1628 verleid. In dat zelfde Jaar droegen zij Rosendaal op, aan haar oudste dochter, ERMGART ELISABETH *van Dorth*, die in 1632 met ROBERT *van Arnhem* trouwde. Haar minderjaarige zoon DIRK *van Arnhem*, wierd in 1648 beleend, en na zijn kinderloos overlijden, zijne zuster, JOHANNA MARGRIET *van Arnhem*, die in 1667 met JOHAN *van Arnhem*, haaren neef, in huwelijk trad. Zij, geene kinderen verwekt hebbende, lieten Rosendaal, bij uitersten wil, aan LUBBERT ADOLPH *Torck*, die in 1721 de beleening ontving. Zijn broeders zoon, ASSUEER JAN *Torck* was zijn erfgenaam, en hij wierd in 1765 verleid. Na zijn' dood in 1793 kwam de Heerlijkheid aan zijnen zoon, REINHARD JOHAN CHRISTIAAN *Torck*, die tegenwoordig daar van Heer is (*b*).

De

(*b*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

De grenzen zijn in 1694 bepaald, en bij beſluit der Staaten, van den 24 April 1722, hebben zij afgezien van alle rechten, die zij op de Heerlijkheid vermeenden te bezitten (*c*).

§. 19. Van *Biljoen* hebben wij §. 9. reeds geſproken. Het is niet onwaarſchijnelijk, dat *Middachten* tot de oude vrije of krijgsgoederen behoorde, waar aan het grond Rechtsgebied gehegt was: ten minſten het geſlacht, dat daar van den naam droeg, komt meermaalen tusſchen de Ridderlijken voor. JACOB *van Middachten* was getuige van Graaf OTTO I. omtrent 1190, bij de bevestiging der voorrechten aan de Stad *Zutphen*. EVERT *van Middachten* maakte zijn huis, hoeve en verdere goederen aldaar, in 1315, leen aan Graaf REYNALD (*d*): dus waren die te vooren eigen goed, *allodium*, en ſtonden niet onder den Graaf. Voorts is aan dat huis gehegt het overſte Wildforſter-ampt van Veluwe, en hetzelve is agter elkanderen door de geſlachten van Middachten, van Raesfeldt, en van Reede bezeten.

§. 20. Zeker behoorde *Nyenbeek* van ouds niet tot het Graafſchap van Veluwe, en had zijne

(*c*) *Land. Rec.* 14 *Juny* 1694, 24 *April* 1722.
(*d*) PONTANUS *p.* 100.

zijne eigen Heeren. Men vindt Heer DIRK, Heer van *Nyenbeek*, Ridder, die borge was der Huwelijkſche Voorwaarden van Graaf REINALD, en van MARGRIET van *Vlaanderen*, in 1286; en die in 1290 tegenwoordig was bij de verpanding van Gelderland aan den Graaf van Vlaanderen (*e*). Hij ſtierf VIII Kal. Januarii, zonder melding van Jaar, en zijne dochter GOSTOWE was voor hem den XV. Kal. Maji geſtorven. Zijne Moeder heette REKENSEE, en voor zijne ziel heeft Heer HENDRIKS *van Damme* 12 ſtuivers, *ſolidos*, aan de Kerk van *Deventer* gegeven (*f*). ARNOLD *van Nyenbeek*, die den 3 Juny 1296, *Nyenbeek* aan Graaf REINALD opdroeg, was na alle waarſchijnelijkheid zijn zoon niet (*g*), dewijl uit het doodboek van *Deventer* blijkt, dat Heer HENDRIK *van Damme* erfuiter van Heer DIRK was, en dit wordt bevestigd door de omſtandigheid, dat ARNOLD *van Wesdorp* of *Weusdorp*, Commendeur van S. JOHANS huis te *Nymegen*, aan Graaf REINALD in 1296 opdroeg, den Weerd op Veluwen gelegen, genoemd *Nyenbeek*, tusſchen

(*e*) *Arch. van Ryſsel.*
(*f*) *Necrologium Daventr. M. S.*
(*g*) *Rekenk. Alst. Reg fol.* 103.

ſchen den Yſſel en Voorst, met het ſlot en verder toebehooren. Heer HENDRIK *van Reede*, Ridder, en zijn vrouw CHRISTINA, PILGRIM *van Putten*, HENDRIK *van Keppel*, ALBERT en ARNOLD *van Lynden*, en REKENSA, weduwe van EVERT *van Enghuiſen*, gaven daar aan haare toeſtemming (*h*). Dus moesten zij allen eenig recht op *Nyenbeek* gehad hebben, en zal Heer DIRK kinderloos overleden zijn. Het is ook zeker, dat ARNOLD *van Nyenbeek*, en ARNOLD *van Wesdorp*, dezelfde perſoon is, dewijl ARNOLD in het Geldersch Leenregister genoemd wordt ARNOLD *van Nyenbeek*, Commendeur van *Nymegen*.

In 1307 verſcheenen HERBERT *van Putten*, knape, en zijne vrouw, LUMALDA of LOMONDE voor LUBBERT *van Erneſe*, Richter van Veluwe, en droegen op aan Graaf REINALD, hun huis *Nyenbeek* aan de zee gelegen, *juxta mare ſitam*, en ontvingen die weder ter leen (*i*).

Uit deeze bepaling, *bij de zee*, in tegenoverſtelling van de beſchrijving in den anderen brief, *tuſſchen den Yſſel en Voorst*, is het buiten twijfel,

(*h*) PONTANUS *p.* 169.

(*i*) *Gelderſch Leen Regiſt.* SAMBR *Jus Feud. p.* 37.

fel, dat hier van twee verſchillende goederen melding geſchiedt; hoewel die in het Leenregister beiden onder één Artikel gebragt zijn, maar aldaar geſchiedt geene melding meer van Nyenbeek, tot 1383.

De opdragt van 1296 moet geene volkomen uitwerking gehad hebben, dewijl *Nyenbeek* in andere handen geraakte. JOHAN DE COCK *van Opynen*, knape, Heer JOHANS zoon, bij toeſtemming van zijnen broeder, Heer HENDRIK DE COCK, verkogt in 1364 het huis Nyenbeek met Heerſchap, Molen, Renten etc. aan Hertog EDOUARD, en ontving daar tegens een Rente van 389 Ponden uit de gruit van *Arnhem*. Deeze opdragt wierd in 1371 door Heer HENDRIK DE COCK *van Opynen* nader bevestigd (*k*). Van elders weet men, dat JOHAN DE COCK werkelijk die Rente uit de gruit van *Arnhem* bekomen heeft (*l*). Volgens de genealogie van het geſlacht *van Cock van Opynen*, was de Moeder dier beider broeders een Erfdochter *van Nyenbeek*, zonder verdere opgave van haar naam. Toen eerst kwam de Heerſchap aan Gelderland, en Nyenbeek wierd in 1383, door Her-

(*k*) *Arch. van Zeblem M. S.*
(*l*) *Arnhem Brand Kas. II.*

Hertog WILLEM, niet als Heerlijkheid, maar alleen de Borch met Voorborch, aan den Yssel gelegen, tusschen den Winterdijk en Voorst, aan zijnen neef WILLEM *van Steenbergen* ter leen uitgedaan. Zedert dien tijd, is dat goed aan het geslacht *van Steenbergen* gebleven, door huwelijk aan die van *Stepraedt* en *Dornick* overgegaan, en in 1779 aan W. A. SCHIMMELPENNINCK *van der Oye tot beide de Pollen* verkogt (*m*).

§. 21. *Wilp* was een Heerschap aan den Proost van *Deventer* leenroerig, en buiten de palen van *Gelderland* gelegen. De Kerk aldaar is door s. LUDGERUS gesticht, en moet eene der oudste van de Veluwe zijn. Het Ridderlijk geslacht *van Wilp*, voerde den naam naar deeze plaats, en wordt tusschen de aanzienelijkſten gemeld. EVERT, *Miles* (Heer) *de Wylpe*, hield de tiendens van *Yfervoorde* en de huisen *Eltinck* en *Suyerinc* te *Nuslere*, ter leen van den Bisschop van Utrecht, en bij toestemming van zijne dochter CLEMENTIA schonk hij die in 1230 aan 't Klooster *Betlehem*. Hij komt nogmaals voor met zijne vrouw ELISABETH en met zijn zoon EVERT in 1252 (*n*). Meest alle persoonen van

(*m*) *Gelderſch Laen. Regiſt.*

(*n*) *Arch. van Betlehem.*

van dit geſlacht voerden den naam van EVERT, dus zij moeielijk uit elkanderen kunnen onderſcheiden worden. De laatſte ſtierf te *Roſande* in 1505, als wij reeds gezegd hebben, en toen rees een groot verſchil over zijne Erfenis van Wilp, tusſchen JOHAN *van Renesſe van Wulven*, namens zijne vrouw ALEYD FREYS *van Cuynre*, die afſtamde van eene oudmoeie van den overleden Heer EVERT *van Wilp*, te weeten van ODA *van Wilp*, met HERMAN FREYS *van Cuynre* getrouwd, aan eene zijde, en het geſlacht van *Schimmelpenninck* aan de andere zijde. Dit laatſte leidde zijne rechten af van ELISABETH *van der Oye*, vrouw van SANDER SCHIMMELPENNINCK, wiens nakomelingen den naam van *Oye* bij den hunnen gevoegd hebben. De grootvader van deeze ELISABETH was EVERT *van Oye*, jongſte zoon van 't huis van Wilp, die tot onderſcheid, den naam van *Oye*, en een *lambel* in zijn wapen, omtrent het einde der veertiende Eeuw, aangenomen had. Het geſlacht van *Renesſe* heeft de zaak gewonnen, en hoewel de goederen vervreemd zijn, echter den bijnaam *van Wilp* blijven behouden.

Hertog CAREL maakte zich met geweld meester van 't Huis te Wilp, na den dood

van

van Heer EVERT, en gaf het ter leen in 1508 aan zijn' Bastaard broeder JOHAN *van Gelre*, onder voorbehoud voor hem, van het Recht van opening des huis, van Verſterf, van Dienſtgeld, van Klokkenſlag, van Bede, van Ruitergelden (*o*); uit welke uitzondering men duidelijk vernemen kan, dat die rechten te vooren aan dat goed eigen waren, en dat de Hertog toen een machtſpreuk deed. Naderhand is de leenheerſchap weder aan de Staaten van Overijſsel, namens de Proostije van Deventer gekomen, en het goed geniet geene Voorrechten.

§. 22. Een goed van veel grooter belang, was het Huis van *Putten*, aan den Zeekant bij *Elburg* gelegen, en dat buiten twijffel een aanzienelijke Heerſchap was: tot hetzelve behoorde het huis *Puttenſtein*, 't geſlacht van *Putten* wordt een zeer Edel geſlacht genoemd, *e generis Baronum viri præ nobiles* (*p*). AREND *te Baccop* vermeent, dat het zelve uit het geſlacht van *Putten* in Holland afſtamde, waar toe de bijzonderheid, dat aldaar, even als hier *Putten* en *Puttenſtein* gevonden worden, en dat het *Oldebroek* van ouds het *Hollanderbroek* genoemd was, wel

(*o*) *Gelderſch Leen Regiſt.*
(*p*) PONTANUS *p.* 305.

wel eenige waarſchijnelijkheid geeft. Maar de wapens verſchillen ten eenemaal, want Putten in Gelderland voerde *de geules au chef crénélé d'or*, en Putten in Holland, *fascé de 6 pieces azur et or l'azur chargé de 9 fantoirs d'argent* 4, 3, 2. Geene verdere bewijzen worden gevonden, en de eerſte melding van beide geſlachten geſchiedt omtrent te gelijk in het begin der dertiende Eeuw.

Het huis te Putten bezat het hoogſte Rechtsgebied, en een groot aantal Leenmannen, Dienstmannen en eigene luiden. In latere dagen wierden de grenzen der Heerlijkheid dus beſchreven: „Noordwaards aan den *Broeckerdyk*, Westwaards aan de *Beek*; Zuidwaards aan de vrijheid van der *Elburg*, en Oostwaard aan 't „ *Ouſtendorp* (*p*)." De Heeren voerden oorlog, en hunne verſchillen met de ſteden *Campen*, *Hattem* en *Elburg*, die vooral in 1375 en 1482 tot verregaande dadelijkheden uitbarsteden, zijn uit de geſchiedenisſen bekend. Over het algemeen ſchijnen die Heeren zeer willekeurig gehandeld, en zich aan veele geweldadigheden ſchuldig gemaakt te hebben. Zij dragen volkomen alle kentekens van Bannerheeren, te weeten,

zij

(*p*) *Arch. van Elburg L. XXII. No. 54. Art. 42.*

zij bezaten Leenmanſchap en Dienſtmanſchap, en niet voor 1363 waren zij in hoedanigheid van Heeren van *Putten*, Leenmannen van *Gelderland*. Het ſchijnt dat hun aanzien, na dat hun ſlot in 1482 door de nabuurige ſteden *Campen*, *Hattem* en *Elburg* is veroverd en geſlegt, zeer verminderde. Hertog CAREL zal het zijne, vervolgens daar toe bijgebragt hebben, en zedert is *Putten* niet meer als een Heerlijkheid beſchouwd, zijnde alleen een gewoon Heeren huis in het ampt van Doornſpijk, met een groote Leenkamer voorzien.

HERBERT *van Putten* was in 1200 getuige van den Abt van Werden. PILGRIM *van Putten* wordt van 1230 tot 1290 gemeld. Een andere PILGRIM deed mede afſtand in 1296 van zijne rechten op Nyenbeek. HERBEREN *van Putten*, met zijne vrouw LUMALDA droeg Nyenbeek aan de Zee gelegen, in 1307 aan den Graaf op. Zijn zoon PILGRIM was in 1334, met den Hof van *Verſenhorst* door den Graaf beleend, en droeg die op aan zijne dochter MECHTILD, vrouw van WOUTER *van Berchem*. Zijne weduwe MILLA heeft in 1350 een altaar in 't Gasthuis van Arnhem geſticht. Hij had ook een zoon, Heer HERBEREN *van Putten*, van 1356 tot zijn dood in 1380 toe,

in

in onze geſchiedenisſen overbekend; hij wordt van tomelooze heerschzugt beſchuldigd, en in een' nog voor handen zijnde brief, waarſchouwt men een ieder, „ zich te hoeden voor dien boo- „ ſen, looſen Ridder, die zinen gasten onver- „ waert aanvalt." Hij wierd in 1363 door den Hertog verleid, met het huis te Putten, en 36 beleende Mannen, met de hoorige luiden van Oosterwolde, met den hof te Putten bij Ermel, met de hoorige luiden en thinſen, met de Molenwind te Doornſpijk, met de gruite en cijs te Elburg (*q*); dus moet de Heerlijkheid toen leen aan Gelderland gemaakt zijn. Hij bezat ook verſcheidene Leenen van 't ſticht, maar ſtond niet in goede verſtandhouding met den Biſschop (*r*). Drie zoons PILGRIM, DIEDERIK en HERBEREN, zijn van hem bekend, waar van de eerſte in 1402, als zijn Vader, met Putten beleend is. Deeze had twee vrouwen, waar van de eerſte onbekend is, maar bij welke hij eene dochter OTTA verwekte, die eerst met ARNOLD *van Alpen*, en naderhand met WILLEM *van Langerack* trouwde, en haare nakomelingen hadden verſchil met het geſlacht van

(*q*) *Gelderſch Leen-Regiſt.*

(*r*) HATTEM *Geſch. van Zwolle, T. I. P. I. p.* 194. *vlg.*

van VO *van Steenwyck* over het bezit van Putten, dat eindelijk in 1470 bijgelegd is. De tweede vrouw was JUTTA *van Arnhem*, bij welke hij ook eene dochter ALEYD verwekte. Zij wierd door haaren Vader onder de beſcherming van den Graaf van Holland geſteld, en men verhaalt daar bij, dat zij aan dien Graaf ten huwelijk was beloofd (*s*). Dit is zeker een ſpropkje, want Hertog ALBRECHT *van Beyeren* was toen Graaf van Holland. Zeker is het, dat zij door REYNIER DE VOS *van Steenwyck*, die in haar Vaders dienst ſtond, is bezwangerd, en dat zij met hem trouwde. Zij wierd neffens haaren Man in 1420 met Putten beleend. Door een erfdochter MARGRIET DE VOS *van Steenwyck*, vrouw van OTTO *van Haeften*, ging Putten in 1524 over aan het geſlacht *van Haeften*, en is uit het zelve aan de geſlachten *van Lennep* en *Coeverden* gekomen.

§. 23. Of *Hoſta*, door Graaf WICHMAN in 970 aan Elten gegeven, het tegenwoordig *Hoevelaken* is, blijft onzeker. Maar ANDREAS, Biſchop van Utrecht, gaf in 1132, zeker land *Hoevelaken* genoemd, naast *Gravenvene* gelegen, op verzoek van HENDRIK, EMONDS zoon, tot wiens

(*s*) PONTANUS *p.* 307. SLICHTENHORST *p.* 158.

wiens leen, *beneficium*, dat Land, Gericht, en Tiendens behoorden, aan RENWART, OTWERT, HEMELRYK en HERBERT, tot een eigen goed, mids zij aan HENDRIK en zijne erfgenamen, voor ieder hoeve, vier cijnspenningen 's Jaars betaalden, dat zij onder HENDRIK en zijne nazaaten eens 's Jaars Rechtdag, *Placitum* hielden, en hem de tiendens uitreikten. In het Kerklijke zullen zij onder het Kerspel van *Leusden* blijven, tot dat zij eene bijzondere Kerk hebben. Voorts zullen zij vrij zijn van den krijgsdienst, of heirgevolg, *ab expeditionis servitio*, en van alle schatting, *ab omni exactione* (*t*). Uit den bevestigings brief, hier van in 1286 gegeven (*u*), blijkt, dat deeze HENDRIK, EMONDS *zoon*, Schout van *Amersfoort* was, van wien het adelijk geslacht *van Amersfoort* afstamde. Een zijner nakomelingen, Heer WALTER *van Amersfoort*, Ridder, maakte zijne goederen in *Emelaar* en in *Hynshorst* 1263, leen aan Graaf OTTO *van Gelre* (*w*); en in 1282 kogt hij van GERHARD KNOOP het Rechtsgebied en de Tiendens van Emelaar, en wierd

(*t*) *Charterb. p.* 179.
(*u*) HUBBEN *Tom. I. p.* 171.
(*w*) SANDE *de Jur. Feud. p.* 41.

wierd daar mede, door den Abt van St. Paulus te Utrecht verleid; insgelijks met het rechtsgebied over de onbebouwde hoeven te Hoevelaken, die de Ingezetenen van Hoevelaken van dien van Wede en Emelaar gekogt hebben (*x*). Buiten twijffel is hij dezelfde, die in den brief van 1286, Heer WOLTER *van Stoutenburg* genoemd wordt, want hij voerde beide naamen onverschillig. In 1259 had hij zijn huis *Stoutenburg* aan het sticht leen gemaakt, en op zijn zegel, aan een brief van 1286 staat het wapen van Amersfoort 6 *fleurs de lys*. 3. 2. 1. en daar om *S. Walteri de Amersfort*; hoe zeer hij in den text des briefs WOLTER *van Stoutenburg* genoemd wordt (*z*). Hij liet verscheiden kinderen na, onder anderen Heer HENDRIK *van Stoutenburg*, Ridder, die meermaalen in brieven voorkomt, en in 1295 met zijnen broeder Heer EVERHART, Ridder, zegelde, en daar bij, het gewoone wapen met een lambel, en daar om *S. Henrici de Amersfort* voerde (*a*). Zijn vrouw MECHTILD hertrouwde met den Heer van *Woudenberg*; volgens de verklaaring van

(*x*) MATTHÆUS *de Jur. Glad. p.* 113.
(*z*) *Arch. van* ST. PIETER *te Utrecht.*
(*a*) *Arch. van den Dom, Lade* 90.

van haaren zoon ELYAS *van Woudenberg*, in 1321 gegeven, was zij in de tocht van het goed te *Velde* (*b*). Zeker door dat Huwelijk is deeze ELYAS aan het bezit van Hoevelaken geraakt, want op *St. Arnulfus* dag 1333, verkogt hij die Heerlijkheid of dat Gericht aan Graaf REINALD (*c*); waar door het aan de Veluwe gehegt wierd. De Hertogen hebben een gedeelte daar van aan het geſlacht van *Zuylen* ter leen uitgedaan, want STEVEN *van Zuylen* was beleend met de Huiſinge en Hofſtede als die gelegen zijn te Hoevelaken in de *Eyve* GOTTENS, die OTTEN MYNSSCHENSOONS wijf was; met het dagelijks Gericht; met de Tiendens, Renten etc. Zijn zoon JACOB *van Zuylen*, geheten *van Nyvelt*, ontving de beleening in 1402, en vervolgens zijne nakomelingen; STEVEN in 1440; JACOB in 1457; Heer STEVEN, Ridder, in 1473 en 1492; FRANS in 1507 en 1514; en deeze droeg Hoevelaken in 1523 op, aan GERRIT *van Zuylen van Nyvelt* (*d*), die daar bij, neffens zijn zoon JACOB, de Hooge Heerlijkheid als een Zutphensch leen van Hertog

(*b*) *Ibid. Lade* 5.
(*c*) *Rekenk. Alst. Reg. fol.* 57. *vſo.*
(*d*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

tog CAREL ontving; maar JACOB moest daar tegens een Renverſaal geven, dat de Hooge Heerlijkheid, na zijnen dood, weder aan het Vorstendom Gelre vallen zou (*e*); GERRIT *van Zuylen van Nyvelt*, droeg vervolgens de Heerlijkheid aan zijnen zoon JACOB op in 1526; en de beleening volgde in 1533; ARNT. JACOBS *zoon* wierd verleid in 1546; en zijn zoon JACOB in 1568. Deeze ſtierf kinderloos, en zijn neef JACOB *van Zuylen van Nyvelt* erfde van hem, die Hoevelaken in 1588 aan zijn zoon, ook JACOB genoemd, opdroeg. JACOB kinderloos overleeden zijnde, kwam de Heerlijkheid in 1626 aan zijne zuster MARGRIET, vrouw van JOHAN *van der Vecht*, die dezelve in 1627 aan haare jongſte dochter THEODORA *van der Vecht* overgaf. Zij trouwde in 1634 met JASPAR *van Lynden*, Heer van *Mynden*; na haar dood in 1672 en dien van haaren Man in 1679 erfde haar minderjarige kleinzoon, STEVEN *van Lynden*, zoon van STEVEN *van Lynden*, en van JACOBA MARIA *van Reede*, *van Renswoude*; die geene kinderen bij zijne vrouw ANNA MARIA *du Maret* verwekte; na zijn dood in

(*e*) *Rekenk. XIV. Libr. Tom. XI. fol. 99. en Lade C. No. 163.*

in 1709 erfde zijne bovengenoemde moeder. Deeze ſtierf in 1732; en toen wierd Hoevelaken aan WILLEM JOHAN *van Dedem* verkogt. Zijn zoon GYSBERT WILLEM wierd in 1741, en zijn kleinzoon WILLEM JOHAN in 1763 beleend. Deeze verkogt de Heerlijkheid in 1765 aan DIRK WOLTER *van Lynden*, wiens weduwe AGATHA THEODORA *Geelvinck*, daar van nog bezitſter is.

De Heer oeffent alleen het dagelijks Rechtsgebied, dus is de voorwaarde van 1523 aangaande de Hooge Heerlijkheid agtervolgd. In 1414 heeft Hertog REINALT dat ſlot laten veſten, om de Veluwe tegens die van Amersfoort te verdedigen.

§. 24. Volgens een oude overlevering ſtamt het geſlacht *van Scherpenſeel* af, van het aanzienelijk geſlacht *van Amersfoort*; dit gevoelen wordt door de gelijkheid der wapens zeer waarſchijnelijk. Dienvolgens kan men ook giſſen, dat het Gericht van Scherpenſeel eene afſcheuring der Heerlijkheid *Amersfoort* zij. Ten minſten het dagelijks Rechtsgebied, het Gericht en het halve dorp Scherpenſeel was een erfgoed, een *allodium*, en wierd in 1675 door BORCHARD WILLEM *van Westerholt* aan de Staaten ter leen opgedragen; onder voorwaarden,

dat

dat dezelven, gelijk mede de andere gedeeltens die te voren leen ten Zutphenſchen rechten waren, in het vervolg ten ſtichtſchen rechten, daar geen afgooding plaats heeft, ſtaan zullen. Het oude leen beſtond alleen in het huis (*f*). Het is opmerkenswaardig, dat behalven JOHAN *van Scherpenſeel*, die in 1229 als Leenman van den Abt van *St. Paulus* voorkomt, niemand van dat geſlacht voor 1368 gemeld wordt, wanneer JOHAN *van Scherpenſeel* uit de Veluwe, mede de huwelijkſche voorwaarden van Hertog EDOUARD bezegelde. Dit ſtilzwijgen van bezitters van een Gericht, doet natuurlijk tot een naamsverandering beſluiten, en geeft meer gewigt aan de afſtamming van *Amersfoort*. Deeze JOHAN *van Scherpenſeel* wierd in 1380 en 1403 met het huis, door den Hertog van *Gelre* beleend, en zijn zoon OTTO in 1420. Na zijn' dood in 1465 volgde zijn zoon GOERT of GODERT hem op, die in 1494 zijn' Eed hernieuwde, en wiens zoon GERRIT, *genoemd Palick*, in 1505 verleid wierd. Zijne nakomelingen, WILLEM in 1544, JOHAN in 1564, WILLEM in 1619, wierden na elkanderen beleend. Deeze laatſte ſtierf ongetrouwd, en zijn zuster ALEYD *van*

(*f*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

van Scherpenseel, vrouw van HENDRIK *van Westerholt*, erfde van hem, en wierd in 1636 verleid. Haar zoon BORCHARD WILLEM *van Westerholt* volgde haar op in 1667, en hij vermeerderde het leen met het Gericht in 1675, gelijk wij reeds gemeld hebben. Zijne nakomelingen, HENDRIK WILLEM in 1676, JOHAN FREDERIK in 1721, CAREL WILLEM ALEXANDER in 1753, wierden vervolgens beleend. Na den dood van deezen laatsten in 1783, is in 1785 voor het hooge Leengericht van 't Vorstendom, een proces ontstaan tusschen E. F. VAN HEECKEREN, zijn zusters zoon, en R. F. W. VAN WESTERHOLT, zijn broeders zoon, over den eigendom van Scherpenseel; waar bij de laatste de overhand behouden hebbende, de Heerlijkheid in 1793 aan J. S. VAN NAMEN verkogt, wiens zoon P. J. VAN NAMEN zedert 1801, daar van Heer is (*g*).

Een andere Tak van 't geslacht van Scherpenseel, heeft zich in 't Quartier van Nymegen neergezet, en bloeide aldaar tot in onze dagen.

§. 25. Het huis *Hoeckelum* bij *Bennekum* gelegen, hoewel; voor zoo veel wij weeten, geene bijzondere voorrechten van Rechtsgebied be-

(*g*) *Gelderſch Leen Regiſt.*

bezeten hebbende, is echter merkwaardig door de Bediening van Jagermeester op Veluwe, die daar aan gehegt was. Reeds vindt men RANDOLF, RANDOLFS *zoon des Jegers*, die met *Sliprucke* in 't Ampt van Eede, door den Graaf van Cleve in 1359 beleend wierd. Insgelijks zijn zoon in 1392 en 1394, die ook genoemd wordt RANDOLF, RANDOLFS *zoon des Jegers*. In 1399 ontving RANDOLF, RANDOLFS *zoon van Hoeckelum*, de beleening, en hij droeg dat goed op in 1414 aan HERMAN *van Hoeckelum*, RANDOLFS *zoon*, waarschijnelijk zijnen broeder (*k*).

Uit de Gelderſche Leenregisters blijkt, dat RENNE *van Hoeckelum* in 1402 met het alde goed te Hoeckelum, met een paerd en een hoorn te verheergewaden, door den Hertog van Gelre verleid zij; en JOHAN *van Hoeckelum* insgelijks in 1424. Egter volgens een Leenbrief door Hertog ARNOLD in 1429 hem gegeven, hadden zijne voorouders het Jagerampt op Veluwe en op Rijkswald, als een toebehooren van het goed Hoeckelum, bezeten; weshalven hij hem op nieuws tot een onverſterfelijk leen, daar mede beleende, met een paerd en een jagerhoorn te

(*k*) *Arch. van Cleve.*

te verheergewaden. In 1473 liet hij zijn' zoon JOHAN, van 't gelijken, ingevolge voorigen brief beleenen. Maar het schijnt, dat hij door den Hertog van *Bourgondien* uit het bezit gesteld is, want HERMAN *van Hoeckelum*, JANS *zoon*, vertoonde vrugteloos in 1481 den brief door Hertog ARNOLD aan zijnen Vader gegeven, en hij wierd alleen met het goed *Hoeckelum* verleid. Op 't Jaar 1488, vindt men eenen HYERONIMUS, die Jagermeester was, en Hertog CAREL stelde omtrent 1500, JOHAN BENTINCK daar toe aan; die nadere verschrijving in 1511 en 1537 ontving. Evenwel JOOST VAN TIEL, namens zijne vrouw, vertoonde in 1589 aan 's Landschaps Gedeputeerden, dat hem als bezitter van Hoeckelum het Jagermeesterampt onthouden werd, boven Zegel en Brieven. Waar op geclaard is, dat die van Hoeckelum over dubbelde *Præscriptien* in possessie des Jagermeestersampt niet geweest zijn, en dat JOHAN BENTINCK. over de 42 Jaaren dat ampt bediend heeft, dat dus de zaak bij de Landschap niet kan aangenomen worden, en ten behoorlijke recheen gehoort (*i*). Zedert is ons niet voorgekomen, dat de bezitters van Hoeckelum

(*i*) *Sentent. der Landschap* 1589.

kelum eenige verdere pogingen gedaan hebben. Begeert iemand iets meer over de Jagermeesters en de Jacht op Veluwe te weeten, hij kan zich in een verhandeling, die wij deswegens, hoewel zonder onzen naam, in 1784 uitgegeven hebben, voldoen.

§. 26. Het huis *Loo* in het Kerspel van Appeldoorn, wierd in 1537, met het Jagermeestersampt, door Hertog CAREL, aan JOHAN BENTINCK en zijne zoonen ADOLF en CAREL, en aan hunne mannelijke nakomelingen, erflijk ter leen gegeven, en bij gebrek van dezelven, aan ZEGER *van Arnhem*, en zijn Mansgeboorte bij ANNA BENTINCK verwekt, met een Jagerhoon en twee witte winden te verheergewaden. ADOLF zijn zoon wierd in 1547 verleid; en hij zoo wel als zijn broeder CAREL kinderloos overleeden zijnde, ontving ZEGER *van Arnhem* in 1548 het Jagermeestersampt voor zijn leven, 't welk hij dadelijk aan den Stadhouder PHILIP VAN LALAING, Graaf van Hoogstraaten, opdroeg, doordien zijn vrouw ANNA BENTINCK zonder zoonen overleeden was. Dus viel het Ampt met recht te rug aan den Vorst van den Lande. Maar het huis *Loo* kwam bij erfenis aan de geslachten *van Arnhem*, *van Voorst*, *van Isendoorn*, *van Steprade*, en *van*

Dor-

Dornick. In 1656 wierd het zelve door JOHAN CARSILIUS *van Dornick* aan den Prins van Orange verkogt, ten wiens behoeve en van zijne nakomelingen, de Staaten van Gelderland den 10 December 1694 het *Loo* en de buurſchap *Noord Appeldoorn*, tot een hooge Heerlijkheid opgerigt hebben. Na den dood van zijn Majeſteit is de Heerlijkheid vervallen verklaard, en wederom den 4 April 1702 aan het Landdrost ampt van Veluwe gehegt. Bij beſluit van den 13 Januarij 1748 hebben de Staaten andermaal het *Loo* de Rechten van hooge Heerlijkheid, ten voordeele van WILLEM den IV. Prins van Orange, geſchonken, en aan dezelve meer uitgeſtrektheid gegeven, door het geheele Ampt *Appeldoorn* en het *Uddelermeer* daar onder te begrijpen. Thans heeft deeze Heerlijkheid het lot van alle de goederen van het huis van Orange ondergaan; en de vriend van zijn Vaderland moet de eenzaamheid van die uitgeſtrekte gebouwen, van die kunſtige waterwerken, van die aangenaame wandeldreven betreuren, dewijl die weleer door een talrijke Hofhouding in den zomer bewoond, vreemdelingen aanlokten en veel vertier veroorzaakten; 't welk voor de Ingeſetenen der ſchraale hooge Veluwe een bron van welvaart was, die nu uitgedroogd is.

§. 27.

§. 27. Het is merkwaardig, dat op Veluwe geen een adelijk geſlacht den naam van een der Dorpen of Kerſpelen aldaar gelegen, voert; juist het tegendeel van het geen bij 't Quartier van *Nymegen*, waargenomen is. Want het geſlacht *van Ermel* heeft zijn' oorſprong in het Graafſchap van der Marck; het geſlacht *van Heerde*, wordt het eerst in den omtrek van Zevenaar gevonden; en dat *van Voorthuiſen*, was altijd in den Schepenſtoel van Zutphen, zonder ooit op Veluwe genoemd te worden. Het eenigſte geſlacht, behalven de boven aangehaalde *van Dorenweerd*, *Wilp*, *Arnhem* en *Scherpenſeel*, is dat *van Appeldoorn*, 't welk vermoedelijk afſtamt van de Meijers, *Villici*, die het Capittel van St. *Marie* te *Appeldoorn* aangeſteld hadden. Deeze omſtandigheid is weder een treffend bewijs, dat de geheele Veluwe in handen van den Graaf, als een eigen Domein, *Dominium*, was, en dat geen vrijen zich aldaar bevonden, die meer of min betrekking tot de Dorpen hadden.

In het Kerklijke behoorde de Veluwe onder den Biſchop van Utrecht, en de Proost van St. *Pieter*, en zijn Officiaal oeffenden aldaar het Rechtsgebied, uitgenomen in de Kerſpelen van *Wilp*, *Twelle*, *ter Woolde* en *Nybroek*, die onder

[redacted]

woest zijn. Evenwel hadden uitheemsche geestelijken aldaar aanmerkelijke bezittingen: Graaf WICHMAN schonk veele goederen aan de Abtdije *Elten*, en Bisschop MEINWERK aan de Abtdije *Abdinghof*, die wij reeds hier boven opgeteld hebben. Alle die personen en goederen, voor zoo veel die niet gevrijd waren, 't welk in latere tijden veel geschiedde, zijn aan beide Abtdijen eigenhoorig, de bezitters met servilitеit bemet, en volgens zekere rechten, tot bepaalde uitgangen en diensten verplicht. Die goederen zijn bekend onder den naam van *Abts* en *Prouwen- goederen*, en over haar natuur, zijn eenige verhandelingen voor handen. De goederen, wanneer die gevrijd worden, veranderen doorgaans in Thinsgoederen.

Tot beheering der goederen, was de Kelner der Abtdije *Abdinghof* te *Putten* geplaatst, en zijne wooning wordt de Kelnerije genoemd. In 1381 wierden de beide Kerken van *Putten*, en van *Voorthuisen*, door Bisschop FLORUS *van Wevelinkhoven*, met toestemming van den Proost van St. *Pieter*, de Abtdije *Abtdinghof* ingelijfd, om alle vrugten daar van te genieten, en den Kerkdienst door eenen Monnik te laten waarnemen (3). De

(3) *Arch. van Abdinghof.* Het onderscheid tusschen het

De Abt van Werden bezat ook veele Eigenhoorigen op Veluwe, waarſchijnelijk een gevolg der gifte door FOLKERUS, in 855 aan de Kerk van Werden gedaan, onder anderen van drie Heerlijke hoeven, *manſus dominicales* te Putten en Hotſen, behalven 28 ſchaaren in het Putterbosch, en 60 ſchaaren in het Emelerbosch (*m*). De Hofrechten van Putten in 1200 opgeſteld, zijn door BONDAM in de Nederduitſche taal uitgegeven (*n*); maar het geen buitengewoon is, in een oud boek, in de Archiven van Werden berustende, zijn dezelve ook in die taal geſchreven; waar van ons een afſchrift toegezon-

den

het *Jus patronatus* of Kerkgifte, en de *Incorporatie* of Inlijving, beſtaat hier in, dat de Collator een Priester tot Paſtoor aanſtelde, die alle Parochiaale goederen, inkomſten en voordeelen genoot; maar bij de incorporatie kwamen die inkomſten en voordeelen, tot genot van het Klooster, waar in de Kerk ingelijft wierd; dat als dan iemand uit haar midden aanſtelde, om op eene bepaalde bezoldiug, de Kerkdienſten aldaar waar te nemen, en die daar en boven herroepelijk was. Men begrijpt, dat bij rijk begiftigde Kerken, zulks voor de Kloosters voordeelig was, en dat door dit middel de geordende geeſtelijken eene overwinning op de wereldlijke Prieſters behaalden.

(*m*) *Charterb. p.* 31.

(*n*) *Charterb. p.* 278.

den is, eenigzins met het gedrukte verſchillende. Het oorſpronkelijk ſtuk, zeker in 't Latijn, is tot nu toe onbekend. Volgens opgave van den Abt, heeft de Abtdije *Abdinghof*, den Hof Putten *in behandigungs rechten* van de Abtdije van Werden in handen. Over deeze Rechten kan men den Heer SCHRASSERT nazien (*o*).

De Proost CLAWES VAN DEN STEYNE, had verſchil met zijne eigen luiden op Veluwe; zij waren al of niet hoorig, over de Rogge, Hekede, Aal, Haring, Verkens en Weder, en over 32 grooten, die zij jaarlijks aan den Hof betalen moesten, waar over in 1365 door tusſchenkomst van eenige Ridders en Knapen uitſpraak geſchiedde (*p*). Men kan zich verders over de natuur der goederen een denkbeeld vormen, door het voorbeeld dat GISELBRECHT BESSELGOYEN een goed bezat, dat aan den Proost keurmondig was, maar hij was zelf niet keurmondig, en kon het niet worden, dewijl hij aan eenen anderen Heer behoorde; dus de Proost hem vergunde, het goed zijn leven

(*o*) *Codex Gelr. Kelnerye en Praestgoederen* Zie ook BRUNO FABRICIUS *de Abdinghof ap.* MATTH. *Anakt. Tom. III. p.* 515. *ſqq.*

(*p*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

ven lang te gebruiken, mids zijn oudſte kind bij zijne meerderjarigheid keurmondig gemaakt wierde, volgens de rechten van 't goed. Na GISELBRECHTS dood, zou evenwel de keur betaald worden: dit geſchiedde in 1385 (q).

De Abtdije van Werden bezat ook de Kerkgiften van Hal, van Elburg, van Doornſpijk en van Oosterwolde, het welk eenig vermoeden geeft, dat de Hofrechten van Putten, eerdet tot den Hof Putten bij Elburg, dan tot het Dorp Putten, betrekkelijk zijn. Wij zijn buiten ſtaat daaromtrent eenig verder onderzoek te doen.

§. 29. Laat ons nu de bezittingen van andere geeſtelijke lighaamen korrelijk doorloopen. De Domproost van Utrecht was berechtigd tot de Kerkgifte van Hattem (r).

Het Capittel van St. Pieter te Utrecht, bezat den Hof Broeck bij Arnhem, als wij hoven zagen, gelijk ook de Kerkgiften van Anlo en Oém. Het halve veer te Arnhem was ook een eigendom van dat Capittel, dat meermaalen, als in 1323 en 1342, in erfpacht uitgedaan wierd (s).

De

(q) *Codex dipl. agter dit deel.*

(r) VAN RHYN *Hiſt. van Deventer Tom II. p. 467.*

(s) *Arch. van Biljoen.*

De Proost begaf de Pastorije van Beekbergen.

De Kerk en Tiendens van Eede en de Hof Dolre op Veluwe gelegen, waren een eigendom van 't Capittel van St. JOHAN te Utrecht; 't welk door Paus INNOCENTIUS den III. in 1225 bevestigd wierd, en het Capittel was daar van nog 1269 in 't bezit (t). De Proost had de Kerkgifte van Wageningen.

Bij het stichten van 't Klooster Hogenhorst, haderhand de Abtdije van St. *Paulus*, gaf Bischop ANSFRIDUS aan het zelve in 1006 het bosch van Ermelo, en de Kerk aldaar met het Gericht, *cum placito universo*. Dit Gericht wordt dusdanig beschreven. „ Tot den dienst „ van den Kerkvoogd, *Advocatus* van Ermelo, „ behoort. Hij moet driemaal 's Jaars gericht „ of heijmaal houden; eens bij stroo, en twee„ maal bij graaze; voor ieder dienst zal hij ge„ nieten zeven *amforas* wijn, drie *modios* biet, „ twee malder tarwe Brooden, *frumentarii*, ter „ waarde van agt denieren, twee *frisking*, en „ zes malder paerden voeder (4)." Tot op-

hel-

(t) KLUIT *Hist. Crit. Tom.* 2. *P. I. p.* 453. *en P. II. p.* 776.

(4) Hæc sunt pertinentia ad servicium Advocati in Ermelo, ter in anno placitum tenere debet, semel cum annona et bis cum herbis. Ad singula servicia habebit septem

heldering van dit ſtuk, zullen wij hier bijvoegen, dat door het woord *ſervicium*, dienstgeld, moet verſtaan worden, de opkomsten van een Bedieninge, waar toe de Ingezêtenen verplicht waren; *Redditus*, *Tributum*, *Præſtatio*, in het Fransch *Rédevance*, eigenlijk Voogdgeld, of Voogdſteuer genoemd; dus is het hier, wat den Voogd voor het houden der Gerichtsdagen, Heimalen, *Placita* toekwam. Dewijl de Graaven en Voogden veelal misbruik van dat recht maakten, en om hunne inkomsten te vermeerderen, meermaalen de Gerichtsdagen in 't Jaar hielden, wierd bij deezen brief bepaald, dat zulks maar driemaal geſchieden mogt, tweemaal bij graaze, en eens bij ſtroo. Deeze voorwaarden vindt men menigwerf in oude brieven, de Kerkvoogdijen betreffende, en de uitdrukking zelve van *graaze en ſtroo*, komt veeltijds in latere Landbrieven voor. Het geen de Voogd van Ermelo voor die gerichten ontving, waren zeven *amfora* wijn; de *amfora* bedroeg een vierkanten voet, en was verdeeld in 48 *ſectarii*. Drie *modios bier*; ieder *modius* bedroeg 16 *ſecta-*

amforas vini, ſex modios cereviſiæ, duo maldera ſeliginis, octo denariorum panes frumentarii, duo friſking et ſex maldera annonæ in pabulum equorum. *Charterb. P. I. No. 64.*

tarii, dus waren drie *modii* zoo veel als een *amfora*. Twee malder tarwe, eenige brooden, *panes frumentarii*, dat is fijn witte brood, *panis nobilium*, brood dat Edelen toekwam, en bij hen gebruikelijk. Twee hammen, of jonge varkens, want het woord *friscinga* is dubbelzinnig. Zes malder paerden voeder. Hier uit ziet men, dat Ermelo toen geenzins onder de gerichtsbaarheid van den Graaf van Gelre ſtond, maar van den Bisſchop van Utrecht, en van hem aan den Kerkvoogd, kwam. Deeze gifte is in 1028 door Keizer CONRADT, op verzoek van Bisſchop BERNULPHUS, bevestigd. Naderhand in 1131 zijn de offerpenningen van Putten en Ermelo, door Bisſchop ANDREAS aan de Capittelen van Utrecht afgeſtaan (*u*). De Abtdije van St. Paulus bezat ook de Kerkgifte van Rhedè.

De Abtdije van Prum in het Ardennerbosch, door Koning PIPYN in de agtſte eeuw geſticht, bezat ook goederen en eigen luiden op Veluwe. Ook behoorden aan haar de Kerkgiften van Arnhem en Voorst; zelfs de eerſte dier Kerken was de Abtdije ingelijfd, door dien Monniken van Prum het Paſtoraat waarnamen

(*u*) *Charterb. p.* 105. *en* 117.

men (*w*). Dit bewijst, dat Arnhem en Voorst mede onder de oudſte Kerken op Veluwe bij de bekeering tot den Chriſtelijken Godsdienst geſticht moeten geweest zijn. Men kan uit een Lijst in 1222 opgemaakt, nagaan, welke goederen en inkomsten, zoo op Veluwe, als in het overige van Gelderland, die Abtdije bezat (*x*). Te Arnhem had zij 7 *Manſa ledilia*, dat zijn vrije thinsgoederen, aan eene zekere wet gebonden (5); voorts 6 halve hoeven; 9 hoeven te Wilp; 5 *manſa abſa* te Velp en Mondikhuiſen, waar door men verſtaan moet, of onbebouwde hoeven, die alleen tot het weiden van 't vee dienen konden, of zulke hoeven, die aan geen *Colonus* gegeven waren, en in de hand van den Heer bleven, *Vroongoederen*. De geleerden zijn het hier over niet eens (*z*). Te Voorst bezat de Abtdije van Prum, de Kerk en drie *Hait, taldi* te Deventer, welk woord zeer tegenſtrijdig

(*w*) VAN RHYN *Utr. Bisd. Tom. III. p.* 158. *Idem Dev. Bisd. Tom. II. p.* 466. SLIGTENHORST *p.* 596. *Rekenk. Aist. Reg. fol.* 117. *vſo. Arch. van 't Gasthuis van Arnhem.*

(*x*) *Charterb. p.* 322.

(5) Legi ſerviens, ingenua, cenſum vel tributum ſolvens. *Gloſſ. Man. ad V.*

(*z*) *Gloſſ. Man. V. Abſus.*

dig uitgelegd wordt (6). Aanmerkelijk is het, dat de Tiendens van Voorst bij Deventer, tot den Hof Petersdorf op den Rhijn bij Drachenfelz gelegen, die een eigendom van de Abtdije van Prum was, behoorden. De Graaf van Cleve hield die tiendens met den Hof zelven in 1220 ter leen. Men kan vragen, hoe die Hof Petersdorf aan die Tiendens te Voorst gekomen is? Maar wie kan tot de tijden van WILLEBRORD opklimmen (a)?

§. 30. Van grooter aangelegenheid, waren de goederen van 't Capittel van St. Marie te Utrecht: het zelve bezat de vier hoven Selhurst, Appeldoorn, Oen en Rijplickerhoeve, die *Sedelhoeven* genoemd worden; behalven nog veele andere Landerijen. Graaf OTTO verklaarde dezelven vrij van schatting, *Exactio*, en beloofde dat het Capittel, de keurmeden en erfenis der Eigenhoorigen vrij genieten zal. Echter hield de

(6) Haistaldi sunt rustici, coloni, hospites, mansionarii qui in prædiis dominorum mansiones habent, et glebæ sunt addicti, ab *haie* domus et *stal* sedes. Anderen zijn van gevoelen. Qui non tenent a curia hereditatem, quia communionem habent in pascuis et aquis. Huysgesessene, Freye Bauren, Huisluiden.

(a) HOUTHEIM *Hist. Trev. Tom. I. p.* 686.

de Graaf voor zich de tiendens der onbebouwde landen en gemeentens, maar niet van de bebouwde landen *althuvelant*, volgens eenen brief van 1256 (*b*). De lijst van alle de tiendens Keurmedigen, Wasthinsigen, en Eigenhoorigen is nog voor handen (*c*). Het zal den lezer niet onaangenaam zijn deeze vier *Sedelhoeven* met ons wat nader te beschouwen, dewijl daar door de staat van 't land opgehelderd wordt. *Selhorst* was bij Harderwijk gelegen, en was onderscheiden in groot *Selhorst*, ook *Scuerhoven* genoemd, en klein *Selhorst* (*d*). WALTERUS, Proost van St. *Marie*, gaf in 1250 de Kerkgifte van *Selhorst* aan het Capittel, welke Kerk thans onbekend is, hoewel zij onder het Aartsdiakenschap van den Proost van St *Pieter* behoorde(*d**). Buiten twijffel moet daar door verstaan worden de Kerk van St. *Nicolai*, de oude Parochie Kerk van Harderwijk, die weleer buiten de Lutteke-poort stond, en in 1415 afgebrand is, als wanneer men eene nieuwe Kerk binnen de Stad bouw-

(*b*) *Charterb. P. III. No.* 93.

(*c*) *Ibid. p.* 510.

(*d*) *St. Marie Offic. Vel. fol.* 1. *et* 30.

(*d**) *Charterb. p.* 479. SCHRASSERT *Beschr. van Harderwyk Tom. I. p.* 31.

bouwde. De Proost van St. *Marie* had hier van de gifte. Dit wordt nog nader bevestigd door het verdrag in 1266, tusschen het Capittel en de Burgers van Harderwijk, over de Thinsgerechtigheid binnen de Stad, gesloten, waar uit men zich verzekert, dat de Hof Selhorst binnen, of zeer nabij de Stad lag (*e*). Naderhand in 1310. is de Kerkgifte van Harderwijk door den Proost aan het Capittel van St. *Marie* afgestaan, die daar voor de Kerken van Muijden en Diemen ontving (*f*). De Hof Selhorst is telkens door het Capittel in pacht uitgedaan.

De Hof te *Appeldoorn* wierd insgelijks door het Capittel in 1228 in erfpacht gegeven, aan ALTETUS haar Meijer *Villicus*, voor 12 Malders tarwe 's Jaars, en zijn zoon ARNOLD, of zijn andere erfgenaam zal voor versterf een Mark betalen (*g*). Deeze ARNOLDUS volgde zijnen vader in het Meijerschap op, en ontving, door het Capittel, *villicus noster* genoemd wordende, in 1253 de goederen te Hoseren in erfpacht, die GERHARD van Hoseren ten thinsrechten gehouden had (*h*).

De

(*e*) *Charterb. p* 580.
(*f*) *Arch. van St. Marie, Copia Mihi.*
(*g*) *Charterb. p.* 366.
(*h*) *Ibid. p.* 400.

De Heer BONDAM heeft ten onrechte het woord *Villicus* door Rentmeester vertaald, het betekent Meijer of Schout, en het dient tot bewijs, dat het Capittel aldaar het grond- of laag Rechtsgebied oeffende, ten minsten over zijne eigenhoorigen.

In 1293 heeft het Capittel den Hof voor 12 Malder tarwe 's Jaars in erfpacht gegeven aan WULFUNDUS *gezegd van Strude*, met een versterf van een Arnhemsche Mark en 25 stuivers, onder voorwaarde, dat hij man van 't Capittel wierde. In 1339 vermeende REINIER *ten Hoeve*, namens zijne vrouw, tot de erfpacht berechtichd te zijn; maar bij uitspraak van WILLEM, Ridder, Richter van Veluwe, en Gerichtsluiden, wierd hem zulks afgewezen, waarom hij daar op in 1336 voor ALARD *van Zoelen*, Richter van Appeldoorn, moest afstand doen. Zedert is de Hof meermaalen verpacht, onder anderen in 1393 aan AWERECHT *van Willinckhusen*, en aan zijnen zoon EVERT, onder de bijzondere voorwaarden, dat hij moest aantoonen gevrijd te zijn van de *Echtschap van den Abt van Prummen*; dat hij en zijne nakomelingen *nyet sullen hijliken buyten des Capittels echte*, ten ware bij verkreegen toestemming; en dat hij zweeren zal, 't Capittel *trouw*

en

en hoft te wezen en het hofrecht te houden. Dergelijke artikelen vinden zich nog in volgende verpachtingen (*i*).

De Kapel van *Oen* was nog in 1176 van de Kerk van Epe afhangelijk (*k*). De goederen van Oosteroene wierden in 1263 door THEODERICUS *van Emere*, van het Capittel in pacht genomen (*l*). BONDAM noemt hem *Omere*, en het goed Oosthave, maar in den oorsprongelijken brief, nog met de zegels in de Archiven van St. Marie berustende, staat bij *Emere*, zeker na een buurschap bij Hoevelaken gelegen, en het goed is *Osteroen*. Dezelfde THEODERICUS *van Emere*, Richter van Veluwe, verpandde bovengemelde goederen van *Osteroen* in 1265 aan 't Capittel van St. *Marie*, voor Schout en Schepenen van *Harderwyk*, voorbehoudens het recht van losſen. In het oorſprongelijke staat ook *Emere* en *Oesterhoenes*; dus BONDAM zich nogmaals vergist, door *Omere* en *Oesterwyk* daar van te maken (*m*). De Hof van *Oen* lag aan den *Yſſel*,

(*i*) *St. Marie Off. Vel. fol.* 134. *ſqq.*
(*k*) *Charterb. p.* 224.
(*l*) *Ibid. p.* 563.
(*m*) *Charterb. p.* 571, *St. Maria Off. Vel. fol.* 213. *vſo.*

fol; en is meestijds door 't Capittel in pacht uitgedaan. Zeker had hetzelve aldaar eenig Rechtsgebied, gelijk men uit eenen aanmerkelijken brief van 1347 vernemen kan (*m*); egter in 1395 wierd een verschil over hoorigheid voor het gericht van Veluwe afgedaan (*n*).

De Hof *Riphikerhof* wierd ook op 't Jaar 1259 in erfpacht gegeven aan BERNT, zoon van BERNT *van Riphickerhove*, voor hem en voor zijne nakomelingen, mede onder voorwaarde, buiten 's Capittels toestemming niet te mogen trouwen, en alleen met zulke personen die aan deezen Hof, of aan andere goederen van 't Capittel eigen zijn (*o*). Naderhand in 1324 wierd die Erfpacht ontvangen in dienstmans stat, door GOOSWYN *van der Horst*, knape, en zijn' zoon ERNST, om 10 Malder Rogge en 25 Malder Garst, met belofte, dat goed niet te verkopen, te deelen, te verzetten, te geven, te verzellen, noch te verhuuren, dan

bij

(*m*) *Codex dipl. agter dit Deel.* Leest men dien brief met aandacht, zal men zich kunnen overtuigen van de waarheid van ons gezegde in het derde deel *p.* 180 *not.* 38. en elders, over Hof, *Curtis*, *Meyer* of Schout, *Villicus*, Huisgenoten, *familia*

(*n*) *St. Marie Off. Vel. fol.* 194. *vso.*

(*o*) *Charterb. p.* 536.

bij wille van 't Capittel; ook niemand van zijnent wege daar op te zetten dan een welgebooren dienstman. Bij versterf zullen zes ponden zwarten tournois betaald worden (*p*). Men ziet, dat deeze Erfpacht van eene geheel andere natuur dan de voorgaande is. JOHAN *van der Horst* EVERS zoon, wierd in 1360 verleid; GERHARD *van der Horst* 1415; EVERT *van Vermueden* 1425; JACOB *van Vermueden*, en zijn zoon HENDRIK 1441, die den Hof in 1448 aan ORIETE KENNEKENS, vrouw van FAULUS BART opdroeg, en vervolgens aan haare zuster LYSBETH KENNEKENS, vrouw van JOHAN SCINKEL. In alle de brieven staat nog de voorwaarde van 1324, dat niemand in den Hof mag gezet worden, dan een welgebooren dienstman. Dit zij genoeg, dewijl de latere verpachtingen, niet tot ons oogmerk dienen.

§. 31. Behalven deeze vreemde Capittelen en Abtdijen, bezaten de Ridders Hospitaliers van *Jeruſalem*, naderhand de orde van *Rhodus* of *Maltha* genoemd, twee Commanderijen of huizen op Veluwe, de eene te Arnhem; en het andere Johannisdaal of Heerenlo, bij Harderwijk.

(*p*) *St. Marie Off. Vel. fol. 262, ſqq.*

wijk. Deeze Ridders genooten eenige Rechten te Arnhem; als men uit drie brieven van 1240, 1249 en 1251, met de aantekeningen van den Heer BONDAM verneemen kan (q). De Commanderije van Arnhem met die van Nymegen vereenigd, is nog tegenwoordig aanwezig, onder het groot Prioraat van Duitschland, en wordt door eenen Roomschen Edelman bekleed; hoewel daar omtrent verschillen met de steden Nymegen en Arnhem ontstaan zijn, die deeze goederen, als de andere Geestelijke goederen, waar van het lighaam of *corpus* binnen de Provincie lag, hebben willen aanhaalen. De orde is evenwel bij het bezit gehandhaafd. Wegens de stichting hebben wij geene narigten kunnen bekomen. ROTGER PAUWELS, Commandeur van St. Catharine te Utrecht, heeft het Godshuis van St. Johansdaal of Heerenlo gesticht, het huis gebouwd, en zijne eigendommelijke goederen daar aan gegeven. In 1399 was hij overleden, want toen gaf HESSE SLAGERHORST, Meester in Duitschland, en Commandeur van Lingen, op een Capittel te Heijnbach vergaderd, den Hof te Galdenhof, dat tot St. Catharijne behoorde,

aan

(q) *Charterb.* p. 431, 474 en 483.

aan St. Johansdaal, dewijl dat huis geene genoegzame inkomsten had. Hij bepaalde voorts, dat aldaar een Commandeur, en agt perſoonen zullen zijn, om een geeſtelijk leven te voeren, en om de getijden te zingen; zij moeten aan het huis van St. Catharine onderworpen blijven, en jaarlijks 80 Rijnſche guldens te *Respons* betalen (8). In 1403 gaf hij aan dat huis verdere ſtatuten en ordonnantien (r). VAN RHYN noemt eenige Commandeurs op 1333, 1352, 1356, 1381, en meldt daarna de ſtichting door RUTGER PAUWELS; dit is tegenſtrijdig, en men kan niets anders beſluiten, dan dat de Commandeur van St. Catharine eenige goederen alda ar bezat, die door een Prieſter of onder Commandeur beheerd wierden, maar dat RUTGER PAUWELS een gewoone Commanderije van de orde opgerigt heeft (s). Over de orde en 't huis van St. Catharine, kan men elders bericht bekomen (t). §. 30.

(8) Reſponſum, Reſponſion, vox ex uſu in ordine miſſtarl St. Johannis Jeroſolymitani, quæ ſignificat annuam penſionem à quolibet Equite totius ordinis Procuratori ſolvendam *Gloſſ. Man. V Reſponſio.*

(r) *M. S. Ant.* MATTHÆI *in Bibl. Publ Traj. No.* 11.

(s) VAN RHYN Bisd. van Dev. Tom. II. p. 369. SCHRASSERT Beſchr. van Harderwyk, *Tom. I. p.* 40.

(t) *Tegenw. ſtaat van Utrecht, Tom. I. p.* 389.

§. 32. De orde van ST. JOHAN, doorgaans het *Duitsch* of *Teutonisch* huis genoemd, was omtrent 't Jaar 1190 in 't Heilig land opgekomen; het zelve bezat op Veluwe de Commanderije van Dieren. De eerste gifte die de orde in deeze landen ontving, wierd zo veel ons bekend is, door SWEDER *van Dingede*, die ook Heer van Ringenberg was, in het beleg voor *Damiate* 1219, gedaan (*u*). Over de orde zelve en de Landcommanderije van Utrecht, kan men het aangehaald werk nazien (*w*). Zoo veel men gisfen kan; want oude bewijzen daar voor zijn ons niet ter handen gekoomen; is het Huis te Dieren door de Heeren *van den Berg* als een Commanderije gesticht. Zeker is het, dat die Heeren aldaar eenige voorrechten en *regalia* bezaten, want hun Tol en Munt van Dieren is bekend. Verders zegt men, dat het Huis in 't eerst, onmiddelijk onder den Hoogmeester stond, maar in 1420 tot de Landcommanderije van den Aldenbieren, en in 1433 tot die van Utrecht gebragt is (*x*).

In

(*u*) MATTH. *Analect. Tom. V. p.* 682. *not.* 2.

(*w*) *Tegenw. staat van Utrecht Tom I. p.* 379.

(*x*) VAN RHYN *Dev. Bisd. Tom. II. p.* 458. SLIGTENHORST *P. I. p.* 79.

In 1647 is Dieren met de goederen daar toe behoorende, door de orde aan den Prins van Orange verkogt; echter de Coadjutor van Utrecht voert nog tegenwoordig den titel van Commandeur van Dieren.

Andere geestelijke geſtichten, die van tijd tot tijd zoo wel in de ſteden als op het platten land van Veluwe opgerigt zijn, verdienen hier onze aandacht niet. Over de *Godsweerd*, *Inſula Dei*, heeft de Heer TULLEKEN, Burgemeester van Hattem, eene verhandeling uitgegeven, die verdient gelezen te worden, maar waar aan men nog meerder licht zou kunnen bijvoegen. Verders wijzen wij den lezer tot de Kerklijke Oudheden van Utrecht en Deventer.

§. 33. Hoewel geenzins ons voornemen is al het geen tot de ſteden van Veluwe en haare Rechten betrekking heeft, uitvoerig te behandelen; kunnen wij ons egter niet onthouden eenige algemeene aanmerkingen te maken, dienende tot opheldering van het geen reeds door ons gezegd is (z). De verdediging van 't Rijk tegens de aanvallen der Hunnen, gaf aanleiding aan Keizer HENDRIK *den Vogelaar* om ſteden op

(z) *Eerſte Deel p.* 27. *Tweede Deel p.* 203.

op te rigten. In 't eerst wierden alle deeze plaatzen Rijksteden, die onderscheiden kunnen worden in Koninglijke steden, *Civitates Régiæ*, Voogdijlijke steden, *Civitates Ræfectoriæ*. De eersten stonden onder de beheering van Amptenaaren door den Keizer aangesteld, en de laatsten onder Voogden en Richters, door Hertogen, Graaven en Bisschoppen benoemd. Men kan, bij voorbeeld *Franckfort* en *Aken* tot de eerste Classe, *Utrecht*, *Nymegen*, *Zutphen*, tot de tweede rekenen. Bij de opkomst der territoriaale Hoogheid, zijn de meeste der laatste steden, zogenoemde Middelbaare of Landsteden geworden, hoe zeer haare eerste Rechten en Inzettingen, grooter luister, en meer kenmerken van oudheid dragen. Bij deeze twee zoorten van steden is spoedig eene derde gekomen, te weeten, de steden, die haare oprigting en voorrechten aan bijzondere Heeren te danken hadden. Want Hertogen, Graaven, Bisschoppen, den bloei van die kleine Gemeenebesten aanschouwende bemerkten, hoe veel dienst zij daar uit voor hunne schatkist en voor hunnen krijgsdienst konden trekken, en daar door hunne Leenmannen en Dienstmannen vernederen; waarom zij zich beijverden het voorbeeld der Keizers te volgen, waar uit dan de Landsteden ontstonden.

Zelfs

Zelfs zeer kleine Heeren en Dijnasten gaven Stadsrechten aan plaatzen rondsom hun Hof, als die van Berg, Bronckhorst, Cuilenburg, Keppel, en anderen. De vijf Veluwsche steden zijn ook daaraan haaren oprsprong verschuldigd, en men ziet dat zij allen geschoeid zijn naar de leest van Zutphen, want in de brieven van oprigting vindt men telkens, dat zij dezelfde vrijheden en voorrechten genieten zullen, als de stad van Zutphen.

Het voordeel, dat de Burgers en Poorters binnen de steden genoten, was om door Richter en Schepenen, en niet meer willekeurig door Graaflijke Amptenaaren berecht en geregeerd te worden. Alsmede om bepaalde Rechten en Keuren, Ontheffing van eigendunkelijke schattingen, *Exactiones*, vrijheid van Eigenhoorigheid voor allen, die tot Burgers aangenomen wierden, te genieten en diergelijke meer. Hier bij zijn naderhand nog veele andere voorrechten verkregen of gekogt.

Over deeze vrijheid van Eigenhoorigheid, vindt men onder anderen in de stads rechten van Harderwijk 1230 en 1348, dat aldaar geen Eigenhoorigen van den Graaf, van zijne Edelen en Dienstmannen tot Burgers mogten aangenomen worden, buiten toestemming van hun Heer; hier van daan kwam het gebruik, dat de Bur-

germeester aan eenen nieuwen Burger afvroeg *of hij ook iemand eigen is?* en bij een ontkennend antwoord, hem toevoegde; *lieget gij hier in, zoo wil ik u wederliegen* (*a*). Toen Hertog ARNOLD de Palen van 't ſchependom in 1450 uitſtrekte, vrijdde hij alle Hoorige goederen, die aldaar gelegen waren, tot Thinsgoederen (*b*). Dit had ook te Arnhem plaats, en het wierd aldaar den 22 Januarij 1580 weder ingevoerd, dat iemand het Burgerrecht winnende, zal hebben te bezweeren, dat hij noch Eigen, noch Keurmondig is (*c*).

Die ſteden wierden bevolkt door perſoonen, die daar ter plaatze gezeten en gegoed waren, en die door de oprigting dadelijk en *re ipſa* de vrijheid verwierven. Hier bij kwamen jongere zoonen van Dienstluiden en Thinsgenoten, die geene goederen bezaten; Eigenhoorigen, die van den Graaf of zijne Edelen daartoe oorlof ontvingen; overloopers, die aan vreemde Heeren eigen waren, en zich in de Stad meer vrijheid en gewin voorſtelden; Heerlooze perſoonen.

(*a*) SCHRASSERT *Beſch. van Harderw. p.* 120 *en* 132.

(*b*) *Ibid p.* 8. *en* 11.

(*c*) VAN HASSELT *Chron. van Arnhem. p.* 219.

men, die noch goed noch wooning bezaten, en kost en beſtaan zogten; Huisluiden en Handwerkers, die meer zekerheid en beſcherming agter muuren vonden, dan ten platten Lande. Ook moet men opmerken, dat bij het nagaan der Lijsten van de Schepenen in de onderſcheidene ſteden, men doorgaans zulke naamen aantreft, die in latere tijden ook als Riddermatigen voorkomen; zelfs zulke geſlachten, die zomwijlen tuſſchen Ridders en Knapen, nu en dan gemeld worden, maar die naderhand van hun recht van Verſchrijving, door onbruik of anderzins verſtoken zijn geworden. De reden hier van is, dat tot Schepenen zeker de aanzienelijkſte der Burgeren zullen verkooren zijn geworden, waar onder behoorden de jongere zoons van welgebooren Dienstluiden, die zich in de ſteden hadden neergezet. Wat meer is, Riddermatigen in de ſteden van Veluwe woonende, bezaten het voorrecht in de Ridderſchap verſchreeven te worden, en te gelijk in de Regeering van een Stad te zijn, zonder hunne adelijke *Comparitie* te verliezen. Hier in zijn zij door een uitdrukkelijk beſluit gehandhaafd (*d*), tegen eene voorgaande ſchikking den

(*d*) *Quart. Rec. van Veluwen* 19 *Jan.* 1611. *Lansd. Reces.* 17 *Jan.* 1611.

den 20 December 1609, door de Landſchap beraamd, dat Jonkeren, in ſteden woonende, niet zouden verſchreeven worden, ten ware zij in dienst der Landſchap waren, of aldaar uit nood gevlugt.

§. 34. Drie ſteden van Veluwen zijn haar aanwezen aan Graaf OTTO den II. verſchuldigd; Harderwyk in 1230, Arnhem in 1233, Wageningen in 1263 (*e*). Over den eerſten en laatſten van deeze brieven, zijn eenige aanmerkingen nodig. De brief aan Harderwyk kan onmogelijk in dien form gegeven zijn, en draagt verſcheiden kenmerken van vervalſching, waar van zommige wel op rekening van den afſchrijver kunnen geſteld worden, maar andere niet. Ziet hier onze redenen. De uitdrukking, dat de brief gegeven is op Raad van zijne Moeder RICHARDIS, en van zijne Vrienden, *bij welken raad mijn geheel Land geregeerd wordt*; *quorum conſiliis tota terra mea regitur*, is ongehoord, en zal nergens anders gevonden worden. Voor de naamen der Dienstmannen, die als getuigen voorkomen ſtaat een D, dat *dominus*, Heer betekent, het welk tegen alle gebruiken aanloopt. De melding der

(*e*) *Charterb. p.* 379, 404, 559.

der Regeeringsjaaren van den Keizer, van den Aartsbisschop van Keulen, en van den Bisschop van Utrecht, vooral ten opzigte der twee laatsten, is iets zoo buitengewoon op dien tijd, dat wij 'er geen voorbeeld van weeten. Daar en boven was RICHARDIS, Abdisse van Ruremonde, de Grootmoeder, en niet de Moeder van OTTO. De uitvlugt door den Heer BONDAM uitgedagt, als of een punt of comma, tusschen de woorden *matris nostræ* en *venerabilis dominæ Richardis* zou moeten staan, en dat dus van twee onderscheidene personen, van zijne Moeder, en van de Abdisse RICHARDIS aldaar melding geschiedt, kan den toets niet doorstaan, want in het slot van den brief bij het opnoemen der getuigen, geschiedt alleen gewag van RICHARDIS. Wij zijn egter zeer verwijderd, de echtheid van den inhoud in twijffel te trekken, of dat Harderwijk toen niet door Graaf OTTO tot een stad verheven zij. Zij genoot die Rechten reeds in 1263, en voerde tot wapen een Cogschip, gelijk men op een nog aanweezig zegel in de Archiven van 't Capittel van St. Marie te Utrecht, zien kan. Alleen ten opzigte van den uitgegeven brief, waar van het oorspronglijke zeker vernietigd is, kunnen wij geen zagter uitdrukking gebruiken, dan dat men daar-

van een zeer gebrekkig afschrift bezit. De rechten van Harderwyk wierden op ST. BARBARA dag 1312 door Graaf REINALD op nieuws bevestigd (*f*).

De brief van Wageningen in 1263 gegeven, is alleen een vertaling, zelfs is een afschrift in 't Latijn niet meer voorhanden. Dezelve komt woordelijk overeen met den brief in 1233 aan Arnhem gegeven, alleen met dat onderscheid, dat Nijwageningen in plaats van Arnhem genoemd wordt, en dat andere getuigen voorkomen. Ook is het bijzonder, dat de Schepenen van Arnhem die allen genoemd worden, getuigen van den brief zijn (*g*). Nog moet men

(*f*) *Rekenk. Regist. van Grave, No.* 11.

(*g*) Op het Jaar van 1242 worden alle de Schepenen van Nymegen, van een Rijksstad, alleen bij doopnaamen genoemd. *Cod. dipl. agter dit deel*; en in 1263 worden de Schepenen van eene nieuw aangemaakte stad met toenaamen gemeld, dit is iets zeer treffende. En dat waarlijk die personen toen Schepenen van Arnhem waren, wordt bevestigd uit eenen anderen brief van 1257, alwaar eenigen, als ARNOLD VAN DEN GRUITHUIS, HENDRIK TENGNAGEL en WALIWANUS VAN DER MERCKE, als Schepenen van Arnhem ook voorkomen. *Charterb.* p. 518. Egter wordt in 1299 MAURICIUS, geweezen Richter van Arnhem, alleen bij den doopnaam aangetekend. *Arch. van St. Pieter*.

men opmerken, dat hoe zeer de voorrechten aan Wageningen gegeven, aan de Arnhemſche gelijk zijn, dezelve egter niet als een voorſchrift ingeroepen worden, maar daar bij de Privilegien van Zutphen tot een grondſlag gelegd worden. Dat bewijst de volkoome gelijkheid tusſchen Arnhem en Wageningen.

Hoewel in deeze brieven uitdrukkelijk ſtaat, dat Graaf OTTO zulks met oorlof van den Keizer deed, wierden alle de gegevene voorrechten aan de ſteden, door Keizer HENDRIK den VII vernietigd, als wij reeds gezegd hebben, en Graaf REINALD, nader door den Keizer gemachtigd, voorzag in 1312 de ſteden met nieuwe Brieven en Privilegien (*g*).

§. 35. Wanneer Hattem ſtads rechten bekwam, is ons nergens gebleeken, maar uit een verbondsbrief van 1343 kan bewezen worden, dat zij toen een ſtad was, en met de andere ſteden gelijk ſtond (*h*).

Het zelfde kan van Elburg gezegd worden, welkers eerſte ſtichtingsbrief niet meer voorhanden is, hoe zeer anders de Archiven van die ſtad belangrijk, en in de beste orde bewaard zijn.

(*g*) *Tweede Deel p.* 208.

(*h*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

zijn. In 1335 vergunde JOHAN Bisschop van Utrecht aan de Schepenen en de gemeente van Elburg een Gasthuis op te rigten (*i*). Te voren in 1331 vindt men reeds een opdragt voor Schepenen der stad gedaan (*k*); en bij een brief op St. Servaas-dag in den Somer 1336, gaf Graaf REINALD aan zijne Poorteren van der Elborch, zijn Haghemunde het Goer, tusschen de Kerk van Doornspijk en de stad gelegen (*l*). In 1343 zegelde de stad met de andere steden; en de eerste algemeene bevestigingsbrief der Privilegien is door Hertog EDOUARD op St. Johansdag 1361 gegeven (*m*). Derhalven kan het verhaal van PONTANUS, dat Elburg door ARNOLD te Boecop omtrent 1395 gesticht is, alleen betrekkelijk gemaakt worden, tot het bouwen van 't Raadhuis, en mogelijk tot het bemuuren der Stad, want Elburg genoot zeker voorlang alle Stads gerechtigheden (*o*).

Twee

(*i*) *Arch. van Elburg Lade XXIV. No.* 47. *A.*
(*k*) *Ibid Lade XX. No.* 16.
(*l*) *Codex dipl agter dit Deel.*
(*m*) *Arch. van Elburg Lade XVI. No.* 35.
(*o*) PONTANUS *p.* 285 *en* 308.

Twee andere plaatzen op Veluwe ontvingen nog Stadsrechten door de Landvorsten, te weten, *Staveren* en *Nykerk*. Staveren wierd door Graaf REINALD den I. in 1296, ingevolge uitdrukkelijke vergunningen van Keizer RUDOLF in 1261, en van Keizer ADOLF in 1295 tot een Stad gemaakt. Welk oogmerk die Graaf gehad heeft, nog eene Stad zoo digt bij Harderwijk te bouwen, is waarlijk niet te begrijpen, ook had het geen voortgang, en Staveren bleef een Hofstede, leenroerig aan 't Vorstendom, waar op de verplichting lag, witte paauwen te onderhouden, voor de pluimen die de Hertog op zijn helm droeg.

Insgelijks ontving Nykerk den 27 Maart 1413 Stadsrechten van Hertog. REINALD den IV; maar deeze plaats schijnt daarvan geen ander voordeel genooten te hebben, dan den Titel van Burgers, die de inwooners nog voeren.

§. 36. Behalven de vier bovengenoemde Hooge Heerlijkheden Dorenweerd, Rosande, Rosendaal en Loo, en de twee dagelijksche Heerlijkheden Hoevelaken en Scherpenseel, is het platte Land van Veluwe verdeeld in twee groote en drie kleine Ampten. Het Lantdrost-ampt van Veluwe wordt door den Lantdrost beheerd, en is wederom in negen Schoutampten ver-

verdeeld, Eede, Barneveld, Nykerk, Putten, Ermel, Doornſpijk, Heerde, Epe en *Voorst*. In vroegere tijden wierd de Landvorst ook wel Richter genoemd. Dus in 1226 vindt men tuſſchen de getuigen van Graaf GERHARD, HENRICUS *Judex* in Engelant of Engelaute, ALARDUS *Judex*, mogelijk van Veluwe, LIFOERUS *Judex* de *Suchſornem* of *Fuechſornen*. In 1265 was THEODERICUS *van Emere* Richter van Veluwe. LUBBERT *van Eimſe* of *Emere* in 1307; HENDRIK *Sentinc* in 1322; GYSBERT *van Herwynen* in 1327, WYNAND, Ridder, in 1328 en 1333. In 1337 was Heer OTTO *van Zoelen*, Ridder, Drost van den Graaf van Gelre. Dit Ampt is naderhand meermalen door de Hertogen in Pandſchap uitgedaan, en daar aan was gehegt de voorrang in de Ridderſchap en het Voorzitterſchap in 't Quartiers vergadering buiten de Raadkamer van Arnhem bij een komende. De oorſprong van dat Recht is alleen in de gewoonte te zoeken, gelijk wij reeds ter gelegenheid van den Borchgraaf aangetekend hebben. Het Richter-ampt van Veluwen-zoom, dat door denzelfden perſoon als de Richter van Arnhem bediend wordt, was wel eer in vijf Schoutampten verdeeld, maar door de vereeniging van Oosterbeek met Rennum, en van Velp

met

met Rheede, in 't Jaar 1573, zijn dezelve tot drie verminderd, te weeten, Rheede, Brummen, en Renkum. De Richter genoot het voorrecht onmiddelijk na den Lantdrost zijn rang in de Vergaderingen te nemen; egter die gewoonte was minder beſtemd, en is met zeer ſchijnbaare redenen in het midden der vorige Eeuw tegengeſproken, dus een uitſpraak van den Stadhouder nodig was om hem daar bij te handhaven. In ieder dezer Twaalf Schoutampten van Veluwe en Veluwen-zoom, bevinden zich Ampts-Jonkers, wier verrigting was, ieder in zijn Ampt op het gericht te verſchijnen, en aan wien toevertrouwd was het opzigt over Kerk- en Armengoederen, het huishoudelijk beſtuur der Ampten, de uitzetting der Schatpenningen en Amptslasten, en diergelijke zaken. Allen waren zij Riddermatig. Zij zijn dezelfde perſoonen die onder den naam van Schildboertige, van Welgebooren Dienstluiden, van Knapen bekend, van u ds de enigſte vrije geërfdens en naderhand de grootſte geërſdens in de Kerſpelen zijnde, uit den aart der zaken, tot zoortgelijke verrigtingen in de Kerſpelen alwaar hunne goederen lagen, en zij woonden, berechtigd waren. Weshalven eene dubbele

Qua-

Qualificatie in den goede en in den bloede voor hunne aanneming nodig was.

De twee kleine Ampten van Oldebroek en Nijbroek worden door Richter en Schepenen in het burgerlijke geregeerd; maar in het crimineele ſtaan zij onder den Landdrost. De Scholtus van Hattem oeffent het rechtsgebied in het Schoutampt aldaar, zoo wel als voor een gedeelte binnen de Stad.

§. 37. Wij willen niet herhalen, het geen wij in het vertoog over de Bannerheeren gezegd hebben, aangaande den ſtaat der Perſoonen, in Edelen, Vrijen, Knechten en Bevrijden verdeeld (*p*). Maar dewijl het ons niet mogelijk is geweest, bij gebrek van narigten, veel nieuws over de Veluwe te zeggen, zullen wij tragten den Lezer daar voor eenigzins ſchadeloos te houden, met een kort onderzoek te doen over den Adel, de Landſtenden, en het Landrecht van Veluwe. Wij zijn derhalven genoodzaakt zommige waarheden te herhalen, om de zaak niet buiten haar verband te rukken. Vooraf moeten wij verklaren, dat wij het woord *Adel* in de tegenwoordige betekenis van dat woord

(*p*) *Eerſte Deel p.* 257.

woord gebruiken, en niet in die van *Nobilis*, *Illustre geboorte.*

Alleen de Vorsten, de Hoofden des Volks wierden *Nobiles*, Edelen *Ethelingi* genoemd; de *Ingenui*, Wehre, Vrijen, waren de onafhangelijke geërfdens. De zoorten van Knechtschap waren menigvuldig, de Hoofden der gevolgen, die bezittingen veroverden, bleven Edelen, en hunne gezellen verkregen Landerijen, die bij de Franken *fors*, *lot*, *terra salica*, genoemd wierden, en deezen waren verheven boven de oude ingezetenen van 't Land, die mindere rechten bleven behouden.

Eerste oorsprong van den Adel.

Hoe zeer de Franken onder elkanderen gelijk waren, als in latere dagen de Poolsche *Pospolite*, maakte de rijkdom en aanzien egter een onderscheid tusschen hen; gelijk een Frank een hooger Weergeld dan een Romein of een Gallier genoot, stonden de *Satellites Regis* ook onder een hooger Weergeld, dan de gemeene Franken.

Tweede

Tweede oorſprong van Adel.

De Koning, wel is waar, was opperhoofd van 't Volk, maar dat Volk was in kleine natiën, in *pagi*, in gouwen verdeeld, die ieder *hun hoofd*, *hun eerſten*, *hun Vorst* hadden, en deeze inrigting bleef dezelfde bij de veroveringen. De Koningen, naderhand de Keizers, gaven goederen *in Beneficium* aan de aanzienelijkſten van 't Volk, die dezelven naderhand erflijk maakten. Oude Vrijen bekwamen minder *beneficia*; allen waren verplicht tot den Heijrban en tot den Dienstban; alleen bij den Heijrban moesten alle vrije Ingezetenen, het geheele Volk, verſchijnen; de machtigen met hun onderhoorigen, de minvermogenden in eigen perſoon; en de armen waren verplicht zich te vereenigen, om eenen man uit te rusten. De bezitters van *Beneficia* moesten de Keizers ten allen tijde in perſoon ten dienst ſtaan, zelfs bij aanvallende oorlogen. De dienst was voordeelig, en bekwam overal de voorkeur boven de oude vrijheid. Hertogen, Graaven en Heeren, volgden het voorbeeld der Keizers en Koningen, en gaven hunne eigen goederen of *beneficia*, ter leen, *in feodum* aan vrijen en onvrijen.

Derde

Derde oorſprong van den Adel.

De bezitters van oude vrije goederen, de *Ingenui*, die niet machtig genoeg waren Leenmannen te hebben, of zulken die kleine Rijksbeneficien bezaten, veranderden hunnen titel van *Ingenui* in dien van *Milites*, Krijgsmannen; dat zijn Militaire perſonen, die te paard dienden, die hun *patrimonieel*, of Grond-Rechtsgebied, over hunne Hofhoorigen en Eigenhoorigen hadden, en die men niet vermengen moet met de latere Ridders, die alleen met eene perſoneele waardigheid vereerd waren. Men vindt dezelve telkens gemeld, met het woord *Miles*, tusſchen den Doopnaam en Toenaam, als THEODERICUS *Miles de Nyenbeek*, dat zo veel, als Heer van *Nyenbeek* is. In oude brieven, toen het woord *Ingenui* in onbruik geraakte, wordt naauwkeurig het onderſcheid tusſchen *Nobiles*, *Milites*, *Miniſteriales*, in acht genoomen. Van deeze *Milites*, voor zo veel het geluk hun niet gediend heeft, om tot den hoogen Adel op te klimmen, ſtamt de oude Militaire Adel af, die wij eigenlijk *Rijksadel* noemen kunnen, dewijl hun ſtaat van hunnen ouden dienſt verplichting

aan het geheele Rijk, of van haar vrijheid kan afgeleid worden.

Een vierde oorſprong van den Adel.

Is de Dienstmanſchap, *Miniſterium*. Ieder Heer, het zij Geestelijk, het zij Wereldlijk had goederen van minder gewigt en aanzien, aan zommige perſoonen gegeven, niet onder de verplichting van Krijgsdienst, maar van Huis en Hofdienst. Deeze diensten waren van min of meer aangelegenheid, naar maate van hunne verrigtingen. Tusſchen de voornaamsten ſtonden de Maarſchalken, Camerlingen, en diergelijken; tot de anderen alle zoorten van dienst, tot de laagſten toe. (10) Zij ſtonden in den *Echt*, dat is, zij mogten geene andere Heeren dienen, noch met anderen, dan hunnes Heeres dienstluiden, in Huwelijk tre-

(10) Men kan zich daar van een denkbeeld formen uit de gifte van goed-ren, die EVERHARD, Aartsbisſchop van Trier, in 1052, aan WALRAM, Graaf van Arlon deed, daar van uitzonderende, ſervientes, nec non venatores, piscatores, fabri cæmentarii, architecti, ſeu latroni, eorumque beneficia. HONTHEIM *l. c. Tom I. p.* 392.

treden. De Keizer had ook zijne dienstmannen; Bisschoppen en Abten hadden de hunnen. Edelen, Vrijen en Krijgsluiden vermeenden hunne geboorte of Heerschild niet te verlaagen, door den Keizer of Kerk te dienen, en dienstgoederen van dezelven aanteneemen. Boven de oude inrigting van den Hofdienst, begonnen de dienstluiden ook tot den Krijgsdienst gebruikt te worden; hier van daan komen de leenen ten Dienstmans rechten.

De weereldlijke Heeren hadden ook hun dienstmanschap, en een ieder beijverde zich, die zo talrijk, als mogelijk was, te maken, dewijl daar in, zo wel als in de Leenmanschap, de toenmalige macht bestond. De dienstmannen der Graaven en Heeren, het gebruik der Wapenen verkrijgende, geraakten wel haast in gelijkheid met die der Keizeren en der Bisschoppen. Zij begonnen den naam van hunne goederen aanteneemen, bouwden en vestigden huizen, en dezelve zijn de tegenwoordige Havezaten en Ridderhofsteden. Jongere zoons, geene goederen bezittende, bleven doorgaans hunne doopnamen met die hunnes Vaders voeren, terwijl anderen een bijzonder goed verkrijgende, of een huis bouwende, den naam daar van zich toeeigenden,

met verlating van den ſtamnaam; dit is oorzaak, dat veele geſlachten verduisterd zijn, en dat de gemeenſchappelijke oorſprong van anderen moeielijk te ontdekken valt. Van deeze Dienſtmanſchap ſtamt het grootſte gedeelte van den tegenwoordigen gemeenen Adel af; men kan die dus *Landadel* in tegenoverſtelling van den *Rijks-Adel* noemen. Dewijl de Heeren, gelijk wij zagen, wegens hunne aanhoudende oorlogen, zeer begeerig waren een talrijk Dienſtmanſchap te hebben, hebben zij veelen van hunne Eigenhorigen gevrijd, en in den ſtaat van Dienſtmannen, opgenomen; de nakomelingen van die gevrijde perſonen wierden in het derde of vierde lid, den anderen gelijk geächt, en hun gevrijd *Saalweer* of *Sedelhove* veranderde in een *Haveſaat*.

Zesde oorſprong van den Adel.

Men heeft veel getwist, of de *Ministeriales*, de Dienſtmannen, tot den Adel gehoorden, of niet? ESTOR heeft daarover eene bijzondere verhandeling in 't licht gegeven. Dit ſchijnt eigenlijk een woordenſtrijd te zijn, die men zonder moeite beſliſſen kan, door te ſtellen, dat volgens de oude beteekenis van 't woord

woord *Nobilis*, *Edel*, de Dienstluiden daaronder niet kunnen begrepen, noch gerangschikt worden; dat zij eene bijzondere Classe, met aanzienelijke voorrechten, egter met minder luister voorzien, vormden; maar dat de nakomelingen van Welgeboorene Dienstluiden, wel degelijk tot den tegenwoordigen Ouden of Stam Adel behooren.

Van ouds vindt men alle de voornoemde aanzienelijke Personen, Edelen, Krijgsluiden en Dienstluiden, onderscheiden van elkanderen in brieven opgetekend. Naderhand verviel deeze benoeming, men verloor het Heerkomen en den Oorsprong uit het oog, en de Edelen komen alleen voor, onder den naam van Ridders en Knapen, dat is, van Personen die den Ridderslag ontvangen hadden, of die daar naar dongen. Toen de territoriaale Hoogheid gevestigd was, hebben alle die Edelen, zonder aanzien van afstamming, de eerste de beste gelegenheid waargenomen, zich onderling en met de nabuurige steden te verbinden, waardoor de Landstenden ontstaan zijn. Oude en nieuwe, aanzienlijke en minaanzienelijke naamen, vindt men dan door elkanderen in de Verbonds brieven opgenoemd; en men schijnt hier in niet zeer kies te werk te zijn

gegaan; mogelijk uit overtuiging, dat hoe talrijker men was, hoe meer kracht men hadt. In zommige landen hebben de Geestelijkheid en de Hooge Adel, Bannerheeren, of *Nobiles terræ*, bij deeze vereenigingen zich ook gevoegd.

Een Zevende oorſprong van den Adel.

Zijn de Adelsbrieven; En als een tegengewigt van deeze willekeurige gunstbewijzen, zijn de opzweering der Quartieren, of een zeker aantal Jaaren der Veradeling uitgevonden. De Keizers hebben al vroeg Adelsbrieven in deeze landen gegeven. Zulks was den Vorsten onaangenaam, dewijl de gemeene Huisluiden, die zulke verkregen, van ſchot en diensten vermeenden vrij te zijn. Dit bewoog hen maatregelen daar tegen te nemen, zo als Hertog JAN, graaf van Holland, den 22 April 1422 deed, beveelende geen Adelsbrieven van den Keizer, zonder zijne brieven van toeſtemming en bevestiging, te erkennen (*q*).

Uit dit gezegde kan men beſluiten, dat aangezien een man en zijn goed van ouds één waren,

(*q*) MIERIS *Tom IV. p.* 629.

ren, men den luister van een geſlacht beoordeelen kan, uit het meerder of minder aanzien der goederen, waar van het den naam voerde. Graaffchap, Vrije Heerlijkheid of Dijnaſtie, Heerlijkheid, Beleende of Onderheerlijkheid; dagelijks Gericht, Havezaat. Ziet daar de maatſtaf.

De oneindige zoorten van Knegtſchap en de wijze van vrijlating hier te behandelen, zou ons in een waar doolhof leiden, en dient geenzins tot ons oogmerk.

§. 38. Om dit algemeen tafereel op de Veluwe toetepaſſen, moet men vooreerst opmerken, dat aldaar eigenlijk maar één Edelman, *Nobilis homo*, te weten de Graaf, was; hoewel zeker eenige vreemde Heeren, even als de geeſtelijke geſtichten, die wij boven opgenoemd hebben, goederen en eigenhoorigen bezaten. De natuur der goederen bewijst duidelijk, dat behalven eenige, uit het vorige reeds bekende geſlachten, zeer weinig oude Krijgsadel zich op Veluwe bevond, dus is ſchier de geheele Adel aldaar van den Dienſtmanſchap afkomſtig. Wij hebben gezegd, dat de dienſtplicht van meer of min gewigt was, en zeker in de eene vroeger en de andere later gevrijd. De aanzienelijke Dienſtluiden

wierden Welgebooren Mannen, Schildboertige Mannen genoemd, die ſchild en wapenen voerden, en te paard in den krijg dienden. Zij moesten *een reyſig paard holden ende waren daar mede oor bereyt met. Harnasch, Tuych, Spiesſe of ander gheweer.* (r) Zij genooten verſcheidene voorrechten, bij voorbeeld, zij konden door geen onderpeinder gepeind worden; zij waren ongehouden tegen een ſchotbaar man in 't gerichte te ſtaan, maar dezelve moest tegen hen een Man zetten, die van alſulke rechten was, als de Dienstman. (s) Hij was vrij van alle Schatting en ongelden op zijn goed, zijnde alleen verplicht den Landsheer, bij wijze van Bede of Verzoek, waar in hij zijne toeſtemming geven moest, wanneer de omſtandigheden zulks eischten, den nodigen onderſtand te verſchaffen. Dit was het onderſcheid tusſchen *Exactio* en *Petitio.* Dus ziet men, dat in 1261 de Biſſchop van Utrecht en de Graaf van Gelre zich verbonden, geen ſchatting van elkanders Welgebooren Dienstluiden te zullen heffen; maar

(r) *Landrecht van Overyſel door Biſchop* PHILIPS *van Bourgondien.*

(s) SANDE *l. c. p.* 15 ſqq.

maar de Graaf kon Bede vragen, *precariam facere*, van Mannen en goederen die onder hem ſtonden. (*t*) In val van doodſlag kon de welgebooren Dienstman zich met de derde hand verontſchuldigen, terwijl een ſchotbaar man, met een vijfde verſchijnen moest (*u*). Zijn onderſcheid van gemeene of vrijgekogte Dienstluiden was; dat een welgebooren Dienstman op Veluwe het behoort te zijn van zijne vier vierdelen, volgens een Vonnis van 1432; en bij een ander vonnis van 1470 wierd verſtaan; *dat vrije luiden*, dat zijn de bezitters van Heeren goederen, *zich gekoft hebbende tot Dienstrecht, niet en mogen genieten eer aan de derde kloft.* (*w*) In 't algemeen is het zeker, dat wanneer in Brieven en Landrechten de uitdrukking *onze Mannen en Dienstmannen* voorkomt, deſelve op welgeboore Dienstmannen moet toegepast worden, en gelijkluidend is met het nu gebruikt wordend woord *Ridderſchap*. Gemeene Dienstluiden zijn meest bekend onder den naam van *Huisluiden*.

Vee-

(*t*) *Charterb. p.* 554.

(*u*) *Landbrief van Hertog* ARNOLD 1424. *Cod. dipl. agter dit deel.*

(*w*) SANDE *l. c. p.* 17.

Veele rechten der welgebooren Dienstluiden worden niet gevonden, maar dezelve kunnen merkelijk uit de brieven en Rechten van 't Over- en Nederſticht van Utrecht, bij gelijkformigheid of *ex analogia* opgehelderd worden. Tot hun ſtaat gehoorde een Havezaat of Adelijke wooning, welk vereischte nog in het Reglement op de Verſchrijving in de Ridderſchap van Veluwe, van den 2 Jannuarij 1619, en in het ontwerp van den 21 October 1650, gevonden wordt, en naderhand door het bezit van vaste goederen ter waarde van 18000 guldens, is vervangen.

Welke rechten die Havezaten bezaten, weet men niet; zelfs welke huizen onder dat getal gerekend wierden, is onbekend: het ſchijnt niet, dat zij eene afgezonderde Jachtvrijheid genooten, hoewel de Riddermatigen op Veluwe tot de Jachtoeffening gerechtigd waren. De Edelen waren vrij van Inquartiering, Klokkenſlag en Heerendiensten, en zij genooten zekeren Vrijdom van ſchatting, die naderhand zeer verſtandig en ſtaatkundig afgeſchaft is, en de Ridderſchap ontving voor dat gemis een ſchaevergoeding van 3000 guldens 's Jaars, tot voordeel der verſchrevene Edelen,

die

die op Land- en Quartiers-dagen verſchenen. Deeze voorrechten waren perſoneel, en hegtten niet op 't goed.

Naar het nabuurig Sticht, te oordeelen, moest een wooning, om voor een Havaſaat gehouden te worden, met een toren voorzien zijn, met gragten, waar op een ophaalbrug lag, omringd, en daar toe een bouwmans hof behooren. De bepaling, dat geen Jonker van een goed met ſerviliteijt bezwet, verſchreven kan worden, is een natuurlijk gevolg van deeze oude inrigting.

Uit drie verklaaringen, in 1393 gegeven, kan men de vereischtens beöordeelen, die nodig waren, iemand als Welgebooren te doen erkennen. Men vindt, dat HENDRIK *van de Werve*, en zijne Zuster BEATRIX *van Strideland*, Welgebooren zijn, dewijl haar over oude Vader een Ridderszoon was, gebooren op de Hofſtede ter Helle, leen van Gelre, en dat haar over oude Moeder een Welgebooren Wijf was, gebooren op de Hofſtad van Yſſelt leen aan den Biſchop van Utrecht, (*x*) Hier uit kan men beſluiten, dat volgens het toenmalig ſtaatsgeſtel, het bezit van een beleen-

(*x*) *Cod. dipl. agter dit deel.*

leende Hofstad, of de afstamming van den Bezitter eener beleende Hofstad, de Welgeboorte noodzakelijk veronderstelde; in andere woorden: dat alleen een Welgeboore Man, of een Schildboertige, bekwaam was een diergelijk leen te houden. Door Hofstede moet een Haverzaat verstaan worden. Dit komt overeen met het Landrecht van Overysfel; dat geen gemeen of gekogt Dienstman *gestammede Leenen* erven mag; en met de Rechten van andere nabuurige Landen, alwaar de Edele bekwaam zijn Adelijke goederen of *Ridderfitzen* te bezitten.

Diergelijk onderzoek en bewijzen van Welgeboorte hadden ook in Holland plaats; als in 1323 WILLEM HEYNE LIEBAERDS zoon, in 1332 JACOB VAN BUREN; in 1411 BARTOLOMEUS VLEERMAN deden. (z) De Hertogen van Gelre hadden ook Koningen en Herauten van Wapenen, die toezicht op den Adel en de Welgeboorte moesten nemen, gelijk men uit eene verklaring wegens het geslacht van *de Beyere*, omtrent 1400 gegeven, vernemen kan. (11)

Over

(z) MIERIS *Tom II p.* 304 *en* 434. *Tom IV. p.* 172.
(11) Transsumptum ex fragmento antiqui codicis Wilhel-

Over het algemeen is de ſtoffe van den Adel in 't algemeen nog niet tot de nodige klaarheid gebragt, niet tegenſtaande het groot aantal ſchriften, die daar over in 't licht gegeven zijn. Men heeft die inrigting der menſchelijke Maatſchappij te hoog verheven of te zeer belasterd. Het is te wenſchen, dat een Wijsgeerig onderzoek, op hiſtoriſche en ſtaatkundige daadzaken gegrond, vrij van vooroordeel, eindelijk te voorſchijn kome, om den oorſprong des Duitſchen Adels, op de Vrijheid en op den Eigendom van Landen en Gronden gevestigd, zeer onderſcheiden van de Romeinſche Edelen, eens duidelijk te ontwikkelen. Geen wonder, dat papieren geld en papieren Adel, onbeſtaanbaar zijn, met een ſtand van perſonen, wier kenmerk het bezit van Landgoederen was. Koophandel en Fabrieken zijn thans aan de order van den dag, en wij laten aan kundiger over te beſliſſen, of de zugt naar rijkdommen, en de daar uit ſpruitende weelde, voor den Godsdienst en de Zedeleer even voordeelig, als voor de Schatkis-

helmi de Renneberg quondam armorum Regis ſeu Haraldi Wilhelmi ducis Juliacenſis et Gelrienſis ſcripti circa Anno 1400. OUDENHOVEN *Zuidholland p.* 57.

kisten der Vorsten zijn, meer dan de oude eenvoudigheid? of ingezetenen die hunne schatten in brieventasſen beſluiten, even nuttig voor het Land, als vlijtige Landbouwers, kunnen geächt worden? of het evenwigt tegen Heerschzugt en Willekeur, even krachtig kan zijn in handen van Renteniers, als van erflijke Landsſtenden? eindelijk, of de arme pachter en daghuurder gelukkiger is, en gewisſer beſtaan heeft, als de zoo zeer beklaagde Eigenhoorige? Al het ondermaanſche kan uit twee oogpunten beſchouwd worden; het voor en tegen is te verdedigen. Niets is beſtendig, en gelukkig hij, die op den eenigſten Beſtendigen, vertrouwende, de gebeurtenisſen en Omwentelingen met koelen bloede beſchouwt, en daar aan geen grooter deel neemt, of die van hooger belang ſtelt, dan bij zijne bijzondere betrekkingen onvermijdelijk is. — De Lezer zal ons deezen uitſtap wel willen vergeven; wij hervatten den draad van ons verhaal.

§. 39. Van den ſtaat van Eigenhoorigheid ging men in dien van Dienstman of Thinsplichtigen over. Geestelijke Geſtichten vrijdden zo wel als wereldlijke Heeren; maar wij vermeenen, dat de Welgeboorte hier van geen gevolg was, dewijl zulks alleen den Land

vorst

vorst ſchijnt voorbehouden te zijn geweest. Hier van daan komt het, dat Keurvorsten en Vorsten des Rijks tegenwoordig Adelsbrieven verleenen, maar die alleen haar volkomen uitwerking hebben, in de Landen van de Vorsten, en elders enkel als een eertitel aangenomen worden. Het behoort tot de Keizerlijke macht, Adelsbrieven te geven, wier waarde alom erkend wordt.

Om dit onderſcheid van vrijlating met eenige voorbeelden te ſtaven, kan men opgeven, dat het Capittel van S. Marie in 1308 BROCHARD *van Eenſchoten* van de eigenhoorigheid ontſloeg, en hem en zijn goed in 't Kerspel van den Aanſtoot gelegen, ten Keurmediſche rechten aannam. Naderhand in 1337 wierd hij en zijn goed gevrijd, en hij daar mede in Dienstmanstat verleid (*a*). Dus wierd hij een gekogt Dienstman, die onder de Claſſe der Huisluiden of Schotbaaren behoorde, maar niet een Welgebooren Dienstman: ook vindt men niemand van het Geſlacht van *Eenſchoten*, bij de Verbonden of op de Gerichten, als Knaap of Schildboertig gemeld; hoewel in het begin der zestiende Eeuw GEERTRUID,

(*a*) *S. Marie Lib. Piloſus fol.* 108 *en* 318.

TRUID, Erfdochter van *Eenſchoten* met STEVEN *van Delen*, een Riddermatige, trouwde.

In tegendeel Hertog WILLEM vrijdde in 1401 AREND VAN DEN VOIRDE, die zijn vrijman was, van alle hoorigheid, en ontving hem tot zijnen Dienstman; zo dat hij al dat recht hebben zal en gebruiken, als andere Welgebooren Dienstluiden hebben. Voorts vrijdde hij het goed ten Voirde bij Oen gelegen, van Voogdije, van Vrijerecht, en van alle andere rechten, en het goed zal gehouden worden, als men Welgebooren Dienstluiden en Thinsgoederen ſchuldig is te houden (*b*). Het gevolg hier van was, dat AREND *ten Voirde*, met andere Ridders en Knapen het Verbond van Veluwe in 1418 bezegelde, en dat zijne nakomelingen altijd tusſchen de Riddermatigen zijn erkend, en verſchreven.

Oneindige gevallen van vrijlatingen in Diensmansſtat zou men kunnen bijbrengen; maar daar bij geſchiedt geen melding der Welgeboorte, dus bleven de gevrijdde in de Clasſe der Huisluiden. Over het algemeen ſchijnt Hertog REINALD de III veele eigenhoorigen gevrijd te hebben; want in dien zin verſtaan wij de

(*b*) Cod. Dipl. agter dit Deel.

de woorden van PONTANUS, *Plurimi intra Velaviam commorantes, quos a Cenſu et tributo aliisque oneribus ſibi debitis Reinaldus liberos pronunciaverat* (*c*). SLIGTENHORST vertaalt deeze woorden, *dat veele ingezeetenen van de Velouw door* REINALD *ſchattingh en thiendvrij waren gemaakt*; maar hij heeft den zin niet begrepen, en *cenſus et tributum* is zeker ſchatting in den geest van *Exactio*, het geen Eigenhoorigen opbrengen moesten (*d*). Deeze luiden hebben toen REINALDS zijde, in de onlusten met zijnen Broeder EDOUARD gehouden; en is die oorlog deswegens *de vrije oorlog* genoemd; zeker, dewijl EDOUARD en 's Lands Edelen, die nieuwe vrijheid hebben willen tegengaan, als nadeelig voor den Vorst en voor 't gemeene Land; dit is gelijk te ſtellen met het ongenoegen, dat eene halve eeuw vroeger, tegen Graaf FLORIS den V. in Holland opgevat is, toen hij veele geſlachten, als verzekerd wordt, tot de Ridderlijke waardigheid verhefte. Hier door verſtaan wij, dat hij Eigenhoorigen of Huisluiden tot Welgebooren Dienstluiden, tot Schildboertigen zal ge-

(*c*) PONTANUS *p.* 265.
(*d*) SLIGTENHORST *p.* 139.

gemaakt hebben, en aan zommigen mogelijk den Ridderslag gegeven.

§. 40. Zoo wel de Graaf, als andere Heeren en Geestelijke gestichten, hadden hunne Eigenhoorige Luiden, Hofhoorigen, Volschuldige luiden, die aan hunne hoven eigen waren, *glebæ adscripti*. Algemeen waren die goederen van een *servile natuur*, maar zij vertoonden in het bijzonder eenige verscheidenheid. Het is niet mogelijk te bepaalen of in oude tijden op Veluwe eigen erven, door vrije Huisluiden bezeten, aanwezig waren, die door geene banden aan een Heer verknogt waren; maar wij bekennen zulks niet te geloven, dewijl die vrijheid of onafhangelijkheid een kenmerk der Edelen was. De latere Huisluiden en Schotbaren bestonden uit de gemeene Dienstluiden en Thinsplichtigen, en zij maakten het grootste getal der inwoonders uit, die onder het Landgerecht stonden, Eigenhoorigen behoorden onder hunnen Heer, en zij konden niet in 't gericht tegens Dienstluiden verschijnen. Nog zeer laat, en wel in 1559 is deswegens een treffend voorbeeld voorhanden. JOHAN GREVE, Burger van Elburg, wierd aangegeven, dat hij van Vrijluiden des Hertogs gekomen was, en alzo van *servile conditie* zijnde, ver-

mogt hij niet in rechten verſchijnen. Hij antwoordde daar op, dat Vrijluiden van den Vorst in rechten zich begeven mogten. Schepenen vonnisden daar op, dat hij aantoonen moest een *dienstman* te zijn. GREVE bezwaarde zich aan 't Hof over dat vooroordeel; maar de uitſlag is ons niet gebleken (*e*).

Allengskens is ingevoerd, dat vrije perſoonen, onvrije goederen aan zich mogten brengen zonder zich te beſmetten. Der Vorsten toeſtemming ſchijnt hier toe zomwijlen nodig te zijn geweest, als HENDRIK *van Hekeren* in 1520 het eigen goed *Warmſick* bij *Lochem* van Hertog CAREL ontving, mids daar op ſtellende een eigen man na nature; en 't goed zal ſtaan in Eigen en Hofrechten, als te vooren (*f*). Tegenwoordig beſtaat al de ſerviliteit niet anders dan in bepaalde afgaven, verwinnen en uitgangen aan den Hof en Heer; de bezittens daar van zijn even vrij als andere Ingezetenen, ſtaan ten zelfden Landrechten, en alleen in zaken hun ſerviel goed of zijn natuur betreffende, zijn zij aan den Hof onderworpen.

§. 41.

(*e*) *Arch. van Elburg. Lade XVII. No.* 30.
(*f*) *Rekenk. XIV. Libr. Tem. II. fol.* 32.

§. 41. Wij moeten nog iets zeggen van een zeker zoort van perſoonen, ten getale van twaalf, onder den naam van *Wildforsten* bekend, waar van de Heer van Middachten de overſte is. Hunne goederen waren leen, dus meer of min edel; en het is te denken, dat hun heerkomen, wegens de menigvuldige bosſchen en de grove Jacht zeer oud is, en dat voor de bediening en opzicht daar over, hun die goederen uitgegeven zijn. Zij waren verplicht den Vorst met een kar op de Jacht te volgen, en het gevangen wild te vervoeren, daar tegen genoten zij zekeren vrijdom van ſchatting en lasten; waar over in latere dagen verſchil ontſtond. Daar en boven waren zij gehouden op de ſchrikkeljaren de *Ruimgelden* tuſſchen de Huisluiden uit te zetten en in te manen, die, volgens een oude uitdrukking, voor *Zuik en Haaf* betaald wierden. Wij kunnen het gevoelen, zelfs door Cantzelery en Raden in een brief van 1564 aangenomen, niet toeſtemmen; te weten, dat de Ruimgelden voldaan worden voor het gebruik van ſtraten en wegen. Welke betrekking hadden die tot de oppaſſers der Bosſchen en der Jacht? *Zuik* is *animal*, *pecus animans*, in 't bijzonder jong vee, en *Haef of Haeye* wordt gebruikt voor

ani-

animal domasticum, levende haeve; dus moest daar voor betaald worden; maar om welke oorzaken? de Ruimgelden zijn zeker het zelfde als *Ruminga*; dat een Recht van den Wildban op Veluwe was. Bij een verdrag tusschen den Bisschop van Utrecht, en den Graaf van Gelre, wierd in 1196 bepaald: dat de stichtsche Mannen, die in 's Graaven Wildban willen blijven, de toestemming, of eerder de gunst van den Graaf zullen winnen, maar dat die heen willen gaan, vrij zullen zijn van de schatting, *Exactio*, *Ruminga* genaamd, en die geheven wordt van personen die in den Wildban woonen. (*g*) Die doet geloven, dat die penningen opgebragt wierden, voor het weiden van 't Vee op de straten, stegen en uitgerooijde plaatzen in den Wildban en in de Bosschen; mogelijk ook wel voor de *Mast*, of het drijven der Varkens op de Eikels. Dit wordt bevestigd door verscheiden Duitsche Forst Reglementen (*h*), waar het *raumen*, *rodten*, en *ausfegen* der

(*g*) *Charterb. P. II. No. 76.*

(*h*) *Hessencasselsche Forst Ordnung Tit. Rodten. Brandenburgsche Wald Ordnung Tit. 6 en 7. In Corp. Juris Venat. P. II. p. 297 en 350.*

der Walden verboden wordt — dewijl alom *neue reuthen* gemaakt worden, waar voor men geen thins betaalt; dewijl ook de oude *geraume en gereuth* dagelijks vergroot worden, is verboden nieuwe *reuth en geraum* te maken, en van allen zal hoger thins betaald worden. — In *Vösterforst* zijn veele *alter geraum van wiesen und reuthen*. Zeker is het woord *Ruminga*, *Ruimgelden*, eene afleiding van het *raumen* en *geraum* in de Bosschen, voor welker genot, men tot een thins verplicht was. De Rookhoenders, die op Veluwe ten getale van 1132 door de Ingezetenen in 's Hertogs keuken moesten geleverd worden (*i*), hebben zeer waarschijnelijk denzelfden oorsprong; en zal de eigenlijke naam *Rodthoeders* heenkomende van *rodten*, *ruiten*, *evellere*, *eruere*, in dien van Rookhoenders verbasterd zijn. Gelijk de Ruimgelden voor het weiden van 't Vee betaald wierden, zullen de Rodthoenders gegeven zijn voor het uitroeijen van een plekje gronds in de Bosschen. (11*b*) De Jagermees-

(*i*) *Rekenk. Memorie aan de Finantie* 1547. *Art.* 5.

(11*b*) Mogelijk hebben deeze Rookhoenders eenen anderen oorsprong, dien wij ook opgeven moeten, te weten van de oude Lijsten der Manschappen tot den Heyrban. In-

meester had geene beheering over de Bosschen, dezelve ſtonden onder eenen bijzonderen Amptenaar, Boschmeester genoemd.

Ter gelegenheid eener verhandeling, die wij voor eenige Jaaren in het Letterkundig Gezelſchap te Arnhem voorgelezen hebben, zijn door ons de algemeene gronden wegens de Rijks en Landſtenden gelegd, waar uit wij hier alleen overneemen willen, dat het een ſtelregel bij de oude Duitſchen en bij de Volken, die daar van geſproten zijn, was; *wenn wir nicht mit rathen, ſollen wir auch nicht mit thaten*, dat is te zeggen, dat de vrije man geen krijgsochten of andere zaken ondernam of uitvoerde, waar aan hij zijne toeſtemming niet gegeven had. De Vorſten, Graaven en

Vrijen

Ieder gezeten Inwoonder, die zijn eigen rook- of haerdſtede had, wierd daar onder getrokken, en waarſchijnelijk moest hij tot een teken, aan den Graaf een Rookhoen geven. Dezelve wierden gewoonlijk tegens Vastenavond overhandigd, en de Graaf bereekende die aan de Keizerlijke kamer, het derde gedeelte voor zich behoudende. Naderhand kwamen alle de Rookhoenders aan de Graaven, ten waare de Keizer die aan een geeſtelijk ſticht gegeven had. KINDLINGER *Munſt. Beitr. Tom. III.* §. 2. *not. d.* §. 3. *not. a.*

Vrijen waren dus de Raadsmannen der Keiseren en Koningen, en ſtaan bekend onder den naam van *Optimates et Populus*, en met hun wierden op de Rijksdagen, des Rijks aangelegenheden behandeld. Het zelfde had plaats in de bijzondere Landen, alwaar de Vorsten en Graaven, den raad inriepen der aanzienelijksten van hun Land, die *Nobiles Terræ*, *Milites*, *Miniſteriales* genoemd worden. De beide eerſte Clasſen hadden hunne eigene Heerſchappen en Gerichten, en kunnen geenzins als Onderzaten, maar wel als Leenmannen beſchouwd worden. De *Miniſteriales*, Dienſtluiden, in tegendeel, hadden eene nadere betrekking op het land, op het eigen domein van den Vorst, en waren eigenlijk onderzaten. Het invoeren der Territoriale hoogheid bragt meer gelijkheid te wege, en veele Edelen en Onderheeren moesten het hoofd daar onder bukken. De Leenrechten, Thinsrechten en alle zoorten van ſervile Rechten en het Heerkomen waren de algemeene wetten, en de Landrechten, die alleen de vrije luiden, de eigen geërfdens, waaronder wij ook de dienſtluiden begrijpen en het allodiale betrof, waren ſchier onnodig (*k*). Ook voor het begin

(*k*) *Derde Deel p. 86. ſqq.*

gin der veertiende Eeuw, vindt men in Gelderland geen ſchaduw van Landrechten. De Landſtenden zijn, onzerachtens, denzelfden weg als de Landrechten gegaan, en het is te denken, dat de Landgerichten uit Ridders en knapen beſtaande, de eerſte aanleiding zullen gegeven hebben, tot onderhandelingen over 's Lands belangen, tot zamenſpanningen en tot vereenigingen. Hier bij kwam nog, dat de Leen- en Dienstmannen hunne toeſtemming moesten geven aan de Beden, die de Graaf verzogt, dewijl hij buiten dezelven geene ſchatting heffen mogt.

Onder het getal der Edelen, die in 1286 borgen waren der huwelijkſche voorwaarden van REINALD den I. met MARGRIET *van Vlaanderen*, gelijk men uit de Bijvoegzels op het tweede deel verneemen kan, vindt men geen eenen Knaap; allen waren Heeren en Ridders; gelijk ook in 1290, bij het verpanden van Gelderland aan den Graaf van Vlaanderen. Egter eenige Edele Heeren, Ridders en Knapen, waren eenige Jaaren vroeger Borgen van den Graaf aan eenige Kooplnïden, wegens opgenoomene penningen. De Ridders en Knapen worden *lieve getrouwen* genoemd. Maar in 1293 beſlooten Ridders, Knapen,

Burgers, Gemeentens, en Ingezetenen, den Graaf behulpzaam te zijn, om het land, uit handen van den Graaf van Vlaanderen te losſen. Hier over moeten zij zeker vergaderd zijn geweest, om gezamentlijk te beraadſlagen, en dit is het eerſte zweemſel van Landdagen in Gelderland, dat wij aangetroffen hebben. De ſlag van Woeringen heeft aan veele Ridders en Knapen het leven gekost, waar door de Dienstmanſchap merkelijk verminderde; denkelijk zal REINALD daar in voorzien hebben, door Eigenhoorigen te vrijen. REINALD de II. in onmin met zijnen Vader gerakende, had de gunst en den bijſtand der Ingezetenen noodig; ook zijn de eerſte en oudſte Landbrieven meestal door hem gegeven. Ingevolge den zoen met zijnen Vader, door den Graaf van Holland, bij raade van Mannen, Dienstmannen en Schepenen van 't Graafſchap Gelre bewerkt, beloofde hij den 4 November 1316 voor zich en voor zijne erfgenamen, nimmer te zullen bidden, Ridders en Knapen, Mannen en Dienstmannen die woonagtig zijn aan de zijde des Rhijns, daar Zutphen gelegen is; dewijl hij, noch zijne voorzaten, geen recht daar toe hadden (*l*). Bij zijne huwelijkſche voor-

waar-

(*l*) SLICHTENHORST *p.* 566.

waarden met ELEONORA *van Engeland*, den 20 October 1331 geslooten, toen hij de Veluwe voor haar bruidschat verbond, werd geen woord van Ridders, Knapen en Steden, noch van haar toestemming gerept, maar hij beloofde open brieven van den Heeren stand, *Litteras patentes omnium dominorum superiorum*, over de opvolging der kinderen uit dat Huwelijk, te zullen bezorgen; dus niet van den gemeenen Adel en van de Steden (*m*). Wij hebben het verbond van 1343 tusschen de steden reeds doen kennen, en in den broederzwist tusschen REINALD en EDUARD, vindt men menigvuldige verdragen en verbonden tusschen Edelen en Steden, waar van wij er één in 1361 geslooten hier een taal hier uitgeven (*n*). De macht der Landstenden moet reeds een merkelijken aanwas verkregen hebben, want Ridders, Knapen en Steden van Veluwe bezegelden in 1368 de Huwelijksche Voorwaarden van EDOUARD en van CATHARINA *van Bevergen* (*o*), en zijn broeder REINALD verbond zich den 20 October 1371 in geen munt of wis-

(*m*) RYMER *Acta Publ. Tom II. P. III. p.* 75.
(*n*) *Codex dipl. agter dit Deel.*
(*o*) PONTANUS *p.* 286.

sel aan te stellen buiten raad zijner Raaden, Ridders en Knapen, en Vrienden der vier Hoofdsteden (*p*). De verschillen over de opvolging na doode van REINALD III. tusschen zijne zuster MECHTILD en den jongen WILLEM *van Guluk*, waar bij het Land, in twee parthijen verdeeld was, gaven aanleiding tot een groot aantal vereenigingen; waar bij tusschen de tekenaars veele naamen te voorschijn komen, die te voren onbekend waren; een gevolg der vrijlatingen.

Gedurende de Regeering der twee Hertogen uit het huis van Gulich wordt meermalen in stukken en brieven, van Ridders, Knapen en Steden gewag gemaakt. Echter is de waare vereeniging tusschen Bannerheeren, Ridders, Knapen en Steden van Gelderland eerst in het verbond van 1418 te zoeken; waar van het uitwerkzel was, dat de Landstenden als een Lighaam, op een vasten voet gevestigd, voor het vervolg gebleven zijn. 's Hertogs schulden, 's Lands bezwaaren, en de onzekere opvolging na het toen te voorzien kinderloos overlijden van REINALD IV, waren hier van de aanleidende oor-

(*p*) *Privilegien van Geld. Orig. Mibl.*

oorzaken (12). „ Deeze vereeniging wierd nog nader toegeknoopt door het Verbond van 1436, en geduurende de zwakke Regeering van ARNOLD *van Egmond*, is de macht der Stenden op eene verbazende wijze toegenomen; waar door de meeste takken der Regeering in hunne handen geraakten. ARNOLD was niet door den Keizer erkend, die den Hertog van den Berg, met Gelderland beleend had, dus de Ingezetenen zijn eenigſte ſteun waren, die hem, wel is waar, dapper en trouw bijgeſtaan, maar ook hun gezag, ten kosten van het Hertoglijk gezag, zeer vergroot hebben. Deeze korte ſchets is toereikende, dewijl deeze belangrijke ſtoffe veel te uitgebreid is, om nu in haar geheel hier behandeld te worden.

Een voornaam Privilegie der Landſtenden was het bewilligen der Beden. Het was reeds van

(12) De verbondsbrief van 't Quartier van Veluwe ontbreekt in het Placaatboek, maar wordt in de Archiven van Elburg *Lade IX. No. 8.* gevonden. Dezelve in het Fransch vertaald is bij *Lambertis Supplement aux Mémoires de 1707 p. 65.* gebrekkig afgedrukt. De brief is den 3 May 1418 gedagtekend, en komt met die der andere Quartieren overeen. Vergelijk VAN HASSELT *Arnhemſche oudh. Tom. II. p.* 53.

van ouds eene algemeene verplichting van vrije en onvrijen in zekere gevallen den Landsheer bij te ſtaan, wanneer hij of zijn Zoon Ridders wierden, wanneer hij zijne Dochters uittrouwde; of om hem uit de gevangenis te losſen. De benodigheden en uitgaven der Vorſten vermeerderden, zij geraakten in ſchulden, en dan moesten de Ingezetenen hunne beurs openen. Maar geen Vrijman mogt buiten zijne bewilliging, geſchat worden, de Steden verkregen het zelfde voorrecht; dus Edelen, Dienſtluiden en Steden, zich vereenigen moesten om de Bede toe te ſtaan, en doorgaans verzamden zij niet daar voor uitgeſtrekter Rechten te bedingen. Deeze Beden, *Petitiones*, *Precaria*, moeten niet vermengd worden met de ſchatting, *Exactiones*, die de Heeren van hunne Eigenhoorigen eischen konden; deeze beſtonden in een aantal betalingen, verplichtingen, leveringen in natuur, die de aart der goederen of de ſtaat van hunne perſonen, medebragten (12*b*). Een Graaf van Gelre kon die

(12*b*) Deeze ſchattingen, *Exactiones*, hadden verſcheiden naamen, naar mate der verplichtingen, als Heeren guldens, Vrijgeld, Voogdgeld, Keppelkorn, Ploegde, Herveſtbede, Herberge, en zoortgelijken.

die niet opbeuren van Eigenhoorigen van andere Heeren; hoewel in zijn Land gelegen; maar naderhand bij het invoeren der Territoriaale Hoogheid moesten zij even als Edel en Onedel, in de Beden, die vervolgens Pontschatting, Schuldschatting, genoemd zijn; dragen. Hier bij kwamen nog de Imposten en Accijsen, op Wijn, Bier en eetbaare waaren, die in latere dagen met veele andere heffingen gepaard, den naam van gewoone en buitengewoone Middelen draagen. Waarlijk zij zijn somwijlen zeer buitengewoon! In de tegenswoordige vastgestelde Verponding, genieten geene goederen, van welke natuur ook, den minsten vrijdom of uitzondering.

§. 43. Van ouds waren de Gerichtsbaarheid en de Gerichten in hoog en laag verdeeld, die meer over misdaden, dan over burgerlijke geschillen zich uitstrekten. Het hooge Rechtsgebied, ook *de Koningsban*, *de Bloedban* genoemd, behoorde alleen den Keizer, en den Heeren, die het van hem ontvangen hadden; gelijk men uit het Allemannische Leenrecht, en den Saxenspiegel vernemen kan (13). De straf

(13) Alle gerichte die über Blutrunsen und über todtege gont, die sôll man alle von dem Römischen Künig ent-

straf tegens het eigendunkelijk oeffenen van den Bloedban was hard, want hem wierd de tong uit den mond gesneden (14). De Graaven en Voogden van Geestelijke gestichten *Advocati* bezaten den Konings of Bloedban, in 't eerst als een gevolg van hunne bediening, en naderhand als eene Keizerlijke vergunning; maar hun Rechtsgebied strekte zich alleen uit over Edelen, Vrijen en Vrijgelatenen, terwijl de Knechten aan hunnen Heer behoorden (15). In latere dagen wordt de Konings of Bloedban, het

entphohen *Jus. Feud. Allem* C. 42. §. 3. Des Konigs Bann mag niemand leihen als der Konig selber. *Jus Prov. Sax. L.* 3. *C.* 64.

(14) Wer übes menschen blut richtet und von dem Künige den Ban nut entphangen hett, dem soll der Künig die hunge heissen us sniden, oder er sol sy lösen noch des Küniges gnoden. *Jus Feud. Allem.* C. 42. §. 2.

(15) Men kan over deeze zaak veel licht scheppen uit twee brieven, het Klooster S. Maximini betreffende, van 1054 en 1056, bij HONTHEIM *Hist. Trev. Tom. I. p.* 396 en 399. te vinden. Uit de Rechten, die den Kerkvoogd van Epternach in 1095 toebehoorden, vernoemt men: Nullam legitimum placitum Advocato debetur, nisi qui bannum ab Imperatore habeat. —— In 24 dominicatis casis advocatus non habet placitum nisi pro monomachia et sanguinea percussura et scabinels constituendis. In placitis de privato peculio et usufructu Ecclesiæ, Advocatus non interest. *Ibid. p.* 443.

het hooge gericht, het hals- en hand- gericht genoemd. *Judicium maius, colli videlicet et manus Justitia* (*q*). Naderhand zijn de Heeren van Heerlijkheden ook aan den Bloedban of Hoogſte gericht gekomen, zonder dat veelal eene Keizerlijke vergunning daar voor gevonden wordt; echter verkreeg de Heer van Ubbergen in 1290 den Koninglijken han. Het algemeen gevoelen gaat daar henen, dat het *Patrimonieel* gericht, of Gronds Rechtsgebied daar toe aanleiding heeft gegeven. Want de Heeren hadden Lijfeigenen of Eigenhoorigen, met dewelken zij niet vriendlijk omgingen, en die deswegens door de geestelijken, *dubaren* armeluiden, genoemd wierden. De doodſlagen konden afgekogt worden, even als mindere misdaden; dus waren de Breuken voordeelige Inkomſten der Heeren, en zij bleven in het bezit van dat hoogſte gericht, toen naderhand de misdaden met het leven geſtraft wierden. Ten minſten, die Heeren, die machtig of gelukkig genoeg waren, om de aanmatigingen der Vorsten en Graaven te wederſtaan (*r*). De-

(*q*) *Brief van* 1311 *bij* LUNIG *in Spicil. Eccl. P. II. p.* 331.

(*r*) ESTOR *Kleine Schriften Tom II. p.* 264. HEI-

Dewijl de Hertog van Gelre, over de geheele Veluwe het hoogste Rechtsgebied, of Bloedban oeffende, uitgenomen in de Heerlijkheid Dorenweerd, (want de andere Hooge Heerlijkheden zijn door hen opgericht,) kan men daar voor drie vereenigde oorzaken aangeven. De Konings ban, dien zij in hoedanigheid van Graaf bezaten, hunne Kerkvoogdije of Advocatie over de eigenhoorigen der geestelijkheid, en hun *patrimonieel* Rechtsgebied over de Eigenhoorigen van hun domein.

Het laage gericht wordt in het Saxenspiegel dus beschreeven. De kleine Misdaden zullen in de erfgerichten berekend, en door dezelve gestraft of gerechtveerdigd worden; als hair uittrekken, slagen die niet dodelijk zijn, noch leem te veroorzaken, noch wonden geven, als bont en blaauw, bloed uit de neus en tanden slaan, oorvijgen, en alle Burgerlijke zaken, als schulden, schaede, gulden, Peinding etc. (s). Dit tafereel is overeenkomstig met het Landrecht van Veluwe, behalven dat bloedwonden, ook on-

NECCIUS *disf. de Origine et Indole Patrim. Jurisd. Sect.* 3. STRUBEN *de Orig. Nobil Germ. Sect.* 2. C. 2.

(s) *Vergelijk* ENGELBRECHT *de Jurisd. Alt. et Saxs.*

onder het Rechtsgebied van 't gericht behooren, en ook van ouds doodslagen vegtenderhand uit hevigen moede, waar over met de vrienden gezoend, en met den Heer verdragen, *gecomponeerd*, kon worden.

Wij willen niet herhalen, het geen door ons, aangaande den algemeenen oorsprong der Landrechten aangestipt is (*t*), en ons alleen bij de Veluwe bepalen. In een' brief omtrent 1196, door den Heer BONDAM uitgegeven, geschiedt melding van den Heijmaal des Graven van Gelre (*u*). Maar de oudste Rechten, door de Graaven aan de Veluwe gegeven, zijn, voor zoo veel wij weeten, die van Graaf GERHARD in 1227 (*w*); waar bij hij vergunde, dat alle mannen, daar woonende, of zich van elders daar nederzettende, van welken staat zij mogten zijn, van vrije afkomst, of onder de Kerkvoogdije behoorende, of gasten, of de *Frisonibus* (16), die

(*t*) *Derde Deel p.* 86. *sqq.*

(*u*) *Charterb. p.* 164.

(*w*) *Charterb. p.* 261. *en Tweede Deel p.* 194.

(16) In het tweede Deel *p.* 194. *not.* 74. hebben wij het woord de *Fresonibus* niet wel begrepen, en moeten deswegens, het zelve nader ophelderen. In een brief door den Utrechtschen Bisschop JOHAN *van Arkel* in

die onechte kinderen nalieten, van de Erfenis alleen de Keurmede, dat is, het beste pand zullen geven; maar dat echte kinders vreedzaam van hunne ouders zullen erven. Blijft 'er geen erfgenaam over, dan komt de erfenis aan den

1346 gegeven, vindt men deeze woorden. Concedimus nostris et eccleſiæ nostræ *Friſonibus* ac Meyeris, Colonis ſeu Emphiteotis, commorantibus iuxta Oppidum de Haſſelt, ſupra quatuordecim manſos in Veno, vulgariter dictos Hoeven, ut ipſum venum pro eisdem cenſu et penſionibus annuatim exſolvendis obtineant in perpetuum. *Arch. van den Dom Lade XVII No.* 13. Hier uit blijkt, dat de *Friſones* onder het getal der Pachters of Thinsplichtigen behoorden; 't welk nog bevestigd wordt door de woorden, voorkomende in een lijst der goederen van de Abtdije Prum in 1222. *Freſones* qui manent in Dusburhe, ſolvunt ad feſtivitatem S. Martini, Uncias 8. ad Pascha Uncias 8. et denarios 12. *Charterb. p.* 323. Ook volgens de Stadrechten van Soest in 't einde der elfde Eeuw geſchreven, behoorden de Friſones onder het Rechtsgebied van den Voogd. Preterea juris Advocati eſt hereditatem accipere *Friſonum* et Gallorum. HÆBERLIN *Analect. Med. Ævi p.* 508 *en* 519. Na onze gedachten moet door *Friſones* werkelijke Frieſen verſtaan worden, die zich in de Landen van andere Heeren nederzettende, als gasten, vreemdelingen, beſchouwd wierden, en hun erfenis, volgens een zoort van *droit d'Aubaine*, aan dien Heer kwam; en van dit Recht worden zij door Graaf GERHARD ontſlagen.

den Graaf. Indien eenigen derzelven zich zijn rechtsgebied onttrekken, en met eigenhoorigen van andere Heeren trouwden, verbeuren zij hunne erfenis, en indien eenige Edelen, Kerken, Ridders of Dienstmannen zich die personen aantrokken, komt de erfenis aan den Graaf, bij toestemming van 't land (17).

Na deezen brief, dien men geen Landrecht maar een gunst aan Vreemden en Eigenhoorigen bewezen, noemen kan, wordt geen Landbrief, de Veluwe betreffende, voor de twee brieven van Hertog ARNOLD in 1424 en 1432 gegeven, gevonden. Het is nochtans niet mogelijk, dat de Veluwe zoo lang en nog langer, zonder eigenlijke Landrechten geweest zij; want voor den Landbrief van Hertog CAREL van 1532 is geen zamengesteld ligbaam van Land-

(17) *Ex totius terræ favore.* Wij kunnen het gevoelen van den Heer BONDAM *not. n.* geenzins aannemen, en verstaan door deeze woorden, toestemming van 't geheele land. Want *favor* wordt in 't fransch vertaald *assentiment*, dat is te zeggen, volgens het algemeen aangenoomen gebruik in zijne domeinen, *terra mea* van Veluwe. Want deeze rechten kwamen GERHARD niet toe a's Graaf, maar als Grondheer. Het was geen Regaal, geen Territoriaal recht, maar *patrimoniaal* recht; Recht van eigen grond.

Landrechten voor handen. Wij twijffelen geenzins, of daar was een oude Landbrief, nu verduisterd en onbekend, in wezen. Hertog CAREL zegt zulks duidelijk. *Alsoe durch deſen vurleden wilden Krijeghszloepen die Landtbrief onſer Landtſchap van Veluwen, daer naa zij in den gerichte ſigh wusten te reguleren, verbragt ind verlaeren is &c.* Zeker hebben deeze woorden geen betrekking op de orde over het houden der gerichten in Veluwen en Veluwen-zoom, door Hertog ARNOLD in 1446 beraamd (*x*), dewijl die een gevolg of opheldering des Landbriefs, maar geenzins de Landrechten in zich bevattede.

De Brief van Hertog ARNOLD van den 20 November 1424 bevat eene algemeene beveſtiging van oude Privilegien, Brieven, Vrijheden, goede oude Heerkomen en Gewoontens, door zijne Voorouders aan de Ridderen, Knegten en goede luiden van de Veluwe gegeven. Vervolgens vergunt hij hun eenige voorrechten over de beſchuldiging en ontſchuldiging van doodſlagen; dat een dienſtbaar man zelf derde, en een ſchatbaar man zelf vijfde, *hun eedt doen na den Landrechte.* — Dus was

er

(*x*) PONTANUS *p.* 494.

'er toen reeds een Landrecht. Voorts maakte hij eene ſchikking wegens het overſchrijven der naamen in de Thinsboeken; en laatſtelijk gunt hij, dat Ingezetenen van Veluwe, eenen ſlichtſchen man doodende, als de Veluwſche in het ſlicht, bij een zoortgelijk geval gebruekt worden, zullen boeten (z). De Brief van derzelfden Hertog van den 6 July 1432, beveelt, dat de Rechters of Peijnders, geen Noodbeden doen mogen, en bepaalt wat zij bij Peinding, Bodinge of Bezaat genieten zullen; dus waren toen deeze drie ingangen rechtens, reeds eene bekende en gewoone zaak. De verdere inhoud des briefs, is over den brand van Heetvelden, en over het ſtraffen van grove misdaden (a). In 1467 claarden Ridderſchap en Steden over het Erfhuisrecht, en ſpreken aldaar duidelijk van Landrecht en van Stadrecht (b). Nog meer, de gerichtsboeken van 1424, en de Claarboeken van 1432 zijn nog voor handen (c), hoewel wij daar van geen gebruik hebben kunnen maken. De gerichts-

ſig-

(z) *Codex dipl. agter dit Deel.*
(a) *Codex dipl. agter dit Deel.*
(b) *Codex dipl. agter dit Deel.*
(c) SANDE *l. c. p.* 16.

ſignaten van Veluwe bevinden zich van het midden der vijftiende eeuw af, in het Comptoir van den Landſchrijver.

In oude ſtukken vindt men veelal blijken van het aanwezen der Landrechten en Gerichten. Wij hebben reeds Richters van Veluwe op de Jaaren 1227. 1265. 1307. en vervolgens gevonden; maar deeze Amptenaars bewijzen egter niets voor de Landrechten; dewijl deeze gegeven zijn om de eigendunkelijke handelwijzen van den Graaf en van zijne Officieren te beteugelen. Maar uit een groot aantal Brieven van opdragt, vonniſen en zoortgelijke ſtukken, door den Richter in tegenwoordigheid, of volgens ordel van Gerichtsluiden gegeven, geduurende de geheele veertiende Eeuw, moet men het daarzijn van gerichten erkennen, en gerichten veronderſtellen Landrechten. Tot bewijs willen wij alleen bijbrengen, een geſeten Hemaal in 1345 te Rhede, door den Richter Heer STEVEN *van Rimmen*, Ridder, en Gerichtsluiden gehouden, waar MARQUART *ten Oudenhuis* veroordeeld wierd, Keurmondig aan 't Capittel van S. Marie te blijven (*d*).

Maar het geen alles afdoet, is de Landbrief van

(*d*) *Codex diph. agter dit Deel.*

van Hollanderbroek, naderhand het Oldebroek genoemd, door Graaf REINALD, eigenlijk toen noch maar zoon te Gelre, den 24 Junij 1320 gegeven, welk merkwaardig ſtuk wij vermeend hebben met den druk te moeten gemeen maken (*e*). Den geheelen inhoud zou overtollig zijn, hier naauwkeurig te ontleden; wij vergenoegen ons, twee punten, die voor ons gevoelen de ontwijffelbaarſte bewijzen uitleveren, daar uit te trekken. Het eerſte is *Worde enech ordel von gerichte in den Broke wederſproken, dat ſal men overcomen tot Engelander holt*; of met andere woorden, dat van vonnisſen in het Oldebroek gewezen, beroep aan de Claring van Engelanderholt viel. Het tweede is; dat, wanneer iemand in het gericht van Doorſpijk woonagtig, iets te eisſchen had van iemand in het Oldebroek gezeten, hij zulks voor het gericht van 't Oldebroek vervolgen moest. Het is dus buiten allen twijffel, dat in 1320 het appellations gericht van Veluwen aan Engelanderholt, in volkoomene werkzaamheid was; ook dat 'er toen gerichten van Veluwen, in bijzondere Ampten verdeeld, gehouden wierden, dewijl van 't gericht van Doorn-

(*e*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

Doornspijk in het bijzonder gesproken wordt. Het is niet mogelijk zich een denkbeeld van gerichten en van gerichten van Appel te maken, zonder dat een orde deswegens plaats had, zonder dat 'er Landrechten, te weten, Rechten over Personen en goederen, die noch leen, noch eigen, in den minsten zin genomen, waren. Het is ook niet denkelijk, dewijl dezelfde Graaf REINALD, op S. Marcus-dag Evangelist, in 1328 een Landbrief aan 't Nybroek, ten behoeve van JOHAN REMBERTEN zoon, en MARTYN WILLEMS-zoon, met de hunnen, gaf, die in veele opzigten met die aan 't Oldebroek gegeven overeenstemt, hoewel daar bij geen gewag van 't Appel aan Engelanderholt geschiedt (*f*); Het is niet denkelijk, zeggen wij, dat bijzondere rechten, aan twee kleine Polders zouden gegeven zijn, en dat de geheele Veluwe daar van ontbloot zou zijn geweest, en geen algemeenen Landbrief erlangd hebben.

Dit doet ons besluiten, dat volgens alle waarschijnelijkheid REINALD de I. of REINALD de II. een Landbrief aan de Veluwe gegeven heeft, en dat het oorspronkelijke, zoo wel als de

(*f*) *Arch. van 't Hof. Copia Mibi.*

de afschriften, volgens de uitdrukking van Hertog CAREL, door den oorlog verloren zijn gegaan. Het is evenwel wonderbaar, dat van dien Landbrief geene latere bevestiging, door een der Hertogen gegeven zij, en dat alles zo onzeker is gebleven, tot den Landbrief van 1539, hoewel zeker te voren de gerichten, zo wel als de claring, ordenlijk wierden gehouden. Het is wenschelijk, dat men ergens in een schuilhoek, waar men zulks niet zou verwagten, een afschrift van dien ouden Landbrief bij toeval ontdekte.

§. 45. Het bekleeden van 't gericht door Dienstluiden, Ridders en Knapen genoemd, waar bij naderhand Stedegezanten gekomen zijn, moet men als een oud heerkomen, en niet als een voorrecht bij een Landbrief verkregen, beschouwen. Dit was een gevolg van 't oude Duitsche Staatsgestel, dat alleen vrije luiden de wapens voeren, en in de gerichten zitten konden; en wij vermeenen dat dienstgoederen, die werkelijk onderscheiden zijn van Leenen ten Dienstmans rechten, het Rechtsgebied van 't Landgericht onderworpen waren. Zoo als Leenmannen in het Leengericht, als *pares Curiæ* zaten, zoo waren Dienstmannen Leden of Schepenen der Landgerichten.

Alles

Alles wat in volgende tijden, tot verbetering der Landrechten en Landgerichten beraamd en beſloten is, blijft buiten ons beſtek; hier onder begrijpen wij de Claring aan Engelanderholt of het Appellations Gericht, waar aan het beroep der onderſcheidene banken viel, en die door het ingevoerd Appel aan 't Hof afgeſchaft is. Alleen kunnen wij ons niet onthouden te betuigen, dat geen inrichting der Menſchelijke Maatſchappije in dat vak ons bekend is, waar voor wij grooter achting dragen, dan voor het Hoogadelijk Landgericht van Veluwe, gelijk dat wel eer beſtond. Korte, onpartijdige, onkostbaare Rechtspleging; vermijding van de meeste *Chicanes*, geen ſportelen, noch loon, door de Richters genoten. Een gericht, dat de Partijen Jaarlijks kwam opzoeken en waar op de Ingezetenen het grootſte vertrouwen ſtelden. Welke voordeelen! en wie durft ons hier in tegenſpreken?. Wij betreuren de vernietiging daar van, en durven ons niet vleiën, dat bezoldigde Rechtsgeleerden, de tegenwoordige opvolgers van Ridders en Knapen, wier kunde, en onpartijdigheid wij niet in twijffel trekken, egter die Edele Eenvoudigheid, dat heerkomen der grijze oudheid, dien geest welke het Landgericht kenſchetste, zich eigen zullen kunnen maken.

Eene

Eene inrichting, welker oorſprong in de wieg van 't Volk te zoeken is, en met het zelve eeuwen lang bloeide, en door hetzelve geëerbiedigd wierd, heeft iets eigenaartigs, iets *Karacteristiks*. Zij gaat van Vader tot Zoon over. Eene geheele verandering of omwenteling geeft eene andere wending aan de denkbeelden; de uiterlijke vertoning kan blijven, maar de eigen natuur is niet meer. Het nieuwe Landgericht van Veluwe kan dezelfde goede eigenſchappen bezitten, als alle de andere gerichten van 't Land; maar het is niet meer de vereeniging van vroome Knapen en van eerzaame ſtedevrienden; zij bezit niet meer de hoedanigheden, waar op het Landrecht gegrond is.

Aangaande de dijken op Veluwe, zullen wij alleen melden, dat Hertog REINALD den 27 Maart 1356 een Dijkrecht aan de Arckemede gaf, die in 1362 door Hertog EDOUART bevestigd is (*g*). In den brief van 1320 aan het Oldebroek, kan men iets aangaande Wegen en Weteringen vinden; maar nog meer de Dijken betreffende, in den Landbrief van 't Nijbroek van 1328.

Dezelfde Hertog REINALD gaf den 29 May 1359

(*g*) *Placaath. App Coll.* 158 *en* 160.

1359 een Dijkrecht aan de gemeene geërfdens van Elburg, Doornſpijk en Oosterwolde. Aldaar zullen zijn een Dijkgraaf en zeven Heemraden, die Jaarlijks zullen verkoren worden door agt Knapen, die de afgaande Dijkſtoel benoemen zal. De Dijkgraaf zal de Breuken mogen panden, waar van een derde zal komen aan den Hertog, en twee derden aan den Dijkſtoel voor zijn kosten. Deeze brief wierd door EDOUARD den 8 April 1362 bevestigd. Hertog REINALD de II. gaf den 5 April 1340 een Dijkbrief aan Hattem tot de Sallikſche Dijk toe (*i*).

De Dijkbrief van Veluwe langs den Yſſel wierd door Hertog EDOUARD den 31 October 1370 gegeven (*k*). Den 11 April 1364 gaf hij aan de ſtad Arnhem de volkoomene beheering van 't Arnhemerbroek, en waarſchijnelijk is daar op het bedijken van hetzelve gevolgd; ten minſten in een brief van 1366 wordt reeds van der Stad Dijk geſproken (*l*). Van den Dijk te Wageningen hebben wij niets gevonden.

§. 47. Hier

(*b*) *Arch van Elburg Lade X. No* 5 *en* 50.
(*i*) *Arch. van Buikhorst. Copia Mibi.*
(*k*) *Placaath. App Col.* 153.
(*l*) *Arnhem Brandkas No.* 18

§. 47. Hier mede eindigen wij het weinige, dat wij over de Veluwe hebben kunnen bij een brengen, en teffens besluiten wij een werk, dat ons meer arbeid in het verzamelen en beöordeelen der bewijzen gekost heeft, dan mogelijk den Lezer zal aangenaam zijn; dewijl eene goed geschrevene geschiedenis algemeener behagen zal dan een onderzoek, dat natuurlijk droog, en somwijlen vervelend moet voorkomen. De grondige kennis van 't Land, en niet de daaden van Graaven en Hertogen, was ons hoofdoogmerk, en wij vleijen ons veele onbekende zaken aan den dag gebragt, en veele vooroordeelen en Fabelen onvergeworpen te hebben. Goedkeuring en bijval, indien wij die mogen erlangen, zal onze belooning zijn.

Men zal, uit het geen wij daargesteld hebben zich overtuigen, dat de Ingezetenen van Gelderland, in de aloudheid nimmer een en het zelfde Volk uitmaakten, maar verscheidene Natien, onderscheiden van afkomst, en die geene de minste betrekking tot elkanderen hadden, als de *Gugernen*, *Menapiers*, *Batavieren*, *Bructeren*, en anderen vormden. Dus ziet men, dat het Graafschap Zutphen tot Saxen, de Veluwe en de Landen tusschen Rhijn en Waal tot Friesland; het Overquartier en de Landen

den tusschen Waal en Maas tot de Franken behoorden. Eerst ten tijde van CAREL den Grooten, kwamen zij allen onder den zelfden Scepter, maar bij latere Rijksverdeelingen, vielen zij gedeeltelijk den Koningen van Duitschland, of van Frankrijk, in handen; eindelijk bleeven zij onder de Keizers. De Graaven van Gelre vereenigden verschillende Graafschappen en Domeinen, en ongevoelig dwongen zij de onmiddelijke Vrijheeren, rondsom hen, tot onderwerping, waar door het Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen, laatstelijk binnen bepaalde grenzen, eenen vasten voet bekwam."

De eenigste band, die dit Land aan de overige Nederlanden hegtte, bestond alleen daarin; na dat Keizer CAREL de V. in 1543, Gelderland door kracht van wapenen bemachtigde, den zelfden Vorst te gehoorzamen, en naderhand in 1597 de voortreffelijke Unie van Utrecht.

Men kan dus zeer gepast de Vraag opperen; op welk gezag, en volgens welke gronden van Rechten na het verbreken van die Unie, van dien eenigsten band, de Gelderschen geen *Volk* op hun zelven gebleven zijn, en in de Bataafsche Republiek, voor zo veel wij weten buiten hunne voorafgaande toestemming, in een gesmolten wierden? Het antwoord zou niet moeijelijk val-

vallen, maar onze taak alleen geweest zijnde, de aloude geſchiedenisſen en het ſtaatsgeſtel van ons Vaderland te onderzoeken, laten wij de beoordeeling der hedendaagſche gebeurtenisſen over, aan hun, die daar in meer ſmaak vinden en deswegens grooter kundigheid bezitten, dan wij hebben zoeken te verkrijgen.

EINDE VAN HET VIERDE EN LAATSTE DEEL.

BIJVOEGZELS EN VERBETERINGEN.

EERSTE DEEL.

P. 134 *na den laatſten Regel.*

Zedert het drukken der eerste Deelen, hebben wij het geluk gehad eenen oorſpronkelijken Brief van Graaf BALDERIC en Gravin ADELA machtig te worden, die hier agter in *Cod. Dipl.* volgt. Hoewel het Jaartal niet uitgedrukt ſtaat, is dezelve gegeeven ten tijde van Keiſer HENDRIK, en van HEROBERTUS, Aartsbisſchop van Keulen (1). Daar nu

(1) Sub temporibus invictiſſimi Imperatoris Henrici, reverendiſſimo Archiepiscopo Herebertho Colonienſis Æcclesiæ monarchiam regente, me ipſo Baldrico Saſſicenſis Æccleſiæ advocato.

nu HENDRIK de II den 24 February 1014 te Rome, als Keiſer gekroond wierd, en Aartsbiſchop HERIBERTUS in 't begin van 't Jaar 1021 ſtierf, moet noodzakelijk de Brief tuſſchen die Jaren gerangſchikt worden. Dat Jaartal zou nog gemakkelijker te bepaalen zijn, indien wij met zekerheid wisten, wanneer aan HERIBERT, het Regentſchap van 't Rijk opgedragen was, volgens de uitdrukking *Monarchiam regente*. Wij hebben alleen gevonden, dat toen Keiſer OTTO in Italien den 23 January 1002 ſtierf, Aartsbiſchop HERIBERT den grootſten invloed had, en het overlijden van den Keiſer geheim hield (*a*); ook, dat hij zich van den Keiſerlijken ſpeer had meester gemaakt, dien hij kort daarop moest terug geeven (*b*). Maar toen was HENDRIK nog geen Keiſer. Wij vermeenen, dat de Brief het gevoeglijkst tot het begin van 't Jaar 1014 kan gebragt worden, als wanneer, geduurende de afwezendheid van den Keiſer in Italien, misſchien den Keulſchen Kerkvoogd het bewind over des Rijks aangelegen-

(*a*) *Chron. S. Pantaleonis p.* 898.
(*b*) *Anal. Saxo p.* 378.

genheden, zullen toevertrouwd zijn geweest. HENDRIK was op Pinxteren 1014 van den Roomschen togt te rug gekomen, en bevond zig te Bamberg. Wegens de lotgevallen van BALDERICK, die wij uitvoerig beschreeven hebben, achten wij het gevoeglijkst, te bepaalen, dat deze brief in 't Jaar 1014 gegeeven zij. Door denzelven verklaart Graaf BALDERICK, met toestemming van zijne Vrouw, Gravin ATHALA, twaalf eigenhoorige Mannen *proprii iuris*, die hij uit het getal van zijne *Clientes* (2) verkoren had, den zelfden dag als HERIBERT, Aartsbisschop van Keulen, het Klooster te *Siflick*, dat zij gesticht hadden, inwijdde, aan het Altaar van St. Maarten aldaar, met de *beneficia*, die zij bezaten, opgedra-

(2) Het woord *Client* is aan verscheidene betekenissen onderworpen. *Zie Glosf. Man. ad Verb.* Wij verstaan hier door eigen persoonen, *domesticus, familiaris, Minister*, maar van verhevener of beter staat, dan andere knegten. Naderhand is dit woord gebruikt voor *miles, dux, feodor* vel *homo armatus*. 1283. De hier gemelde beneficia waarbinnig *Cerocenſuales, Cerarii*; zij hadden goederen *in beneficium*; daar uit naderhand leenen ontstonden; dus gelooven wij, dat zij aanzienlijker waren dan gemeene *mancipia* of slaven.

dragen te hebben, onder voorwaarden, dat zij jaarlijks twee denieren, of wasch van gelijke waarde, aan het klooster zullen voldoen, en dat, na hunnen dood, het beste van hunne have (*substantia*) aan 't klooster moet komen; insgelijks zullen hunne kinderen en nakomelingen doen. Naderhand heeft Gravin ATHELA, haare andere *Clientes*, mannen en vrouwen en dienstmaagden (*ministeriales*), met haare geheele nakomelingschap, onder dezelfde voorwaarden, aan 't Klooster gegeeven. Dus zijn door dezen brief bevestigd geworden daaden, welke reeds te voren geschied waren. Uit verscheiden en aaneenvolgende Lijsten van deze Wasthuisgen, die nog in de Archiven van 't Capittel van Cranenburg berusten, blijkt, dat alle dezelve gelegen waren omtrent *Sevenaer*, *Didam*, en het Graafschap *Berg*; het welk ons vermoeden omtrent de bezittingen van ADELA, en de gelegenheid van UPLADE en HOUBERG nader bevestigt (*e*).

Deeze Brief is zeer schoon geschreven, en onbedorven bewaard. Daar is geen Zegel aan, maar alleen een Merk of *Monogramma*, waar van de afteekening *Tab. II. No.* 3. te vinden is.

(*e*) *I. Deel p.* 110. *not.* 40. *II. Deel Voorber. p. VII.*

is. Gaarne hadden wij het geheele ſtuk in 't koper laten brengen, daar het de oudſte oorſpronkelijke brief is, dien wij niet alleen in Gelderland, maar zelfs in onze geheele Nederlanden ontdekt hebben, en daar men weet, hoe buitengewoon en zeldzaam brieven van wereldlijke Heeren, Keiſers en Koningen uitgezonderd, in dat tijdperk zijn. Maar wij verkiezen zulks overtelaten aan den Vervolger van 't Geldersch Charterboek, daar 'er thans hope ſchijnt te zijn, dat nuttig werk te zien voleindigen. Nog moet men aanmerken, dat de laatſte woorden in den Brief voorkomende, *et post obitum vitæ meæ nullum habeant advocatum præter Archiepiſcopum*, zijn *geinterpoleerd*, want zij zijn met eene andere hand en veel bleeker inkt geſchreven. Dus ontdekt men hier wederom een bedrog van Geeſtelijken, om hunne goederen aan de voogdije der Wereldlijke Heeren te onttrekken.

Alzo in dezen Brief geene melding geſchiedt van kinderen van BALDERICK en van ADELA; welker toeſtemming in zoortgelijke giften altijd vereischt wierd, en dat die kinderen nergens voorkomen; moeten wij bij ons gevoelen blijven, dat deze echt onvruchtbaar was, en dat de Kleefſche Schrijvers zich zeer vergiſſen,

sen, met haar een zoon CONRAAD te geeven, van wien de Cleefsche Graaven afstammen; zoo als ook FALCKE, welke gist, dat LINDBOLDUS en ADELBERTUS, welke als Erfgenamen van MEINWERKUS in 1053 voorkomen, zoons van BALDERIC en ADELA waren.

bladz. 232. *Regel* 2. *van onderen.*

HENDRIK, Graaf van Zutphen, leefde nog in 't Jaar 1175, volgens een Brief van FREDERIK, Aartsbisschop van Keulen, dat Jaar de tiende *Indictie*, onder de Regeering van Keiser HENDRIK, en in het 18de Jaar van zijn Bisdom gegeeven, waar bij hij aan de kerk van *Sifflick*, den Bisschopshof, door zijn voorzaat ANNO gegeven, bevestigt, en waar bij HENDRIK, Graaf van Zutphen, neffens Hertog GODEFRIED, FREDERICK Graaf van Arenberg, en ARNOLD van Cleve, getuigen waren. Daar in den Brief *de* 10*de Indictio* staat, is dezelve voor den 24 September gegeven (*d*); dus moet zeker de brief van THEODERICUS, Bisschop van Munster, waar in hij zig *Erfheer van Zutphen* noemt, later gegeven zijn, gelijk

(*d*) *Cod. dipl. agter dit deel.*

gelijk wij ook tegen het gevoelen van den Heer BONDAM verondersteld hebben.

Bladz. 253. *Regel* 9.

VAN BERGHEM ſchenkt zeer willekeurig wapens aan de oude Zutphenſche Graaven, te weten een roode Leeuw in een geel veld. Zijne woorden zijn, *Comites interim Zutphaniæ, ut in antiquo inveniuntur, ſuis in clypeis ſimplicem Leonem rubicundum in prato flaveo pro armis geſtare conſueverunt.* Het zou tijd verkwisten zijn, zig hier bij een oogenblik langer op te houden.

Bladz. 361. *Regel* 8.

Heer STEVEN, Heer van *Wisch*, leefde nog in 't jaar 1324. Want toen is hij, neffens zijn zoon HENDRIK, getuige van REINALD Zoon te Gelre, bij de tol-vrijheid, die hij aan de Stad Zutphen gaf; ook was HENDRIK getuige van denzelfden Graaf, bij twee andere brieven, aan Zutphen in 1329 en 1330 gegeven (*e*).

Bladz.

(*e*) SLICHTENHORST *p.* 364, 367.

Bladz. 391. *Regel* 4.

Wij zijn zedert onderrigt, dat de bannerije van *Buer* en *Lathum*, eer dezelve aan de Staaten van Gelderland kwam, eenigen tijd door de Vrijheeren van *Heeckeren* is bezeten, en ons was hope gegeeven, tot eenige stukken dien aangaande, die een merkelijk licht hier op, en op de andere Bannerijen zouden verspreiden. Tot nog toe, hebben wij tot ons leedwezen, niets derwegens ontvangen.

TWEEDE DEEL.

Bladz. 3.

Ten einde meer klaarheid te geven, aan het geen wij wegens de oudste inwoonders van 't Overquartier gezegd hebben, moeten wij nog daar bijvolgen; dat volgens de vroegste berichten, de *Menapiërs* in die streeken woonden; dat zij ten zuiden aan de *Eburonen* grensden; en dat zij hunne zekerheid vonden, midden in uitgestrekte veenen en bosschen (*f*). Hunne bezittingen strekten zig uit aan de beide oevers van

(*f*) CÆSAR *de Bel. Gall.* L. 6. C. 5.

van de Rhijn, en waarſchijnelijk ook aan den linker Maas-oever; want hunne overrhijnſche wooningen, wierden door de *Uſipeten* en *Tencteren* ontrust, dus zij over den Rhijn, op den Galliſchen bodem moesten terug wijken. De vijand ſcheen af te deinzen, waar op zij gerust weder naar huis keerden. Maar de *Uſipeten* hervatteden na drie dagen den aanval, en hebben niet alleen de *Menapiërs* van de Germaanſche zijde verjaagd, maar deszelver ſchepen gebruikt, om den ſtroom over te varen; van daar drongen zij tot de grenzen der *Eburonen*, en *Condroſan*, waar van de laatſten aan de *Treviren* grensden, en het gedeelte van het Land van *Luik*, thans nog *Condros* genoemd, dat zig zuidwaards de *Ourte* uitſtrekt, bewoonden; en de eerſten hun ten noorden lagen; dus van omtrent *Luik* nederwaarts tot *Ruremonde*, aan beide oevers der Maas. Dan volgden de *Menapiërs*, laager aan de Rivier, van *Ruremonde* af, tot aan de grenzen van 't vaste Land der *Batavieren*, die niet ver van *Gennep* gelegen waren; zij bewoonden dus zoo wel 't Land tusſchen Rhijn en Maas, als aan de overzijde der laatſte Rivier. Hier uit ziet men, dat aan deeze zijde der Maas het Land der *Menapiërs*, een gedeelte van Gulik, van Cleef,

Cleef, van het Aartsſticht Keulen, het Vorstendom Meurs, en het Overquartier van Gelre, en aan gene zijde der Maas, het Land van *Kesſel*, en waarſchijnelijk verder tot *Tongeren* toe bevattede; ten minſten *Kesſel* wordt doorgaans geſteld het *Castellum Menapiorum* te zijn (*g*). Men zou mogelijk de grenzen der *Eburonen* en *Menapiërs* kunnen bepaalen met de oude ſcheiding tusſchen 't Aartsſticht Keulen, en 't ſticht Luik na te gaan. Maar dat gedoogt ons werk niet.

CÆSAR, den aantogt der *Uſipeten* vernemende, kwam met zijn Leger af, en zij zonden hem gezanten te gemoet, verzoekende, dat hun Landen en Velden, om te bewoonen, mogten aangeweezen worden. De Veldheer weigerde zulks, dewijl in Gallien geene velden ledig waren, om een zoo talrijk volk te ontvangen, maar hij vergunde hun, dat zij zich aan de grenzen der *Ubiërs*, die toen nog overrhijnsch huisvesteden, konden nederzetten; waar toe de *Ubiërs* niet ongeneegen ſcheenen. Echter trok hij vooruit, en vernemende, dat de *Uſipeten* hunne Ruiterij naar het Land der *Ambi-*

va-

(*g*) CELLARIUS *T.* I. *L.* 2. *Cap.* 3. *Sect.* XL.

variten (3), over de Maas, om roofen voeder te haalen, gezonden hadden, legerde hij 12000 ſchreden van hun af; waar op de *Ufipeten*, verklaarden dien aanbod aantenemen, en gezanten aan de *Ubiërs* te willen zenden, weshalven zij een beſtand van drie dagen verzogten, 't welk hun toegeſtaan wierd; dat was de juiſte tijd dien men nodig had, van de plaats waar zij zig toen bevonden, en die wij gisſen niet wijd van *Gulik* geweest te zijn, naar den overkant des Rhijns bij Keulen, waar de *Ubiërs* woonden, te gaan en weder te komen. Trouweloos handelden zij, want hoewel hunne Ruiterije en de ſtrooperije over de Maas nog niet te rug gekomen was, zijn zij, niet meer dan 800 in getal, de Romeinſche Ruiterije 15000 Man ſterk aangevallen, hebben die op 't hoofd geſlagen, en 470 van dezelven gedood. Den anderen daags trok CÆSAR met zijne geheele macht tegen hen, veroverde hun Leger, en ſloeg hen op de vlugt; tot dat zij, gekomen zijnde aan de vereeniging van Maas en Rhijn,

(3) WAGENAAR p. 44. plaatst de *Ambivariten* in het Land tuſſchen Maas en Waal, want daar was het vaste Land der Batavieren, en zij woonden over de Maas; misſchien in de tegenwoordige *Campine*.

Rhijn, aldaar meest gedood of verdronken zijn.

CÆSAR zegt niet, dat het slagveld was ter plaatze daar die Rivieren zamen vloeijen, maar dat de *Usipeten* tot daar toe vloden, en wanneer men op de omstandigheden let; dat CÆSAR wegens de Rivier, daags te vooren, maar 4000 schreden vooruit trok, (want dus verstaan wij de woorden *sese non longius millibus passuum IV.* AQUATIONIS *causa processurum eo die dixit* (*h*)) is het zeer waarschijnelijk, dat het gevecht aan de oevers van de *Roer*, of wel aan die van de *Niers* plaats had, en dat de *Usipeten* vluchtende, tot bij *Herwaarden* vervolgd zijn. Dit is met de historie veel meer overeen te brengen, dan *Woudrichem* of *Maasland* in de Meijerije van den Bosch, tot de plaats van 't gevecht aantegeven.

Dus bewoonden de *Menapiërs* deeze streeken, ten tijde van CÆSAR. Maar onder AUGUSTUS of TIBERIUS zijn de *Ubiërs* en de *Gugernen*, die een gedeelte der *Sicambren* waren, van den rechter Rhijn-oever aan den linker in *Germania Secunda* geplaatst (*i*); en het

(*i*) CÆSAR *de Bell. Gall. L. IV Cap.* 11.

(*h*) SUETONIUS *in Aug. Cap.* 21. *in Tiber. Cap.* 9.

het is te denken, dat de *Menapiërs* toen ten eenemaal over de Maas, naar het eigenlijk Gallien, in den omtrek van *Tongeren* zullen terug getrokken zijn. Immers ten tijde van CIVILIS, was *Gelduba*, waar VOCULA legerde, in het gebied der *Gugernen* (*h*), en men ſtelt *Colonia Trajana*, *Vetera*, *Calo*, *Gelduba*, of met nieuwe naamen *Kellen*, *Zanten*, *Kalenhuſen* en *Gelb*, aldaar gelegen (*i*). Ook PLINIUS plaatst de *Gugernen* tuſſchen de *Ubiërs*, welke zig tot *Nuys* uitſtrekten, en de *Batavieren* (*m*).

Bladz. 11.

Een misſlag moet alhier verbeterd worden. Graaf REINALD ſchonk aan de Abtdije Munſter te Ruremonde, niet de Kerkgifte en Tiendens der ſtad Gelre, maar van Altenkirchen en Neukirchen, twee aanzienelijke Dorpen in het Drostampt van Gelre gelegen; en deeze zijn de *Eccleſiæ Gelrie nova et vetus*, in de aangehaalde plaats bij MIRÆUS voorkomende. Voor de omwenteling van het linker Rhijnoever was de Abt-

(*h*) TACITUS *Hiſt. L. IV. Cap.* 26.
(*i*) CELLARIUS *L. II. Cap.* 3. *Sect.* X.
(*m*) PLINIUS *L. IV. Cap.* 17.

Abtdije daar van nog in het bezit. De Kerkgifte der Stad Gelre behoorde aan de Carmeliten aldaar.

Bladz. 20.

Na het afdrukken van het Werk, zijn wij eerst in de mogelijkheid geſteld, het handſchrift van WILLEM VAN BERCHEM, 't welk wedergevonden zijnde, door de vriendelijkheid der Regeering van Nijmegen ons is toevertrouwd, te gebruiken. Zulks was ons des te aangenaamer, daar wij gevonden hebben, dat zijn verhaal, omtrent de afſtamming der Gelderſche Graaven, ons gevoelen geenzins tegenſpreekt, en dat hij met geen enkel woord, van den oorſprong uit de Graaven van Nasſau, gewag maakt. Ziet hier zijne ſtelling in 't korte. Hij zegt; dat de Graaven van Gelre komen van de Heeren van *Pont*, en dat zij den naam van *Gelre* aannamen, ter gelegenheid van het bekend ſprookje van 't gedood Monster. Hij ſtelt dat het Zutphensch Graafſchap reeds te voren met het Graafſchap Gelre vereenigd zijnde, ADELBOLD, Biſchop van Utrecht, den Graaf van Gelre, met de Graafſchappen Zutphen, Thielre en Bommelerweerden, in tegenwoordigheid van Keiſer HENDRIK den II.

te

te Zulpich, in 't Jaar 1008 beleende, zich op de Utrechtsche Leenboeken beroepende. Hij bekent voor MENGOSUS, dien hij *Graaf van Gelre* noemt, niets aangaande de Gelderſche Voogden, in de Jaarboeken gevonden te hebben; dat men volſtrekt onkundig is, wie MENGOSUS, die zonder zoonen na te laaten, ſtierf, opgevolgd zij. Dan komt hij op OTTO, dien hij noemt den eerſten Graaf van Gelre en Zutphen, en maakt gebruik van een Brief, verkeerd 1013 gedagtekend, en die tot 1103 behoort (*n*); waar in tuſſchen de getuigen, *Magnus Dux Otto de Zutphen* ſtaat. Hij zegt, dat deeze OTTO (het wel) van Vaders zijde uit de Keiſers OTTO, en uit de Hertogen van Saxen, en van Moeders zijde uit de Graaven van Gelre en Zutphen voortkwam. Hij laat GERLACH, als Graaf van Zutphen en Gelre daar op volgen; ten minſten ſtelt hij niemand tuſſchen beiden; maar zegt niet, dat GERLACH, een zoon van OTTO was. Echter gelooft hij, WILLEM Biſſchop van Utrecht, zijn Broeder geweest te zijn. GERLACH te Yſſelmonde 1076 geſneuveld zijnde, wierd door OTTO II. dien men *gelooft*, zijn zoon te zijn, opgevolgd; na wiens

(*n*) *I Deel p.* 181.

wiens dood 1107 GERHARD de I. dien men zijn zoon *gelooft*, de Regeering aanvaardde; en hij in 1131 overleden zijnde, volgde zijn zoon HENDRIK hem op.

Wij laten den Lezer oordeelen, of hier een woord van de *Nasſauſche* afſtamming, van OTTO *van Nasſau*, en van zijne twee Huwelijken met ADELHEID *van Pont* en *Gelre*, en met SOPHIA *van Zutphen*, te vinden is. Dus men zig zeer vergist, VAN BERCHEM tot ſtaaving van dat gevoelen aan te haalen (*r*); en wij bekennen, hem groot ongelijk aangedaan te hebben (*s*), door hem verdacht te houden, deezen oorſprong te hebben uitgevonden: ten minſten zoo verre zijn geſchreeven Gelderſche Chronijk aangaat. Wat het *Chronicon brevis* betreft, door hem opgeſteld en in *Cod. Dipl. No.* 1. te vinden, dat ſtrookt in het geheel niet met zijn groot werk; hij ſchijnt die Genealogie, wie weet met wat oogmerk, later te hebben opgeſteld; want dezelve gaat tot 1477, wanneer het Huis van Bourgondien, in 't bezit van Gelderland was, en Graaf ADOLF van Nasſau, den Post van algemee-

(*r*) *II Deel Cod. Dipl. No. XLV.*
(*s*) *II Deel p.* 81.

meenen Stadhouder bekleede. Het blijkt, dat deeze uitvinding nieuw was, want in zijn Chronijk, die tot de gevangenneeming van ARNOLD gaat, ſtaat 'er niets van. Het was zelfs VAN BERCHEM onbekend, dat Gelre en Zutphen zoo laat te zamen gevoegd zijn; want hij ſtelt alle Graaven, van OTTO af, Graaven van Gelre en Zutphen. Zou JOHAN *van Leyden* hem dit naderhand in 't hoofd gebragt hebben? Het eenigſte dat bij VAN BERCHEM te vinden is, aangaande de Graaven van Nasſau, en dat tot die afſtamming eenige aanleiding kan geeven, is het geen hij over de geſlachtwapens zegt; te weeten, dat de Graaven van Gelre altijd een Mispelbloem (dus geen drie) voerden; maar dat OTTO III. bij OTTO II., na den dood van zijnen Vader GERHARD, de wapens der Graaven van Nasſau aangenoomen heeft, van wien hij van Vaders zijde afſtamde (*t*). Ziet hier zijne eigene woorden. *Sciendum eſt quod prefati Gelrie et Zutphanie Comites antiquitus pro armis ſuis usque ad tempora Ottonis III. aureum florem esculinum in prato blaveo diferre conſueverunt. Usque poſtmodum Otto predictus defuncto patre ſuo*

(*t*) *Deel II. p. 57.*

ſuo Gerhardo, factus Comes hujusmodi prioribus armis Gelrie postpoſitis, arma illuſtrium Comitum de Nasſavia, DE QUIBUS PATERNUM DUXERAT GENUS, *videlicet in prato blaveo leonem aureum hastiilatum absque tamen corona et duplici cauda, primus inter Gelrie principes, Imperatoris ad hoc accedente auctoritate, pro armis ducere Incepit. Quæ quidem arma de post Reijnaldo II. ad ducatus fastigium ſublimato, ad dictorum Comitum de Nasſovia differentiam ſunt mutata &c.*

Deeze woorden zijn volkomen ſtrijdende met het voorgaande, wegens de afſtamming van OTTO, Graaf van Gelre en van Zutphen, uit het Saxiſche Huis, (welke afſtamming wij evenwel hem alleen als Zutphenſchen, niet als Gelderſche Graaf aanneemende, zeer waarſchijnelijk vinden,). Verders meldt hij, dat de vrouw van OTTO den II, bij ons den I., was RICHARDIS van Nasſau, en dus de Vaderlijke Grootmoeder van OTTO den III. (II). Weshalven het zeer mogelijk is, dat hij door de woorden, *paternum duxerat genus*, deeze afſtamming door zijne Grootmoeder wil aanduiden; had hij daar bij iets anders in den zin gehad, zou het zelve ergens in zijn werk moeten doorſtraalen. Wij willen ons hier niet verder uitlaaten, doordien

tot ons oogmerk alleen dient, beweezen te hebben, dat WILLEM VAN BERCHEM niets in zijne Chronijk, van den oorſprong der Gelderſche Graaven uit het huis van Nasſau, dat ons gevoelen tegenſpreekt, geſchreeven heeft. Wij moeten hem daarom van de beſchuldiging vrij pleiten, van ten minſten in dat werk, die genealogie uitgedagt te hebben.

Bladz. 55. *not.* 23.

Uit het Werk van den Heer Regeeringsraad ARNOLDI, hebben wij geen nader licht geſchept. Aan het ſlot van de Inleiding der Hiſtorie van Orange Nasſau *T. I. p.* 43. meldt hij alleen: dat eene algemeene overlevering, de Graaven, naderhand Hertogen van Gelre, uit het huis van Nasſau liet afſtammen; en dan laat hij 'er op volgen. „ Ik moet overlaten, „ aan den genen, die bij deeze maagſchap „ belang ſtellen, zich daar over in de Hiſtorie „ van KREMER nader te beleeren." — Mij dunkt, zulks is toereikende, om ons zijne meening beſcheiden voor te dragen.

Bladz.

Bladz. 80 *en* 229 *in fine.*

Wij zijn gelukkiger dan de Heer BONDAM geweest, en hebben den brief, dien hij klaagt niet ingezien te hebben, in de Archiven van 't Capittel van den Dom gevonden (*o*). Volgens denzelven, zag Graaf REINALD af, van de Leenheerschap op twee hoeven te Schalkwyk, die ALPHART *van Wulven* van hem ter Leen hield; ten behoeve van het Dom-Capittel, den 1 April 1272. De Brief is in de Bijlagen van dit deel te vinden; gelijk ook een brief van Bisschop JOHAN van 1271, die daar toe betrekking heeft. Het Jonkheers zegel, dat nog gaaf aan den brief hangt, is het belangrijkste gedeelte van dat stuk, weshalven wij het in koper hebben laten brengen, en is *Tab. II. fig.* 2. te vinden.

Uit het zegel van Graaf REINALD den I., aan een Brief van den 20 September 1280, waar hij reeds *Hertog van Limburg* genoemd wordt, hangende, en in het Charterboek *Tab. IV. No.* 1. te vinden, ziet men, dat hij toen reeds de blokken om den Leeuw voerde: dit stemt niet overeen met een ander Zegel van den-

(*o*) *Chartarb. p.* 611. *not. a.*

denzelfden Graaf, hangende aan een brief den 18 July 1283, door hem aan de Abtdije Valdieu gegeven, en waar van wij de aftekening van den Heer ERNST ontvangen hebben. Wij achtten het dus niet ondienstig, het zelve ook hier in 't koper te laten brengen, dewijl de blokken daar aan ontbreken. Ziet *Tab. I. No.* 15.

Bladz. 107. *Reg.* 9.

Of de brief van 1108, waar van ANT. MATTHÆUS gewaagt, en die betijteld is, *Gerhardus, Comes de Gelre, Advocatus Ecclesiæ B. Mariæ*, dezelfde is, als een andere brief, dien wij in de Archiven van S. Marie te Utrecht gevonden hebben, is wel waarschijnelijk, egter niet volstrekt zeker. Bij denzelven geeft BURCHARD, Bisschop van Utrecht, aan de Kerk van S. Marie de Kerk van Limben, door handen van Graaf GERHARD Kerkvoogd, *eiusdem Ecclesiæ Advocato* (*p*). Het is buiten twijfel, dat deeze GERHARD de Graaf van Gelre is; te meer, dat zijn kleinzoon HENDRIK, Graaf van Gelre, de waardigheid van Voogd der Kerk van S. Marie in 1256 bekleedde (*q*). Lim-

(*p*) *Cod dipl. agter dit Deel.*

(*q*) *II. Deel p.* 157.

Limben, thans *Limmen* genoemd, in Kennemerland gelegen, wordt reeds ten tijde van Bisschop BALDERICK gemeld, en een brief deswegens in 1057 gegeven, is nog voorhanden (*r*).

Bladz. 110.

Wij hebben nog in handen een brief van FREDERIK, Aartsbisschop van Keulen in 't Jaar 1117, de tiende Indictie (dus voor den 24 September) te Siflick gegeven; waar bij hij den Berg genoemd *Meregelpe* van de Kerk van Siflick overneemt, en haar daar tegens de Thinsen der Kerken in Maas en Waal, die om het vierde Jaar betaald worden, opdraagt. Hier van waren getuigen GERHARD, Graaf van Gelre, en zijn zoon GERHARD, beneffens DIEDERICK van Gladebach (*s*). Dit bewijst buiten tegenspraak, dat toen GERHARD, Graaf van Gelre, en zijn zoon GERHARD beiden in leven waren, gelijk wij gezegd hebben. En deeze brief, vergeleken met eenen anderen van denzelfden Aartsbisschop, ook in

(*r*) VAN REYN *Oudh. van Kennemerland*, *p.* 544.
(*s*) *Codex dipl. agter dit Deel.*

in 't Jaar 1117 de tiende Indictie gegeven, waar HENDRIK, Graaf van Zutphen, tusschen de getuigen gemeld wordt, en waar van wij reeds hier boven gebruik gemaakt hebben: in de Bijvoegzels op het *Eerste Deel bladz.* 232, kan niemand twijffelen, dat in 1117, de Graafschappen van Gelre en van Zutphen nog van elkanderen geſcheiden waren, en onder bijzondere Graaven ſtonden. Blijft iemand eenige agterdogt over, wij zijn gereed en bereidwillig, de oorſpronkelijke Brieven, die in onze verzameling berusten, openlijk ter vertooning aan te bieden, wanneer zulks mogt geëischt worden; gelijk dezelve reeds door een groot aantal Liefhebbers zijn gezien, die daar van getuigen kunnen.

Bladz. 115. *reg.* 18.

Men vindt nog eenen WALTERUS, Graaf van Keſſel, die neffens verſcheiden andere Heeren en Graaven in 1144, getuigen was van ARNOLD, Aartsbisschop van Keulen, bij de bevestiging der Voorrechten, aan 't Klooster Lake (*t*). *Bladz.*

(*t*) KINDLINGER *Munst. Beit. Tom. III. No.* 12. *p.* 29.

Bladz. 119. *regel* 17. Agter de woorden, *het Verbond van Westphalen*, de geheele Periode uit te laten, tot de woorden incluis *afgeschreven mogt zijn*, *bladz.* 120. *reg.* 4. en in plaats.

Den 27 October 1279 was hij reeds overleden, want toen wierd hij in een brief genoemd *Dominus Henricus quondam Comes de Kesfel*, en Graaf REINALD van Gelre was in 't bezit van 't slot, 't Land, en den Tol van Kesfel (*v*). Deeze brief was PONTANUS ook bekend, maar hij heeft dien niet wel begrepen, door te melden, dat GODEFRIDUS, Graaf van Kesfel, eenen brief gaf over den tol, dien Graaf REINALD te Kesfel had (*w*). GODEFRIDUS was geen Graaf, maar Slotvoogd of Borchgraaf van Kesfel; hij noemt zich, *Godefridus dictus Berch Miles Castellanus de Kesfel*, en ontfing jaarlijks, voor zich en voor zijne twee zoonen, 30 Marken, uit de tollen en beden van Kesfel, om het huis te bewaren, en Slotvoogd, *Castellanus*, te zijn.

Bladz.

(*v*) *Charterb. p.* 634.
(*w*) PONTANUS *p.* 157.

Bladz. 120. *reg.* 7. *en vervolgens.*

Wij vermeenden mogelijk te zijn, dat WALRAVE van Kesſel, Proost van Munſter, die in 1271 zijne toeſtemming gaf tot den verkoop der Kerkvoogdije van Nuys, dezelfde perſoon was, als WALRAVE, Graaf van Kesſel, Heer van Kranendonck, die in 1281 het Klooster Grevenbroeck ſtichtte, en dat hij den geeſtelijken ſtaat verlaten hebbende, getrouwd is. Dit is zoo niet, want WALRAM, Dom-Proost van Munſter, *Prévot de la grande Egliſe de Monſtiers*, was in 1286 borge der Huwlijkſche Voorwaarden van REINALD, Graaf van Gelre, en hij bezegelde mede in 1290 den opdragt (*x*); dus waren de twee *Walravens* onderſcheidene perſoonen.

Bladz. 215. *na reg.* 15.

Graaf OTTO ſloot te Biervliet, Zondag na den Octaaf van Maria Reiniging, den 13 February 1266, een verdedigend verbond met GUIDO, Graaf van Vlaanderen, waar bij onder anderen bepaald wierd, dat die van hun bei-

(*x*) *Arch. van Ryſſel.*

beiden, tot hulp van den anderen kwam, op desselfs kosten zou onderhouden worden (y).

Bladz. 216. *Regel* 12.

Graaf OTTO stierf op S. Paulus-*Hermita*-dag, zijnde den 10 January 1271, en niet op den 10 Juny (z), waar in wij ons vergist hebben. Dit kan nog ten overvloede bewezen worden, uit een' brief van JOHAN, Bisschop van Utrecht, op S. Agathen-dag, dus den 5 February 1271 gegeven, waarin REINALD uitdrukkelijk, *Graaf van Gelre* genoemd wordt (a).

Bladz. 222. *Regel* 8.

MARGRIET *van Gelre*, vrouw van ENGUERRANT *de Couci*, was in February 1287 reeds overleden; want toen eischte de Graaf REINALD 8000 Parijsche Ponden van haar medegave te rug; en hij machtigde GUIDO en ISABELLE, Graaf en Gravin van Vlaanderen, die

(y) *Areb. van Ryssel.*
(z) PONTANUS *p.* 152.
(a) *Cod. dipl. agter dit deel.*

die hij Vader en Moeder noemde, die Penningen te ontvangen, en deswegens den Heer van Coucy en de testamentaire Erfuiters van zijne zuster, te vervolgen. Doordien REINALD eerst in 't begin van July 1286 met de dochter van den Graaf van Vlaanderen getrouwd is, moet deeze brief, hoewel 1286 gedagtekend, tot het Jaar 1287 voor Paaſchen gebragt worden: dus hier het zeldzaam voorbeeld zich opdoet, dat de Gelderſche Graaven den Franſchen ſtijl gevolgd zijn. Waarſchijnelijk bevond REINALD zich toen in Vlaanderen, het welk hier toe aanleiding zal gegeven hebben (*b*).

Bladz. 229. *na reg.* 6.

Graaf OTTO heeft nog eenen bastaard zoon HENDRIK nagelaten, van wien wij de volgende bijzonderheden moeten aantekenen. HENDRIK *van Gelre*, Ridder, droeg zijn hof Rade bij Zanten gelegen op, aan Heer DIRK LOEF *van Cleve*, en ontving die wederom van hem ter leen in 1269 (*c*). Hij is getuige van Graaf REINALD bij den bevestigings brief van den vrij-

(*b*) *Arch. van Ryſſel.*
(*c*) *Arch. van Cleve.*

vrijdom op den tol van Lobith, aan de Stad Zutphen in 1271 gegeven, en wordt zijn broeder genoemd *Henricus frater noster Miles* (*d*). Hij betitelt *Henry de Gelre frere de noble homme Renaut Comte de Gelre Chevalier*, was borge der Huwelijkſche Voorwaarden van Graaf REINALD in 1286; in dat zelfde Jaar, is hij insgelijks borge der Douarie, die dezelve aan zijne vrouw MARGRIET beſtemde (*e*). Hoewel hij nergens als bastaard gemeld wordt, is zulks echter buiten twijffel; dewijl hij in 1269 reeds die Ridderlijke waardigheid bezat, moest hij, indien hij een wettige zoon was, zeker ouder dan REINALD, die in 1271, als zeer jong van Jaaren voorkomt, geweest zijn. Ook de plaats, die hij in de Rangordening als getuige bekleedt, toont dit aan, ſtaande hij in alle die brieven zeer laag, en na verſcheiden andere Heeren. Hij is zeker HENDRIK bastaard van Gelre, die 1288 in den ſlag van Woeringen ſneuvelde (5). Mogelijk ſtamt het geſlacht *van Steenbergen* van hem af; de naam van

HEN-

(*d*) *Charterb. p.* 608.

(*e*) *Arch. van Ryſſel.*

(5) *Et notbus Henricus Gelrenſis —— multique alii.— aderant tolerantque diu certamen —— donec coeſi captive perirent. Præl. Woering. p.* 43.

HENDRIK, dien veele Heeren van Steenbergen voerden, geeft daar toe eenig vermoeden.

Nog vindt men in dien tijd Heer HENDRIK *van Gelre*, *Carels zoon*, Ridder, zonder dat men weet, van wien die afſtamt, of waar die geplaatst moet worden. Maar zeker was hij uit bastaardij, uit het huis van Gelre, geſproten. *Henricus Filius Caroli*, *Miles*, ſtaande de laatſte van vier Ridders, is met verſcheiden andere Edelen borge van Graaf REINALD, bij een zoene met WILLEM van Scardenberg van Cruchten in 1279 (*f*). Hoewel de naam *van Gelre*, daar bij niet uitgedrukt ſtaat, draagt hij dien echter op zijn zegel, dat volgens de beſchrijving van BONDAM tot randſchrift heeft *S. Henrici Militis de Gelren.* Het driekantig wapenſchild is in tweeën verdeeld; in 't bovenſte gedeelte ſtaan drie Meerlen, en het onderſte gedeelte is met ſchuins door elkander van boven naar beneden lopende linien in kleine ruiten verdeeld. *Loſange an chef trois merlettes placées en face.* Hij genoemd wordende *Henry Karle de Gelre*, is borge in 1286 der Huwelijkſche Voorwaarden van Graaf REINALD, en *Henry de Gueldres fils de Charles*, is

(*f*) *Charterb. p.* 631.

is hij borge der Douarie van Gravin MARGRIET op dat zelfde Jaar. In beide brieven ſtaat hij na voorgemelden HENDRIK, 's Graaven broeder. Enkel genoemd *Henry fils de Charles*, zegelde hij met andere Heeren en Ridders in 1290 de belofte, eenen brief van Graaf REINALD te zullen nakomen (*g*). Dit is alles, wat men van hem weet; en dewijl hij zoon van CAREL geſteld wordt, was hij zeker geen Baſtaard, dewijl de naam van CAREL tuſſchen onze Graaven onbekend is. Het is eerder te geloven, dat die CAREL een Baſtaard van Graaf GERHARD, en een broeder van Graaf OTTO den II. was. Het is bijzonder, dat hij niets van 't Gelderſche wapen op zijn zegel voerde, 't welk tegens het beſtendig gebruik der natuurlijke kinderen aanloopt.

Bladz. 232. *reg.* 18.

WALRAM, Hertog van Limburg, was Zaturdag na Mifericordia Domini, zijnde den 12 May 1280, reeds overleden, dewijl Graaf REINALD zich toen Hertog van Limburg noemde, in eenen brief waar bij hij den Proost

(*g*) *Arch. van Ryſſel.*

Proost van S. Jan te Utrecht, de Kerkgifte van Wageningen bevestigt (*h*).

Bladz. 241. *na reg* 15.

Hoe zeer wij gemijd hebben, gebeurtenissen, die meer tot de Historie, dan tot een oordeelkundig onderzoek behoorden, in dit werk te behandelen; kunnen wij ons nogthans niet onthouden, eene tot nu toe onbekende zaak hier aan te tekenen. De Limburgsche oorlog, en het losgeld, na dat hij in den ongelukkigen slag van Woeringen gevangen was genomen, kwamen Graaf REINALD hoog te staan. Men vindt nog veele brieven, die melding maken van Penningen, die hij deswegens moest opnemen. Onder anderen den 11 January 1281, negen honderd Leuvensche Ponden van THADÉ *genoemd Willaume*, Lomberthouder te 'sHertogenbosch (6); naderhand 163 Keulsche marken

(*h*) *Cod. dipl. agter dit deel.*

(6) *Archief van Rysel.* Van deeze belofte waren borgen WILLEM, Heer van *Hornes*, G. Heer van *Batenburg*, OTTO Heer van *Buren*, HENDRIK, Heer van *Gennep*, en JAN genoemd *Baie van Mere*, alle Edele Heeren, en ALARD *van Driel*, JAN COK, WILLEM DOUS,

ten van eenige Burgers van Kenlem, verſcheiden ſommen van Vlaamſche Koopliéden, en van het gezelſchap of de Maatſchappij der groote tafel te Brugge. Van het bekende kan men tot het onbekende beſluiten. Deeze ſchulden moesten betaald worden, en het ſchijnt dat de Graaf daar toe onvermogend was, weshalven hij zich genoodzaakt vond, met zijne vrouw, in de maand February 1290, aan zijnen Schoonvader den Graaf van Vlaanderen, alle de inkomsten der Graafſchappen Oelre en Zutphen en van 't Land van Kesſel, gedurende vijf Jaaren optedragen; 't welk met S. *Margrietsdag* aanſtaande, aanvang zou nemen, om hem wegens het voorgeſchooten geld, ſchadeloos te houden. De voorwaarden hier van waren, in-

DOIJS, DIEDERIK Vóogd van *Ruremonde*, WOUTER *van Zoelen*, RUDOLF COK, RUDOLF *van Haste* (gelove Hafte) en BALDUIN *van Driel*, Ridders, PIETER *van Thuien*, NICOLAAS ENGWAGEL, en ALEXANDER *van Rabenhaut*, 's Graven, lieve getrouwen. Wij hebben nodig geacht deeze naamen alhier te melden, dewijl de vijf eerſten tot den Heerenſtand of hoogen Adel behoorden, en de laatſten tot den Krijgsmans-adel. Wij kunnen niet beoordeelen, of de drie laatſten hier als Knapen in onderſcheid der Ridders, dan wel als Dienſtmannen voorkomen.

dien geduurende deeze vijf Jaaren de Graaf van Vlaanderen niet voldaan is, kan hij de Landen länger inhouden. REINALD kan ook dezelven vroeger terug bekomen, mids ten vollen betalende; Hij beloofde geene bevelen in de Landen, buiten toeſtemming van den Graaf van Vlaanderen te zullen geven, en hem in het geruſt bezit te laten, tot dat de afrekening t' eenemaal geſloten zij. Hij vergunt aan zijnen Schoonvader tot beſtier der Landen een' Stadhouder, Slotvoogden, Ampluiden, Richters, Schepenen en Ontvangers aan te ſtellen (7), die alle zaken, in zijnen naam, gedurende deeze vijf Jaaren beheeren zullen. Hij verzoekt alle inwoonders en onderzaten der Vrije ſteden, *Villes Franches*, (dat zijn zulke ſteden, die onmiddelijk onder den Graaf, en niet onder bijzondere Heeren ſtonden), der Sloten en Veſten, en alle zijne Leenmannen, de bevelen van den Graaf te gehoorzaamen, en hem alle ſchattingen (*rédevances*) te betalen; hen ontſlaande van den eed van trouwe, dien zij hem gedaan hadden. Insgelijks verzoekt hij alle Ingezetenen,

(7) Un Gouverneur General, des Chatelains, des Sénéchaux, des Juges, des Echevins et des Receveurs. —— Want de Brief is in de Franſche taal.

nen, de Richters, Schepenen en Ontvangers der Vrijſteden, den inhoud van deezen brief te agtervolgen, hem noch met raad, noch met daad bij te ſtaan, indien hij zijne beloften mogt komen te breken, maar in alles den Graaf te volgen. Kwam de Graaf van Vlaanderen binnen deeze vijf Jaaren te ſterven, zal zijn Erfgenaam dezelfde Rechten genieten. Hij verzoekt den Hertog van Brabant, en zijne lieve getrouwen, de Heeren van Valkenburg en van Cuijk, zich bij brieven aan den Graaf van Vlaanderen te verplichten, REINALD niet te zullen bijſtaan, indien hij iets tegen deezen afſtand mogt ondernemen. Ook verzoekt hij den Aartsbisſchop van Keulen, en de Bisſchoppen van Luyk, Utrecht en Munſter, hem met Kerkelijken ban te vervolgen, in gevalle hij den inhoud van deezen brief niet getrouwelijk volbrengt (8).

Waar-

(8) Wij zijn deezen belangrijken brief verſchuldigd aan den Heer GODEFROY, weleer Bewaarder der Charters van Rysſel, die ons daar van een uitvoerig Uittrekſel, zoo als ook van veele andere ſtukken, vriendelijk toegezonden heeft, uit 't *inventaire Chronologique et détaillé des Titres des Archives de l'Ancienne Chambre des Comptes de Lille.* Afſchriften der meeste Brieven zijn niet gemaakt,

Waarſchijnelijk op den zelfden dag, ten minſten in de maand February, hebben DIRK *Heer van Heinsberg*, DIRK *genoemd Loef*, *Heer van Tuneburg*, GERHARD *van Gulik*, *Heer van Casteren*, DIRK *Heer van Meurs*, FREDERIK zijn broeder, WILLEM *Heer van Hornes*, WALRAM *genoemd van Keſſel*, Proost van Munster, GODSWYN *Heer van Borne*, OTTO *Heer van Wickerade*, HENDRIK *Heer van Gennep*, DIRK *Heer van Batenburg*, WILLEM *Heer van Broeckhorst*, FREDERIK *Heer van Baer*, DIRK *Heer van Nyenbeke*, DIRK *Heer van Keppel*, HENDRIK *Heer van Borne*, DIRK, Voogd van Ruremonde, GERHARD *Heer van Kerreke*, REINIER *van Vlodorp*, SYBRECHT *Heer van Beke*, ARNOLD *Heer van Wachtendonck*, RUDOLF SCHENKE, HENDRIK *Carels zoon*, ELBERT *van Eyle*, RUDOLF *genoemd Ko*, ALART *van Drile*, DIEDERIK *genoemd de Vos*, WILLEM *Heer van Broeckhuiſen*, en GODFRIED *genoemd Biet*, alle Ridders, zich bij eenen bij-

maakt; en met leedweezen moeten wij melden, dat de oorſpronkelijke ſtukken van dien voortreffelijken voorraad, door de laatſtleden Onlusten vernietigd zijn, en dus voor de Wetenſchappen verlooren geraakt.

bijzonder bezegelden brief, op verzoek van den Graaf en de Graavin van Gelre, verbonden, bovenſtaanden brief, die in het geheel daar ingelast is, te agtervolgen. Hoewel in deezen brief geen onderſcheid gemaakt wordt tusſchen de Edele Heeren en andersen, en zij allen, alleen als Ridders voorkomen, geloven wij echter, dat tot HENDRIK *Heer van Borne* toe, allen tot den hoogen Adel behoorden, en van DIRK *Voogd van Ruremonda* af, allen tot den Krijgsadel, alzo wij deezen in een vorigen brief, afgezonderd van de Edele Heeren aangetroffen hebben. Deeze opdragt, of verpanding, is niet bij het enkel voornemen gebleven, maar daadelijk werkſtellig gemaakt, en WALRAM *Heer van Valkenburg* en *Monjoye*, wierd door den Graaf van Vlaanderen tot Stadhouder van Gelderland aangeſteld; ten minſten men vindt eenen Quijtbrief van denzelven, Donderdag na S. Barnabas, dat is, den 12 Juny 1292 gedagtekend, waar bij hij verklaarde Twintig Ponden Vlaamsch van den Graaf van Vlaanderen ontvangen te hebben, op Rekening van het geen hem als Stadhouder van Gelderland toekwam (*i*). Nog betaalde de Graaf van Vlaan-

(*i*) *A compte de ce qui lui ſera du pour la garde du Duché de Queldres. Arch. van Ryſſel.*

Vlaanderen den 8 Juny 1290 aan den Hertog van Brabant en aan de Hertogin van Limburg; te weten CUNEGONDE *van Brandenburg*, Weduwe van WALRAVEN, Hertog van Limburg, en aan haaren tegenwoordigen Gemaal Heer ARNOUD *den Jongen, van Julemont en Mulrepas*, eene ſomma van 5500 Ponden tournois, in mindering der 2300 Marken, die REINALD, Graaf van Gelre, haar ſchuldig was (*k*).

Het ſchijnt, dat de Graaf van Vlaanderen tot het Jaar van 1293 in het bezit van Gelderland gebleven is, want bij eenen brief van Woensdag voor half Vasten 1292, of volgens den gemeenen ſtijl, van den 4 Maart 1293, ſchreef hij, aan zijne goede Vrienden, Ridders, Knapen, Burgers, Gemeentens en Ingezetenen van 't Graafſchap Gelre (10); dat hij vernomen had, dat zij REINALD Graaf van Gelre zijnen zoon behulpzaam willen zijn, tot betaling zijner ſchulden, om hem daar door middelen te verſchaffen, zijne goederen wederom te bekomen, waar van hij Graaf van Vlaan-

(*k*) *Arch. van Ryſſel.*

(10) *Mes bons amis Chevaliers, Ecuyers, Bourgeois Communautes et Habitans du Comté de Gueldres. Arch. van Ryſſel.*

Vlaanderen in het bezit is, tot een onderpand der verſchooten penningen. Hij verklaarde, dat hij daar aan gaarne zijne toeſtemming gaf, en dat zij de Penningen in handen van zijne Rentmeesters kunnen overgeven. Met deezen brief komt overeen de belofte, die Graaf REINALD Dingsdag na drie Koningen 1293 deed (11) aan JAKER DE DOUZE, Clerck en Ontvanger van den Graaf van Vlaanderen, en aan LOTTIN DE BRUGES, Sergeant van denzelfden Graaf, die voor hem borgen gebleven waren aan GERHARD CANT, Burger van Brugge, wegens 300 Ponden Vlaamsch; dat zoo ras de Graaf van Vlaanderen hem weder naar Winnendaal zal gebragt hebben, alwaar hij hoopt op halfvasten te zijn, hij niet vertrekken zal, om naar Gelderland, of naar andere gedeeltens van Duitschland te gaan, bevorens hun zekerheid voor de betaling van dat geld te geeven. Het is denkelijk, dat REINALD, te Winnendaal

(11) De Geleerde Heer GODEFROY brengt deezen brief volgens den Franſchen ſtijl een Jaar later, en wel op 129; Maar wij vermeenen, dat Graaf REINALD hier den gewoonen Gelderſchen ſtijl zal gevolgd hebben, en dat dus de brief tot 1293 behoort; 't welk ook uit het verband der zaken blijkt.

daal tegens halfvasten zal aangekomen zijn, en dat de Graaf van Vlaanderen den bovengemelden brief aan de Gelderschen schreef. Kort daar op moet hij naar Duitschland vertrokken zijn, want den 14 April, was hij bij den Keiser op den Rijksdag, en verzogt aldaar een vonnis over verscheiden Rechtzaken (*l*).

Hoe alle deeze brieven, die in de Archiven van Rijsfel berust hebben, overeen te brengen zijn, met andere brieven van dien tijd, waar bij REIMALD als in het volkoomen bewind over zijne Landen voorkomt, en daaden van Regeering uitoeffent, is ons niet wel mogelijk te beslisfen. Wij zullen hier van eenige voorbeelden opgeven. RUTGER *van den Strade*, Ridder, droeg zijn Hofstee *Stirum* genoemd *Verhelle Keushuis*, den 11 October 1290, ter leen aan Graaf REIMALD op (*m*). Den 29 July 1290 gaf Keiser RUDOLF Oostfriesland aan onzen Graaf (*n*), en den 28 October 1290 schreef de Abt van Camp aan de Abten van Oostfriesland, hem daar bij behulpzaam te zijn

(*l*) MIERIS *Tom I. p.* 551.
(*m*) *Rekenk. Alst. Reg. fol.* 101. *vsq.*
(*n*) PONTANUS *p.* 166. *en* 171.

zijn (*o*). In 't Jaar 1291. droeg HUBERT *van Boſinchem* hem op de Leenheerſchap over Cuilenburg (*p*). Als Leenheer bevestigde hij de gifte van Homerſcheim, door JOHAN Edelen Heer van Mailberg aan de Abtdije 's Grevendaal (*q*). Hij deed een uitſpraak over den Catentol te Harderwijk (*r*), en Keiſer RUDOLF vergunde hem de Macht een Stad te Staveren te bouwen (*s*). Van het Jaar 1292 zijn ons geen brieven voorgekomen. Het is wonderbaar, dat van alle de handelingen met den Graaf van Vlaanderen, en van zijn bewind alhier, geen het minſte zweemſel in de Gelderſche Archiven gevonden wordt. Het eenigſte dat daar toe eenige betrekking heeft, is de brief van Graaf REINALD den 23 November 1307 aan zijne onderzaten en gemeene luijden der Tielreweerd gegeven, waar bij hij belooft, het geld, dat zij hem geduurende vier Jaaren, tot voldoening van zijne ſchuld aan den Graaf van Vlaanderen betaald hebben, niet als een Recht

(*o*) *Rekenk. Alst. Reg. fol.* 2. *vſo.*
(*p*) MATTHÆUS *Anal. Tom III. p.* 590.
(*p*) *Arch. van Nyklooster. Copia Mibi.*
(*r*) MATTHÆUS *Anal. Tom III. p.* 466.
(*s*) PONTANUS *p.* 168.

Recht te beſchouwen, maar hen bij hunne oude vrijheden te zullen laten (*t*).

Hoe kan deeze verpanding ook beſtaan, met de genegenheid, die zich in Duitschland, in den Jaaren 1291 en 1292 opdeed, om REINALD tot de Keizerlijke waardigheid te bevorderen, (*v*); daar hij zelfs geen meester in zijn eigen land was?

Een uitſluitzel zou mogelijk zijn; dat de Graaf van Vlaanderen aan de daaden van Regeering door REINALD gepleegd, zijne toeſtemming, ingevolge het verdrag, gaf; of, dat REINALD dat verdrag alleen beſchouwde, als eene *finantieele Operatie*, waar door de opkomsten van 't Land aan zijnen Schoonvader toegewezen waren, maar hij in andere opzigten zijn gezag bleef behouden. Egter wij kunnen niet ontkennen, dat zulks door de letter van 't verdrag en door den geest dier tijden tegengeſproken wordt.

Als een gevolg van 't gezag in Gelderland door WALRAM, Heer van Valkenburg als Stadhouder geöeffend, kan men nog aanzien zijne ſchuldvorderingen op REINALD, die hem bewogen, neffens den Graaf van Loon, het beleg voor

(*t*) *Cod. dipl. agter dit deel.*
(*v*) *II Deel p.* 241.

voor het ſlot Borne te ſlaan. Keizer ADOLF kwam in 't midden; en hij beval den 29 April 1294, dat het beleg zou opgebroken worden, en dat de Graaf van Loon en de Heer van Valkenburg hunne eisſchen voor hem in Rechten tegens REINALD zouden voordragen. Teffens droeg hij op, aan den Aartsbisſchop van Keulen, den Hertog van Brabant, en de Graven van Henegouwen, Cleve, en Holland, de hand daar aan te houden, en des noods den Graaf van Gelre, in het verdedigen van zijn ſlot Borne bij te ſtaan (y).

In het behandelen der Veluwe §. 42 hebben wij gebruik gemaakt van den Brief des Graaven van Vlaanderen in 1293, en daar in gevonden, een der oudſte narigten van buitengewoone Beden of ſchattingen, en van den band tusſchen Ridders, Knapen, en Steden.

Bladz. 241.

Tot Rechtvaardiging der eisſchen, die Graaf REINALD op het Hertogdom Limburg had, moeten wij hier gewag maken van een uitſpraak den 18 July 1284, door GUIDO, Graaf van

(y) *Cod. dipl. agter dit deel.*

van Vlaanderen, en JOHAN *van Avesnes*, Graaf van Henegouwen, tusschen den Hertog van Brabant en REINALD Graaf van Gelre, na voorafgaande onderwerping, dáags te vooren, door beide partyen bezegeld, gedaan. Hier bij wordt gevonnist, dat om den Oorlog en de verschillen over het Hertogdom Limburg te eindigen, de Graaf van Gelre, geduurende zijn leven daar van in het bezit zal blijven, op denzelfden voet, als toen zijn Vrouw leefde; dat voorts alle gijzelaars zullen geslaakt worden, en dat de Leenmannen en onderzaten van beide zijden, hunne leenen en goederen wederom genieten zullen (z). Veele zoortgelijke brieven van uitspraak en onderwerping hebben wij in handen, waar van wij bij eene andere gelegenheid gewag zullen gewag maken.

Bladz. 249. *Reg.* 1.

De Huwelijksche voorwaarden tusschen Graaf REINALD en MARGRIET *van Vlaanderen*, den 21 April 1286 gesloten, bevinden zich in de Bijlagen van het Tweede Deel No. 37.

(z) *Arch. van Rysel.*

37. REINALD ontving tot medegave 50000 Ponden tournois, waer voor hij haer eene Rente van 3000 Ponden bewijst, dezelve vestigende op zijne steden Ruremonde en Venlo, en op zijne Sloten Kriekenbeek, Brem, en Kesset. Dewijl Graaf OTTO de I. in 1204, zijn eigen goed van Maestricht tot Ruremonde, te weten Ruremonde, Dirre, Glene met haer toebehooren, de Kerk van Luik had opgedragen, om van de Bisschoppen ter leen te houden (a); zo verklaarde Bisschop JAN *van Luyk* den 1. July 1286, dat REINALD, voor hem en voor mannen van Leen, in zijn' tuin te Anheye bij Namen, hulde gedaan had wegens de Stad Ruremonde, en dat hij zijne toekomende Vrouw, MARGRIET *van Vlaenderen*, daar aan geërfd (adhérité) heeft (b). Dus waren zij den 1. July noch niet getrouwd; maar in eenen brief van den 3 July komen zij te zamen, als Man en Vrouw voor, waar door de trouwdag zeer naauw kan bepaald worden.

In de Maand May 1286 zijn eenige Gelderſche Edelen borgen gebleven voor de Huwelijk-

(a) VAN BERCHEM *Mihi p.* 176.
(b) *Arch. van Ryssel.*

lijkſche Voorwaarden, den 21 April daar te voren geſlooten; onder belofte, dat indien Graaf REINALD dezelven niet volbragt, zij de zijde van den Graaf van Vlaanderen tegens hem zullen nemen. Het zal niet onaangenaam zijn de naamen der Edelen hier te vinden. WALRAM Heer van Valkenburg en Monjoije, WALRAM van Keſſel, Proost der groote Kerk van Munster, GOOSWIJN Heer van Boone, WILLEM Heer van Hornes, WILLEM Heer van Broeckhorst, GERHARD Heer van Batenburg, HENDRIK van Gelre 's Graven Broeder, HENDRIK Heer van Gennep., DIRCK Heer van Nienbeke, DIRK Heer van Keppel, WILLEM DOIJS, ARNOLD Heer van Wachtendonck, DIRK Voogd van Ruremonde GERHARD *van Kerreke*, HENDRIK-KARLE *van Gelre*, WILLEM van Tegelen, HENDRIK van Crikenbeke, WILLEM van Broeckhuijſen, GODFRIED *Berth* en GOOSWIJN *van Wilke*, Ridders. Waarſchijnelijk reeds te voren en wel Zondag na Jubilate (6 May) 1286 had de Aartsbiſchop van Keulen, Graaf REINALD vergund, om aan MARGRIET, Dochter van den Graaf van Vlaanderen, wanneer hij met haar getrouwd zal zijn, 's Jaars 4000 Leuvenſche Ponden te bewijzen op de Leengoederen, die hij van de Kerk

Kerk van Keulen hield. Van die beloofde 4000 Ponden lijftocht, zijn naderhand door Graaf REINALD, 1659 Ponden, 16 ſtuivers en 6 demers, gevestigd op Stad, Slot en Land van Gelre; en 171 Ponden 8 ſtuivers 6 deniers, op de Stad en toebehoren van Goch, en zulks in mindering der geheele ſomme, waar aan hij zijne Vrouw aanerft, volgens de wetten, en haar voor Leenman aanneemt (12). Hier van waren getuigen; WALRAM Heer van Valkenburg en Monjoye, GOOSWYN Heer van Borne, WIDLEM van Broeckhorst, FREDERIK van Meurs, GERARD van Batenburg, LUDOLF zoon van den Schenk van Nideke, JAN van Hakendale, DIRK Voogd van Ruremonde, OSTE van Borne, HENDRIK van Gelre 's Graven broeder, HENDRIK van Gelre CARELS zoon, GODFRIED van Spabeke, HENDRIK van Skine, GOOSWYN Wilkerke, en GODFRIED van Tith, Ridders, Het overige van die Lijftocht ter ſomme van 2169 Ponden 12 deniers Leuvens, is naderhand den 24 January 1287, door REINALD aan MARGRIET bewezen,

(12) *Le Comte de Gueldres reconnoit en avoir adhérité ſa femme ſelon les loix et l'avoir reçu pour homme. Arch. van Ryſel.*

zen, op den Tol van Lobith, en indien zulks niet toereikende is, geeft hij haar zijne goederen tusschen Wadum en de Maas (*f*).

Bladz. 351. *laatste regel.*

GUIDO zoon van Graaf REINALD heeft geleefd, en te Arnhem gestorven zijnde, is hij aldaar in 't Choor der Kerk begraven; ook ontving die Kerk daar voor eene stichting van 40 Ponden (*g*). Hij is zeker na zijn Grootvader den Graaf van Vlaanderen genoemd, en hij sterf in de Kindsheid. Van PHILIP hebben wij niets verders gevonden.

DE DERDE DEEL.

Bladz. 82. *reg.* 2.

In twee brieven, die Paus GREGORIUS de II. aan LEO Keiser van Constantinopolen schreef, en die te vinden zijn in de besluiten der Kerkvergadering van Nicea (*h*), geschiedt melding van

(*f*) *Arch. van Rijssel.*
(*g*) *Chron. Velense p.* 241.
(*h*) *Tom. VIII. p.* 651 *tot* 674.

van een machtig Vorst in 't Westen, SEPTETUS genoemd, die uit handen van den Paus den Doop begeerde te ontvangen. BARONIUS brengt die brieven tot 726, MURATORI tot 729, en PAGI tot 730. Die SEPTETUS is 't eenemaal onbekend; maar de toenmalige gebeurtenisſen in Friesland beſchouwende, zou men hem daar niet kunnen 't huis brengen, en veronderſtellen, dat zijn barbaarſche naam, door den Paus is verſchreven?

Bladz. 233. *reg.* 16.

Nog vindt men, dat HUBERT SCHONK van Cuilemburg, JOHANS zoon, geduurende het leven van zijnen Vader, in 1315, verzogt, met het Land te Lanxmere en Marienweerd verlijd te worden; dewijl hij onkundig was, met welk recht zijne voorouders dat bezeten hadden (*i*).

Bladz. 281. *reg.* 9.

Men verneemt uit de Hollandſche Leenregisters, dat Heer WILLEM, Heer van Hoorn en Al-

(*i*) *Gelderſch Leen Reg.*

Altena, in 1369, VASTRAED VAN GIESSEN, met verſcheiden goederen, en onder anderen met de gerichten hoog en laag 'van Poederooijen beleende. Het ſchijnt echter, dat deeze beleening geen ſtand greep, want VASTRAED wierd naderhand in 1388, door den Graaf van Oostervant, met alle de in 1369 genoemde Leenen verlijd, uitgenomen met Poederooijen, waarvan geene melding geſchiedt. Niet te min kan men waarſchijnelijk giſſen, dat Poederooijen wel eer den Heeren van Altena behoorde, en door beleening, of anderzins in andere handen geraakte.

Bladz. 329. *reg.* 15.

Tot nadere opheldering van het gezegde wegens de Heerlijkheid Dalem, moet men hier nog bijvoegen, dat de alinge Graaffchap, Heerlijkheid, en Land van Dalem, met alzulke rechten, als den Koning daar aan toebehoorden, met Landen, Cijnſen, Tiendens, Dijkſchouwen en andere gerechtigheden, door PHILIP den II, in 't Jaar 1568 aan JOACHIM HOPPERUS, voor zonderlinge diensten, als een Geldersch leen, met 15 Goudguldens te verheergewaden, geſchonken wierden. Na zijn' dood

dood is zijn zoon GREGORIUS HOPPERUS in 1578 daar mede verlijd. Zijne Weduwe ANNA *van Os*, liet zich in 1619, namens haren minderjarigen zoon JOACHIM HOPPERUS beleenen. Deeze verwekte geene Kinderen bij zijne vrouw MARIA LOUISE *van Boshuisen*, en benoemde haar bij uiterſten wille tot erfgenaam; weshalven zij in 1675 verlijd wierd, niet tegenſtaande MAXIMILIAAN *van Melle*, als naaste Leenvolger zich ook liet beleenen. JUSTUS PHILIBERT *van Spangen*, namens zijne vrouw ANNA MARIA *van Grave*, erfde in 1694 van de Weduwe HOPPERUS; en naderhand is de Heerlijkheid bij koop gekomen in 1698 aan SEVERYN PALUDAN; in 1701 aan CORNELIS *de Jong* van Ellemeet; in 1718 aan CHRISTOFFEL DINANT, door wiens verzuim in Dijkzaken, het Quartier van Nymegen in 1735 de beheering aan zich nam (*k*).

Bladz. 372. *reg.* 4.

Dat *Reſen* en *Wolferen* in handen der Cleefſche Graaven gebleven zijn, blijkt uit de huwe-

(*k*) *Gelderſch. Leen Reg. van Uitheemſche Leenen.*

welijkſche voorwaarden van DIRK, oudſten zoon van Cleve, met ELISABETH van Brabant, den 19 Maart 1233 geſlooten; waar bij onder anderen door den Graaf van Cleve, honderd Keulſche ponden 'sJaars, uit de Hove Reſſen en Wolfare, aan de bruid ten Lijftocht aangewezen worden (*l*).

Bladz. 400.

WILLEM DOYS, Ridder, was borge van Graaf REINALD, aan een Lombardhouder te 's Hertogenbosch in 1281; en in 1286 bezegelde hij mede 's Graaven Huwelijkſche Voorwaarden met MARGRIET *van Vlaanderen* (*m*).

Bladz. 428. *reg.* 11.

Tot verbetering van onze onkunde aangaande *Lakemond*, moeten wij hier bijvoegen; dat Hertog WILLEM *van Gelre* en *Cleve*, den 14 July 1539, op begeeven der Landſchap, de buurſchap *Lakemond* tot het ampt van Overbetuwe behoorende, maar die haar Kerkgang

(*l*) BUTKENS *Troph. de Br. Pr. p.* 74.
(*m*) *Arch. van Ryſſel.*

gang in 't Kerſpel Wageningen had, beneffens de buurſchap *Harten* in Veluwen-zoom, aan het Richterampt en Schependom van Nymegen gehegt heeft (*n*). SLICHTENHORST voegt daar bij, echter zonder eenig gezag aan te haalen, dat *Lakemond* weleer een Erfgoed der Heeren van den Berg was.

Bladz. 438. *not.* 60.

Zedert is ons een brief van Graaf REINALD den I. in 1307 gegeven, en in de Nederduitſche taal geſchreven, ter handen gekomen; dezelve bevindt zich in het *Codex dipl. No.* 19.

VIERDE DEEL.

Bladz. 17. *na reg.* 22.

Over de verpanding van Nymegen moeten wij hier nog bijvoegen, dat de Roomsch Koning RUDOLF, den 19 Juny 1280, het verſchil, 't welk hij met Graaf REINALD, over het ſlot en de Stad van Nymegen met haar toe-

(*n*) *Arch. van 't Hof.* SLICHTENHORST *B.* I. *p.* 104.

toebehooren had, vijf Jaaren uitſtelde, mids de Graaf zich verplichtte, hem ten dienſte te ſtaan. Deezen tijd verloopen zijnde, zou de zaak in den voorigen ſtaat blijven, ten ware de Graaf intusſchen meer gunſtbewijzen mogt verdienen. Vervolgens beloofde RUDOLF niets nieuws te zullen voornemen, ten opzichte der Landgerichten, *Judicium Provinciale*, tusſchen Rhijn en Maas, buiten Raad en Toeſtemming der Graaven van Gelre en Gulick, en der Heeren van Valkenburg en Heinsberg (e).

Bladz. 19. *reg.* 20.

De reden, waarom niemand zedert 1530, door Gelderland met *Ubbergen* beleend is, moet hier in gezogt worden; dat die Heerlijkheid eigenlijk een Cuycks leen is. De Hertogen van Gelre, het land van Cuyck aan zich gebragt hebbende, lieten alle leenen daar aan behoorende, voor hunne gewoone Leenkamer verheffen. Hertog ARNOLD ſtond Graave en het Land van Cuyck af aan CAREL Hertog van Bourgondien; maar de goederen in Gelder-

(e) KREMER *Acad. Beitr. Tom. III. p.* 131.

derland gelegen, hoewel aan Cuyck leenroerig, wierden door den Hertog van Gelre verlijd. Zelfs Hertog CAREL gaf deswegens ſcherpe beveelen, en verhinderde met kracht, dat de beleeningen elders dan bij hem gezogt wierden. Na dat Keizer CAREL zich meester van Gelderland had gemaakt; en dus de Leenen onder denzelfden Leenheer gekomen waren, ontſtond verſchil tuſſchen het Hof van Arnhem en den Amptman van Cuyck, dat door een uitſpraak van de Koningin Regente in 1545 is beſlist. Daar bij wierd verſtaan, dat alle goederen aan het Hof van Cuyck leenroerig, zonder onderſcheid in wat landen of waar ter plaatze die gelegen zijn, haar verlij aldaar zullen ontvangen. *Ubbergen* was in dat geval, en zedert wierd de verheffing te Cuyck gezogt. Het ſchijnt echter, dat CAREL VYGH (*p*), die zijn uiterſte wil in 1627 te Arnhem liet bekrachtigen, en zijn zoon CLAAS, die aldaar in 1628 wierd beleend, wegens verſchil over de Erfenis, of om andere redenen, bewogen zijn geworden, in Gelderland en niet meer te Cuyck zich te laten beleenen; en zedert is hier mede voortgevaren.

Dit

(*p*) *Leenreg. van Cuyck.*

Dit verhaal der Cuyckſche leenen kan ook toegepast worden op Maasbommel *p.* 116.

Bladz. 119. *reg.* 19.

De tocht van OTTO *van den Byland*, weduwe van ZEGER *van Broeckhuiſen*, in 1465, behoort niet hier, maar tot de Heerlijkheid van Oijen in het Overquartier, waar van een tak van het geſlacht van Broeckhuiſen den naam aangenomen heeft (*q*). Dit Oijen is leen te Cuyck.

NASCHRIFT.

Na dat dit laatſte Deel afgedrukt was, zijn wij eerst door den Heer P. VAN MUSSCHENBROEK onderrigt, dat hij den oorſpronkelijken brief van Graaf GERHARD, zoon van Gelre, over de bevrijding van die van Utrecht, op den Tol te Rynwic, in 1177 gegeven, in de Archiven der Stad Utrecht gevonden had. Hoewel dit ſtuk, door de Heeren DRAKENBURG, MIERIS en BONDAM (*r*), uitgegeven is, komt

(*q*) *Leenreg. van Cuyck.*

(*r*) DRAKENBURG *aanh. op Kerk. Oudh. p.* 298. MIERIS *Tom. I. p.* 118. *Charterb. p.* 225.

komt het ons echter niet ondienſtig voor, het zelve, van alle feilen des affchrijvers gezuiverd, hier bij te voegen: dewijl dit de oudſte oorſpronkelijke brief is, die ons van de Graaven van Gelre ter handen is gekomen, en men in de aantekeningen van BONDAM eenige zwarigheden, die opgehelderd behooren te worden, ontmoet. Wij zijn daar toe door de vriendlijkheid van den Heer VAN MUSSCHENBROEK in ſtaat geſteld.

Over de Regeering van deezen GERHARD, en de gelegenheid van Rynwic, hebben wij reeds ons gevoelen geuit (*s*). Men zal vinden, dat de Heer VAN LAAR, de onverſtaanbaare woorden zeer wel uitgelegd heeft, en dat in den brief ſtaat: *ſed negantibus eis ſtatim noſtri ſanctorum reliquias exhibebunt* (*t*).

Moeielijker is het de tegenſtrijdigheid der voorkomende Jaartallen weg te nemen. De brief is gegeven in 1177, de tiende Indictie, in het zeven-en-twintigſte Jaar der Regeering van Keizer FREDERIK, in het drie-en-twintigſte van zijn Keizerrijk, en in het drie en-twintigſte van 't Bis-

(*s*) *Tweede Deel p.* 170. *en vervolgens.*

(*t*) J. W. VAN LAAR *Specimen Academ. C. III. p.* 17.

't Bisdom van GODEFRIED. Het Jaar na Christi Geboorte, de Indictie, en het Keizerrijk van FREDERIK ſtrooken te zamen, en komen uit op 't Jaar 1177 na den 18 Juny, op welken dag in 1155, FREDERIK te Rome gekroond wierd. Maar het zeven-en-twintigſte van zijn Regeering, en het drie-en-twintigſte van GODEFRIED, vallen op 1178, zijnde FREDERIK den 5 Maart 1152 verkozen, en GODEFRIED beklom in 1156 den Biſchoppelijken Zetel. Men kan dit gebrek geenzins ten laste van den afſchrijver brengen, want alle de Jaartallen bevinden zich dusdanig in den oorſpronkelijken brief. Edog zonder bedenken neemen wij het Jaar 1177 als het juiſte Jaartal aan; dit wordt bevestigd door de Indictie en FREDERIK's Keizerrijk; het is eer mogelijk, dat de opſteller des briefs, zich in de Regeerings Jaaren, dan in 't loopend Jaar en in de Indictie zal vergist hebben. Zoortgelijke misſlagen komen menigvuldig voor. Wij brengen dus deezen brief tuſſchen den 18 Juny en den 24 September, dat de elfde Indictie begon.

De bedenking van BONDAM, over het ſlot van den brief vervalt, dewijl het gebrek der naamen van de Edele getuigen niet aan de zorgeloosheid des afſchrijvers te wijten is, door-

doordien de woorden zich in den brief bevinden, ook is een diergelijk slot wegens de getuigen niet ongewoon, gelijk men vernemen kan uit een brief van GERHARD, Bisschop van *Paderborn*, in 1154 bij *Kindlinger Munst. Beytr. T.* 3. *n.* 16. alwaar na de opnoeming der getuigen aldus volgt: *et alii plures tam Nobiles quam Ministeriales quorum nomina ponere causa brevitatis prætermisimus.*

Op deezen brief moet men nog aanmerken, dat de toenaamen der getuigen, boven de doopnaamen, in kleinder letters geschreeven zijn; echter zoo veel men merken kan, met dezelfde hand, en denzelfden inkt. De ontdekking van deezen brief was ons des te aangenaamer, daar 's Graeven zegel zich daar aan nog bevindt, hoewel ten deele afgebroken. Het is niet hangende, maar onder op den brief gedrukt; het verbeeldt een Ridder te paard, waarom de woorden — *Heinric* — *enfium.* Op het schild hoewel onduidelijk, ziet men een *bordure engrelée*, en daar in een kruis. Dus voerde HENDRIK, Graaf van Gelre, noch Mispelbloemen, noch Leeuw, en hier door wordt merkelijk bevestigd, het geen wij in het tweede Deel van dit Werk, over het willekeurige, en het niet erflijke der wapens gesteld hebben, en

hoe

hoe weinig men daar uit de eenheid der afſtamming van twee geſlachten bewijzen kan. Dit zegel als ten uiterſte belangrijk, volgt hier onder met het Diploma.

Zie hier het Diploma zelf.

In nomine ſancte et indiuidue trinitatis. quia ſolet ignorantia per ſucceſsum temporis exacta plerumque turbare negotia. cauta decreuit antiquitas. litteris informari uel roborari memoriam. ut nulla fiat in cauſis controuerſia per negligentiam. cujus rei formam ſecutus ego Gerardus comes filius domini Heinrici comitis de Gelre. notifico memorie tam preſentium quam futurorum. quia quodam tempore trajectum ueniens. a ciuibus honorifice ſusceptus ſum. qui et grauem mihi optulerunt querimoniam de cotidiana et graui exactione. que uulgo bede dicitur. quam ipſi a noſtris hominibus in Rinwich patiebantur. Quorum precibus ex ammonitione uel rogatu domini Godefridi epiſcopi et miniſterialium trajectenſis (*u*) . . . ſa-

(*u*) Alhier ſtaat zeer duidelijk *Trajectenſis*, en niet *Trajectenſium*, doch het volgende woord in de vouw is geheel

ſatisfacientes pater meus et ego. offendiculum illud in perpetuum remouimus certitudinem. fide interproſita eis preſtantes ſub hujus conſtitutionis forma. Scilicet ut naues que uulgo licht skip dicuntur. conducere non cogantur illuc uenientes niſi uelint. nec etiam ab ullis. niſi a quibus ipſi delegerint. Quod ſi nauibus Rinwic applicuerint. et incuſati fuerint quod aliorum merces ſint que conuehunt. morari non cogentur. ſed negantibus eis ſtatim nostri ſanctorum reliquias exhibebunt. in quibus ſe de objectis. expurgabunt. Et quia nonnunquam ſerui abſentibus uel ignorantibus dominis ſolent exigere panes uel uina. nec non aliarum quarumlibet rerum minuta. preſumptione temeraria. ne uel hec uel ulla ptorſus eis exactio fieri debeat decretum eſt. Hoc etiam pro pietate peticioni eorum adjectum eſt. ut non ſolum ſint in rinwic liberi. uerum in tota nostra comicia per

heel doorgeſleten; dan, daar de tusſchenruimte met het volgende woord voor geen meerder dan voor vijf letters kennelijk is, en midden uit het geſtaan hebbend woord een lang been boven uitſteekt, zoo gis ik, dat alhier zal geſtaan hebben *Ecclie* voor *Eccleſie*, het geen mij voorkomt met den zin ook het best te ſtrooken.

per tractum reni. ſub nostra protectione. firma fruantur pace. Ut autem hujus rei firma ſit conſtitutio. nec hoc apud posteros uel ſucceſores nostros ulla deleat obliuio. patris mei ſigillo que preſcripta ſunt. pater meus et ego confirmauimus. Acta ſunt hec anno dominice incarnationis M. C. LXXVII. indictione. X. anno regni domini fritherici imperatoris XXVII. imperii XXIII. Episcopatus uero domini godefridi. anno XXIII. Testes autem hujus rei ſunt. Dominus godefridus episcopus. Hildebrandus abbas eccleſie ſancti Pauli apoſtoli. Godefridus prepoſitus eccleſie ſancti Petri. Helias ſcultetus. et fratres ejus Walterus et Wernerus. Gozwinus et Sigehardus frater ejus. Giſelbertus albero. ministeriales. Hartgerus ministerialis Ludolfus. Arnoldus Gerardus de foro. Albertus et frater ejus Lambertus. Johannes de aldwic. Ex parte autem comitis. Heinricus de dudenwert. Gerardus mummo. Johannes de ſallant. Jacobus Bernardus de Ormete Gozwinus de Berent rothe Jacobus. Hildegerus de Rinwich de varnheim ſcultetus Arnhem isti fidem manu dederunt cum comite uel coram comite. in domo Thidboldi de Staden. Ista que preſcripta ſunt nulla ratione infringi.

fringi. fuerunt plures quoque hujus rei testes nobiles uiri. quos propter fastidium non ſcripſimus.

Ex autographo in Archivis Civitatis Trajectenſis Capſa C. n. 22.

CODEX DIPLOMATICUS.

I.

Graaf Balderick en Gravin Adela geeven eenige waschtinſige aan 't Klooster Ziflick tusſchen 1014 en 1020 (a).

In nomine ſanctæ & indiuiduæ trinitatis omnibus ſacro baptismate delibutis preſentibus & futuris notum ſit. Quod ego Baldricus comes de dei timore & eterna retributione mecum cogitans communi contectalis meæ Athalæ cometisſæ conſenſu, atque conſilio, XII uiros proprii iuris Duethekinum, Sahſonem, Geronem, Baldonem, Hecilinum, Reinconem, Duethekinum, Richeronem, Ecelinum, Richeronem, Wolfhartum, Hegeronem, de cætero grege clientum meorum elegi, Ipſos ſimul die qua a beatiſſimo

(a) Keizer HENDRIK II. is den 6 Juny 1002 te *Mentz* verkooren, en den 8 September daar aan volgende te *Aken* gekroond. Eerst den 24 February 1014 ontving hij te *Romen* de Keizerlijke Kroon; en dewijl hij in deezen brief *Imperator* genoemd wordt, is dezelve na dien dag gegeven. Graaf BALDERICK ſtierf op 't laatst van 1030, en Aartsbisſchop HERIBERTUS, dat zelfde jaar; Hier door wordt het tijdperk, wanneer deeze brief gegeven is, bepaald; zelfs hebben wij redenen het jaartal van 1014 aan te nemen.

A

simo ac sanctissimo Herebertho coloniensis ecclesiæ protopresule monasterium a me deo fauente in Saflicka constructum est dedicatum, cum beneficiis quibus inposessederant ad altare sancti Martini confessoris christi coram multa plebe clericorum atque laicorum manu mea tradidi. Eo tenore & ratione ut annis singulis in festiuitate prefati confessoris ad altare duos denarios aut de cera pondus totidem denariorum persoluant. Quod optimum in substantiis habeant suis post obitum uitæ ad prædictum monasterium tradant. Sic filii ac filiæ eorum omnibus diebus vitæ suæ & tota posteritas eundem censum sese persoluere sciant. Postea diuina ammonitus prouidentia, et simul Athala comitissa dei amore compuncta cæteros clientes . . . . . uiros scilicet et mulieres ac pedissequas filios et filias cunctamque progeniem eadem lege et ratione prius memoratum ad monasterium condonauimus. Uoluntatem uero secundum nostram ut hæc firma et indiuidua in æuum permaneant hanc kartulam omni deuotionis studio inscribi fecimus. Si quis uero quod absit diabolico errore stimulatus heredum uel proheredum meorum seu quælibet extranea aut obposita persona hanc traditionem infringere uel mutare studuerit, Iram dei omnipotentis et sancti Martini atque omnium sanctorum, si non resipiscat, statim incurrat, et ab introitu sanctæ dei æcclesiæ anathematisatus se expelli agnoscat. Facta sunt hæc sub temporibus inuictissimi imperatoris Henrici, reuerentissimo archiepiscopo Hereberthо colonensis æcclesiæ monarchiam regente me ipso. Baldrico saflicensis æcclesiæ aduocato atque defensore

fore (b) et post obitum uitæ meæ nullum habeant aduocatum preter archiepiscopum.

Aan deezen brief bevindt zig geen zegel, maar daar onder ſtaat een Monogramma op Tab. a. No. 3. te vinden.

Ex autographo nitid.

I I.

Keizer Hendrik III. geeft Grobbendonck aan den Waldgraaf van het Rykswald. 26 May 1040.

In nomine ſancte et indiuidue trinitatis. Henricus diuina fauente clementia Rex. Regie dignitatis officium eſt pauperum indigentiis de bonis nobis diuinitus concesſis ſubuenire eisque eterna pro mercede ſinum noſtre largitatis aperire. Quapropter omnibus ſancte dei eccleſie fidelibus et nostris tam preſentibus quam futuris notum fieri uolumus, quod nos: pro dō, animeque Patris nostri bone memorie H. Imperatoris remedio, nostreque ſalutis ſtabilitate, ſindico nostro

(b) De volgende woorden zijn door een' andere hand, en met een bleeker inkt als 't overige des briefs geſchreven, hoewel de letters nagemaakt zijn. Een bedrog der Monniken, om zig het gezag der *Advocati* te onttrekken.

noſtro forestario unum manſum in uilla nomine Groesbeeck, cum omnibus ſuis pertinentiis, uidelicet areis, edificiis, campis, pratis, pascuis cultis et incultis, diuiſis et indiuiſis, aquis et aquarum decurſibus, exitibus et redditibus noſtra preceptali auctoritate tranſferendo de noſtro iure et proprietate in ſuum ius et auctoritatem concedemus et donamus eo ſcilicet tenore, ut predicto ſindico deinceps habeat potestatem et licentiam tenendi, poſſidendi, vendendi, commutandi uel pro anima iudicandi, ſeu quidquid ſibi placuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut hoc certius credatur hanc paginam inde inſcriptam manu propria roborantes ſigillo noſtro iuſſimus inſigniri. Signum domini Henrici tertii Regis inuictiſſimi. Theodoricus Cancellarius uice Gasdonis Archicancellarii recognoui. Data VII Kal. Junii Anno dominice incarnationis M. XL. Indictione VIII. Anno autem domini Henrici tertii ordinationis XIII. Regni I. acta.

Ex Copia authentica in Arch. Curiæ ſuprémæ Gelren.

III.

Burchard Biſchop van Utrecht, geeft de Kerk van Limben aan 't Capittel van St. Marie: 1108.

In nomine ſanctæ et indiuiduæ trinitatis, et in honore ſanctæ et glorioſæ virginis dei genetricis marie. No-

Notum ſit omnibus chriſti fidelibus. tam futuri temporis quam preſentis. Quod ego Burchardus dei gratia Traiectenſis æccleſiæ epiſcopus, tradidi æccleſiam Limben (*a*) cum omnibus appenditiis eius ad altare beatæ Marie per manus comitis Gerhardi eiusdem æccleſiæ aduocati, liberam a circatu et ab omni iure episcopali ſperans ſanctæ dei genetricis patrocinium cum episcopo Chuonrado meo predecesſore eiusdem loci fundatore me habiturum. Tradidi autem hanc æccleſiam in fratrum perpetuam potestatem ut ſecundum eorum inſtitutionem habeant inde perpetuam conſolationem. Et ut huius traditionis meæ auctoritas ſtabilis et inconuulſa permaneat, hanc eandem banno meo confirmaui et hac carta ſigilli mei impreſſione ſignata corroboravi. Si quis autem hanc traditionem uiolare temptaverit, anathema ſit. Et hi idonei teſtes affuerunt. Ruodolfus, Herimannus, Godeboldus, Odalricus, Lutthardus prepoſiti. Adalbertus, Trabertus, Wicmannus, Herimannus decani. Lambertus magiſter, Altetus, Plitgerus, Adaluinus, Hahaco, Ruodolfus, Euerhardus, Landekinus, Heinricus, Ratolfus, Tietboldus, Eilgerus, Merolo, Francho, Gebehardus, Folmarus canonici. Florentius, Otto, Heinricus, Dietricus, Willelmus, Yaſtradus, Wilhelmus liberi. Talo, Ansfridus, Gerfridus, Ansfridus, Luttbertus, Giſilbertus ſeruientes. Acta eſt publice hæc traditio anno dominicæ incarnationis M. C. VIII. Indictione prima, ſacro ſanctæ

(*a*) Deeze plaats wordt thans Limmen genoemd, en ligt in Kennemerland. *Zie* VAN RHYN. *Oudh. van Kennemerland p.* 544.

ſanctæ romanæ eccleſiæ venerabili papa Paſcali preſidente. Regnante quinto Henrico anno regni ejus III. Epactus domini Burchardi VIII.

Onder aan den brief is gedrukt een wit zegel, te vinden by Mieris Bisſch. Munten Tab. II. No. 4.

Ex autographo in Arch. Eccleſiæ B. Mariæ Traiect.

IV.

Frederik Aartsbisſchop van Keulen, ruild Meregelpe tegens tinſen in Maas en Waal met de Kerk van Ziflick 1117.

In nomine ſanctæ et individuæ trinitatis. Fridericus dei gratia ſanctæ coloniensis eccleſiæ archiepiſcopus. Sciant omnes noſtri in chriſto ſucceſſores cunctique fideles, tam poſteri quam preſentes, quod ab eccleſia ſebliceniſe montem illum, qui dicitur meregelpe acquiſiuimus, nobisque ſingulariter in dominicatum effecimus, et monentibus amicis noſtris eccleſiæ fidelibus, et petente Litardo eiusdem eccleſiæ prepoſito, fratribus cenſum eccleſiarum quæ ſitæ ſunt inter walum et moſam de quarto in quartum ſemper annum nobis perſoluendum tradidimus, ut ſicut nobis eatenus, ita deinceps perſoluatur ſine omni contradictione ipſis fratribus, quatinus in recur-

cursu quarti anni hoc ad uestitum suum fratres recipiant et pro predicti montis commutatione, et pro nostra, et predecessorum, siue successorum nostrorum, æterna retributione. Duabus siquidem ecclesiis exceptis trumele et nisterka, quæ xanctensi seruiunt congregationi, reliquid omnis beato Martino sebliensis cœtus patrono transcripsimus, ita ut de eodem ecclesiarum censu dimidia marca singulis annis ad refectionem fratrum prouideatur, proximo die post festiuitatem omnium sanctorum in commemoratione omnium predecessorum nostrorum. Cum uero et nos uiam uniuersæ carnis ingressi fuerimus eadem refectio ad diem nostræ depositionis anniuersarium transferatur, et in perhenni memoria tam nostri quam predecessorum et successorum nostrorum in orationibus fratrum et solempniis missarum hoc institutum teneatur, quod ex caritate ordinauimus, et testamenti astipulatione, nostrique sigilli impressione corroboravimus. Si autem aliquis temerarius hoc casſare presumpserit, vel impensa fratribus subtraxerit, collata beato Petro ligandi potestate hunc ligamus, et domini papæ Pascalis, nostraque auctoritate anathematis sententia nisi resipuerit, et fratribus satisfecerit, dampnamus. Actum autem et confirmatum est hoc a nobis in eadem ecclesia anno dominicæ incarnationis M. C. XVII. Indictione. X. Anno etiam cathedræ archiepiscopatus nostri, XVIII. presentibus et consentientibus nostris hominibus ecclesiæ fidelibus, quorum nomina in huius rei confirmatione subnotari decreuimus, Johannes præpositus sancti petri, Heinricus decanus eiusdem ecclesiæ, Herimannus præpositus xanctensis ecclesiæ, Theodericus præpositus sanctæ Mariæ,

Eggebertus præpoſitus ſancti Seuerini, Theodericus advocatus ſebliceńſis æccleſiæ, Gerhardus comes de Gelleren et filius eius Gerhardus, Tedericus de Gladebach.

Onder aan den brief is gedrukt een groot rond zegel in wit wasch, verbeeldende een zittende geestelyke perſoon, bloodshoofds, houdende een gekroonden ſtaf in zyn regter, en een boek in zyn linker hand, met een omſchrift. *Fritheri-cus. di. grat. colonienſis archiepiſc.*

Ex auctographo mihi.

V.

Frederik Aartsbisſchop van Keulen, bevestigt den Bisſchopshof aan de Kerk van Ziflick, 1117.

In nomine ſanctæ et indiuiduæ trinitatis. Fridericus dei gratia ſanctæ colonienſis æccleſiæ archiepiscopus. Notum eſſe cupimus tam futuris quam preſentibus, quod beatæ memoriæ predeceſſor noſter Anno ſecundus venerabilis archiepiſcopus pro æterna rettributione et oratione fratrum æccleſiæ ſebliccenſis, curiam in loco eodem eisdem fratribus tradidit, ea condicione ut nullius niſi fratrum diſpoſitioni ſeruiret. Quia autem in eadem curia plerumque ouluntatem prepoſitorum et prebendæ defectum immoderate fratres per-

pes-

pesſi ſunt, nos fratrum condolentes miſeriæ, totius prioratus, intercesſione, et conſilio, hanc tradionem renouauimus, ut eadem curia per omnia ſolis fratribus ſeruiat, in agris, areis, pratis, ſiluis, pascuis, cultis, et incultis, piscinis, molendinis. Si quis autem diabolico quod abſit irretitus inſtinctu hanc traditionem infringere temptaverit, collata beato petro poteſtate, dominique papæ Pascalis, et noſtra auctoritate, uerbo anathematis dampnatum ſe agnoscat niſi reſipuerit et fratribus et æccleſiæ ſatisfecerit. Hæc autem facta ſunt anno incarnationis dominicæ M. C. XVII. Indictione. X. Heinrico quarto imperatore, Episcopatus uero noſtri anno XVIII. Tederico aduocato, iſtis teſtibus. Johannes ſancti petri prepoſitus, Heinricus eiusdem æccleſiæ dekanus, Herimannus xanctenſis prepoſitus, Letardus prepoſitus, Godefridus dux, Fridericus comes amesberg, Arnoldus de cliue, Heinricus comes de ſutuene.

't Zegel onder aan deezen brief gedrukt, is het zelfde als aan den voorgaanden.

Ex autographo mihi.

VI.

Biſchop Andreas van Utrecht, geeft de novalia tuſſchen Maurick, Ravenswade, Ryswyck en Zoelen, aen 't Capittel van Oudmunſter. 1139.

In nomine domini. Ego Andreas Eccleſie Traiectenſis ſuperhabundanti gratia dei humilis miniſter apud me ſignatum habens calicem aque pro Chriſto datum non perire, ſtatui prodeſſe miniſtris eius pro poſſe meo. Omnis ergo generis decimas et cenſum noualium que interiacent Meldrike ab oriente et Rauenswade ab occidente, Riswich a ſeptentrione et Soule a meridie, omnium illorum noualium decimas et cenſum canonicis ſancti ſaluatoris in Traiecto pro remedio anime mee contradidi. Exceptionem autem in hoc donatiuo feci aliquam, ſic uidelicet, quod conſenſu fratrum et noſtro, Prepoſitus eorum Themo decimam trium manſorum extremorum uerſus Rauenswade miniſtro ſuo Aroni impheodauit, eo quod ipſe iuris ſui aliquid in predicto nouali eſſe proclamaret, hacque compoſicione media, idem Aro conſentaneus huic traditioni, ſimul et testis absque rebellione fuit, hecque donatiua lege tali prememoratis fratribus aſſignaui et dedi, ut ipſi per diſpenſatores fideles quidquid exinde fructuum prouenerit annis ſingulis colligant et ſiue ſit illud plus minuſue ad cotidianas refectiones in communi loco communiter accipiant, inferioris et ſuperioris iunioris et prouecti-

uectioris in participatione huius ſtipendii nulla ſit differentia, ſed et qui cum aliis in communi refectionis loco hac mia comi quacunque cauſa omiſerit nullam partem extra predictam conuerſionem accipiet, exceptis per omnia tantum his qui manifeste ſunt infirmi uel minuti quibus hac cauſa abſentibus ſi Traiecti ſunt, partem ſuam ceteris contentibus parem dispenſari precipimus. De cetero cum iuſtum ſit ut unum quemque opera ſua conſequantur, hoc quoque predictis canonicis iniungimus, ut quotiens conuenit et ratio temporum ſinit mei et Prepoſiti Themonis dum uixerimus et post ubi rebus humanis excesſerimus, in miſſis ſuis oratione ſpeciali, ſed et in canone meminerint, ſemper, quippe gratia dei pereunte et ſubſequente ipſe plurimum ad hoc commodum eorum laborauit. Ego autem perfeci in Domino. Et ne quis huic dono uel diſtinctionibus predictis obuias manus iniiciat anathema maranatha facimus omnibus qui faciunt aut fauentibus conſentiunt aut preſentes loco ſuo non defendunt. Geſta ſunt autem hec Anno unigeniti dei incarnati M. C. XXXVIIII. Indictione II. Anno Epiſcopatus mei XII. Anno uero I. Regni Conradi III. Preſentibus his testibus Prepoſitis Hartberto ſancti Martini, Themone ſancti Saluatoris, Alberone ſancti Petri, Conrado Thielenſi. Decanis. Lutberto ſancti Martini, Lutberto ſancti Petri, Anſcelmo ſancti Johannis, Arnoldo beate Matris. Canonicis. Reimaro, Joanne, Hasrakone, Erkenboldo, Ottone, Anscelino, Ingelberto, Fraberto, Rudolfo, et clero Traiectenſi propemodum uniuerſo. Liberis. Hugone Aduocato, Godefrido Comite, Herimanno fratre eius, Adam,

Dein-

simo ac sanctissimo Herebertho coloniensis ecclesiæ protopresule monasterium a me deo fauente in Saflick æ constructum est dedicatum, cum beneficiis quibus inposſederant ad altare sancti Martini confessoris christi coram multa plebe clericorum atque laicorum manu mea tradidi. Eo tenore & ratione ut annis singulis in festiuitate prefati confessoris ad altare duos denarios aut de cera pectum totidem denariorum persoluant. Quod optimum in substantiis habeant suis post obitum uitæ ad prædictum monasterium tradant. Sic filii ac filiæ eorum omnibus diebus vitæ suæ & tota posteritas eundem censum sese persoluere sciant. Postea diuina ammonitus prouidentia, et simul Athala comitissa dei amore compuncta cæteros clientes . . . . . uiros scilicet et mulieres ac pedissequas filios et filias cunctamque progeniem eadem lege et ratione prius memoratum ad monasterium condonauimus. Voluntatem uero secundum nostram ut hæc firma et indiuisa in æuum permaneant hanc kasulam omni deuotionis studio inscribi fecimus. Si quis uero quod absit diabolico errore stimulatus heredum uel proheredum meorum seu quælibet extranea aut obposita persona hanc traditionem infringere uel mutare studuerit, Iram dei omnipotentis et sancti Martini atque omnium sanctorum, si non resipiscat, statim incurrat, et ab introitu sanctæ dei æcclesiæ anathematisatus se expelli agnoscat. Facta sunt hæc sub temporibus inuictissimi imperatoris Henrici, reuerentissimo archiepiscopo Hereberto colonienſis æcclesiæ monarchiam regente me ipso. Baldrico saflicensis æcclesiæ aduocato atque defensore

sore (b) et post obitum uitæ meæ nullum habeant aduocatum preter archiepiscopum.

Aan deezen brief bevindt zig geen zegel, maar daar onder ſtaat een Monogramma op Tab. a. No. 3. te vinden.

Ex autographo nobis.

I I.

Keizer Hendrik III. geeft Grobbendonck aan den Waldgraaf van het Rykswald. 26 May 1040.

In nomine ſancte et indiuidue trinitatis. Henricus diuina fauente clementia Rex. Regie dignitatis officium eſt pauperum indigentiis de bonis nobis diuinitus conceſſis ſubuenire eisque eterna pro mercede ſinum noſtre largitatis aperire. Quapropter omnibus ſancte dei eccleſie fidelibus et nostris tam preſentibus quam futuris notum fieri uolumus, quod nos pro dō, animeque Patris nostri bone memorie H. Imperatoris remedio, noſtreque ſaluis ſtabilitate, fiſcico noſtro

(b) De volgende woorden zijn door een andere hand, en met een bleeker inkt als 't overige des briefs geſchreven, hoewel de letters nagemaakt zijn. Een bedrog der Monniken, om zig het gezag der *Advocati* te onttrekken.

noſtro forestario unum manſum in uilla nomine Groesbeeck, cum omnibus ſuis pertinentiis, uidelicet areis, edificiis, campis, pratis, pascuis cultis et incultis, diviſis et indiviſis, aquis et aquarum decurſibus, exitibus et redditibus noſtra preceptali auctoritate transferendo de noſtro iure et proprietate in ſuum ius et auctoritatem concedemus et donamus eo ſcilicet tenore, ut predicto ſindico deinceps habeat potestatem et licentiam tenendi, poſſidendi, vendendi, commutandi uel pro anima iudicandi, ſeu quidquid ſibi placuerit faciendi, omnium hominum contradictione remota. Et ut hoc certius credatur hanc paginam inde inſcriptam manu propria roborantes ſigillo noſtro iuſſimus inſigniri. Signum domini Henrici tertii Regis inuictiſſimi. Theodoricus Cancellarius uice Gasdonis Archicancellarii recognoui. Data VII Kal. Junii Anno dominice incarnationis M. XL. Indictione VIII. Anno autem domini Henrici tertii ordinationis XIII. Regni I. acta.

Ex Copia authentica in Arch. Cariæ ſupremæ Gelren.

III.

Burchard Biſchop van Utrecht, geeft de Kerk van Limben aan 't Capittel van St. Marie: 1108.

In nomine ſanctæ et indiuiduæ trinitatis, et in honore ſanctæ et glorioſæ virginis dei genetricis marie. No-

Notum ſit omnibus chriſti fidelibus tam futuri temporis quam preſentis. Quod ego Burchardus dei gratia Traiectenſis æccleſiæ episcopus, tradidi æccleſiam Limben (*a*) cum omnibus appenditiis eius ad altare beatæ Marie per manus comitis Gerhardi eiusdem æccleſiæ aduocati, liberam a circatu et ab omni iure episcopali ſperans ſanctæ dei genetricis patrocinium cum episcopo Chuonrado meo predecesſore eiusdem loci fundatore me habiturum. Tradidi autem hanc æccleſiam in fratrum perpetuam potestatem ut ſecundum eorum inſtitutionem habeant inde perpetuam conſolationem. Et ut huius traditionis meæ auctoritas ſtabilis et inconuulſa permaneat, hanc eandem banno meo confirmaui et hac carta ſigilli mei impreſſione ſignata corroboravi. Si quis autem hanc traditionem uiolare temptaverit, anathema ſit. Et hi idonei teſtes affuerunt. Ruodolfus, Herimannus, Godeboldus, Odalricus, Lutthardus prepoſiti. Adalbertus, Trabertus, Wicmannus, Herimannus decani. Lambertus magister, Altetus, Plifgerus, Adaluinus, Hahaco, Ruodolfus, Euerhardus, Landekinus, Heinricus, Ratolfus, Tietboldus, Eilgerus, Merolo, Francho, Gebehardus, Folmarus canonici. Florentius, Otto, Heinricus, Dietricus, Willelmus, Yaſtradus, Wilhelmus liberi. Talo, Ansfridus, Gerfridus, Ansfridus, Luttbertus, Giſilbertus ſeruientes. Acta eſt publice hæc traditio anno dominicæ incarnationis M. C. VIII. Indictione prima, ſacro

ſancte

(*a*) Deeze plaats wordt thans Limmen genoemd, en ligt in Kennemerland. *Zie* VAN RHYN. *Oudh. van Kennemerland p.* 544.

hoe weinig men daar uit de eenheid der afſtamming van twee geſlachten bewijzen kan. Dit zegel als ten uiterſte belangrijk, volgt hier onder met het Diploma.

Zie hier het Diploma zelf.

In nomine ſancte et indiuidue trinitatis. quia ſolet ignorantia per ſucceſsum temporis exacta plerumque turbare negotia. cauta decreuit antiquitas. litteris informari uel roborari memoriam. ut nulla fiat in cauſis controuerſia per negligentiam. cujus rei formam ſecutus ego Gerardus comes filius domini Heinrici comitis de Gelre. notifico memorie tam preſentium quam futurorum. quia quodam tempore trajectum ueniens. a ciuibus honorifice ſusceptus ſum. qui et grauem mihi optulerunt querimoniam de cotidiana et graui exactione. que uulgo bede dicitur. quam ipſi a noſtris hominibus in Rinwich patiebantur. Quorum precibus ex ammonitione uel rogatu domini Godefridi epiſcopi et miniſterialium trajectenſis (*u*) . . . ſa-

(*u*) Alhier ſtaat zeer duidelijk *Trajectenſis*, en niet *Trajectenſium*, doch het volgende woord in de vouw is geheel

ſatisfacientes pater meus et ego. offendiculum illud in perpetuum remouimus certitudinem. fide interprofita eis preſtantes ſub hujus conſtitutionis forma. Scilicet ut naues que uulgo licht skip dicuntur. conducere non cogantur illuc uenientes niſi uelint. nec etiam ab ullis. niſi a quibus ipſi delegerint. Quod ſi nauibus Rinwic applicuerint. et incuſati fuerint quod aliorum merces ſint que conuehunt. morari non cogentur. ſed negantibus eis ſtatim nostri ſanctorum reliquias exhibebunt. in quibus ſe de objectis expurgabunt. Et quia nonnunquam ſerui abſentibus uel ignorantibus dominis ſolent exigere panes uel uina. nec non aliarum quarumlibet rerum minuta. preſumptione temeraria. ne uel hec uel ulla ptorſus eis exactio fieri debeat decretum eſt. Hoc etiam pro pietate peticioni eorum adjectum eſt. ut non ſolum ſint in rinwic liberi. uerum in tota nostra comicia

per

heel doorgeſleten; dan, daar de tusſchenruimte met het volgende woord voor geen meerder dan voor vijf letters kennelijk is, en midden uit het geſtaan hebbend woord een lang been boven uitſteekt, zoo gis ik, dat alhier zal geſtaan hebben *Ecclie* voor *Eccleſie*, het geen mij voorkomt met den zin ook het best te ſtrooken.

hoe weinig men daar uit de eenheid der afſtamming van twee geſlachten bewijzen kan. Dit zegel als ten uiterſte belangrijk, volgt hier onder met het Diploma.

Zie hier het Diploma zelf.

In nomine ſancte et indiuidue trinitatis. quia ſolet ignorantia per ſucceſsum temporis exacta plerumque turbare negotia. cauta decreuit antiquitas. litteris informari uel roborari memoriam. ut nulla fiat in cauſis controuerſia per negligentiam. cujus rei formam ſecutus ego Gerardus comes filius domini Heinrici comitis de Gelre. notifico memorie tam preſentium quam futurorum. quia quodam tempore trajectum ueniens. a ciuibus honorifice ſusceptus ſum. qui et grauem mihi optulerunt querimoniam de cotidiana et graui exactione. que uulgo bede dicitur. quam ipſi a noſtris hominibus in Rinwich patiebantur. Quorum precibus ex ammonitione uel rogatu domini Godefridi epiſcopi et miniſterialium trajectenſis (*u*) . . . ſa-

(*u*) Alhier ſtaat zeer duidelijk *Trajectenſis*, en niet *Trajectenſium*, doch het volgende woord in de vouw is geheel

ſatisfacientes pater meus et ego. offendiculum illud in perpetuum remouimus certitudinem. fide interproſita eis preſtantes ſub hujus conſtitutionis forma. Scilicet ut naues que uulgo licht skip dicuntur. conducere non cogantur illuc uenientes niſi uelint. nec etiam ab ullis. niſi a quibus ipſi delegerint. Quod ſi nauibus Rinwic applicuerint. et incuſati fuerint quod aliorum merces ſint que conuehunt. morari non cogentur. ſed negantibus eis ſtatim nostri ſanctorum reliquias exhibebunt. in quibus ſe de objectis. expurgabunt. Et quia nonnunquam ſerui abſentibus uel ignorantibus dominis ſolent exigere panes uel uina. nec non aliarum quarumlibet rerum minuta. preſumptione temeraria. ne uel hec uel ulla ptorſus eis exactio fieri debeat decretum eſt. Hoc etiam pro pietate peticioni eorum adjectum eſt. ut non ſolum ſint in rinwic liberi. uerum in tota nostra comicia

per

heel doorgeſleten; dan, daar de tusſchenruimte met het volgende woord voor geen meerder dan voor vijf letters kennelijk is, en midden uit het geſtaan hebbend woord een lang been boven uitſteekt, zoo gis ik, dat alhier zal geſtaan hebben *Ecclie* voor *Eccleſie*, het geen mij voorkomt met den zin ook het best te ſtrooken.

per tractum reni. ſub nostra protectione. firma fruantur pace. Ut autem hujus rei firma ſit conſtitutio. nec hoc apud posteros uel ſucceſores nostros ulla deleat obliuio. patris mei ſigillo que preſcripta ſunt. pater meus et ego confirmauimus. Acta ſunt hec anno dominice incarnationis M. C. LXXVII. indictione. X. anno regni domini fritherici imperatoris XXVII. imperii XXIII. Episcopatus uero domini godefridi. anno XXIII. Testes autem hujus rei ſunt. Dominus godefridus episcopus. Hildebrandus abbas eccleſie ſancti Pauli apoſtoli. Godefridus prepoſitus eccleſie ſancti Petri. Helias ſcultetus. et fratres ejus Walterus et Wernerus. Gozwinus et Sigehardus frater ejus. Giſelbertus albero. ministeriales. Hartgerus Ludolfus. Arnoldus Gerardus. Albertus et frater ejus Lambertus. Johannes. Ex parte autem comitis. Heinricus. Gerardus. Johannes. Jacobus Bernardus Gozwinus Jacobus. Hildegerus. isti fidem manu dederunt cum comite uel coram comite. in domo Thidboldi de Staden. Ista que preſcripta ſunt nulla ratione infringi.

fringi. fuerunt plures quoque hujus rei testes nobiles uiri. quos propter fastidium non ſcripſimus.

Ex autographo in Archivis Civitatis Trajectenſis Capſa C. n. 22.

VI.

Biſchop Andreas van Utrecht, geeft de novalia tuſſchen Maurick, Ravenswade, Ryswyck en Zoelen, aen 't Capittel van Oudmunſter. 1139.

In nomine domini. Ego Andreas Eccleſie Traiectenſis ſuperhabundanti gratia dei humilis miniſter apud me ſignatum habens calicem aque pro Chriſto datum non perire, ſtatui prodeſſe miniſtris eius pro poſſe meo. Omnis ergo generis decimas et cenſum noualium que interiacent Meldrike ab oriente et Rauenswade ab occidente, Riswich a ſeptentrione et Soule a meridie, omnium illorum noualium decimas et cenſum canonicis ſancti ſaluatoris in Traiecto pro remedio anime mee contradidi. Exceptionem autem in hoc donatiuo feci aliquam, ſic uidelicet, quod conſenſu fratrum et noſtro, Prepoſitus eorum Themo decimam trium manſorum extremorum uerſus Rauenswade miniſtro ſuo Aroni impheodauit, eo quod ipſe iuris ſui aliquid in predicto nouali eſſe proclamaret, hacque compoſicione media, idem Aro conſentaneus huic traditioni, ſimul et testis absque rebellione fuit, hecque donatiua lege tali prememoratis fratribus aſſignaui et dedi, ut ipſi per diſpenſatores fideles quidquid exinde fructuum prouenerit annis ſingulis colligant et ſiue ſit illud plus minuſue ad cotidianas refectiones in communi loco communiter accipiant, inferioris et ſuperioris iunioris et prouecti-

fectionis in participatione huius stipendii nulla sit differentia, sed et qui cum aliis in communi refectionis loco hac mia comi quacunque causa omiserit nullam partem extra predictam conuersionem accipiet, exceptis per omnia tantum his qui manifeste sunt infirmi uel minuti quibus hac causa absentibus si Traiecti sunt, partem suam ceteris contentibus parem dispensari precipimus. De cetero cum iustum sit ut unum quemque opera sua consequantur, hoc quoque predictis canonicis iniungimus, ut quotiens conuenit et ratio temporum finit mei et Prepositi Themonis dum uixerimus et post ubi rebus humanis excesserimus, in missis suis oratione speciali, sed et in canone meminerint, semper, quippe gratia dei pereunte et subsequente ipse plurimum ad hoc commodum eorum laborauit. Ego autem perfeci in Domino. Et ne quis huic dono uel distinctionibus predictis obuias manus iniiciat anathema maranatha facimus omnibus qui faciunt aut facientibus consentiunt aut presentes loco suo non defendunt. Gesta sunt autem hec Anno unigeniti dei incarnati M. C. XXXVIIII. Indictione II. Anno Episcopatus mei XII. Anno uero I. Regni Conradi III. Presentibus his testibus Prepositis Hartberto sancti Martini, Themone sancti Saluatoris, Alberone sancti Petri, Conrado Thielensi. Decanis. Lutberto sancti Martini, Lutberto sancti Petri, Anselmo sancti Johannis, Arnoldo beate Matris. Canonicis. Reimaro, Joanne, Hasrakone, Erkenboldo, Ottone, Anscelino, Ingelberto, Fraberto, Rudolfo, et clero Traiectensi propemodum uniuerso. Liberis. Hugone Aduocato, Godefrido Comite, Herimanno fratre eius, Adam,

Dein-

premissa non procurauimus et fecimus per omnia et dicti Decanus et Capitulum exinde sustinuerint dampnum hoc eis fideliter promittimus integraliter restituere et procul dubio restituemus. Presentium testimonio litterarum. Datum Anno Domini M. CC. septuagesimo primo in die beate Agathe virginis.

Ex autographo in Arch. Eccl. Metrop. Traiect. Capsa 66. No. 2.

XII.

Reinald Graaf van Gelre doet afstand van de Leenheerschap over goederen te Schalkwyk, ten behoeve van 't Dom Capittel 1 April 1272.

Reinaldus Comes Gelriensis omnibus presentia visuris et audituris salutem et cognoscere veritatem. Ad uniuersitatis vestre noticiam volumus peruenire, quod pure et libere damus et resignamus in perpetuum venerabilibus viris decano et capitulo maioris ecclesie traiectensis proprietatem et omne ius quod habere videbamur in superiori manso de duobus mansis quos Alphardus de Wuluen famulus a nobis tenebat in feodo iacentibus in Scalcwic immediate iuxta mansum Abbatis et conuentus sancti Pauli traiectensis, iure proprietario possidendum. Ut autem hec rata et firma permaneant in perpetuum, dedimus presens scriptum nostro roboratum sigillo in fortius testimonium

nium et munimen. Datum et actum Anno Domini M. CC. ſeptuageſimo ſecundo in Kalendas Aprilis.

Aan den brief hangt aan een perkamenten ſtaert, een zegel te vinden op Tab. 2. No.

Ex autographo in Arch. Metrop. Traiect. Capſa 66. No. 3.

XIII.

Reynald Graaf van Gelre en Hertog van Limburg, beveſtigt den Proost van S. Jan te Utrecht, in de Kerkgifte van Wageningen. 12 May 1280

Nos Reynaldus Comes Gelriæ et Dux Limburgenis univerſis præſentia viſuris notum facimus et tenore præſentium profitemur, quod nos recognoscimus Dominum Præpoſitum Wilhelmum Archidiaconum Eccleſiæ S. Johannis in Traiecto nunc et ſuos ſucceſſores habere ius preſentandi in Oppido novo de Eccleſia de Wageningen, ſicut de Eccleſia de Wageningen in monte a tempore cuius non extat memoria conſtituta. Et ut hæc firma permaneant et a posteris infirmari non valeant, præſentem litteram prædicto Wilhelmo Præpoſito ac ſuis ſucceſſoribus absque omni ſcrupulo et contradictione ſucceſſorum nostrorum qualibet non obſtante, nostro ſigillo contulimus

ſigillatam. Datum Anno Domini M. CCC. LXXX. ſabbato post Dominicam Miſericordia domini.

Ex Autographo in Arch. Eccl. S. Johannis Traject.

XIV.

Sifridus Aartsbisſchop van Keulen bevestigt, de denarii cathedratici in Maas en Waal, aan 't Capittel van Ziflick. 26 Juny 1293.

Sifridus dei gratia ſancte colonienſis eccleſie Archiepiscopus, ſacri imperii per Ytaliam Archicancellarius, dilecto in Chriſto Theſaurario Eccleſie Zanctenſis, ſalutem in domino. Auctoritate preſentium tibi committimus quatenus Rectores Eccleſiarum infra Moſam et Walum morantes Capitulo Eccleſie Zeſlicenſis ad denarios cathedratici de quarto in quartum annum nomine nostro et eccleſie nostre obligatos, ad ſatisfaciendum eidem capitulo de denariis dicti cathedratici per eccleſiasticam cenſuram compellas. Datum apud Nouimagium anno incarnationis domini M. CC. nonageſimo tercio, feria ſexta post natiuitatem ſancti Johannis Baptiste.

Ex autographo mihi.

XV.

XV.

Brief van den Roomsch-Koning Adolf over het Beleg van Borne. 29 April 1294.

Adolphus dei gratia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, Venerabili Sifrido Colonienſi Archiepiscopo, Illuſtri Johanni Duci Brabantiæ Principibus ſuis, Nobilibus viris Johanni Haynoniæ, Theoderico Clevenſi et . . . . . de Hollandia Comitibus dilectis ſuis fidelibus gratiam ſuam et omne bonum. Noueritis eſſe obtentum per ſententiam coram nobis ut nobiles viri . . . . . Comes de Lon et Walramus de Valkenburg obſidionem ſuam quam inſtaurarunt ante Caſtrum Born diſſolvere et a nobili viro Reinaldo Gelrenſi Comite ſuper his, quæ contra eum habent facere et proponere accipere debeant Juſticiam coram nobis. Unde eisdem Caſtri obſeſſoribus, ut ſententiæ huiusmodi pareant, noſtris dedimus litteris in mandatis, volentes eo vobis auctoritate pacis iurate mandantes quatenus efficaciter procuretis, ut dicti Comes de Lon et . . . . de Valkenburg obſidionem ſuam disgregent et diſſolvant, alioquin vos dicto Gelrenſi Comiti ad defendendum ſuum Caſtrum aſſiſtatis auxilio manuali. Datum in Nurenberg III. Kal. Maji. Regni noſtri Anno ſecundo.

Ex Apographo Dni Ernſt.

XVI.

XVI.

Hendrik van Ochten verkoopt goederen te Bunnik en te Pothoven, aan 't Capittel van S. Pieter te Utrecht. 29 September 1299.

Uniuerſis preſentia uiſuris ſeu audituris. Ego Henricus de Uchten famulus cupio eſſe notum firmiter protestando, quod ego de libera uoluntate mea et de meorum concilio amicorum bona mea ſita in Bunnike cum eorum iuribus et pertinentiis et decimam meam ſitam in Pothuſen vendidi honorabilibus viris et discretis dominis decano et capitulo eccleſie beati Petri traiectenſis pro quingentis libris monete traiectenſis cum omni iure quod mihi in ipſis competebat, que quidem bona tenui in feodum ſiue iure feodali cum aliis meis bonis a uenerabili domino Episcopo eccleſie traiectenſis in recompenſationem et restaurum nonnullorum bonorum in Toren unde ego Henricus predictus promitto decano et capitulo antedictis fide ſuper hoc preſtita corporali quod quandocunque ab ipſis vel eorum nuncio requiſitus fuero vel monitus ad preſentiam domini Episcopi traiectenſis veniam et bona predicta ac decimam cum eorundem pertinentiis libere et ſine qualibet conditione reſignabo ad opus decani et capituli predictorum. Preterea promitto bona fide ut ſupra quod ego Henricus ſepedictus reverendo patri ac domino nostro traiectenſi Episcopo de bonis meis propriis ſitis in Uchten que tanti ſunt

valo-

ualoris vel melioris in Bunnyke et in Pothuſen ſupra dicta reſignabo et ostendam et eadem de manu ſua recipiam in feodum omni iure quo dicta bona tenui in Bunnike et in Pothuſen et de eisdem uaſallus iure hereditario permanebo. Inſuper eſt adiectum quod ſi ego Henricus prefatus in aliquo premisſorum eſſem defectiuus quod abſit de bonis meis in Uchten recipient et habebunt decanus et capitulum predicti ſingulis annis ſexaginta ſex libras in pacto certo denariorum pro tempore in traiecto legalium donec ſepe dictis decano et capitulo de omnibus premisſis plenarie fuerit ſatisfactum quem quidem pactum ſiue denarios apud Renen dimietatem in feſto beati Martini hyemalis et aliam dimietatem in festo beati Petri ad cathedram integraliter perſoluam decano et capitulo memorato. Et ſi aliquas expenſas fecerint apud Renen uidelicet unius uel duorum canonicorum pro pecunia ſiue pacto predicto expectando illas perſoluam cum ſumma capitali. Ad omnia et ſingula premisſa ſic ſeruanda et fideliter adimplenda ad maiorem ſecuritatem et certitudinem ego Henricus predictus conſtitui dicto decano et capitulo fideiusſores Johannem de Lede, Hubertum de Vyanen, Theodericum de Stenre et Wilhelmum de Renwic milites. Henricum de Latem, Johannem de Woldenberch, Goswinum de Lyenden et Euerardum de Middachten famulos, Mauricium quondam (a) apud Arnem, Goswinum et Winandum dictos de Gruythuſen et Martinum fratrem Gerardi dicti Man, oppidanos in Ar-

(a) Hier ontbreekt zeker een woord in den brief.

Arnem, qui se manu coniuncta et in solidum ad omnia et singula predicta fide prestita corporali omni fraude et dolo remotis obligarunt, quod si ego Henricus in aliquo premissorum essem defecturus extunc fideiussores mei prenominati ad monitionem decani et capituli predictorum vel eorum certi nuncii hospicium unum honestum intrabunt una mecum in Arnem quod eis fuerit assignatum per decanum et capitulum supra dictos ad iacendum more bonorum fideiussorum in propriis sumtibus et expensis, ab inde nullatenus exituri donec dictis decano et capitulo de summa capitali dampnis et expensis si quas fecerint fuerit omnino satisfactum nec decanus et capitulum ante dicti aliquem de fideiussoribus prenominatis fidei violatorem nisi velint tenebuntur proclamare. Et nos fideiussores milites famuli et oppidani ad omnia et singula prenarrata fideliter obseruanda fraude et dolo remotis et exclusis nos obligamus. Ita tamen quod miles militem vel duos famulos pro se ponet, et famulus famulum et oppidanus oppidanum pro se similiter ponet equiualentem si personalem residentiam facere non posset. In cuius rei testimonium et munimen sigilla nostra una cum sigillo Henrici de Uchten presentibus duximus apponenda. Reliqui uero non habentes sigilla sigillis nostrorum confideiussorum contenti fuimus. Datum anno domini millesimo CC. nonagesimo nono ipso die Michaelis Archangeli.

Aan den brief hangen 11 zegels zynde het twaalfde of laatste afgescheurd.

1. Van

1. Van Hendrick van Uchten in groen wasch *Lon couronné*, aanmerkelyk dat hy in den brief *famulus* genoemd wordt, en om 't zegel staat *S. Henrici de Uchten Militis.*
2. Van Johan van Lede Ridder in bruin wasch *deux fâces bresetées.*
3. Van Hubert van Vyanen Ridder in wit wasch *trois doubles rois accompagnes de deux petits ecus à bandes.*
4. Van Dirk van Stenre Ridder in bruin wasch *Un chevron.*
5. Van Willem van Ranwic Ridder in bruin wasch *Lion a la bordure engrelée.*
6. Van Hendrik van Latern in bruin wasch, *bande au lambel a cinq pendants en chef.*
7. Van Johan van Woldenberg. *Aigle Eployé.*
8. Van Goosfen van Lyende, *Croix alaisée.*
9. Van Everhard van Middachten, *croix engrelée accompagnée de quatre ciseaux un dans chaque canton.*
10. Wynand van Gruythusen, } *Aigle éployé.*
11. Goosfen van Gruythusen, }

Ex autographo in Arch. Eccl. S. Petri Traject. uitgegeven in Butkens Annales de la maison de Lynden, Preuves p. 19. maar gebrekkig.

XVII.

Johan van Ochten maakt goederen in zyn gericht van Ochten, leen aan de Kerk van Utrecht. December 1303.

In presentia domini Theoderici Inuestiti Ecclesiæ de Ochten, Johannis Judicis secularis ibidem, Egberti de Molendino et Johannis de Molendino vasallorum Johannis de Ochten, Gerardi dicti Sculenburch, Alardi de Puflica et aliorum plurium vicinorum ibidem morantium, Johannes de Ochten predictus resignauit in manus domini Gerardi de Wirsa Canonici Ecclesie beati Petri traiectensis, ad opus ecclesie traiectensis bona sita in iurisdictione de Ochten extendentia se a parte superiori usque ad Campum Ricoldi dicti Voghet, a parte vero inferiori usque ad Langhemare reputata pro duodecim mansis, sub tali conditione, quod dictus Johannes et sui heredes bona predicta ab ecclesia traiectensi tenere deberet eo iure quo decimam in Pothusen et bona in Bunneke tenere consueuerunt sui predecessores, ab eadem ecclesia traiectensi. Actum anno domini M. CCC. tercio mense decembris.

De zegelen ontbreeken.

Ex autographo in Arch. Eccl. S. Petri Traject.

XVIII.

XVIII.

Renverſaal van Gysbert van Loen, om het recht van naasting in Bommelerweerd te ontgaan. 8 November 1306.

Uniuerſis præſentia viſuris vel audituris. Ego Giſelbertus de Loen famulus frater domini Gerardi de Loen domini de Heerlaer Militis notum facio, quod vendidi dominis Johanni de Begnem et Rodolpho dicto Cok Kanonicis Eccleſiæ S. Johannis Traiectenſis procuratorio nomine ementibus ad opus decani et Capituli ac Eccleſiæ S. Johannis Traiectenſis, ſexaginta quatuor jugera terræ ſita in Jurisdictionibus de Santbommel et de Gemeren, ſpecificata et deſignata per proximos fundos ex utraque parte adiacentes prout in inſtrumento ſuper hoc confecto et ſigillato, ſigillis ſcabinorum de Santbommel plenius continetur. Et licet in eodem inſtrumento contineatur quod totam terram ibidem expreſſam vendidi pro prætio mille librarum nigrarum turonenſium legalium, tamen ſecundum rei veritatem non vendidi eandem terram pro maiori prætio quam pro quingentis libris nigrarum turonenſium legalium, ſed quod maior ſumma fuit in dicto inſtrumento expreſſa hoc fuit ex cauſa et ex providentia factum, quia in Jurisdictionibus de Santbommel et gameram pro conſuetudine ſervatur, quod quum aliquis vendit aliquam terram, tunc ſi venditor habeat aliquem conſanguineum vel

consanguineam in tota parentela sua qui dictam terram velit habere pro eodem pretio pro quo vendita est, potest redimere eandem terram venditam, restituto emptori eodem prætio infra annum et diem et sic venditore et emptore invitis mediante illa consuetudine acquirit sibi dominium et idem ius in re vendita, quod venditor ante venditionem habebat. Et ut talis consuetudo vitaretur in præmissa venditione, propter hoc in remedium dictæ consuetudinis et medelam, dicta maior summa fuit expressa in instrumento supradicto ne infra annum et diem ab aliquo consanguineorum meorum sive consanguinearum dicta terra vendita redimeretur in præiudicium decani et Capituli ac Ecclesiæ sancti Johannis prædictorum et sic ex pia causa et non per fraudem dicta maior summa expressa fuit in instrumento supradicto. Recognoscens in his scriptis me non posse aliquid petere a decano et Capitulo prædictis nec ab alio aliquo occasione prædictæ venditionis ultra quingentas libras supradictas quas me confiteor integre numerasse et recepisse in parata pecunia et legali exceptione non numeratæ et non receptæ prædictæ quantitatis pecuniæ omnino renunciando. Et hoc omnibus quorum interest et interesse poterit per præsentes litteras sigilli mei munimine roboratas duxi significandum. Datum anno Domini M. CCC. sexto feria secunda ante festum beati Martini Hyemalis.

Ex Arch. Eccl. S. Johannis Traject.

XIX.

XIX.

Renverſaal door Graaf Reynalt I. aan die van Tielreweerd gegeven. 23 November 1307.

Wy Reynalt Greue van Gelre, Allen die deſen tegenwordigen brief ſien ſullen ende horen leſen doen te weten, dat het gelt nu ter tyt ons van onſen getrouwen onderſaten ende gemeinen luden in Tielreweert wonende tot ſtuer ende behulp gegeuen is ende gegeuen ſal worden binnen de vier naestcomende jaren in onſen noot tot betalinge van onſe ſchulden aen den Heer Graue van Vlaenderen, wy ende onſe erfgenamen niet en halden noch halden en ſullen voor enich recht eñ dat wy denſelven onſen getrouwen onderſaten ende luiden voorn: verblyuen ſullen laten in alles gelyck ons voorſaten tot noch toe oir hebben verblyuen laten. In getuygenieſe van welcker ſaecke wy onſen ſegel aen deſen tegenwordigen brieuen hebben doen hangen. Gegeuen int Jaer ons Heren duyſent drye hondert ende ſeuen op des Heyligen Clements dach.

Uit een boek M. S. toebehoorende den Heer P. van Muiſchenbroek fol. 1.

XX.

Graaf Reinald van Gelre verkoopt een Waterleiding aan eenige Dorpen der Tielreweerd. 10 May 1316.

Nos Reynaldus Comes Ghelrie uniuerſis notum facimus attestantes nos vendidiſe hominibus commorantibus in villis infraſcriptis, ſcilicet in Heſel, in Est, in Opinen, in Nederinen, in Hire, in Tule et in Haefeten aqueductum teutonice dictum *Weteringe* qui incipiet curſum ſuum ab aqueductu *Marken* nuncupato, et tranſibit usque in flumen dictum *Linge* per nostrum dominium et districtum, habebitque latitudinem et profunditatem ipſis ad omnem ſuum uſufructum utilem et expedientem, promittentes eisdem prefatum aqueductum libertare ac de eodem firmam prestare Warandiam pro nobis et nostris heredibus perpetuo duraturam, niſi forte aliqui qui Aggerem dictum *Damme* erga nos emerunt apertis litteris a nobis in anteactis temporibus obtentis docere poſſent, infra hinc et festum beati Jacobi proximo venturum, Nos huiusmodi aqueductum libertare et vendere non debere, extunc enim ſupradicti emptores in villis prenominatis reſidentes nullam pecuniam nobis dabunt, ſed ipſos quitos proclamabimus de eadem. Attamen illi quibus dictus aqueductus proficere poterit pecuniam pro dicto aqueductu faciendo et terris ſeu agris ad ipſum comparandis medio tempore exponendam ſoluent inter ſe proportionaliter ſecundum

dum quantitatem jugerum terre expectancium ad eosdem, alioquin nostri Judices huiusmodi pecuniam a contradictoribus et rebellibus expandabunt ad requisitionem et estimationem illorum, quos a prefatis temporibus ad hoc contigerit deputari. Si vero post dictum festum beati Jacobi prefati emptores agueris dicti *Damme* litteris a nobis obtentis et medio tempore occultatis docere intenderent, nos non debere nec posse ipsum aqueductum vendere et libertare, Nos non obstantibus huiusmodi litteris quas extunc casas, irritas et nullius momenti esse volumus, promittimus ipsis emptoribus in villis suprascriptis commorantibus ipsum aqueductum libertare et warandi tare pro nobis nostrisque heredibus perhenniter prout empta. Ceterum nostros agros in spatio intermedio jacentes et aliorum quorumcunque, quodquod ad prefatum aqueductum et litus seu ripam eiusdem ad superponendum terram opus habuerint, ipsis vendemus et vendi faciemus sine ulla contradictione videlicet quodlibet juger pro sedecim libris nigris turonens: aut pagamenti equiualentis. Hoc tamen addito, si aliqui dictorum agrorum pluris valoris vel minoris comperti fuerint, quod id restaurabitur et defalcabitur ad dictum nostri Judicis in Tyelrewerde et in Boemelrewerde pro tempore existentis. Promittimus etiam eisdem emptoribus quod ipsis, eorum fossaribus et operariis nostris Judicibus et viribus assistemus eosdem confortando et defendendo contra quoscunque quidquam molestie vexationis seu impedimenti ipsis aut alteri eorum inferre quomodolibet attemptantes, fraude et dolo exclusis in quolibet premissorum. Harm testimonio litterarum nostro Zy-

gello zygellatum. Datum anno Domini M. CCC. sexto decimo dominica Cantate.

Aan den brief hangt het zegel van Graaf Reinald half afgebroken.

Ex autographo in Arch. Domus Neerijnen.

XXI.

De Stad van Nymegen wordt door Graaf Reinald uit den Eed ontslagen 28 en 31 October 1316.

Nos Reynaldus Comes Gelrie, vobis Iudici, Scabinis Consulibus totique uniuersitati in Noviomago intimamus, quod cum nobis hactenus in pluribus rebelles fueritis nosque ea pertractatione tractaueritis, qua scitis, prefecimus vobis Reynaldum nostrum dilectum filium in Dominum absoluendo vos et quitos proclamando, ab omni subjectionis et fidelitatis prestite debito, quo hucusque nobis astricti fueritis. Quare vobis districte precipimus et mandamus, quatenus eidem filio nostro fidelitatis Juramentum prestetis, sibique tanquam vero domino vestro in omnibus obedire et intendere curetis et tenemini reuerenter. In quorum testimonium vobis mittimus has litteras nostro sigillo sigillatas. Datum anno domini millesimo trecentesimo sexto decimo in die beatorum Simonis et Jude Apostolorum.

Et

Et

Nos Reynaldus ſenior filius ſpectabilis Viri domini nostri dilecti Reynaldi Comitis gelrenſis, uniuerſis quibus preſens ſcriptum exhibitum fuerit, notum facimus, attestantes nos tactis ſacroſanctis jurasſe, quod debemus ſcabinos, conſules et uniuerſos nostros dilectos ciues Nouiomagenſes in omnibus ſuis iuribus conſeruare. Testimonio preſentium litterarum ſigillo nostro munitamus. Datum in vigilia omnium ſanctorum. Anno domini milleſimo trecenteſimo ſedecimo.

Ex Arch. Curiæ Supr. Gelr.

Excellenti viro eorum domino charisſimo, domino Reinaldo Comiti Gelriæ. Scabini, Conſules totaque univerſitas Neomagenſis obſeqium et honorem. Nouerit vestra dominatio, quod nos ab omni iuramento et fidelitate, quibus ratione imperii Neomagenſis nobis adſtricti fuistis vos penitus quitos in his ſcriptis proclamamus et ſolutos. Recognoscentes quod a modo ſub vestro non erimus regimine nec protectione. Et veſtræ regratiamur Excellentiæ quod nobis prius fuistis dominus et fidelis. In cuius rei testimonium nostrum ſigillum preſentibus eſt appenſum. Actum et datum anno domini M. CCC. ſexto decimo, in vigilia omnium ſanctorum.

Ex Pontani Hiſt. Gelr. p. 188.

XXII.

Landbrief van 't Oldebroek door Reynald Zoon van Gelre den 24 Juny 1320.

Wi Reynaldt zoene des greuen van gelre doen cont allen den ghenen, die deſen breef zoelen zyn of horen leſen. Dat wi met rade onſer lieuer Vrouwen onſer Moder der Greuinne van Ghelre, Heren Jacopes bider Godes ghenade des Biſcopes van Suden, Heren Wolters Heren van Keppelle, Heren Jacobs van Mirlare eñ ander ons Rades hebben ghegheuen eñ gheuen in deſen breue den luden de in Hollenderbroock nu wonen of hier namaels welcke wonen ſolen, eyn ſonderlinghe recht eñ ene gratie, als hier na ſcreuen ſteet, um dat ſi hem te bet daer inne gheneren mogen, Indierst gheue wi hem, dat ſy quit eñ yri ſyn eñ ſoelen weſen van alrehande beſcattinghe, dienst, bede eñ minninghe, ſonder horen tins eñ horen tinde, ſi ons alle jare gheuen eñ onſen eruen, alſo als ſi nu gheuen eñ et haer komen is. Eñ dat hoghe recht eñ dat neder recht dat behoude wi an ons erflicke mit allen ſynen rechte. Sonder were dat ſake, dat onſe geſattonghe lude daer wonden of vuren wonen hier namals, de mochte wi doen ſcatten eñ beden redelike eñ onſe recht daer afnemen ſonder onredelike ſcattinge, daer ſi mede verderft weren, of hore bouwinghe mede woest bleue liggen, daer ſoude wi hem verdraghen. Voert wanneer oer

coren

coren up den Velde binede bi reet is, dat ſyt in moghen voeren, dat ſoelen ſy cont doen onſen rechter in den broke, of den pachtere, were de tinde verpacht, dat hi den tynde aldaer neme, eñ woude hij des neet doen, ſo moghen ſi den tynden in orconden twen oeren gheburen utenſetten ſonder broke des anders daghes eñ ſoelen dan up den dach dat hi ut is gheſaet eñ des nagesten daghes daer na bewaren, dien den tynden up den velde trouwelicke. Eñ daerna geſchiede daer an enech ſcade, die ſoude de pachter lieden of wi were hy onuerpacht. Eñ den tynden eñ koren daeren de lude nergen mennen noch verdinghen en ſy hoer wille. Voert van den ſmalen tynden gheuen wi on dat recht, dat ſe ſoelen gheuen van den voelen enen penninck, van den kalue een hallinc, eñ wat daer binnen Jaers gevoet wort dat tynde deil, dat is van den ſuinen dat tynde deil, van den lamme, van den imen eñ van den gaenſen dat tiende deil eñ anders gienen ſmalen tynden dan hier voergenoemt is. Eñ were dat ſake, dat in der were deſer ſtocken alſo vele neet en weren, ſo ſolde de ghene tiendre die ſtocken die daer were voert gelt ſetten alſo dure eñ alſo leghe alſe hy woude eñ ſo ſael de ghene, de daet gevoet heft ſynen core hebben, weder byt den tiendre voer dat ghelt laten wille, of hi daer vore bihouden wilde eñ dat ghelt ſal men up der ſtede bitalen, den ghenen de dat hebben ſael. Voert wille wi, dat unſe henghenunde daer ſi oer naest gheleghen is, gebrucken mogen in oere weyde oers tuerſt to grauen, oers lemes to ſteken, oers heyden to meyen, ſonder enich bicroneſche alſo longhe tent die henghenunde bliſt liggben to eenre gemente. Voert

Wille wi, dat want men der weghe ind der weteringhe in den broke neet ontbaren mach, dat alle de ledeghe houen, die men neet vertinst, dat dy dye ghemene buren van den broke orbaren moghe als hem nutte is ſonder to bouwen eñ to placken. Eñ daer omme ſoelen ſi bewaren de weghen eñ de weteringhe waele, die toet den ledighen hoeuen hoeren, to der tyde, dat wi ſe to tinſen moghen uten tho gheuen, eñ die ſoelen dan vorwaeren weghe eñ weteringhe gelyc hoeren anderen buren. Voert willen wi hem enen Rechter ſetten de in den broke wonachticht ſi. Eñ were dat ſake, dat in den broke en doetſlach ſcede, dat men ouer al de ghene richten ſoelde als in den lande ſede eñ ghewonet is, die met vechtender hant eñ in den velde beſien weerde, of daer de doetſlach geſciedie, den doetſlach ſal men nerghen rechten dan in den Broke, de in den Broke geſciet were. Eñ of men den doetſlach enen anden woude, die des onſculdich were, dat hi om des af moeg nemen, mit vier gueder Knapen uten Broke eñ mocht em de Rechter ouergaen mit vier gliede Knapen de in den Broke wonachtich ſyn, of mit der blikender waerheyt, ſo is hi hem ware to verwinnen, daer hi onſcult doen moghe. Eñ were dat enich doetſlach buten den broke geſciede, dat men daer mede to genen man uten Broke wapen ouer ropen mach, noch vreetloos legghen, ten ſi dat hi mit der waerheit ſi biſien, dat hi mit der hant daer mede was. Voert wille wi, dat de Rechter den ghenen de recht doen ſael helpen op den hileghen eñ van den hileghen, ſunder enech ferpel en archelist. Voert meer wille wi, dat enech man, de in den

Broke

Broke gheſeten is eghen guedt noch hues noch leuendech ve, ſo wilkren cunne dat ſe vervechten mach dat ſyns Heren is, anders dan ſyns ſelues eñ dat de Here van den guede, ſo wor hi gheſeten is behouden wil mit twen knapen uten Broke met oren eden, dat ſyn ſi. Voert ſloghe enech man den anderen eene wonde cnockels lanc eñ nagelsdyp, de verlore hondert ſcillinghe; eñ de ſloghe mit der vust die verlore en pont, des men den ghenen die aldusdane koere verfochte verwinnen mochte mit drien guede cnapen ofte mit twen de in den Broke wonen. Eñ wye den anderen ſloghe bi ſinre bloech of bi ſinre egheden, of daer hi mayde ſin ſaet, of in ſiene huſe, de hadde verloren hundert ſcillinghe, eñ alſo maneghe hundert ſcillinghe als der menech man mede were, eñ den to verwinnen ofte to ontgaene ſal weſen als hier voeren ſcreuen is. Voert waert ordel ghedeelt woerd vor gerichte in den Broke dat niet wedergeſproken word, dat ſal alſoe voertgaen eñ warenſe des neet wys te delen, ſo moghen ſe oen beraet hebben drie veertyn nacht. Eñ worde enech Ordel vor gerichte in den Broke wederſproken, dat ſal men ouercomen tot Engelanderholt, meer men ſael die ander to ghienen Heymael dagen of ghebieden, noch in ghiener wapenrocht eñ doerenſe volgen de baten den Broke geſciede. Voert wille wi, dat daer niemant ordel en deele, dan in den Broke wonaftich is, of de daer tinsghenoet is eñ de gerichtes bihouet, de ſal den anderen vor doen ghebieden des Saterdachs, eñ en quame hy neet, des Sondaghes vormiddaghe ofte to middaghe to, die hebbet verloren drie ſcillinghe. Eñ voert ſal men darmede vortvaren als de buren deden

dat

dat recht is. Voert wille wi, wil ghiemen uten ghe-richte van Dorenspick anſpreken jeman in den Broke, de ſal comen voert gerichte in den Broke, eñ ſal nemen al dat um et recht daer gyft. Voert wille wi dat men Keeſe vir Heymrade mit rade unſes Rechters eñ ander beſcheydener lude, de in den Broke woenaftich ſyn eñ daer de meste partie eñ de beſcideneste oppe bliuen, daer ſal unſe Rechter oec up bliuen, eñ dat ſal voertgaen eñ de Heymrade ſoelen waren die weghe eñ die weteringhe eñ ander oerbare die dat Broke te doen heft. Eñ deſe Heymraden mach men ſetten eñ ontſetten, wanneer dat unſe Rechter eñ der meste eñ beſceydene partie guet dunckt. Voert willen wi, wanneer des noot is, dat ſe ſoelen komen tot der Landwere op Velue eñ helpen de Landwere bederflicke doen, want mallic ſculdich is in den lande, daer hi in ſit, Landwere to doen. Ende wanneer wi of unſe nacomelinghen gemene Heervaerd gebieden, ſo ſullen ſy uns of unſen eruen ſenden acht guede cnapen, to wapen te dienen op hare cost. Voert, dat Godt were moet, were dat ſake, dat enech Oirloch upreſe tusſcen den Biſcop van Utrecht eñ uns of unſen eruen, ſo ſoude men van unſer weghen noch unſer eruen weghen, neghiene ſcaden doen den van Campen anhoren gueden in Hollender broch gelegen, alſo langhe alſe ſtille ſaten eñ uns, noch unſen luden, noch unſen landen ghenen ſcaden deden. Ende up dat dit ſtede ende vast bliue, ſo hebbe wi, unſen ſeghel ghehanghen an deſen breef, in orconde der waerheit ende hebbe oec om meerre ſekerheit ghebeden unſe lieue Vrouwe unſer Moder vorgenoemt, dat ſi deſen breef oec met

uns

uns beſeghelt. Ende wi Margrete Greuinne van Gelre vorgenoemt hebben om bede willen unſes lieue ſones Reynaldt vorgenoempts uns ſeghel met hem ghehanghen an deſen breef inghekeneſche en orconde deer vorgheſet ſtucken, want ſy met unſes eñ anders ſienes Rades rade gheſciet ſyn. Ghegheuen ende gheſciet to Roſendale int Jaer ons Heren duſent drie hondert ende twintich op ſunte Johans Mes Baptiste to Middeſomer.

Ex Arch. Oppidi Elburgenſis Capſa X. No. 9.

XXIII.

Lyst der Tiendens die het Capittel van Ziflick, namens den Aartsbisschop van Keulen, in Maas en Waal ontvangt. 1 Maart 1322.

Uniuerſis preſentia viſuris et audituris. Nos Conradus Subdecanus et Gerhardus de Limburg canonicus eccleſie Colonienſis collectores decimarum ad preſens a reuerendiſſimo noſtro domino Archiepiſcopo Colonienſi ſpecialiter deputati confitemur per preſentes nos a Theoderico de Eſſende canonico eccleſie Zeflicencis nomine dicte Zeflicenſis eccleſie ſeu capituli quatuor marcas recepiſſe. Item pro Vicario Nouimagenſi quindecim ſolidos et quatuor denarios. Item pro Capellario Capelle Imperatoris ibidem viginti et unum denarium. Item pro Vicario in Bonninchen qua-

quatuor ſolidos et unum denarium. Item pro decima ibidem ſeptem ſolidos et duos denarios. Item pro Vicario in Winſen octo ſolidos et duos denarios. Item pro Paſtore ibidem quatuor ſolidos et unum denarium. Item pro Vicario in Ewich tres ſolidos cum dimidio. Item pro maiore decima ibidem novem ſolidos et ſex denarios. Item pro Vicario in Wamelen nouem ſolidos et ſex denarios. Item de Capella in Perſingen decem denarios. Item pro Paſtore in Alfen triginta et quinque denarios, pro Vicario ibidem quinque ſolidos et quinque denarios. Item pro Paſtore in Bomele quinque ſolidos duobus denariis minus; pro Vicario ibidem octo ſolidos et quatuor denarios. Item pro Paſtore in Altforſt tres ſolidos cum dimidio. Item pro Vicario ibidem tantumdem. Item pro Vicario in Apeldoren ſex ſolidos. Item pro Paſtore in Harin quinque ſolidos duobus denariis minus. Item pro Vicario ibidem viginti et octo denarios. Item pro Paſtore in Lore quinque ſolidos duobus denariis minus, pro Vicario ibidem tres ſolidos cum dimidio. Item pro Vicario in Moldich vigini et octo denarios. Item pro Paſtore in Aſſelen inferius tres ſolidos cum dimidio, pro Vicario ibidem tantum. Item pro Paſtore in Batenburg quinque ſolidos duobus denariis minus, pro Vicario ibidem octo ſolidos et quatuor denarios. Item pro Vicario in Wichen ſex ſolidos. Item pro Paſtore in Aſſelen ſuperiore duas marcas, pro Vicario ibidem ſex ſolidos. Item pro Paſtore in Lewen undecim ſolidos, duobus denariis minus. Item pro Paſtore in Hurſin undecim ſolidos duobus denariis minus, pro Vicario ibidem ſex ſolidos. Tribus hallenſibus

pro

pro denario computatis, quam monetam uſualem et in domiciliis ſoluentium currentem ſeu inibi currenti equipollentem aſſeruit et probauit. Decimas vero in Aſſelen ſuperius et Hurſin eccleſiarum ſibi ad uſus decani Zeſlicenſis pro collectionis laborem obtinuit reſeruandis. Dantes ſibi has litteras nostri Gerhardi predicti ſolius ſigillo pro nobis et nostro Collega in ſolutionis premiſſorum testimonium et quitacionem ſigillatas. Datum anno domini M. CCC. viceſimo ſecundo crastino Dominice Inuocauit.

't Zegel is afgebroken.

Ex autographo in Arch. Capit. Cranenburgenſis Lad. FF. No. 6.

XXIV.

Heer Johan van Dornick Ridder verkoopt goed te Valburg, voor den Richter van de Betuwe. 29 May 1322.

Uniuerſis preſentia viſuris et audituris. Nos Gherardus dictus de Baersdonck Judex in Betua cupimus fore notum, quod propter hoc coram nobis et coram iudicialibus infraſcriptis tanquam in figura iudicii voluntarie conſtituti Dominus Johannes de Dornic Miles, Domina Jutta eius uxor legitima cum ſuo mundburno electo et iudicialiter ea dato, et Walterus filius dicti domini Johannis, Johanni de Zeelmunde ad per-

perpetuos et hereditarios uſus reuerendi in Chriſto patris ac Domini, Domini Frederici Episcopi Traiectenſis et Episcopatus Traiectenſis proprietatem circa nonaginta iugera terræ arabilis ſitorum in Betua iuxta paludem in Valburgh et dictorum in den Haern, effestucando reſignauerunt, ita quod dictante iudicialium astantium ſententia nichil iuris retinuerunt in iugeribus ante dictis. Judiciales qui predicto iudicio affuerunt fuerunt iſti, uidelicet Gerardus Baers de Velaer, Rutgherus filius Gobelini Uten Werde et Weſſelinus filius Wilhelmi dicti Zurmont, cum pluribus aliis fidedignis ad premiſſa uocatis ſpecialiter et rogatis. In quorum omnium testimonium et munimen nos predictus iudex una cum dicto domino Johanne nostra ſigilla appoſuimus huic ſcripto, rogantes virum ſpectabilem nostrum domicellum Reynaldum Comitis Gelrenſis filium, ut in maius robur et munimen predictorum ſuum ſigillum nobiscum preapponeret huic ſcripto. Et nos Reynaldus Comitis Gelrenſis filius antedictus, ut dicta proprietas predicto domino nostro Episcopo Traiectenſi et ſuo Episcopatui firma permaneat, promittimus eisdem dictam proprietatem dictorum bonorum una cum dicto Domino Johanne de Dornic milite nostro, ad preces ipſius a data preſentium anno et die warandizare contra quoscunque iuri ſtare uolentes prout iuris et moris eſt, appendentes nostrum ſigillum hys preſentibus in testimonium omnium premisſorum. Datum et actum anno Domini M. CCC. viceſimo ſecundo in uigilia penthecostes.

Van de drie zegels die aan deeze brief gehangen

gen hebbende zyn nog gaaf. 1. Dat van Jonkheer Reinald, verbeeldende een Jongman ongewapend en bloods-hoofd te paard, met een hond tusschen de beenen. 2. Dat van Gerard van Baersdonck, zynde een kruis, *avec une marlette en canton droit.* Het derde is afgevallen.

Ex autographo in Arch. Eccl. Metrop. Traject. Capsa 103. *No.* 5.

XXV.

Graaf Reinald geeft het dagelyks gericht aan de Abdye Marienweerd. 8 Augustus 1327.

Wij Reijnoud Graave van Gelre doen kunt alle die deeze brief sullen sien of hooren leesen dat wij om sonderlinge liefde en vriendschap die wij nu hebben de geestelijke Luijde, den Abt en Convent van Sinte Marienweerd, hem hebben gegunt, en geeven met desen brieven, onse dagelijkssche Gerichten, dat is te hebben alle die boeten die gevallen mogen en also duk die voorvallen tot drie Schellingen te opbeuren en te bezitten tusen Trichte Sluisse en den Dorp te Beest en tusen de Linge en Bijschops Graave, en alle die eninghe dat ons dagelijks Gerichte toebehoord en aldus eene maniere en voorwaarden, dat wij of onse Erfgenaamen, den voorzeijden Gerichte losen mogen, wanneer wij of onse Erfgenaa-

men willen voor tweehondert pond cleijne penningen, ſoo tien voor een grooten Cosinx tournois gerekend of gelijk paijement daar voor. Ende om dat deeze zaake den Abt en den Convent voorgenoemd, voor ons en voor onſe nacomelingen, vast en ſtede blijve, zo hebben wij hen deeze brief daar op gegeeven en met onſe Zegel bezegeld en gegeeven int jaar onſes Heeren Duijzend drie hondert ſeven en twintig des Zaturdags na S. Petersdag in de ooget alſints gezegd ad Vincula.

Ex Apographo in Arch. Dom. Comitis de Bylandt.

XXVI.

Graaf Reynald van Gelre geeft het goor aan de Stad van Elburg. 21 May 1336.

Wy Reynaut Greue van Gelren eñ van Zutphen doen cont alle den gheghen dye deſen brief zolen ſien oft horen leſen dat wy ghegheuen hebben eñ gheuen mit deſen apene brieue onſen Poertren van der Elborch, eñ alle dyen erefnamen dye daer nu inne gheereft ſiin, off daer inne hier namaels meghen gheerft warden, oec waer dat ſi woenaftich ſiin, een ſtuc lants dat onſe henghemunde was dat gheheyten is dat ghoer mit dyen orede eñ graue dy daer omme ghaet, eñ mit tween weghen, van wilken weghen een gheet van der Elborch int ghoer, eñ dye ander wech

wech uten ghoer byder Crymelhorst in ålder ghenoghe eñ manyr alſo alst gheleghen is in den Kerſpil vañ Dorenſpic, tuſchen der Kerken eñ der ſtat van der Elborch, voer eẽn edel ereftynsghoet, elkes jaers ons eñ onſen Erefnamen te betalen des naesten dãghes na Sonte Martyns daghe in den wynter, ſestien penninghe cleyne payments off enẽn coninx tornoyſen daer voer. Voert ſo moghen dye voerghenoemede Poerters eñ Erefnamen hoer deel mallic den anderen vercopen eñ wyen ſi willen, ſonder enicherhande broec, behaudenlic onſen tyende groet eñ ſmal eñ heerlicheyt alſe dat voerg: lant beſcyet worde oft betymmert. Voert ſo hebbe wy ghegheuen onſen voerghenoemeden Poertren eñ Erefnamen twe wyntmolen ſteden opder Ze inden Aneworp van den Zande mit horen belopen eñ weghen dat men daer tho varen en comen mach, voer een Ereftynsgoet, elkes jaers ons eñ onſen Erefnamen te betalen van elker molen ſtede ſestien penninghe payments voerghen: des naesten dãghes na Sonte Martins-daghe in den winter alghader tot der Elborch. Voert gheloue wy voer ons eñ voer onſe Erefnamen ſonder arghelist den voerg. Poertren eñ Erefnamen eñ horen nacomelinghen alle deſe voerſcrevene vorwarden ſtede vaste te hauden. In oreconde ons briefs beſeghelt mit onſen ſeghele. Ghegheuen int Jaer ons Heren ducent dryhondert eñ ſesendertich des dynsdaghes na Sonte Servaes daghe in den Mey.

Daar onder hangt het zegel van den Graaf in groen was.

Ex autographo in Arch. Opp. Elburgenſis Capſa IV. No. 32.

XXVII.

Verbond tusſchen de ſteden van Gelderland 1 December 1343.

Allen den genen die deſen brieff ſullen ſyen of horen leſen. Wy Burgermeistren, Schepenen, en Raden der gemeine ſtede des Hertochrycks van Gelre eñ des graeffcaps Zutphen, als der Stadt van Nymegen, van Gelre, van Zutphen, van Ruremunde, van Arnhem, van Emmerick, van Tyle, van Zantbomel, van Harderwyck, van Duisborch, van Goch, van Dotekem, van Lochgem, van Venlo, van der Nyerstat, van Gent, van Maesbomel, van Wageningen, van der Elborch eñ van Hathem, eñ van Erckelens eñ van Echt, maken kont eñ kenlich. Want onſe genedigen Heer Reynolt wilneer Harthoge van Gelre eñ Greue van Zutphen, daer got de ſyele afhebben moet, afſyuich worden is eñ onmundige kinderen afiergelaten heeft mit groter . . . . . die hy ſchuldich bleuen is, waer van tgemeine lant in groter noot is bleuen eñ want veel parthien groot eñ ſterck nu in den lande ſyn eñ meer naemaels comen moegen, en om menigerhande gebreeken, dat nu in den lande is, eñ naemaels meer geuallen mocht. Soe ſyn wy met eendrechtigen eñ gemeynen rade ouerdragen eñ te rade worden, eendrechtelich om oirbaer ons Joncheer Reynolt des Hartoghen van Gelre, die nu is, eñ onſer rechter Heer die naemaels comen ſoelen eñ moegen eñ oock des gemeinen lants, eñ onſer

der

der ſteden eñ van Erckelens eñ van Echt voorſchenen eñ hebben gelaeſt eñ geſekert, gelauen eñ ſekeren in goede trouwen, onſer yegelicke den anderen van de voorſ. ſteden eñ van Erckelens eñ van Echt, dat wy daer toe raden eñ helpen ſoelen, dat elcken menſche recht beſcheyt en vondenisſe geſchie, nae recht der ſteden, als recht in elcker ſtadt, eñ te Erckelens eñ te Echt gelegen is, en die voorſ. ſyn eñ oock dat niemant onrecht, onwille noch gewant en geſchije. Eñ waer dat ſake, dat ymant dat breken of verçorten woude, of enigerhande onrecht doen woude, dat niet weſen en ſal noch en moet, ſoe hebben wy gelaeſſt eñ geſekert, gelauen eñ ſekeren malch den anderen, in goeden trouwen niet aff te gaen eñ helpen dat onrecht te wederſtaen, En weert ſake dat enich der ſtede voorn eñ die van Erckelens eñ van Echt enich gebreck off onricht van ymant toe queme eñ ſy den anderen voorſ. ſteden dat te weten dede wyle oer dat veronrecht wurde, ſoe ſoelen wy een deel van onſen Schepenen eñ Rade van elcker ſtadt der gemeine ſtede voorn. eñ van Erckelens eñ van Echt tot eene ſekere geſtemde dage, die die ſtadt, den dat ongelycke gedaen weer te weten dede, te Nymegen comen eñ daer toe te raden eñ te helpen dat die ſtadt eñ die lude van de ſtadt beſcheyt eñ recht geſchyede. Mede weert ſake, of enich der ſteden voorn. eñ die van Erckelens eñ van Echt van enige ſaecken aengeſpraken wurde, dat den gemeinen ſteden eñ die van Erckelens en Echt henlieden moecht eñ onſtade daer aen oeren recht, daer en ſoelen ſy niet op antworden, ſy en hebben hem te

voren beraden eñ beſproken mitter gemeine ſteden, die voorſ. ſyn eñ mit die van Erckelens eñ van Echt eñ een yghelycke by den anderen te blyven eñ daer niet toe te doen, ſy en ſien des ſementlicke overdragen. Eñ altoos onſen rechten Heer te doen, dat wy hem ſchuldich ſyn te doen. Welcke verbonde eñ vorwaerden voorſ. all eñ een yghelycke wy gelaeft hebben eñ geſekert, gelauen eñ ſekeren in goede trouwe, als onſer yghelycke den anderen, vast, ſtede eñ onuerbreekelick, ommeer eñ ewichliche te houden in alle punten als voorſ. is. En in orkunde eñ veſtenisſe des hebben wy Burgermeisteren, Schepenen en Raden der gemeine Steden voorn. eñ van Erckelen eñ Echt ſegelen derſelver onſer Steden eñ van Erckelens eñ van Echt, by onſer wetenheyt aen deſen brief gehangen, eñ willen dat men om gebreecke, quetſinge of breeckinge eens ſegels, off meer der ſegele voorn. of om anders enigerhande ongeuall deſen brieff yet begripen moege off lake, mer dat hy in ſynre volcomene macht onbegripelich blyuen ſal gelyckerwys off hy gans en alinc beſegelt weer eñ ongelaket, gegeven int Jaer ons Heren duſent drie hondert drie ẽn veertich, des naesten dages na Sente Andries dage des Apostels.

Wy Burgemeesteren Schepenen en Raedt der ſtadt Harderwyck doen kondt ende certificeeren mits deſen, dat in onſe Archiven een Verbonts brief de anno 1343, hebbende 22 uithangende ſegelen ganſch geheel en ongevitieert berustende is, daer deeſe Copia mede accordeerende bevonden, ſonder argelist. Oirconde onſes ſtadts op 't ſpatium deſes gedrukte ſe-

secreet-segel op ten 16 October 1679. *Was getekend* Willem Heeck Secretaris.

Ex Copia authentica in Arch. Oppidi Elburgensis Capsa VI. No. 23.

XXVIII.

Vonnis van het Gericht van Veluwezoom 26 February 1345.

Wy Steuen van Bimmen Ridder, Richter tot Arnhem en tot Reden, doen kont allen luden die desen brieff zoelen zyen oft horen lesen, dat voir ons komen is, als in enen gesseten Hemael tot Reden, dair wy seten als van mynre vrouwen wegen der Hertoghinne van Gelre, want zyt ons beualen hadde, dat Marquart ten Oudenhuys van Nunspeet quam als voer dat Hemael, en wairt daer tuech vellich, en wairt gewiset mit ordel en mit recht coermoedig te blyuen den Deken en den meynen Capittel van Sinte Marien tot Utrecht. Hier hebben ouer geweest als gerichtslude, Heer Hendrick van Dorenwert Ridder, die Roede van Hyker, Udo van Mekeren, Herman van Enghusen, Thakinck, Arnt van den Zee, Arnt Bakenwert. Up dat dit vast en stade zyn, zoe hebben wy onzen Zegell aen desen brieff gehangen. Gegeuen int Jair ons Heren dusent drie hondert vive en viertich des Saterdages nae Reminiscere.

Ex Arch. Eccl. S. Mariæ Traject. In Libr. Officium de Velue fol. 313.

XXIX.

Quitancie van Hertberen van Stryen aan Reinald Hertog van Gelre, wegens de koop van Nyerlede. 2 May 1346.

Wi Hartbaren van Riede Ridder, Gillys van Wildesnesse, ende Jan Westualinc, doen cont ende te weten allen den ghenen, die desen brief zullen zien of horen lesen, dat Hartbaren van Strienen vor ons verlyt heuet als vor tsgrauen mannen van Hollant, dat hem Her Willaem Valke Cappellaen der Vrouwen van der Eem wittelic ende wel betaelt heeft, als bi beheite tsbiscops van Utrecht, twee en dertich hondert ghuldunre penninghe, die men heit schilde, die Her Reynout Hartoghe van Ghelre ende Graue van Zuytphaen, daer God die ziel of hebben moet, met sinen borghen Hartbaren vornoemt schuldich waren, als ten vierden ende ten lesten termyn roerende van den cope van den goeden van der Nywerlede, daer dese vorseide Reynout Hartoghe van Ghelre syn nacomelinghe in verbonden heeft, als die brieue of hantuest inhout, die ons Hartbaren ghetoent heeft, Ende die wi wel besint hebben, ende wale is beseghelt met ganser zeghelen, ende met gauen, die Reynout vornoemt, ende sine borghen bezeghelt hebben van welken vornoemden ghelde die dach af was, in Sente Pieters daghe ad cathedram, als men screef tider ons dusent drie hondert zesse ende vier-

tich.

tich. Ende van deſen vorſcreuen ghelde zo ſchaut deſe vorſeide Hartbaren quite den Hartoghe bouen ghenoemt, allen ſinen borghen ende zine nacomelinghen. Ende op dat dit vast ende ſtede ſi ghehouden zo heb ic Hartbaren vorſeit ghebeden wale gheboren luden, als Heren Hartbaren bouen ghenoemt Gillys van Wildesneſſe ende Jan Weſtualinc dat zi dit ouer mi tughen ende bezeghelen met haren zeghelen in kennesſe der waerheit. Ende al deſe vorſcreuen zaken te verſtanden zonder eenighe erghe list want deſer quitantien twee ſyn beide ſprekende van eenre ſummen, als van den vorſeiden twee ende dertigh hondert ſchilden. Ende noch om die meerre veſteneſſe ende zekerheide zo heb ic Hartbaren vorſeit deſen brief beſeghelt met minen zeghele, ende gheloue dit vast ende ſtade te houden bi rechter zekerheide. In orkonde des briefs ghegheuen in tiaer ons Heren duſent drie hondert zeſſe ende viertich. Des andren daghes in den Meye.

Aan den brief hangen vier zegelen in groen wasch.

1. Van Heer Hartbaren van Riede; face accompagnée de 10 tourtaux; cinq 3. 2. en chef; cinq 3. 2. en pointe.
2. Van Gillee van Wildesneſſe; face accompagnée de 13 billettes; ſept. 4. 3. en chef; ſix 3. 2. 1. en pointe.
3. Van Johan Weſtvalinc. Trois both, 2. 1.
4. Van Hartbaren van Stryen. Trois fantoirs, im quinte feuille en coeur.

Ex Autographo Miki. No 458.

XXX.

Vonnis van het Gericht des Hofs, aen het Capittel van S. Marie te Utrecht toebehorende. 29 December 1347.

Alle den genen die deſen brief zullen zyen off horen leſen, doe wy verſtaen Johan van Alphen, ſteuen van Enghuſen ende Hugo Herdebolle Canonicken der Kercken van Sint Marien t' Utrecht, dat wy ſaten in onſen Stoelhoeuen tot Oen, als van ons Capittels wegen als Richters, daer ſcout gaf Wenemar onſe Meyer tot Oen, Rolof Bivoerden, die hy voer ons hadde doen bieden als recht was, als van tween dach dienſte en ene Vimmerydes, die hy hem erflick jairlix ſculdich was, welcke twee dagen dienſten ende ene Vimmerydes erflick jaerlix Wennemer voerſeit op Rolove voirſcreuen wan, als ordel en rechte wysde voir ons ēn voir onſe Huysgenoten. Hier waren ouer ēn aen mit ons Helmich Willepaep onſe Ambachtsman, Diderick van Eme, Engelbrecht die Veleke en anders veel gueder luede. In oirconde deſer dingen, ſoe hebben wy Johan, Steuen ēn Hughe voirgenoimpt deſen brief bezegelt mit onſen ſegelen. Gegeuen int Jair ons Heren duſent drie houdert en zeven ēn veerticht op S. Thomas Avont.

Ex Arch. Capit. S. Mariæ Traject. in Libro Officium Velaviæ fol. 194.

XXXI.

XXXI.

Verbonds-brief ten behoeve van Edouard broeder van Gelre. 7 September 1351.

Wi Vrederic Greue van Munse, Ghisebrecht Here van Bronchorst en van Batenburch, Vredenic Here van Bare, Ghenart van Heelde Here van Amersoyen en Johan van Kemenaden, maken kont en kenlic allen luden die desen brief sullen zien of horen lesen en tugen openbaer dat wy eendrechtichlic, ons samen verbonden hebben mit trouwen en mit sekerheyden, mallic by anderen te bliuen van den twiste en van den orloghe, de wy te done hebben teghen den Hertoghe van Gelre en mallic anderen te helpen mit liene en mit goede en niet te vreden noch te swonen, mallic buten anderen, tegen den Hertoghe vorsf. ons en werden te voren onse brieue gehauden, die wy dan den Hertoghe van Gelre vorsf. hebben en na ene swone te krighen, die ons eendrechtichlike genughe. Voert soe kenne wy, dat wy mallic anderen eendrechtichlike ghesekert en gheloeft hebben, bi onsen Joncher Edwarde van Gelre te bliuen, in rade en in dade en ons niet te scheyden, mallic des anderen beste te done mit liue en mit goede en wes onse Jonchere Edwart vorsf. brieue ghegeuen hedde of gheue des mallic anderen helpen te manen en te vurderen, mit liue en mit goede en mit alle synre macht en samelicke des bi

ene

ene te bliuen en̄ mallic van anderen niet te ſcheyden bi trouwen en̄ bi ſekerheyde, ons en were alſoe voel geſchiet daer af, alſe recht en̄ beſcheyt were. Voert ſoe kenne wy dat wy alle deſen vorſcreuen p̊unten mallic anderen gheſekert en̄ gheloeft hebben in goeden trouwen vast en̄ ſtedę tę hauden en̄ des malc bi anderen te bliuen, en̄ wie ſy in deſen vorſ. p̊unten verbreke, dat men dien haude vor enen trop̊ loſen eerloſen man, voer allen goeden luden. In orconde en̄ ſtedicheit alle deſer vorſ. p̊unten en̄ vorwarden, ſoe hebbe wy deſen brief open beſegelt mit onſen zegelen. Ghegeuen int Jaer ons Heren̄ duſent drie hondert eēn en vyftich des dinxdages na Sinte Egidius dach.

Aan de vyf uithangende ſteerten zyn drie Zegels gaaf overgebleven, te weten, die van den Graaf van Meurs, van den Heer van Bronckhorst en van Gerard van Herlaer.

Ex autographo mihi.

XXXII.

XXXII.

Renverſaal van Jonkheer Edouard op vorigen Verbonds-brief. 14 September 1351.

Wi Edwart van Ghelren maken kont en kenlic allen luden mit deſen openen brieue, dat want onſe lieue neue Her Ghiſebrecht Here van Bronchorst ēn van Batenborch ons geloeft heeft ēn hem anghenomen, alſo ons lieuen Heren en Bruēdere, s'Hertoghen van Gelre ēn 's Grauen van Zuytphen ēn onſe ghemeyne lant, in goeden punten helpen te brenghen mit rade ēn met dade ēn ons te helpen ēn onſe hulpere te weſen teghen alle die ghene die ons dat keren willen ēn daer inne hinder done, ſoe hebben wy hem weder gheſekert ēn geloeft, ſekeren ēn gelouen in goeden trouwen, ſoe wat hem daer af queme, dat wy hem dies een hoefthere weſen ſullen ēn ſyn, en of hy enigherhande ſcade, daer by neme, dat wy hem dien belegghen ēn oprichten ſullen. Ēn weere zake dat yemant die leuede op ſine ere ſpreke, ouermids hulpe ēn raet die hy ons dede, dat wy dat tot allen tiden verantworden ſullen, ēn of hy ouermids ongheſunden ſyns lyfs oft anders enigherkunne ongeual, hem ſeluen niet verantworden en conde, noch te daghe comen en mochte daer men ſine ere beſpreke, ouermids zaken vorſ., daēr ſulle wy voer hem comen te dage en verantworden hem ſine ere. Voert hebbe wy hem gheloeft ēn ghelouen alſe vor ſ. is, dat

wy

wy nummermere ghevreden noch ſwōnen en ſullen, wy en ſullen hem mit ons vreden ēn ſwoenen ēn niet buten hem, oec en ſulle wy nummermere ghe-ſwonen, wy en ſullen hem los ēn quyt maken van alſulker oerueden, alſe hy ghedane heeft onſen lie-uen Brueder den Hertoghe van Gelre vorgen. ēn den ghenen die in der tyt ons Brueders Raet waren, doe hy die oervede dede, ēn dien hiſe mede ge-dane heeft, uyt gheſeecht dat dat huys tot Bronc-horst, open huys bliuen ſal ons Bruedere ēn ſynre nacomelinghe ēn erfgenamen der Heerſcap van Gel-ren. Voert hebbe wy hem geloeft en ghelouen in goeden trouwen, ēn in ſekerheyde, te helpen mit liue en mit goede na aller onſer macht, ſoe wanneer wy ſwoenen, dat hy ſyn gelt ghecrighe, dat onſe lieue Brueder hem ſchuldich is, na beheltenisſe ſynre openre brieue, die hy heeft van onſen Brueder. *Alle* deſe vorſereuen punten en vorwarden, gheloue wy alſe vorſ. is, ſonder argelist, vaste, ſtede, ēn onnerbrekeliken te hauden. In orconde des briefs be-ſegelt mit onſen ſeghele. Gegheuen int jaer ons He-ren duſent drie hondert een ēn vyftich des dinxdages na onſer vrouwen dach nativitas. Per Dominos et Conſiliarios Fredericum Comitem de Muaſe, Frederi-cum Dominum de Bare, Gerhardum de Heriar Do-minum de Amerſoyen et Gerhardum dictum Vullinc. Sigillavit Johannes de Caminata juſſu Domicelli Edu-ardi.

Aan den brief hangt het zegel van Johannes de Caminata, of Johan van der Kemnade, zyn-de twee vleugels met een hamel.

Ex autographo nobi.

XXXIII.

XXXIII.

Schikking tusschen Heer Alart van Driel Ridder en Rutger van den Boetselaer, over 't Gericht van Hernen 11 July 1357.

Wy Alart van Driele Ridder ẽ Rutgher van den Boetselare cnape, doen kont ẽ kenlic allen luden die desen brief zoelen sien of horen lesen, dat wy bi raet ẽ goetduncken onser Heren Reynalt Hartoghe van Gelren, Johan Greue van Cleue, Didderic van Hoerne Heer van Parweis, Walrauen van Valkenborch Heer van den Borne ẽ anders voel goeder lude, ouerdraghen syn van onsen gericht van Heyrnen in manieren ẽ vorwarden als hyr na beschreuen staen, dat is te weten, dat ic Alart voersc. dat derdendeel van den gericht tot Heyrnen hebben sal. Ende ic Rutgher voern. dat tuedeel van den gericht tot Heyrne hebben sal. Ẽ onser engene en sal buter den anderen richten, noch onse richteren, die nu ter tyt syn, oft namaels geset soelen werden. Dẽ weer zaeke dat onser enich of onser enichs richter niet richten en woude, so mach die ander richten of syn richter, indien dat die gene die richten wille der anderen veruolght heuet, die niet richten en wille mit gerichtsluden daer hyt mede bewisen magh, dat die ander niet richten en woude, behaudenisse den gene die niet richten en wille sinre broeken ẽ veruals van den gericht als voersc. is. Al argelist en nieuon-

de

de uytgeſat in allen vorwarden voern. In orconde deſer vorwarden voorſ. ſo hebben wy onſe ſegelen aen deſen brief gehangen. Ēn om der mere veſtenisſe ſoe hebben wy gebeden Heren Sander van den Boetſelare Deken ēn Heeren Arnde Puls Canonic der Kerke van Zefelic, dat ſi horen ſegelen aen deſen brief willen hanghen. Ēn wy Sander ēn Arnt voern. om beden wil Heren Alarts en Rutgers voorſ. want wy ouer die ſceidinge geweest hebben, zoe hebben wy onſe zegelen mit den oeren aen deſen brief gehangen. Gegeuen int iare ons Heren duſent drie hondert ſeuen ēn vyftich des andaghes nae S. Martyns daghes in den Zoemer.

Ex autographo in Arch. Clivens.

XXXIV.

Uitſpraak tusſchen den Proost van Werden en eenige Ingezetenen op Veluwe 24 April 1368.

Wy Clawes van den Steyne Praest te Werden doen kont allen lieden mit deſen apene brive, dat wy ghelouet hebben eenre ſceydinghe als eerſommen luden dye hier nae beſcreuen ſtaen Her Herbert van Putten, Her Bernt van den Dorenweert Ridder Her Henrick Mumme Priester, Arnt van der Lawyc Richter van Velue in der tyt, Johan van der Lawyc, Clawes en Dyderic van Aller gebruder en de Henric van Herwen als tusſchen ons ende onſe luden ende mede

mede die ghenen dye dy goede onder hebben, sy sien ons hörich ofte niet daer dye meeste hoep voer ons gheweset hebben ende mede seyden, dat si voer dye ander goet wesen wouden, als van onsen rogghe dye si ons jaerlix te gheuen pleghen ende Hekede, Ael, Herinck, Verken, of Weder, daer wy Praest voern. in die Praestie langher dan viertich jaer ghebreckelic afgheweesen hebben, alsoe dat wy seggher voersereuen segghen; dat Gerrit Scoutman; dye erfgenamen vanden goede toe Ermel; Bernde Craken van Haluinchusen; Abel Sliten, Heynen van Husser; Coep Witsinck; Everaert van Boedecamp; Wouter van Rimpelaer; Werneet Slikenbereh, Bertraet Wolfsoen; Geraert van Hosle; Johan Melisoen van den Meden; Gheraert van Spulde, Willem van Dolre, Geraert ver Hadewygheseen, Henric Dydericsoen en syn brueder, Henric Hermansoen; Nanneman van Haluinchuesen; des onbehouwes wyf en oer Kindere; Goswyn van Daslaer; Arnt dye Ganseaer, Aliet tsboumans wyf, Clawes Noudensoen, Lubbe van Holdorp; Wolf van Strude, Otten dyen Wysen, Jacob van Douerden, Reynier Bollen, Clawes Hellinc, Germaen Lyfghers Swager, Arnt van der Molen, Ghysen van Beehorst, Sladerman Ghysen Croenen, Tyden Haelboem, Craker Jansoen, Arnd Delensoen, Alaert dye Snider, Minse van Sprite, Scaelgher van Erke, Ressel Oseken, Alaert Nouden Hubbensoen, Egbaert Hetman, Aliet ende Bessel van Noerden, Wyneken Craken, Jan Thunis, Arnt Besselsoen, Noude Wellensoen ende Wyneken Hillensoen, jaerlix soelen gheuen ende betaelen dye ter tyt dier betalinghe Praest is, Twee ende dertich

mouder rogghen, al ſulker maten als in ſinen hane hier toe gewoenlyc te betaelen, gheweſet heuet, nae heltenisſe fynre ſcoutboec, elcman dye de goede ouder hebben, ſien groete daer af, ende ſoe wye dat een mouder rogghen gheuet, gheuen ſal enen grooten erffelyc nae fyn beloep, ſoe mennich mouder alſoe menighen groeten ende alle jaer te betalen op Sunte Geertrueds dach in den Meerte, als voer die Hekede, Ael, Herinck, Weder ofte Verken. Ende daer mede ſoe ſoelen deſe voerſc. ſi ſien horich of niet, gheſceyden weſen toe deſen daghe toe. Voert ſo ſegghen deſe ſeggher, dat deſe vier dye hier nae beſcreuen ſtaen, als Lubbert Jansſoen van Weſingghen, Egbert Vaken te Weſingghen, Dyderic Keſeken, Lambaert van Westen gheuen ſoelen dien Praest voerſc. alle jaer op Sunte Mertens daghe in den wynter in den Hof te Putten voer Hekede, Ael, Herinck, elkerlyk van den vieren, drie groete paymeynt, als in der tyt genghe is ende ghene, ende daer mede ſoelen ſi gheſceyden weſen toe deſen daghe toe van Hekede, Ael, Herinck voerſc. ende ſoelen dier Praestien voertan gheuen alſullicke ghulde, alſi anders ſien ſculdich, nae heldenisſe oere ſcoutboec. Ende hier waren auer ende aen als eerſomme ſceytslude dye voerſc. ſtaen Her Herbert, Her Bernt Ridder, Her Henric, Arnt, Johan, Clawes, Dyderic ende Henric. In deſen voerwaerde alle ergelyst uyt gheſeyt. Ende dat is te weten dat deſer briue twee ſien, daer dye ene af heuet dye Praest voergen. aen dye ene ſyde ende dye ander paert dien anderen aen dye ander ſyde van woerde te woerde alleyns ſprekende. In orconde ende veſtenisſe

de-

deſer gheloffenisſe ende ſceydinghe, ſoe hebbe wy Clawes van den Steyne voerghen. onſen ſeghel aen deſen bryf ghehanghen ende omme dye meere waerlieyt ende ſekerheyt wille, ſoe hebbe wy Clawes voerghen. ghebeden Heren Herbert van Putten ende Heren Bernt van den Dorenweert Ridder, Arnt van der Lawyc Richter van Velue in der tyt, Johan van der Lawyc, Clawes en Dyderic van Aller en Henrik van Herwen, dat ſi oer ſeghele mede aen deſen bryf hanghen wyllen. Ende wy ſegghen voergen. Her Herbert, Her Bernt, Arnt Johan, Clawes, Dyderic ende Henric omme bede wille Heren Clawes van den Steyn, Praest van Werden voerghen. aen dye ene ſyde ende omme bede wille dyer ander partien aen dye ander ſyde, ſoe hebbe wy ouſe ſeghele aen deſen brief ghehangen int Jaer ons Heren M CCC. acht ende feſtich des Sonnendaghes als men ſinget Miſericordias Domini.

Alle zegelen aan dezen brief zyn gaaf, uitgenomen dat van Clawes van Aller 't welk afgevallen is.

Ex Autographo in Arch. Abbadiæ Abdinghof Capſa B. No. 2.

XXXV.

Brief over het bezitten van een Keurmondig goed van Werden, zonder Keurmondig te zyn. 2 July 1385.

Ick Giſelbrecht Beſſelloyen ſoen und Druda ſyn echte wyf bekenne und betuegen in deſen apenen brieue, want wy Craken gut van Haluinchuſen, das des Proestes van Werddin curmedich gut is, hebben und beſitten und des gebruken, daír wy nicht curmedich na en ſyn, und hebben ouch geyne macht an anderen onſen heirscap na deme gude curmedich te werden, hir umb ſo heeft ons onſe lieue Her, Her Bertolt van Bueren Proest tot Werddin umb beden wille guderluede benadicht, und orloff gegeuen op derne vurg. gude to beſitten und des gebruken tot onſeme lyue, in onſeme rechten und gehoere to blyuende, behelteniſſe der Proestien te Werddin anders allé irs rechten an deme vurg. gude, und hebben vurg. gude van onſen vurg. Heren deme Proest alſo ontfanghen, dat wy onſe eirſte Kint dat wy kriegen, wanneir et mundich wirdt, curmedich ſoelen maken na deme vurg. gude alz des gutz recht is, und na unſer twyer doede, und ouch die wyle dat wy leuen ſo en ſal nyemant anders dat vurg. gut beſitten noch behalden tot eygendemme, he en ſy curmedich na deme gude alz des gutz recht is. Und alz ich Giſelbrecht vurg. doet byn, ſo ſoelen myne erffgenamen eynen kur uytten reyken uyt mynen alinghen gude, daír ich ynne

beſtoruen byn, alz men van anderen des Proesten lueden gewoenlich is to doene. Und op dat deſe vurg. vurwarden vast unde ſtede blyuen, und van onſ und onſen erffgenamen hir naimaels gehalden werden, ſo hebben wy gebeden Heren Zymone onſſen Kirkheer to Putten und Reyniere van Oudenaller, dat ſy deſen brieff to eynen tuege der wairheit und to mere vesteniſſe alle deſer vurg. puntten vur onſs und ouer ons beſegelen willen, want wy ſelner geyn zegel en hebben, und wy Her Symon en Reyner vurg. bekennen, want wy deſe vurg. puntten und ſaeken hebben helpen dedinghen, und vur onſs geſchiet ſyn, ſo hebben wy onſe ſegele umb beden wille des vurg. Giſelbrecht und Druden ſyns echten wyffs to eynen orkonde unde tuege der wairheit an deſen brief gehanghen. Hir waren ouer und an Her Albrecht Bure Prieſter und Custer in Putten, Andreys van den Norden, Claes Meleſon und ander gueder lueder genoich. Datum anno domini M.CCC. LXXX quinto. Dominica proxima pos beatorum Petri et Pauli Apostolorum.

Aan dezen brief is alleen blyven hangen het zegel van Reynier van Oldenaller, die het gewoone wapen van Aller met een Starre daar by, voert.

Ex Autographo in Arch. Abbatiæ Abdinghof Capſa 2. No. 17.

XXXVI.

Verklaringen dat Henrik van den Werve en zyn zuster Beatrix Welgeboren zyn. 2. 3. 12 May 1393.

Wi Willam van Ysselt, Herman van Ysselt, Willam van Hemert, Ghiselbrecht Uterkocken, ende Cosyn van Ysselt Willams zoon van Ysselt, maken kenliken allen luden dat ons kundich is, dat Henric van den Werve onze Neue ende Byatris van Stridelant siin Zuster onze Nychte hore twier quer oude vader ende hore twier ouer oude moeder wael gheboren ende waren wt tween edelen Hofsteden gheboren, alze hoer ouer oude vader die eens ridders zoen was, geboren uter Hofstede van der Helle, ende hoer ouer oude moeder een waelgheboren wiif was, gheboren uter Hofstede van Ysselt. Ende in kennisse der waerheit zo hebben wi Willam van Ysselt, Herman van Ysselt, Willam van Hemert, Ghiselbrecht ende Cossiin voerschreuen onse seghellen an desen brief gedaen tenen oerconde. Ghegheuen int Jaer ons Heren dusent dre hondert dre ende neghentich op tes hilichs cruus avout inventio.

Aan den brief hangen vyf zegelen.

Wy Willem van Ysselt, Herman van Ysselt, Willem van Hemert, Ghiselbrecht Uterkoecken ende Cosyn van Ysselt Willems soen van Ysselt maken kenliken

ken allen luden, dat ons kundich is, dat Henric van den Werve onſe neue ende Byatris van Stridelant ſyn ſuster onze Nychte, waelgheboren ſyn, als van oere ouders ende ghekomen ſyn uyt tween verleenden Hofſteden, dat is te weten, dat van der eenre ſyt oer auer ouder vader eens Ridders ſoen was gheboren opter Hofſteden ter Helle dat een leen is ons ghenedigen Heer van Gelre, ende van der ander ſyt oer auer ouder moeder der een waelghebaren wyf was, ghebaren opten Hofſtede tot Ysſelt, dat een leen is ons ghenedighen Here van Hollant. In kennisſe der waerheit, ſoe hebben wy Willem van Ysſelt, Herman van Ysſelt, Willem van Hemert, Ghiſebert Uter Koecken ende Coſyn van Ysſelt Willems ſoen voirg. onſe Segele aen deſen brief ghedaen tot enen orkonde. Gegheuen in den Jaer ons Heren duſent drie hondert drie ende negentich op des heiligen Cruys daghe inventio.

Aan den brief hangen vyf Zegels.

Wy Wynant van Arnhem ende Steuen Ploech doen cont allen luden mit deſen openen brieue, dat ons cundich is dat Henric van den Werue ende Wendel, moet ſiin echte wiif eñ Beatrix ſiin ſuster wael gheboren ſiin van horen ouders. Ende ghecomen ſiin uyt verleenden hofſteden nae inghehout oere brieue, die hem oer maghe ende vriende daer af gheſcreuen ende beſeghelt gegheuen hebben. In oerconde des ſoe hebbe wy onſe ſeghele aen deſen brief ghehanghen. Ghegheuen int Jaer ons Heren duſent dre hondert

dre. ende neghentich des manendag nae Sente Jans-dach als men ſcriues ante portam latinam.

Aen den brief hangen twee Zegels.

Ex Autographis in Arch. Oppidi Elburgenſis. Capſa VII. No. 52. 53. 77.

XXXVII.

Beleening van Weerdenburg 1397.

Wy Wiſlem van Gulich by Gaitz gnaden Hertoge van Gelre ende van Gulich ende Greve van Zutphen, doen kont allen luden mit deſen apenen Brieve, dat wy verlijet hebben en verlyen Heer Gherit van Weerdenbergh dat Huys te Weerdenbergh mit allen ſinen thobehoeren ende voirt alle alſullich goit als hi ende ſine aldere ende vurvaderen van ons, van onſen alderen ende vurvaderen gehalden hebben, tho halden van ons ende van onſe nacomelinghen he ende ſijn nacomelinghen tot alſulcken rechten als he ende ſijne alderen, dat van ons en van onſe alderen gehalden ende heergebracht hebben. Mit alſulke vurwarden. Als die Heer van Weerdenbergh vurſch. aflivich geworden is, dat dan Johan van Weerdenbergh oldste ſoen Heren Willem van Broichuſen die he heeft bi vrouwen Agneſen Dochter des Heren van Weerdenbergh vurſs den naem ende wapen van Weerdenbergh behalden ende vueren ſal. Ende mede ſal Johan vurſs heb

hebben ende behalden die rechte nahand an den Huys tot Weerdenbergh, mit allen ſinen thoebehoeren ẽñ an al alſullich goet, als die Heer van Weerdenbergh afterlait, ende he van ons the lehen the halden plach. Ende dit vurſ. Huys van Weerdenbergh mit allen ſinen thobehoren ende alle goit vurgen. ſoilen wy off onſe Erve Johan vurſs. verlyen ende belenen the halden van ons ende van onſe nacomelinghen he ende ſijne nacomelinghen im allen den ſchijne ende recht als dat die Heer van Weerdenbergh vurſ. van ons ende van onſen alderen heergebracht ende gehalden heeft. Weer oick dat ſaick, dat Johan vurſ. afſlivich wurde, ſonder wittaft gelevendige blikende ghebuert after hem the laiten, ſo ſolde dit Huys tot Weerdenbergh mit allen ſinen thobehoeren en alle goit, dat die Here van Weerdenbergh vurſ. van ons the Lehen to halden plach, vrijlicken come ende erven, upt altſte broider Johans vurſ. ende die ſal voirt erven up ſinen alsten broider dair na ende ſo voirt die eijn broider up den anderen, of upten ghenen dair Hr. Gherit Here van Weerdenbergh vurſ. up bewijst heeft, mit ſinen apenen brieven beſegelt, mit ſinen ſegel. Ende ſo die dit vurſ. Huys en goit hebben ende beſitten ſal, die ſal mit vurwarden in den naem ende wapen van Weerdenbergh vueren en behalden. Ende of aldair tho gheen broider en weer die levendige wittaftige blikende gebuert after hem liet, ſo ſolde dit vurſ. Huys en goit comen ende erven up de altſte Suster, ende of die Suster en gheyn levende gebuert after en liet, ſo ſal hij voirt erven up die altſte Suster dair na die gekomen weer van vrouwe Agneſen vurſ. weer oick dat ſaick, dat deſe vurſ. broideren ende ſusteren

dair dit vursf. goit en Huys op gecomen weer, ſterven ende wittaftige levende geboir after hem lieten ende die geboirt dairna ſtorve ſonder wittaftige levende gebuert na hem the blijven, ſo ſolde dit vursf. Huys ende goit comen ende erven up die den aldſten Soene of aldſte Dochter weer vrouwen Agneten vursf. Ende of deſe vursf. broider ende ſusteren en hoir wittaftige nacomelinghen en gheijn levendige blickende geboirt after hem en lieten ſo ſal die vursf. Huys en goit vrijlicken wederkommen en erven up den rechten Lehen volger Heren Gerits vursf. Beholtlick ons dair an onsf rechten, en beheltelich Henrich van Culenborgh vrouwen van Weerdenbergh hoire alinger Lyftochten, die ſij heeft an den Huys van Weerdenbergh ende goiden vursf. Alle arghelist uitgeſchet. In oirkunde ons ſegels bij onſer rechter wetentheit an deſen brief gehangen. Gegeven in 't Jair ons Heren duſent drije hondert ſeven en negentich op ons vrouwen dach Aſſumptionis.

Per dominum ducem præſentibus de conſilio dominis Huberto domino de Culenborgh, Roberto de Appeltern, Militibus et Arnoldo de Boicoppe Armigero.

Ex Autographo in Arch. domus de Neerynen.

XXXVIII.

XXXVIII.

Arnt ten Voirde door Hertog Willem tot een Welgeboren Dienstman gevryd. 13 October 1401.

Wy Willem bider genaden goitz Hertoich van Gelre ende van Guilich ende Greue van Zutphen doen kondt allen luiden, dat wy by raide ende guetduncken onſer vrinde om mennyghen trouwen dyenst den ons Arnt van den Voirde gedaen heeft ende noch doin mach denſeluen Arende die ons vryman te weſen placht, quit geſcholden hebben, ende alentlich quit ſchelden van allen recht dair hem ons medt hoirden, ende hebben Arnde voirg. weder ontfangen tot onſen dienstman voir ons, onſe Eruen ende naecomelinghen, ſoe dat hy als des rechts gebruicken zall ende hebben als anders onſe welgeboren dienstluyden hebben ende gebruycken. Vort ſo hebben wy dat alinge erue ende guet ten Voirde myt eggen, myt enden ende myt allen zynen toebehoiren, vort enen camp lantz van vier mergen, die geheiten is die wyskamp, ende vierdehaluen mergen lantz die deyls gelegen is op den olden meden, groetenkamp by den bauwhuys ten Voirde, welcke acht mergen lantz onſe vrygueth placht tweſen, ende enen mergen lantz die Johan Medemans plach tweſen, gelegen by den erue then Voirde in den Kerspell van Oen, bynnen dicx ende buyten dicx, dair die nonnen van der Hunnep naist gelant ſyn oestwert, ſoe als dit

guet

guet ende erue voirsſ. gelegen is in den Kersſpell van Oen, te ſamen van allen allſulcken vaichtien, van allen vryen recht, ende voirt van allen anderen rechten, die wy hebben tot allen deſen gueden ende erue vorsſ. met allen zynen toebehoren, allentlyk quyt geſchulden ende quyt ſchellen mit deſen apenen brieuen. Ende wy hebben alle die vursſ. guet ende erue met ſyner toebehoeren voir ons onſe eruen ende naecomelingen gevryet, ende vryen Arnde voing. ende ſyne Eruen, op twee Pont ſeuen ſchillingen brabantſche des Jairs quyt, gheldes eenen olden groeten tornoiſen voir ſesthien penningen gerekent, of payement, dat dair gelicke guede voer is, alle jair erflick ende ewelick ons ofte onſe naecomelingen, off onſen Rentmeister in Veluen op ſynte Martens dach in den wynter in onſen Hoff toe Eep toe betailen. Ende hebben beualen ende beuelen allen onſen amptluyden, die nu ſint ende hir namaels weſen ſullen, dat ſy Arende voirsſ. en ſynen Erfgenaemen ende alle die voirsſ. guet ende erue, myts alle ſynen toebehoren, halden in allen rechten, als men welgeboren dienstluyden ende onſe Tinsguede ſchuldich is toe halden. Alle argelist in deſen saicken gansſelyck uitgeſcheyden. In oirconde onſes ſeghels van onſer rechter wetenheit aen deſen brieff gehangen. Gegeuen int Jaer ons Heren duyſent vierhondert ende een des donnerdaichs na ſynte Victors dach et Sociorum eius.

Per dominum ducem preſentibus de Conſilio D. Arnoldo de Leysenberch Milite et Arnoldo Pieck Reddituario Tilenſi.

Ex Arch. Cuzia Supr. Gelr.

XXXIX.

XXXIX.

Hertog Arnold bevestigt en vermeerdert de Privilegien van de Veluwe 29 November 1424.

Wy Arnolt van der genaden Goits Hertoge van Gelre ind van Gulich, ind Greue van Zutphen doen kont allen luden mit desſen brieue, ind bekennen vuer ons onſe eruen ind naecomelingen, dat wy onſen lieuen getruwen vrienden den Ridderen, Knechten en gueden luden in onſen lande van Veluwen wonende, nu ind die hyernamaels daer ynne woenen ſullen geconfirmeert ind beſtediget hebben, confirmieren ind beſtedigen hoen mit desſen ſeluen brieue, al alſulke priuilegien, brieue, vryheiden, guede alde herkommen ind gewoenten, alſe ſy van onſen ſaligen alderen ind vuervaderen Greuen ind Hertogen van Gelre, den God allen genedich ſyn moet, vercregen ind tot heer toe gebracht hebben. Ind enen ygelicken dat Lantrecht to wedervaeren laten, ind te ſetten ten Rechtbancken daer elc mit recht gehoert. Ind hebben hoen geloeft ind gelouen in gueden trouwen ind by onſer furſtelicker eren die alle vaſtſtede ind onuerbrekelic te houden, te doen houden, ind daer oick niet tegen te doen, noch to geſchyen laten in eyniger wys. Voert omme ſunderlinger lieffden wille die wy hebben totten ſeluen onſen gemynden vrunden hebben wy hoen by rade onſer vrunden van den ſeſtyenen ind der Scepen van onſen vier

Hoefft-

Hoeffſteden opt nye gegeuen ind verleent, geuen ind verlenen mit deſen ſeluen brieue hoen ind allen horen nakomelingen, in den ſeluen onſen Lande van Veluwen in der tyt woenende alſulke vrijheiden ind privilegien als hyer nae beſcreuen volgen. In den yerſten offt ſake weer dat enich doitſlach in Veluwen geſchiede, ind die vier clager den doden man beclagen wouden, ſo ſullen die vier clager yrſt then hilligen zweren, dat ſy nyemant in den doitſlach leggen en ſullen, by horen vieff ſynnen, hy en weer dan raits of daits, off mit vechtender haut ſeuldich an den doden man. Ind weert dan ſake dat ſich yemant, die in den doitſlach in der maten vorſ. beclaget wurde, ontſculdigen, ind ſyn ontſchult dair vuer doen woude, die mach ſonder verual ind vaer vuercomen, ind ſyn onscout doen na den Lantrechte, te weten een dienstman ſelfderde an elker hant enen dienstman, ind een ſcotbar man ſelf vuften an elken hant twe ſcotbar lude die doch alle onbeſproken mannen ſullen ſyn in Veluwen woenaftich ind geguedt. Ind wanneer dan die beruchtige man ſyn onscout gedaen hadde in der maten alſe vurſc. is ſo ſal die beruchtige man van der anſprake quyt weſen ſonder argelist. Ind voirt is ſo geviel dat die lude ſturuen die onſe tinsguede hadden, of jaerlixs tins to betalen plegen, ſo ſullen wy enen ygeliken erfgenaem ontfangen den onſe tinsguede vurſ. aengeſtoruen weren van horen alderen, mit eenvoldigen tins ind doen ſcriuen ind ſetten die in den tynsbueken, mer men ſal den ſcriuer geuen twee alde groot of payment daervuer. Voirt of ſo gheuiel dat ymant van onſen onderſaten in Veluwen enigen burger of Ingeſeten der

ſtat

ſtat van Utrecht ofte van Amersfoirt off an den ſtichte van Utrecht binnen onſen landen doit ſloege, ſo ſullen wy die gene die dat deden van ons laten ſcheiden mit alſulken brueken, alſe die ſtat van Utrecht geſat heft op hoer Burger, off ſy onſe onderſaten binnen hoerre ſtat eñ vryheit doit ſloegen. Ind al ſonder argelist. Des wy to oerkonde ganſer vaster ſtedicheit onſen ſegel vuer ons onſe eruen ind nacomelingen an deſen brief hebben doen hangen. In de Jare ons Heren duſent vierhondert vier eñ twyntich op Sinte Andries avont Apostoli.

Per dominum ducem preſentibus de Conſilio D^ne^ Roelmanno de Arendail D^ne^ de Wel Milite, Magiſtro Curie et Johanne D^ne^ de Wickrade.

Ex Arch. Elburg. Capſa 16. *No.* 20.

XL.

Hertog Arnold belooft Dalem nooit van Gelderland te zullen scheiden. 8 Juny 1425.

Wy Arnolt by den genaden Godts Hertoge van Gelre eñ van Gulich Greue van Zutphen, doen condt allen luden mit desen openen brieff, dat onse getrouwe Ridderen eñ Knapen eñ onse goede luyden, die nu ter tyt woonachtich syn in Tielreweerden, tot Beest eñ tot Renoy eñ die Abt van Sinte Marienweerde eñ Heer Ott Heer van Asperen eñ Voorst, eñ Johan Heer tot Heuckelom gecoft hebben met hoers selfs gelde eñ hebben gegeuen ons, onsen eruen eñ nacomelingen te hebben eñ te behalden erflyck eñ ewelyck dat alinge Lant van Dalem, Staden en Schutmenoerde, mitter alinger Heerlicheyt hoege eñ lage, mit leenmannen, tienden, visscheryen, vogelryen eñ mit allen synen toebehoren, leen eñ eygen daer toe gehorende, te water eñ te lande, naer uytwysinge der brieuen die dair af syn. Eñ ouermits der groter gunsten, die ons onse getrouwe voorgenoemde dair aen gedaen eñ bewesen hebben eñ noch doen eñ bewysen sullen, so hebben wy Hertoge voorsf. by goetduncken ons selfs eñ onser raden eñ vrunden gelooft eñ geloüen mit desen brieue denselven getrouwen onsen lieuen vrunden voorsf. eñ hoere alre eruen eñ nacomelingen erflyck eñ ewelyck voor ons eñ onsen eruen en nacomelingen, dat onse landen Dalem, Stade

eñ Schumenaerdt mit allen hoeren toebehoren nimmermeer geſceyden en ſullen werden van onſen lande van Gelre, ten geſchieden by wil onſer Ridderen, Knechten eñ goeder luyden ons Lants van Tielreweert voorſ. ofte des meesten deels van hem. Eñ alle die geene, die in obſen landen van Dalem Stade eñ Schumenoerde hier namaels weſen ſullen, die ſullen altoos horen en bliuen mit horen dyck onder den ſchouwe eñ dyckrechte van Tielreweert. Eñ die Dyckgreue eñ Heemraet van Tielreweert, ſullen ſchouwen eñ koeren ſetten op die dycken in Dalem, Staden eñ Schumenoerde, gelyck alſe ſy doen in Tielreweert. Voorts ſullen die ſelue onſe luden eñ onderſaten die in Dalem, Staden en Schumenoerde nu ter tyt woonachtich ſyn of hier namaels weſen ſullen, altoos horen ter hoger bancken tot Tuyl, eñ nu eñ altoos blijuen onder den Amptman van Tielreweert, eñ Ampts voorſ. van Tielreweert, eñ al alſulcke rechten hebben en halden als die ghene hebben, die onder der bancken van Tuyl geſeten ſyn, uytgenomen of wy denſeluen onſen luden in Dalem, Staden eñ Schumenoerde een geleye geuen wolden, dat ſullen wy mogen doen X Jair lanck van ſconlt, dat ſy buyten onſen lande gemaekt hebben voor datum des briefs. Voort of ons ymant in denſeluen onſen landen woonachtich, of hier namaels wonende gebroect hadden, die en ſal men oock deſe naeste X Jair lanck eñ niet langer niet ontbieden op hoer goet, indien dat ſy huere bruecken beteren willen, by onſen agt Scepenen van Tuyl, eñ dat ſullen die ſelue ons agt Scepenen dan tot eenen mael uytſpreeken, ſonder langer vertreck dair inne te maecken. Voert

ſo en ſal men die ſelue onſe luden, die daer nu ſyn, of namaels weſen ſullen, oock deſe naeste X Jair niet mogen beclagen dan voor ſculde die ſy voor Scepenen van Tuyl gemaeckt hadden. Voort ſullen wy ſetten eenen dagelyckſchen Richter in Dalem, Staden eñ Schimmenoerde. Eñ were dat ſaecke dat ymant in der voorsſ. Heerlicheyt poten ophouwede of tuynen te breeken aen den dycke ofte dyckhauelingen alder, dat ſal dieſelue dagelyckſche Richter richten na den Dyckrecht van Tielreweert. Alle deſe voorsſ. puncten gelouen wy Hertoge voorgenoemt in goeden trouwe te halden eñ doen halden voor ons, onſen Erven eñ nacomelingen eñ hebben des te oerconde onſen ſegel vom onſer rechter wetentheyt aen deſen brief doen hangen ſonder argelist, int Jaer ons Heren M. CCCC. vyf en twintich, daechs na den Heyligen Sacraments dach. Per dominum ducem preſentibus de Conſilio Dominis Wilhelmo Dno de Bueren et de Bofinchem, Ottone de Haeften, Wilhelmo de Yſendoren Militibus. Johanne de Bueren Dno de Rwyck, Johanne Dno de Broechuſen, de Waesdenborch et de Amerſoyen, Arnoldo Bocop Redituario ſupremo Terr. Gelr. et Reynero de Zeller Marscalco Curiæ armigeris.

Ex Autographo in Arch. Dni de Rosſein, verminkt uitgegeven door Kemp Beſchr. van Gorinchem p. 233.

XLI.

XLI.

Hertog Arnold geeft eenige Privilegien aan de Veluwe. 6 July 1432.

Wy Arnolt van Golds genaden Hertoge van Gelre en van Gulick en Greue van Zutphen doen kont en bekennen in desen openen brieue vuer ons en onse nacomelinge, dat wy by guerdunken ons selues en onser vrienden van onsen rade vuer nut en orbar ons lants van Veluwen gegeuen hebben en geuen mit desen onsen tegenwoirdigen brieue, alle onsen onderssaten van Veluwe, die nu syn of hier namails wesen sullen, dat onse Richters noch Peynders in Veluwen, die wy nu aldaer geset en onse Ampten beuolen hebben en namaels setten sullen, op onsen onderssaten en ynwoenres ons lants van Veluwen, die nu syn en in toecommende tyden wesen sullen, gheen noitbede hebben noch doen en sullen enichsins by hoeren Ampte en by hoeren guede. En wanneer onse Richters of Peynders in Veluwen yemant peynden, daer af sullen sy hebben en nemen van elker peyndinge een Oirt butgin, of die rechte weerde daer vuer, van elker opbodinge der pande twe oude Butgin; van elker besettinge een out Butgin; en van elker ontsettinge twe oude Butgin en niet meer by hoeren Ampten en by hoeren guede. Voert so moigen onse onderssaten van Veluwen gebruken mitter brande, alle har marcten en guede ongekrodet en onbelast van ons of van onsen Ampt-

luden. Oick en ſullen wy ener onſer onderſaten eñ gueden in Veluwen genen brantmeister ſetten noch enige ſcuttinge van onſer wegen of van yemant anders daer op geſchien laten in enigerwys. Eñ want onſe Lant van Veluwen een wilt byster lant is, daer voele ouergrepen in geſchien plegen, ſo gunnen wy denſeluen onſe onderſaten van Veluwen. Oft ſake weer, dat yemant in Veluwen onſe ſtraten ſchinden, gewalt, roef, brant, of dingtale daer ynne dede, dat onſe onderſaten die hantdadigen, antasten, vangen, halden eñ tueuen moegen eñ onſen gericht leueren. Eñ of die gene, die dat gewalt en ouergrepen uit onſen lande keerden, yn ſulker mangelinge yemanden wonden of doitſloegen, dat doch ſonder argelist, omme ſulker ouergrepen en toetasten wille geſchiet weer, dat die ons of onſer heerlicheit daer an niet verbroeken en ſullen, dan wy ſullen onſen onderſaten van Veluwen hoer Hoeftheer daer van weſen. Weer oick yemant in onſen lande, die ſulke lude huysden, hoeſden, eten eñ drincken geuen, ſe uit onſen lande hilpe, als ſy die ſaken hantiert eñ bedreuen hadden . . . . . rypinge daer ynne dede, dat willen wy altyt richten eñ halden an hoer lyf eñ an hoer guet. Eñ want wy Hertoge vuerſ. willen dat onſen eñ s'Lants van Veluwen dit tot ewigen tiden vast, ſtede eñ onuerbrekelic gehalden werde, vuer profyt, nut eñ orbar ons ſelues eñ onſer lande, ſo hebben wy des to oerkonde eñ ganſer vaster ſtedicheit vuer ons eñ vuer onſe nacomelingen onſe ſegel van onſer rechter wetenheit an deſen onſen openen brieue doen hangen. Gegeuen int Jaer

ons

ons Heren M. CCCC. eñ twe en dertich, des Sonnendage na Sunte Mertens dach translationis.

Per dominum ducem preſentibus de conſilio Nobili Wilhelmo de Egmonde fratre domini ducis ſupradicti. Dominis Johanne Schelart de Obbendorp Magiſtro Curie, Roelmanno de Arendale Domino de Welle Militibus, nec non Johanne de Buetberge Marscalco Curie Armigero.

Ex Arch. Elburg Capſa 16. No. 20.

XLII.

Claring van Ridders en Knapen van Veluwen over het Erfhuisrecht 4 Maart 1467.

Item des Saterdages nae den Sondach Reminiscere Anno Dom. lxix. over hyer tArnhem ter Dachfart beſchreven vijt vervolch der Stadt Zutphen, Ritteren ind Knechte ende cleyne ſtede s'Lants van Veluwen omme ſaicken wille den Erffhuysrecht aentreffende, daer op avermyts den Rittere ind Knechten hyer nae beſchreven eñ avermyts Burgermeisteren, Scepene eñ Raedt der Stadt van Arnhem eñ Raetsvriende dere Stede Harderwyck, Elborch ind Wagenyngen opter Raetkamer tArnhem ter dachfart vergadert averdragen is. Dat men alle verſtorven guet, rede off onrede, ruefende eñ onruerende, ſo waer dat gelegen is,

hynnen ſteden off buyten ſteden eñ tot wat rechten die guede ſtaen, daer in die lude beſterven eñ alſs ſe hadden op den daegh als die lude levendich eñ doet wer, berichten ſall int erfhuys, daer die nederual geſchiet iſs. Daer op een brieff verraempt ind geſchreven wardt aen den Drost van Veluwen, gelick hyer na beſchreven volgt.

Erber lieve maigh, ſwager ind beſonder guede vrundt. Die Stadt Zutphen heeft ons te kennen doen geven, woe dat twee verſterve in oere Stadt geſchiet ſyn, als myt namen, theen avermyts dode Wilhem Leerynx huysfrouwe, der Got benaede, ſoe komen oere erfgenamen onverſocht dat Erfhuys eñ ſlaen oere ongewaerde hande in ſodane gueden als Willem Leerynx huysfrouwe naegelaten heeft, ſonder yet te doen van vurfanck ind anderſs, des ſich nae Erfhuysrechte geboert, ſoe wy dyt allet verſtaen eñ want dan ſulx nyet en ſteet to te laten noch te gehengen, ſoe dat cleerlicken is tegen onſe Landtrecht ind Stederecht van Veluwen. Begeren wy ſeger vruntlich van U, die ſelve erfgenamen by oere guede in Veluwen gelegen, daer to halden, ind vermoegen, dat ſe Wilhem Leerynck vurg. als een vijtter des guetz in brauckwer ind beſitt des alyngen vurg. naegelaten guetz ind verſterff ſyner zeliger huysfrouwen, ſoe waer dat oick gelegen is, rustelick ind vredelick laten ſitten, ind deſs gebraucken, ter tyt toe dat ſy dat erffhuys verſocht, ind nae dem Erfhuysrecht gedaen hebben, dat ſich geboert, eñ dat men alle Rechtforderinge den Erfhuys aenclevende verſuecke int Erfhuys ter ſtede daer die nedervall geſchiet is, ind anders nergent. Hyer wilt U ſoe geboerlich inne heb-

hebben ind bewyſen ind U in den besten daer nae richten, waut ſich dat nae onſen Landtrecht ind Stederecht cleerlick alſoe geboert, gelick vurg. ſteet, als wy des genslichen to betrouwen Uwer Liefden, die onſe Here Got ommermeer bewaeren moet. Geſchreven onder ſegell Heren Wynantz van Arnhem Here tot Leembeck Ritters ende onder ſecreet der Stadt van Arnhem, des wy Rittere ind Knechte ind Stede teſer tyt hyr ihne ſementlick gebruicken, des Saterdages nae den Sonnendach Reminiscere Anno LXIX.

Rittere ind Knechte s'lands van Veluwen, Burgermeisteren Scepenen ind Raedt der Stadt van Arnhem, ind Raets vrunde der Stede Harderwyck, Wagenyngen ind Elborgh nu ter tyt ter dachfart vergadert.

Den Erbere ind Vroemen Here Derick van der Horst Ritter Landtdrost van Veluwen, onſen lieven Maigh, Swager ind beſonderen gueden Vrundt.

Fuerunt in dicta presentibus.

Dus Winandus de Arnhem Dominus de Leembeck Miles Dus Arnoldus van Mydachten Miles, Dus Everardus de Wylp Miles, Hendrik die Voſs, Jan Bentynck, Brandt van Delen, Aelbert van Delen, Gysbert van Mekeren, Jacob van Eſen, Jan van Muyden, Jan van Horckelom, Lubbert die Heyden, Reinier van Oldenbernefelt, Claes van Aller van

Stoutenborch, Reynier van Appeldoeren, Jan van Bylar, Morre van Dompſeler, Jan van Gelre Baſtart. Arnt then Vperde, Herman van Hell. Item Raetzvrunde der Stede Arnhem, Harderwyck, Wageningen ind Elberch.

Ex Arch. Elburg Capſa 15. No. 41.

XLIII.

Weerdenburg tot een Hooge Heerlykheid opgericht 14 May 1481.

Wij Maximiliaen van Gods Genaden Ertz hertoghe tho Oisterich, Hertoghe van Bourgondien, van Lotringe, van Brabant, van Limburg, van Lutzenburg, van Gelre, Grave van Vlaenderen, van Tyroll, van Hollant, van Zeelant, van Namen ende van Zutphen, &c. doin condt, Dat wij aengeſien ind gemerct die guede reporte ind aenbrengen, uns lieve ind waill gemeijnde Vaſalle ind Dienre, Evrard van Vloedorp Ritter uns in den naemen ind van wegen, ſijnen Huijsvrouwen zoin Gerart Heer tot Weerdenburgh, Erfhoefmeiſter van onſe Hartichdomme van Gelre, ſo he noch jongh van jaeren is, gedain, ind oick uijt onſen beveele geapent heeft, dat ſloet ind Huijs tot Weerdenburgh, toebehorende denſelven Gerart Heer van den vurg. ſlaite, dair uijt onſe ongehoirſamen ind Rebellen in ons vurſ. Hartichdomme van Gelre, oirloge ind reſiſtentie geſchiede, ind deshalven die vurſ. jonghe tot groiten hijnder, ſchae-

ſchaede, ind achterdeel gecomen is, ind omb denſelven jonghen ſijnen ſchaeden, die hij dair omme bij ons geleden, ind oick den getrouwen dienst die vurg. Gerart van Vloedorp Ritter vurſ. uit den voorg. ſlaite tegen onſen ongehoirſamen beweſen heeft, eenigſints te recompenſieren, ind dair van reſtitucie tho doene. So ist; dat wij umb ſunderlinghe beden wille Heren Evrard, van wegen den jonghen vurg. an ons geſtalt ind verſocht heeft, ind oick umb andere redenen ons dair tho bewegende, denſelven jonghen gegont ind gegeven hebben, gonnen ind geven, in deſen onſen brieve, die hooge Heerlicheit der beijde Dorpen, nementlijk Hyer ind Neerijnen, mijt Rutte ind Galge, mijt Leene ind Leenmannen, ind voirt mijt allen anderen Rechten, dair toe gehoerende, tot vermeerderniſe ind verbeteringhe ſijns Lehens ind ſlaitz van Weerdenburgh, umb datſelve altijt mit den Lehen van den voirſ. ſlaite van ons tho ontfangen, tot alſulcken Leenrechten, wedden, profijten, boijten en opcominghe ind voirt in alle manieren als die vurg. jonghe, die Heerlicheit ind ſlaite van Ameroijen van Ons tho Leen haldende is. Ind ſoe wij dan noch nijet doin disponieren, woe wij ijet mijt unſen Leenguederen in onſe Hartichdomme van Gelre gelegen, willen gehalden ind regiert, ind dair toe, noch geen ſunderlinghe ſegell geordineert hebben, ſoe ist, dat wij den voorn. jonghen geloeven ind toeſeggen, in craft des Briefs, dat wij on, ſo balt ons voorſ. Hartichdomme van Gelre, alingh tot onſe gehoorzaamheit gecomen is, dair af zullen doin expedieren ind leveren unſers openen beſegelde brieven, onder ons Zegel, alsdan dair toe gedeputeerd,

in gueder forme en gepasseerd, als nae den stijle van onsen hove behoeren, ende gewoenlick wesen sall; dair inne wij oick ons Stadholder van de Leenen onss voirss. Hartichdomme van Gelre alsdan geordineerd, beveelen en committeeren sullen, den vurg. jonghen alsulcken guet en Leen voorgenoempt, alletijt van onser wegen thoverleeveren, en dairmede te doine, als sich dat van Rechtswege gebueren, dair mede die voirg. jonghe versoerchtricht en sijns guets ind Heerlicheijt vurss. seecker sijn sal. Alles vurss. ongeveerlich en sonder argelist. In oirconde der waarheit hebben wij ons secreet Zegell hier onder aen desen Brief doen hangen. Gegeven in onsen Stede van 'sHertogheabosche, up den 14de daghe van Meije anno Dni een en tschentich.

Ex Autographo in Arch. Domus de Neerynen.

XLIV.

Bevestiging van de oprichting van Werdenburg tot een hooge Heerlykheid. September 1504.

Philips by der Genade Goides Ertshertoghe van Oistenryck &c. &c. — Doen te weten alle luyden teghenwoirdich eñ toecomende, dat ter arnstige bede eñ begeerte van Joncvrouwe Walraven weduwe van Huckelum Vrouwe van Weerdenburg en van Amerfoijen, zunderlinghe in conſideratie, van den gueden eñ getrouwe dienſten die zij ons altijt gedaen eñ bewesen heeft, haldende ons partij jegens onſen ongehoirſame eñ rebelle onderſaten, ons Lants van Gheldre, Annerckende oick die groote en verderflijcke ſcaden die zij ter cauſe van dien gehadt en geleden heeft. Wij hebben der voirg. Jouffrouwe Walraven om deſen eñ andere merckelicke Redenen ons dair toe porrende, gegonnen, gegeven, voirſcreven, eñ opgedragen, en mijn onſer rechter weetenheit, auctoriteit, mogentheit eñ zunderlinghe graçie, gonnen geeven, voirſcrijven, eñ dragen bp midts deſen onſs Brieven die hooge Gerechticheijt ende Justitie in huer vurſt Heerlijkheit, hairen Dorpen van Werdenburgh, Hijer en Neerijnen, alſo die van oudts dair toe te behoren plagen, midtsgaders alle die Rechten, boeten, bruecken, eñ vervallen die aldair zullen mogen vallen eñ verſchijnen, zulcke als die ander hooge Rechters van onſe Lande eñ Hartoch-

dom

dom van Gelre, van oudts gewoenlick zijn te hebben eñ te gebruicken, nijet uijtgeſcheijden, zonder alleen die Upperheit ende Reſort voor onſe Richteren ende Hoven daert behoren ſal. Ende voirts onſe Beden ende andere Rechten zulks als wij hebben eñ gebruijcken in andere hooge Heerlicheijden ons voirſ. Landts van Gelre. Gonnende ende conſenteerende der voirſ. ſuppliante, voer huer heure Erven ende nacomelingen, Heren ende Vrouwen van Weerdenboich, dat zij in deſelve Heerlicheijt voirtan zullen moghen hebben eñ gebruicken die voirſſ. hooge Gerechticheijt ende Justitie. Ende om die ſelve hooge Gerechticheijt ende Justitie te doen en te beleden, ſullen moghen ſtellen ende ordonneeren een Bank en Hoff van Mannen Rechteren, Dyckgreven ende Amptluijden, die kennisſe ende berecht zullen hebben van allen zaeken die aldair zullen mogen vallen ende gebueren, in wat manſere dattet ſij, gelijck in alder manieren als men dat doet in andere Hoven ende bancken van onſe anderen Vaſallen, die voirſ. hooge gerechticheit ende Justitie hebbende ende gebruickende. Ontbieden daeromme eñ beveelen onſen bijſonder lieve eñ getrouwe die Cancellier eñ luijden van onſen grooten Raide, Cancellier eñ luijden van onſen Raide van Brabant, Stadhouder eñ luijden van onſen Raide in Hollandt ende van Ghelre ende allen anderen van onſen Rechteren, Justicieren, Officieren eñ Amptluiden die 't aengaen mach, huereu Stadhouderen eñ eenen ijegelijcken, van hen bijſonder ſoe hem toebehoiren ſal, dat ſij die voorn. Joncfrouwe Walrave ſuppliante hier vurſ. Erven en nacomelingen, Heeren ende Vrouwen van Weerden-

burgh

burgh vorsf., doen laten, en gedoeghen, van deſe onſe gratie, gunſte, gifte, voirſcrijvinge, ende van alden Inhoude van deſen inden vaege en maniere als voirſ. is, ruſtelick, vredelick, volkomelick, ende tot ewighen daeghen, genijeten ende gebruijcken, ſonder hen te doene, of te laeten geſchijen, nu noch in toecomende tijden, eenich hijnder, letzel, ofs moeijenisſe ter contrarien, want ons alſoe gelieft. Ende ten eijnde dat dit vast en geſtadich blijve tot eewigen daghen hebben wij ons Zegel hier an doen hanghen. Behalven ons, en anderen, ende eenen ijegelijcken in allen ſaken zijn Recht. Gegeven in onſer Stad van 'sHertogenbosſche in den Maand van Septembri int Jaar ons Heren duijſent vijf hondert ende viere, bij mijnen Heren den Hertoch Hanoton, *ut ſupra.*

Ex Autographo in Arch. Domus de Nedrynen.

XLV.

N. V.

Resen en Doornick door Hertog Carel tot een hoege Heerlijkheid gemaakt. 12 April 1507.

Wij Kaisle van der Gnaden Gots Hertoughe van Gelre ind van Gulijch ind Greve van Zutphen, doen kondt allen luijden: Soe onse lieve getrouwe Willem van Arenborch ons van kijnde op bis tot desen daige toe gedient, ind sijne stantlichfoldige trouwen dienst gedaen, ind bewesen hefft, ind wij ons tot hon verssen noch verder doen mach, ind om sijner getrouwen wij sonderling tot hon draigen ind hebben, oeck so hij in onsen lasten ind noeden, doe ons alremallick afgegaen was, bij ons tot den uyterssten toe gebleven bij gestain ind gedient, lijff, guet ind bloet, bij ons opgesat heeft, hebben dairomme denselven Wilhelm in recompensien van dien, ind tot eijner ewiger gedachtenisse van hon ind die van sijnen lijve gekomen sijn off noch komen sullen, eene sunderlinge gnade ind Gracie willen bewijsen ind doen. Bekennen wij Hertoughe vursch. vur ons onse Erven ind Naekomelijngen, dat wij Wilhem vursch. ind sijns Lijffs Erven avergegeven ind verschreven hebben, en mits desen onsen Brieff, avergeven ind verschrijven then ewigen daigen thoe erfflijck ind ewelijck to hebben ind to behalden onse alinge Kerspelen van Doornijnck ind Ressen mitter hoiger Herlicheit, ind mit allen oeren toebehoren, so die in onsen Ampte van Averbetuwe ge-

legen met eggen eijnden paelingen, den ſementlicken luijden dairin ſijn of hijrnaemails komen ſullen, mitten Gemeijnten, Accijſen, ind mitt allet ghone dairthoe gehoert, nijet dairvan uitgeſcheijden. Ind hij off ſijne Lijffs Erven en ſullen nijet meer dan eijne Bierherbergen in elcker Herlicheit vurgem. hebben, ind dair die Accijſe aff boeren. Alſoe dat wij onſe Erven ind Nakomelingen van nu voirtain ind tot allen toekomenden tijden daeraff ontërfft ind ontrechticht ſijn, ind dat Wilhem ind ſijne Erven vurſch. die gerechticheit ind Hoicheit dair aff alingh ind all toebehoert, ind dair in richten, rechten doen en laeten ſullen, ſoe wij in alre mathen tot deſen daige toe gedain hebben. Voert ſo willen wij dat egeen van onſen Amptluijden in Averbetuwe enich bewijnde ſullen hebben in den Heerlicheijden van Doernick ind Reſſen, het ſij in Schouwen van den Dijck ſo verre die Heerlicheiden ſtrijcken, ſtegen, tochtgraven, ſtraten off bruggen in denſelven Heerlicheijden liggende, dan Wilhelm vurſch., ind ſijne Erven ſullen die Schouwen ind oere Heijmraden ſetten, na onſen Dijckrecht van Averbetuwe vurſch. gelijck eijn Amptman aldair to doin plege, op ſulcke koeren ind broicken, as dairop van Rechtswegen ſtain ind hij ind ſijne Heijmraden ſullen die Dijcken alſoe bewaeren dat ons noch onſe Landſchap van Averbetuwen dair geene ſchaden aff en komen, ind off ſulks avermids hon ſijnen Lijffs Erven ind oeren Heijmraden mijswaert wurde, ſo ſullen die Herlicheijden vurſch. wederomme aen ons onſen Erven ind nakomelingen komen. Desgelijken willen wij dat ons dieſelve onſe Herlicheijden t' allen ſtonden betalen ind gelden ſullen tot ſchattingen ind bede-

pen-

penninghen in wat maniere die genoemt zijn, ind ſollen ons oick met Clockenſlach ind dienſt bewant weſen, ſoe dat in anderen eijgen Herlicheijden in onſen Lande, baven ind beneden gelegen gedain ind gehalden ſall werden. Ind offt in toecomenden tijde ſich begeve, dat Wilhem ind ſijns Lijffs Erven, to weten Mans geboirte verſtorven in lijve noch leven nijet en bleven ſullen, as dan dieſelve Herlicheijden wederomme komen ind vallen mit oeren toebehoiren as die nu ſijn, ain ons onſe Erven ende Naekomelingen. Doch ſo willen wij dat Wilhem nu ind ſijne Lijffs Ervenn van Mansgeboirte hijer namaels deſe ſelve Herlicheijden in allen oeren Gerechticheit ind toebehoiren van ons, onſen Erven ind Naekomelingen te Gelreſchen Rechten to leen halden, ind ſo duck idt verſtorve, ontvangen ind doen ſullen als ſich dat van Leenswegen geboirt, allet vurſch. ſonder argelist. In oirkonde ind getuijchniſſe der waerheit ind gantzer vaster ſtedigheit hebben wij hertoughe vurſch. van onſer rechter wetenheit onſen ſegell vur ons, onſe Erven, ind Naekomelingen aen deſen onſen Brieve doen ind heijten hangen. Gegeeven in den Jaer onſes Heren duijſent vijff hondert ind ſoeven op Maenendach nae Quaſimodo Geniti.

In XIV. Libris by de Rekenkamer Tom. VIII.

TAB. II.

BLADWIJZER.

A.

Abdinghof I. 145. III. 180. IV. 206. 209.
Ackoy (Heeren van) III. 216.
Adel van verſchillende zoorten, IV. 238.
Adela Dochter van Graaf Wichman en Vrouw van Balderik, I. 64 71, 104, 115. Haar lotgevallen 120, 135, 143. III. 179, 365, IV. 145, 149.
Adela geeſtelijk te Elten, I. 125.
Adelbertus Erfgenaam van Meinwerk, I. 144, 148.
Adelbertus van Saffenberg, II. 95.
Adelboldus Biſchop van Utrecht, I. 19.
Adelheid Dochter van Paltsgraaf Ezo, I. 176.
Adelheid Gravin van Zutphen, I. 180, 183.
Adelheid van Pont, I. 228. II. 20.
Adelheid van Gelre Gravin van Holland, II. 189.
Adelheid Abdiſſe van Vilich, II. 32.
Adelijke in de Betuwe, III. 368.
Adelijke op Veluwe, IV. 169, 205, 229, 297.
Advocati, II. 27. IV. 211.
Advocatia Ducis, I. 230.
Aelius Graius of Gracilis; de zogenoemde Zwanenridder, III. 137, 147, 150.
Agnes van Arnſtein, Vrouw van Hendrik Graaf van Gelre, II. 163.

Agnes van Geire Vrouw van Hendrik Graaf van Namen, II. 169.
Allbertus Stichter van Kloosterraad, II. 90.
Alathorp, I. 230.
Alberade Vrouw van Graaf Waltgerus, III. 161.
Albero Bisschop van Luyk, II. 129.
Aleidis van Holland Vrouw van Hendrik van Geire, II. 187.
Alflaan, I. 149.
Allemannen, III. 66.
Altaar te Rinderen, III. 19.
Altey, I. 225.
Altena (Heeren van) III. 132, 192, 210.
Altinge, I. 129, 132.
Altvorst, IV. 89.
Amalrade Zuster van Keiserin Mathildis, I. 39, 45. 47.
Amelungus Bisschop van Verdun, I. 43.
Amelungus, (Graaf) I. 113, 149, 152.
Amersooijen, II. 266.
Ampts Jonkers op Veluwen, IV. 237.
Angeren, III. 369.
Ansfridus Graaf in de Betuwe, I. 25. III. 364.
Ansfridus Broeder van Keizerin Mathildis, I. 47.
Ansfridus Graaf in Teisterbant, Bisschop van Utrecht, I. 47. III. 162. *sqq.*
Antwilre, I. 129.
Apellen van Maas en Waal en Rijk van Nymegen, IV. 37. 127.
Apellen in Over en Nederbetuwe, III. 457.
Apellen in Tielre en Bommelerweerden, III. 347.
Appeldoorn, IV. 217.

Appeltern, IV. 89.
Aquilius, III. 35.
Arenacum, III. 39, 48, 53, 56.
Arkel, III. 214.
Armorricus Vader van Ailbertus, II. 94.
Arnhem, I. 65. II. 56, IV. 177, 221, 230.
Arnold Aartsbisschop van Keulen, II. 144.
Arnstein, (Graaven van) II. 164.
Arnulf Graaf van Vlaanderen, I. 59, 96.
Arnulf zoon van Graaf Theodericus, I. 93.
Asci, IV. 144.
Asperen, III. 215, 217.
Aspola, I. 19, 65, 153.
Athala, (Gravin) Vrouw van Gr. Balderick, IV. 292.
Aubery de Montdidier, III. 150.
Auchen, III. 16. IV. 129.
Avesaat, III. 389.
Axla, I. 56.

B.

Baar en Lathum, (berigten aangaande die Bannerije, I. 383. IV. 297.
Baldericus, (Graaf) I. 19. IV. 290.
Baldericus Graaf van Uplade en Houberg man van Adela, I. 64, 103, 105, 126, 132, 135, 140. III. 113, 178, 191, 365. IV. 149.
Balgoy, IV. 95.

Bannerheeren, vertoog daar over I. 257.
Bannerije van Leede, Lienden, en Ouderweerd, III. 446.
Baserden van Geire; II. 169, 275.
Batavieren, III. 2, 3, 15, 58, 68.
Batavodurum, 39, 42, 43, 45, 49.
Batenburg. Berigten aangaande die Bannerije, I. 309, 407. IV. 110.
Batua, I. 17, 25. Zie Betuwe.
Beatrix Vrouw van Elias Gravin, III. 137, 150.
Beatrix Vrouw van Oriant, III. 143.
Bede, III. 197. IV. 269.
Beek, IV. 45.
Beest en Renoy, III. 346.
Beneficium, III. 72, 120.
Benigna Abdisse van Thorn, III. 168.
Berchem (van) zijn stelling, II. 20.
Berg. Berigten aangaande die Bannerije, I. 333.
Berne, III. 209.
Bernhardus Markgraaf van Saxen, I. 51.
Betuwe, III. 122, 361, 450, 454, 457.
Bia zuster van Keiserin Mathildis, I. 47.
Byland, IV. 74. III. 400.
Byvang, betekenis van 't woord, III. 184.
Biljoen, IV. 151.
Binbena, I. 17.
Birthine, I. 132.
Bisdommen, III. 9.
Boeckholt, I. 56.
Bommel, III. 244.
Bommelerweerd, III. 209, 244, 248.
Boningen, IV 21.

Borch van Nymegen, IV. 7.
Borchgraven, IV. 7.
Bosinchem (Heeren van) III. 222, 229.
Botterfloot, (Heeren van) III. 215.
Brakel, III. 262.
Brienen, I. 18.
Brinio, III. 35.
Broeck, IV. 151.
Bronckhorst. Berigten aangaande die Bannerije, I. 279.
Bruchem, III. 263.
Brummen, I. 65. IV. 145.
Bruncherus, I. 68.
Budberg, I. 134.
Buren, III. 219.
Burginacium, III. 56.
Buurmaisen, III. 224.

C.

Caninefaten, III. 16.
Capittel ten Dom, IV. 164, 210.
Caprœmons, Cod. dipl. II. 19.
Carvo, III. 57.
Casle, (Graaf van) I. 164.
Castra Herculis, III. 56.
Catharina van Beijeren Bruid van Hertog Edouard, III. 273, 275.
Cauchen, III. 16, 69, IV. 189.
Cerealis, III. 35, 36, 40, 44.

Cerocenſuales, I. 211.
Charter van 1064. behoort tot 1094. I. 218.
Charter van 1145 onecht, I. 247.
Clariſe fabeagtige dochter van Boullon, III. 148.
Clasſicus, III. 39.
Claudius Civilis, III. 25, 34, 42.
Clementia Gravin van Glysberg, II. 148.
Cleve, I. 18, 20, 108, 135, III. 35.
Cleeſſche Graaven. Het zelfde geſlacht als Geire, II. 91, 99 Verdigte afſtamming, II. 100. III. 189, 195, 202.
Colonia Trajana, 55.
Conradt zoon van Balderik onwaar, I. 144.
Conradt Hertog van Lotharingen, I. 49.
Conradt Graaf van Luxemburg, II. 139.
Conſtantyn van Melegaarde, I. 210, 237.
Corveis, IV. 144.
Cuylenburg, III. 219.
Cuno Hertog van Beijeren, zoon van Rudolf Graaf van Zutphen, I. 179.
Cuno Graaf van Nordheim, I. 233.
Curtes, III. 336. IV. 220.

D.

Dagelijkſche Heerlijkheden in Vlaeweerd; onderzoek daar over, III. 391.
Dalem, III. 327. IV. 338.
Dalen, (Graaven van) II. 134. III. 379.
Dedo Markgraaf van Meiſſen, I. 34.

Deyl, III. 319.
Delwynen, III. 264.
Destarbenzon, III. 96.
Deventer, I. 33, 36.
Dieden, IV. 117, 125.
Dienstmanschap, III. 120. IV. 243.
Dieren, IV. 224.
Dyken in Tielre en Bommelerweerd, III. 345.
Dyken in Veluwe, IV. 285.
Districtus, betekenis, III. 245.
Doddendaal, IV. 14.
Dodeweerd, III. 57, 379.
Dodo Graaf in de Betuwe, III. 364.
Donsbruggen, I. 17, 35.
Domeinen, III. 85.
Doopnamen van Stamgenooten, I. 40.
Dordrecht, III. 123.
Doreweerd, IV. 169.
Dorichem, I. 34.
Doys, (Willem I) IV. 340.
Dreumel, IV. 93.
Driel, III. 249.
Drusus, III. 20, 24, 26, 38, 48.
Dublin, I. 17.
Duffelt, IV. 70, 75.
Duitsche taal, wanneer in Charters gebruikt, III. 439.
Dur, wat in 't Celtisch beduidt, III. 50.
Duurstede, III. 43, 49.
Duvelro marca, I. 17.

E.

Echteid, III. 398.
Eck, III. 397.
Edele Heeren, I. 36.
Edouart Hertog van Gelre, II. 268, 270, 274.
Eeninge, III. 337.
Een- en onverdeelbaarheid, IV. 287.
Egbert Aartsbisschop van Trier, I. 94.
Eigenhorigen, III. 121. IV. 168, 218, 220, 227, 254, 258.
Elburg, IV. 233.
Eleonora van Engeland Vrouw van Hertog Reinald, II. 261.
Elisabeth van Gelre Abdisse van Ruremonde, II. 190.
Elisabeth van Gelre Vrouw van Adolf Graaf van den Berg, II. 218.
Elisabeth van Gelre Abdisse van 's Grevendaal, II. 265.
Elisabeth van Gulick, II. 266.
Elst, III. 72, 377.
Elten, I. 35, 62, 149, 208. III. 183.
Eltinge, I. 129, 132. III. 376.
Emmerick, I. 65.
Engelanderhout, IV. 281.
Engelen, III. 297.
Enspyck, III. 319.
Erfgoederen blijven in den Stam, I. 40. Hier deelbaar, III. 121, 195.
Erflijkheid der Hertogdommen, Graafschappen en Leenen, III. 99.

Erfmaarſchalk, IV. 77.
Ermel, IV. 211.
Ermengard van Zutphen Vrouw van Graaf Gerhard van Geire, I. 229, 240. II. 134, 139.
Ermengard van Geire Vrouw van Graaf Dirk van Cleve, II. 227.
Eſt, III. 300.
Everhard zoon van Graaf Megenhard Hertog van Vriesland I. 38, 39, 69. III. 96, 97.
Everhard Graaf in Hameland, I. 44, 55. IV. 142.
Everhard zoon van Graaf Everhard, I. 56.
Everhard, zijne goederen verbeurd verklaard, III. 79, 84.
Eveſa, moeder van Everhard, I. 38, 69.
Ewyck, IV. 22.
Ezo, Paltzgraaf, I. 172, 177.

F.

Familia; betekenis van 't woord, III. 180, 336, IV. 220.
Flethetti, I. 26, IV. 135.
Flevum Ostium, III. 7.
Folcoldus van Berne, III. 209. IV. 80.
Folkerus, I. 25.
Franken, Hunne invallen, II. 4. III. 66. vervolg.
Freſones, II. 194. IV. 275.
Freteboldus een Heer in Teisterbant, III. 177.
Frederunna Vrouw van Wichman, Hertog van Saxen, I. 47, 76.

Friesland, I. 25, 27, III. 9, 65, 69, 72, 77, 79, 81, 83, 94. IV. 132, 136.
Frisabones, III. 16.

G.

Gameren, I. 147. III. 259.
Ganipa, I. 107.
Gebehard zoon van Godfchalk Graaf van Zutphen, I. 193, 198, 205.
Geestelijk Rechtsgebied op Veluwe, IV. 150, 205.
Geldermalsen, III. 321.
Gellekum, III. 321.
Gelre, I. 1. II. 1. 10, 11, 29, 254, 277. IV. 311.
Gent, II. 195. III. 403.
Gerberga Vrouw van Mengo, II. 31.
Gesberich Vader of Moeder van Graaf Wichman, I. 67, 95, 100.
Gerhard Heer aan de Moesel, I. 104, 143.
Gerhard Graaf te Vreden, I. 113, 152.
Gerhard Graaf in Teisterbant, I. 150. II. 109. III. 184, 192.
Gerhard Graaf in Hameland, I. 206.
Gerhard uit Vlaanderen gehaald te Gelre, II. 91.
Gerhard I. Graaf van Gelre, I. 222. II. 105. IV. 310.
teffens Graaf van Wasfenberg, II. 106, 111.
Gerhard II. Graaf van Gelre, 1229. II. 130.
Gerhard van Gelre verkeerd de derde genoemd, II. 182, I. 70 Bezit de Veluwe, 171.

Gerhard III. Graaf van Gelre, II. 187, 191.
Gerhard Graaf in Rediuchem, II. 103.
Gerhard Graaf van Wasfenberg, II. 104.
Gerhard zoon van Otto Graaf van Zutphen, I. 209.
Gerichten, IV. 211, 271.
Gerlach Voogd van Gel , II. 17.
Gerlach Graaf van Zutphen, I. 198.
Gero Markgraaf, I. 53.
Geflacht Register zeer onzeker, II. 14.
Gevehard zoon van Udo van Saxen, I. 48, 50.
Glismod dochter van Imad en Adela, I. 125, 150.
Godfried van Bouillon, III. 150.
Godfried Hertog der Frieſen, III. 94, 96.
Godfried de Noorman, I. 39, 70.
Godfried Præfectus, I. 104., 135. II. 41. III. 113.
Godfried Voogd van Gelre, II. 17.
Godiſo Hees van Appel en Hengibach, I. 19, 152, 158.
Godſchalk Graaf van Zutphen, I. 113. 183. 186. 191. 204.
Gooije, I. 132.
Gooije, (Theodericus de) I. 133.
Gooije, (Walterus de) I. 133.
Goterswyk, I. 134.
Gotthen, III. 66.
Gouwen, I. 25, 36.
Graaven, I. 36. In 't Quartier van Nymegen, III. 139.
Graaven van Gelre. Giſſingen over hunnen oorſprong, II. 39, 45. IV. 302. Hunne afſtamming, II. 89. Hunne eerſt Wasfenberg, 91, 102. Hoe bezittingen in Betuwe en Teisterbant bekomen, III. 190, 199, 366.
Graaven van Gent, I. 36.

Graafſchappen worden erflijk, III. 99. de Graaven noemen daer van den naam aan 119, 198. Op Veluwe, IV. 138, 146, 150, 151, 152, 155.
Graft van Corbulo, III. 29.
Graft van Druſus, III. 20.
Greefſchap van Indoornick en Ubbergen, III. 422.
Grevendaal, II. 214.
Griethuiſen, I. 18.
Grimnes, III. 39, 42, 53, 57.
Groesbeek, IV. 63.
Gugerni, II. 3.
Guido zoon van Gr. Reinald, IV. 336.

H.

Haeften, I. 147. III. 301.
Haistaldi, IV. 215.
Halt, IV. 74.
Hameland, I. 4, 25, 32, 69. IV. 134, 138.
Hardewijk, IV. 216, 230.
Haren, IV. 87.
Hasnetha, I. 56,
Harem, IV. 233, 238.
Hatto Graaf van Aamida, III. 159, 160.
Hattuaria, II. 5.
Hedel, III. 275.
Hedickhuiſen, III. 207.
Hedwig van Holland, II. 138.
Heekerens en Bronckhorſten, II. 268.

Heeren Loo, IV. 221.
Heerlijkheden, verſchillende zoorten, III. 119, 189. van Buren, Cuilenburg en Vianen, III. 239. In Tielreweerd, 331.
Heermannie, III. 72.
Heefel, III. 295.
Heilwig dochter van Paltzgraaf Ezo, I. 177.
Helmenberg, I. 139.
Heinsberg, dat geſlacht het zelve als dat van Geire, II. 92, 98.
Helikanbeki, I. 64, 128.
Helinandus Monachus, III. 141.
Helium Oſtium, III. 8.
Hellu, I. 147. III. 305.
Hemert, III. 179, 271.
Hemmen, III. 413.
Hendrik Hertog van Beijeren, I. 42.
Hendrik de Leeuw Hertog van Brunswyk, I. 42.
Hendrik Graaf van Geire, I. 240. II. 154.
Hendrik van Geire zoon van Otto, I. II. 187.
Hendrik baſtaard van Gr. Otto, IV. 316.
Hendrik van Geire Biſchop van Luyk, II. 199.
Hendrik Graaf van Keſſel, II. 114. 122.
Hendrik zoon van Luitolf Graaf van Zutphen, I. 178.
Hendrik Graaf van Zutphen, I. 223, 225, 229, 230. IV. 295.
Hengibach, I. 153, 154.
Hengibach, (Heeren van) I. 154. Tab. II.
Heriolt, III. 93.
Herman Billing, I. 41, 49.
Herman Aartsbiſchop van Keulen, I. 173.

Herman Abt van S. Pantaleon, I. 162, 185, 192.
Herman Paltzgraaf, I. 172.
Hermen, IV. 104.
Hertogdommen, 81, 94, 97, 98.
Hertogen van Lotharingen hebben geen gezag alhier gehad, 102, 103, 108.
Herrogenrade, II. 89.
Herwaarden, III. 11, 207, 264.
Herwen, III. 369.
Herwynen, III. 308.
Heuckelom, (Heeren van) III. 215, 217.
Heusden, III. 192, 202.
Hildegardis Vrouw van Graaf Theodericus, I. 93, 95.
Hilfundis Gravin van Stryen, III. 166, 167.
Historie, weinig hulpmiddelen daar voor, III. 196.
Hoeckelum, IV. 200.
Hoemen, IV. 51.
Hoevelaken, IV. 193.
Hoffaert, IV. 154. Zie Apellen.
Hogehorst, III. 172. IV. 211.
Holewiede, I. 230.
Holland gedeelte van Vriesland, III. 82.
Homoet, III. 424.
Honorés, III. 119.
Hont van Montargis, III. 150.
Horsfen, IV. 110.
Houberg, I. 110.
Huesfen, III. 193, 365.
Hulhuifen, IV. 78.
Hulfta, I. 56.
Hundlofen, I. 230.
Hurwenen, III. 258.

I.

Jagt, IV. 152.
Jagermeester, IV. 201, 203.
Ida dochter van Paltzgraaf Ezo, I. 177.
Ida dochter van Elias Graius, III. 147. Wie zij is, 148, 150.
Ida van Boulogne Vrouw van Gerhard van Geire, II. 174.
Yfendoorn, III. 430.
Ysloe, I. 34.
Yssel, I. 9., 25. III. 23.
Imad Broeder van Keizerin Mathildis, I. 47.
Imad Graaf van Redinchem, I. 121. IV. 15.
Imad Bisschop van Paderborn, I. 150.
Incorporatie, IV. 207.
Indoornick, III. 419.
Jolanda van Geire Vrouw van Balduin Graaf van Henegouwen, II. 122.
Irmengard stichter van Rees, I. 158, 195.
Irmengard zuster van Herman Abt van S. Pantaleon, I. 162, 192, 195.
Irmengard van Limburg Vrouw van Reinald I. Graaf van Geire, II. 232, 248.
Isabella van Geire Clarisse, II. 251.
Isabella van Holland beloofd aan Reinald III. Hertog van Geire, II. 265.
Islegouwe, IV. 134.
Judith Vrouw van Otto Graaf van Zutphen, I. 228.
Jurisdictie, onderzoek daarna, III. 333. IV. 271.

Jurisdictio fundalis, III. 336. IV. 220, 273, 277.
Jutte van Geire Vrouw van den Hertog van Limburg, II. 126.

K.

Keent, IV. 95.
Ketzers; hun aanzien en verval, III. 93, 98.
Kellen, I. 18. III. 55.
Kerken tusschen Rhyn en Waal, III. 78.
Kerklijk Rechtsgebied der Bisdommen, II. 10. III. 9.
Kerkwyk, III. 263.
Kesfel, (Graaven van) II. 3, 114. IV. 312, 313, 314.
Keurmondige goederen, IV. 209.
Kloosterrade, II. 89, 96. Analist van dat Klooster, 90.
Kriekenbeek, (Heeren van) II. 92.
Kroongoederen, III. 85.

L.

Lake en Isla, III. 30.
Lakemond, III. 428. IV. 340.
Landbrief van Tielre en Bommelerweerd, III. 247, 335. Aan de Betuwe, 454. Aan Maas en Waal, IV. 84.
Landdrost-ampt van Veluwe, IV. 235.
Landrechten, III. 86, 90. IV. 264.
Landrecht van Veluwen, IV. 275.
Landsheeren, III. 200.
Landgericht van Veluwe, IV. 283.

Landſtenden, IV. 245, 263.
Lare, I. 139.
Lastorf, I. 230.
Lathem, I. 36. Zie *Baer en Lathem.*
Leck, I. 193. III. 30.
Leede, III. 444.
Leenen, III. 72, 120, 197.
Leenheeren, III. 200. IV. 77.
Leenmanſchap, III. 200.
Leerdam, III. 215, 217.
Leeuwen; waarom die zoo veel tot wapens aangenomen zijn, II. 77.
Leeuwen, IV. 92.
Legioen, (De Tiende) III. 37.
Leyenburg, III. 217.
Leur, IV. 110, 113.
Levæ fanum, III. 57.
Lienden, I. 65. III. 434.
Limburg. Oorlog deswegens, II. 230.
Lindboldus Erfgenaam van Meinwerk, I. 144, 149.
Lodewyk van Gelre Domproost van Utrecht, II. 188.
Loen. Berigten aangaande die Heeren en Graaven, I. 393.
Loenen, III. 410.
Lona, IV. 141.
Loo, IV. 203.
Lotharingen, (Rijk) III. 103. Hertogdom, 108.
Ludolf Graaf van Zutphen, I. 173, 178.
Luitgard Abtdiſſe van Elten, I. 64, 71, 119. IV. 145.
Luitgard Vrouw van Wichman van Gent, I. 56, 76.
Luidgard Vrouw van Wichman ſtichter van Elten, I. 70.
Luithuiſen, I. 64, 128.

REGISTER.

[illegible]

[illegible] II. 16.

[illegible] Graf van) I. 242.

[illegible] Graf van) I. 243.

M.

[illegible]

[illegible] II. 3, 128.

[illegible]

[illegible] V. 1, 30, 128.

[illegible] IV. 30.

[illegible] van Saxen, I. 42.

[illegible] II. 305.

[illegible]

[illegible]

[illegible] I. 24.

[illegible] II. 66.

[illegible] Vrouw van Engelbert Graf van den [illegible]

[illegible] Vrouw van Lotharius Graf van Hoch-[illegible]

[illegible] Vrouw van Gerhard III. Graf van [illegible]

[illegible] van Dirk van Valkenburg, II. [illegible]

[illegible] van Otto II. Graf van Geire [illegible]

[illegible] Vrouw van Enguerrand de Coucy, II. [illegible]

Mar-

Margriet van Gelre Vrouw van Dirk Graaf van Cleve, II. 250.
Margriet van Gelre beloofd aan Willem van Gulik, II. 259.
Margriet van Vlaanderen Vrouw van Reinald I. Graaf van Gelre, II. 248.
Maria van Gelre Vrouw van Lodewyk Graaf van Loon, II 168.
Maria van Gelre ſticht het Gasthuis te Arnhem, II. 219, 228.
Maria van Gelre Vrouw van Willem Hertog van Gulik, II. 263.
Maria van Brabant Vrouw van Reinald III. Hertog van Gelre, II. 267, 271.
Marienweerd, III. 325.
Marithaime, III. 79, 377.
Marſacen, IH. 16.
Marſen, IV. 130.
Marsch, III. 430.
Marſum, (een gouw) III. 123.
Mathildis Vrouw van Keizer Hendrik den Vogelaar, I. 47.
Mathildis dochter van Otto Graaf van Zutphen, I. 172, 178.
Mathildis dochter van Keizer Otto II. I. 172.
Mathildis dochter van Paltzgraaf Ezo, I. 177.
Maurick, III. 395.
Mechtild van Gelre Vrouw van Hendrik Graaf van Naſſau, II. 190.
Mechtild van Gelre dochter van Reinald II. eischt Gelderland, II. 261.

Mectabrune, III. 143.
Megenhart, I. 38, 68.
Megenhart, (Graaf) I. 38.
Megenhart, Hertog van Vriesland, I. 39, 68. III. 97.
Megenhart, Vader van Gerberch, I. 67.
Meginhart, I. 70.
Meinwerk Biſchop van Paderborn, I. 125, 136, 139, 145. III. 179, 181. IV. 146.
Menapiers, II. 3.
Menardinghamme, I. 224. IV. 152.
Mengo Graaf van Gelre, ſtichter van Vilick, II. 18, 30, 34, 39.
Merehem, I. 132, 134.
Meri, I. 17.
Meriare, I. 32.
Merwede, III. 33.
Meſeco Hertog, I. 51, 53.
Meteren, III. 321.
Middachten, IV. 183.
Miles, betekenis van dit woord, III. 177. IV. 178, 241.
Millingen, I. 17. IV. 401.
Monnikenland, III. 284.
Mummius Lupercus, III. 35.
Munna, I. 79, 106, 109, 112, 142.
Munſter Abtdye te Ruremonde, IV. 302.
Muſik Inſtrumenten, III. 143.
Murſa, I. 132.

N.

Naamen, wanneer aangenomen, III. 198.
Nabalia, III. 41, 57.
Nardincland, I. 63.
Nederwaal, III. 33.
Neerasfelt, IV. 87.
Neerhemert, III. 271.
Neerynen, III. 294.
Nielo, I. 64, 128.
Nierſtein, II. C. D. 18.
Nieuwaal, I. 147. III. 261.
Niftrik, IV. 21.
Nybroek, IV. 238, 282.
Nyenbeek, IV. 183.
Nykerk, IV. 235.
Nymegen, I. 27. II. 212. III. 42, 45, 48. IV. 7, 126. 341.
Nitre, I. 17.
Noordgouw, IV. 134, 137.
Noordland, I. 230.
Noormannen, III. 93.
Nordheim, de dochter van Cuno van Nordheim, Vrouw van Hendrik Graaf van Zutphen, I. 233.

O.

Ochten, III. 385.
Oda, Vrouw van Hertog Meseco, I. 51.
Odilienberg, II. 9.
Oen, IV. 219.
Oensel, III. 258.
Oldebroek, IV. 238, 281.
Ommeren, III. 397.
Ooy, IV. 27.
Oosterbeek, IV. 140, 149.
Oostervelde, I. 132.
Openhuis, III. 122.
Ophemert, III. 298.
Opynen, III. 294.
Oriant, fabelagtige Koning, III. 143.
Originarii, I. 210.
Ottinga graft in Vlaanderen, I. 55.
Otto Hertog van Zwaben zoon van Paltzgraaf Ezo, I. 173.
Otto Graaf van Zutphen, I. 172, 181.
Otto Graaf van Zutphen zoon van Godeskalk, I. 183, 209, 222. II. 47.
Otto van Nassau, nooit aanwezig geweest, noch Graaf van Gelre, I. 228. II. 20, 43, 45, 47, 57, 68, 84.
Otto de I. Graaf van Gelre, II. 167, 176.
Otto de II Graaf van Gelre, II. 199, 204. IV. 315.
Otto van Gelre Bisschop van Utrecht, II. 187.

Ou-

Oudeweerd, III. 444.
Oudheusden, III. 207.
Overquartier, I. 5. Zie Gelre.
Overquartier, (bewoonders van 't) IV. 297.
Oyen, IV. 117, 344.

P.

Pandſchappen, III. 455.
Pannerden, III. 400.
Paterga, I. 149.
Perſingen, IV. 34.
Philippe van Dammartin Vrouw van Otto II. Graaf van Gelre, II. 223.
Philippe van Gelre Vrouw van Walram Heer van Valkenburg, II. 227.
Philippe van Gelre Clariſſe te Keulen, II. 251.
Placitum, IV. 211
Poederoijen, III. 280. IV. 337.
Poppo zoon van Waltgerus, III. 161.
Potestative, betekenis van dat woord, II. 171.
Præcaria, III. 323.
Præfecti alhier, III. 112, 175. Zie Voogden.
Principalis Comes, II. 135.
Prum, IV. 213.
Puffelick, IV. 88.
Puire, I. 129.
Putten, (Heerlijkheid) IV. 189.
Putten, (Kelnerije) I. 65, 147. IV. 145, 206, 209.

Q.

Quaden, dezelve als de Cauchen, III. 68, 69.
Qualburg, I. 18.

R.

Radbodus Graaf te Amude, ook in Teisterband, III. 159, 160, 180.
Ravenswade, III. 389.
Redinchem, I. 65, 147, 150. III. 180. IV. 146.
Reenen, I. 139. IV. 148.
Rees, I. 65.
Regalia, III. 197.
Reinald de I. Graaf van Gelre, II. 227, 229, 245. IV. 320, 331, 332.
Reinald de II. Graaf van Gelre, II. 252. wordt Hertog, 254.
Reinald de III. Hertog van Gelre, II. 264, 268, 270.
Reinbern Broeder van Keiſerin Mathildis, I. 47.
Reſcriptum, I. 218.
Responſum, IV. 223.
Reiſen, III. 370. IV. 339.
Rhyn, I. 10, tot 24. III. 5, 24, 32.
Rhynwyk, I. 129, 132. II. 173.
Richardis van Nasſau Vrouw van Otto den I. Graaf van Gelre, II. 181, 185.

Richiſa Koningin van Polen, I. 174.
Richiſo Vader van Godiſo, I. 153.
Ridder van den Zwaan, Uittrekzel van dat Roman, III. 142.
Ryk van Nymegen, IV. 7, 16, 126.
Rykwald, I. 17. IV. 2, 55, 126.
Rinderen, I. 18, 64, 128. IV. 72.
Riplickerhof, IV. 220.
Ripuariers, III. 115, 118.
Rivieren, I. 9. III. 5.
Romeinsch recht, III. 85.
Romeinſche Schrijvers, III. 17.
Rookhoenders, IV. 262.
Rorik, III. 93.
Roſande, IV. 174.
Roſendaal, IV. 178.
Roſſem, III. 253.
Rothem. Zie Roſſem.
Ruimgelden, IV. 260.
Rumpt, III. 320.
Ruodbertus Aartsbiſſchop van Trier, I. 47.
Rupertus, (Graaf) I. 161, 163, 186, 191.
Rupertus zijn zoon, I. 164.
Ruremonde, Minister aldaar, II. 193.
Rutger uit Vlaanderen, eerſte Graaf van Cleve, II. 91.
Rynwic Tol. IV. 344.

S.

Saliers, III. 68.
Salifche goederen, III. 71.
Salome van Gelre Gravin van Oldenburg, II. 140.
Salon, I. 63. IV. 134.
Saxen, I. 25. III. 69, 70, 80.
Schalkwyk, (Leenheerfchap op twee hoeven te) IV. 309.
Scherpenfeel, IV. 198.
Schonk (Hubert) van Cuilemburg; IV 337.
Schrijvers (oude) zijn onzeker, I. 28.
Schrijvers over Gelderland, II. 12.
Schueren, (Gerrit van der) zijn Chronijk, III. 140.
Sedelhoven, IV. 215.
Selebach, IV. 141.
Selhorst, IV. 216.
Sennewijnen, III. 299.
Septetus, IV. 336.
Setten, I. 131, 132. III. 375.
Siflick, Klooster, IV. 292.
Syellandi, I. 184.
Smithuifen, I. 21.
Soelmonde, III. 214.
Solmagus, I. 129. II. C. D. 22.
Sophia dochter van Paltzgraaf Ezo, I. 177.
Sophia van Zutphen, I. 203. II. 21.
Sophia Bertout Vrouw van Reinald II. Graaf van Gelre, II. 258.
Spaldorp, I. 17. IV. 77.

Spyk, I. 22.
St. Bavo, I. 56.
St. Johan, IV. 21.
St. Johan Hospitaliers, IV. 221.
St. Johan Teutonikers IV. 224.
St. Marie, IV. 219.
St. Paulus, IV. 211.
St. Pieter, IV. 148, 151, 205, 210.
St. Simon (Marquis van) zijn gevoelen, III. 42, 44.
Staat deezer Landen, III. 118.
Stad der Batavieren, III. 37, 48.
Stad rechten, I I. 90.
Staveren, III. 87. IV. 155, 235.
Steden, I. 27. II. 205. III. 359. IV. 225.
Steenbergen bastaarden van Geire, II. 275.
Stocheim, I. 132, 134.
Stralen, II. 130.
Sturionen, III. 16.
Suitbertus Bisschop, III. 78.
Sulvende, IV. 141.
Susteren, II. 9.

T.

Taxandria, III. 125.
Teisterbant, I. 147, 150. III. 32. Beschrijving, 122. Naams afleiding, 127. Graaven aldaar, 128, 129, 154, 159, 162, 174, 176, 177, 178, 179. die hof nu Tuyl 181. verdere bijzonderheden, 185, 187, 188, 190, 191, 202, 285.

Ter-

Territoriaale Hoogheid, III. 197.
Thelde, I. 65.
Theodericus Biſchop van Metz, I. 39, 45.
Theodericus broeder van Keiſerin Mathildis, I. 47.
Theodericus in Vlaanderen, mogelijk broeder van Wichman van Gent, I. 92, 99.
Theodericus zoon van Imad, I. 125, 135.
Theodericus Comes Freſoniæ, I. 149.
Theodericus Graaf van Zutphen Biſchop van Munſter, I. 186, 229, 234.
Theodericus Graaf van Holland. Onderzoek over hem, III. 155, 156.
Theophanu dochter van Palrzgraaf Ezo, I. 177.
Thesla, I. 56.
Thiadericus Vader van Keiſerin Mathildis, I. 47.
Thiadericus Neef van Herman Billing Markgraaf in Saxen, I. 49, 51, 92.
Thyemo Broeder van Ailbertus, II. 95.
Thietburga Vrouw van Markgraaf Dedo, I. 51.
Thule, I. 65.
Tiel, I. 27. III. 207, 350.
Tielre en Bommelerweerd, III. 122, 189, 285, 331.
Titel van Gelre en Zutphen, II. 182, 256.
Tornicka, I. 65.
Tuyl, I. 147. III. 181, 285.
Tunegurum, IV. 142.
Tutor, III. 39.

U.

Ubbergen, IV. 38, 342.
Ubbo Emmius, III. 135.
Udo Broeder van Herman Billing, I. 43, 50.
Unroch Graaf in Teisterbant, III. 113, 169, 174, 176, 188.
Uplade, I. 110.
Upplen, I. 35.
Urk, IV. 131.
Utrecht, III. 74, 76, 77, 78, 82.

V.

Vada, III. 39, 42, 53, 56.
Varick, III. 296.
Velp, I. 132. IV. 143, 149.
Veluwe, I. 5, 26, 226. II. 171. III. 180, 192. IV. 128, 132, 158, 163, 167.
Veluwenzoom, IV. 236.
Verbond van Gr. Otto met Gr. Guido van Vlaanderen, IV. 314.
Vetera, III. 35.
Vianen, III. 237.
Vilich Abtdije, II. 31.
Villa, III. 126, 369.
Villa Regia, III. 359.

Villepe, I. 129.
Villicus, III. 336. IV. 218, 220.
Vlaamſche Schrijvers beoordeeld, I. 83.
Vliemen, III. 207.
Vloot van Civilis, III. 40.
Volksverhuiſingen, III. 67, 70.
Voogden van Gelre, II. 16, 20.
Voogden, wat zijn, II. 23, 28.
Voorhuiſen, I. 65, 147. IV. 145.
Voſtelijke waardigheid, II. 245.
Vrede, I. 112.
Vrouta, III. 209.
Vuren, III. 327.

W.

Waal, III. 5, 8, 23.
Wadenoijen, III. 322.
Waes, I. 56.
Wageningen, IV. 232.
Wagenwegen, IV. 141.
Waldgerus de Vries, I. 39, 70.
Waldgerus Broeder van Ailbertus, II. 95.
Waldgerus Heer in Telsterband, III. 154, 155, 159.
Waldgraaf van 't Rijk, IV. 56.
Walram Hertog van Limburg, IV. 319.
Walterus Graaf van Kesſel, IV. 312.
Wamel, IV. 94.
Wapen van Gelderland. Zie zegel.
Warincharius, Markgraaf, I. 51.

Warthuiſen, IV. 73.
Wasſenberg, II. 92, 104, 131.
Weerdenburg, III. 288.
Wehre, III. 71.
Welgeboore dienstman, IV. 221, 247.
Wenſelo Graaf in Hameland, I. 152.
Werden, IV. 208.
Werdupa, IV. 141.
Wetten in deeze Landen, III. 86.
Wichard eerſte Voogd, II. 16.
Wichard vierde Voogd, II. 17.
Wichard zevende Voogd, II. 19, 42. III. 114.
Wichen, IV. 18.
Wichman tot Vreden, I. 18, 73, 103, 105, 114, 118.
Wichman Graaf in Hameland, I. 25, 40, 68.
Wichman ſneuvelt 811. I. 38.
Wichman de oude, Broeder van Herman Billing, I. 41, 74, 76.
Wichman de jonge zoon van Wichman den ouden, I. 43, 45, 48, 82.
Wichman Graaf van Gent, I. 44, 55, 92, 96, 98.
Wichman Graaf aan den Oever des Rhijns, ſtichter van Elten, I. 44, 62, 98. IV. 144.
Wichman zijn zoon, I. 72.
Wichman Graaf van Zutphen, I. 201.
Wichman (Graaf) heeft goederen in Teisterbant, III. 113, 184.
Widichin Broeder van Keiſerin Mathildis, I. 47.
Wildforſters, IV. 260.
Wyck, I. 131, 132.
Willebrord, III. 76.

Willem van Gelre Biſchop van Utrecht, I. 201.
Wilp, IV. 167.
Wilre, IV. 73.
Wilten, III. 80.
Wndechinus zesde Voogd, II. 18.
Winſen, IV. 21.
Wintzenburg, (Graaven van) I. 187, 188.
Wisch. Berigten aangaande de Bannerije, I. 358.
Wisch, (Steven Heer van) IV. 296.
Wishilde van Saxen, I. 42.
Wisſide, IV. 144.
Withmout, I. 34.
Wolferen, III. 371, 410.

Z.

Zandwyk, III. 207, 358.
Zeeland, III. 402.
Zegels, I. 253. III. 58. der Graaven van Gelre, III. 57, 68, 74, 80, 209.
Zehlem, I. 128. IV. 71, 73.
Ziflick, I, 108. IV. 71.
Zoelen, III. 391.
Zuderiec, IV. 131.
Zuilichem, III. 259.
Zutphen, (Graafſchap) I. 4, 167, 245. II. 257. IV. 152.
Zutphen, (Stad) I. 28, 35, 165, 245. II. 179. IV. 154, 233
Zutphen, geſlacht dat dien naam draagt, I. 254.

ER-

E R R A T A.

Bladz. 3. reg. 4 en 5. zegt men te gisſen *lees* zegt men, dit te gisſen

— 5. — 17. ondertekend *lees* Onderdeken.

— 8. — 17. Boschgraaven *lees* Borchgraaven.

— 9. — 15. waren. Daar *lees* waren, doordien

— 15. — 19. door *lees* van

— 25. — 23. deezen eerſten *lees* deezen, eerst

— 32. — 22. 1511 *lees* 1531

— 36. — 2. vernieuwde *lees* vetzuimde

— 44. — 12. *Hontſtem* lees *Hontſtein*

— 46. — 4. *Hemes* lees *Hornes*

— 56. — 22. gaſlooten *lees* geſleeten

— 60. — 15. en 16. REINHARD *lees* REINALD

— 71. — 2. Opeade of Honberg *lees* Oplade of Houberg.

— 76. — 12. Fuweek *lees* Tuweek

— 89. — 24. *d'or à la roue de geules lees d'or à la bande ſable.*

— 105. — 1. *roré* lees *roſe*

— — 15. Rechtsman *lees* Zegsman

— 108. — 23. *Abré* lees *Alsace*

— 112. — 10. na zich liet beſeenen *lees* na, zich lieten beſeenen

— 123. — 18. *Houſtein* lees *Honſtein*

— 134. — 7. *Salm* lees *Salen*

— — 7. *Felra* lees *Felsa*

— 149. — 13. echtverklaring *lees* achtverklaring

ERRATA.

bladz. 156. reg. 18. hier over de *lees* hier over, over de
— — 21. rechtsluiden *lees* zegsluiden
— 158. — 17. hield, en het *lees* hielden, het
— 171. — 1. Marvenen *lees* Mannen
— 178. — 2. JOHAN *lees* JOHANS
— 185. — 17. *Erneſe* lees *Emere*
— 193. — 1. vo *lees* vos
— 206. — 18. Doesburg *lees* Elburg
— 220. — 7. *Ripbikerhof* lees *Riplickerhof*
— 224. — 2. van onderen. Aldenbieren *lees* Aldenbieſen
— 226. — 4. Ræfectoriæ *lees* Præfectoriæ
— 235. — 6. 1261 *lees* 1291
— 236. — 3. Landvorst *lees* Landdrost
— — 11. *Sentinc* lees *Scutinc*
— — ult. Rennum *lees* Renkum
— 237. — 21. van u ds. *lees* van onds
— 238. — 20. Sandrecht *lees* Landrecht
— 252. — 11. alwaar de Edele *lees* alwaar alleen de Edelen
— 261. — 11. domasticum *lees* domesticum
— 263. — 4. *moet voorſtaan* §. 42.
— 271. — 6. ſchuldſchatting *lees* ſchildſchatting
— 280. — 21. Rimmen. *lees* Bimmen.
— 288. — 19. 1597 *lees* 1579
— 300. — 1. 15000 *lees* 5000
— 324. — 19. Ko *lees* Koc
— 327. not. 11. reg. 3. 129; *lees* 1294
— 332. reg. 18. gewag *doordoen*.

CODEX DIPLOMATICUS.

Bladz. 8. reg. 8. gekrooncden *lees* gekromden
— 9. — 2. tradionem, *lees* traditionem
— 16. amesberg *lees* arnesberg
— 12. — 9. 1147 *lees* 1138.
— 14. — 23. ſtatiut *lees* ſtatuit
— 16. — 8. Ihermalem *lees* Iheruſalem
— 31. — 9. *rois* lees *rocs*
— 15. Latern *lees* Latem
— 21. *cauton* lees *canton*
— 33. — 8. Begnem *lees* Beynem
— 37. — ult. *Harm* lees *Harum*
— 40. — 18. tinde, ſi *lees* tinde, ſolen ſi
— 1. — penult. longhe *lees* langhe
— 43. — 18. wedergeſproken, *lees* wederſproken
— 25. baten den *lees* buten den

JUN 4 1940